

Bilten Slovenske vojske

Znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske

ISSN 1580-1993
UDK 355.5(479.4)(055)

November 2010 – 12/št. 4

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE

Izdajatelj Publisher	Generalštab Slovenske vojske General Staff of the Slovenian Armed Forces
Glavni urednik Executive Editor	brigadir Branimir Furlan
Odgovorna urednica Managing Editor	mag. Liliana Brožič
Uredniški odbor Editorial Board	VVU XIV. razreda dr. Denis Čaleta polkovnik dr. Tomaž Kladnik brigadir mag. Andrej Osterman kapitan fregate mag. Peter Papler dr. Rado Pišot dr. Uroš Svete
Sekretarka Secretary	stotnica Nada Ficko
Uredniški svet Editorial Council	dr. Andrej Anžič dr. Anton Bebler dr. Sabine Collmer dr. Damir Črnčec generalmajor Ladislav Lipič dr. Thomas Mockaitis generalpodpolkovnik dr. Iztok Podbregar dr. Tibor Szvircsev Tresh
Prevajanje Translation	Marjeta Bečaj, Iris Žnidarič
Lektoriranje Proofreading	Meta Brulec, Milena Sevšek Potočnik, Vesna Vrabič
Oblikovanje Design&Graphic	Skupina Opus Design®
Tisk Print	Tiskarna Collegium graphicum, d.o.o.
Naklada Edition	500 izvodov/copies
Revija je dostopna na spletni strani The magazine is available at	www.mors.si/tiskovno_sredisce/publicistika_mors/index.htm
E-naslov urednice Editor's e-mail address	liliana.brozic@mors.si

Prispevki, objavljeni v Biltenu Slovenske vojske, niso uradno stališče Slovenske vojske niti organov, iz katerih so avtorji prispevkov.
Publikacija je uvrščena v bibliografsko zbirko podatkov COBISS.SI in PAIS International.

Articles, published in the Bulletin of the Slovenian Armed Forces do not reflect the official viewpoint of the Slovenian Armed Forces nor the bodies in which the authors of articles are employed.
The publication is indexed in bibliography databases COBISS.SI and PAIS International.

Slovenska vojska in mednarodno varnostno okolje

*»Morala vojska in narodov je tista,
ki naredi zmage in njihove izide odločilne.«*

Jomini: Précis de l'Art de la Guerre, 1838

Slovenian Armed Forces and International Security Environment

*»It is the morale of armies, as well as of nations, more than anything
else, which makes victories and their results decisive.«*

Jomini: Précis de l'Art de la Guerre, 1838

RECENZENTI/REFEREES

dr. Denis Čaleta

dr. Damir Črnčec

mag. Alenka Ermenc

mag. Branimir Furlan

dr. Maja Garb

mag. Gregor Garb

mag. David Humar

dr. Jelena Juvan

Ivan Herbert Kukec

mag. Andrej Osterman

mag. Peter Papler

dr. Jože Plut

Primož Šavc

	7	
Liliana Brožič	UVODNIK EDITORIAL	
	15	
Uroš Lampret Staša Novak	NOV STRATEŠKI KONCEPT NATA: ZAKAJ JE NATO ŠE VEDNO NEPOGREŠLJIV? NATO'S NEW STRATEGIC CONCEPT: WHY IS NATO STILL INDISPENSABLE?	
	33	
Anton Žabkar	VOJAŠKE DOKTRINE MED POLITIKO IN VOJAŠKO ZNANOSTJO MILITARY DOCTRINES BETWEEN POLITICS AND MILITARY SCIENCE	
	49	
Ivan Mikuž	CIVILNO-VOJAŠKI VMESNIK CIVIL-MILITARY INTERFACE	
	65	
Gregor Garb	UVAJANJE JAVNO-ZASEBNEGA PARTNERSTVA V SODOBNE OBOROŽENE SILE – IZKUŠNJE VELIKE BRITANIJE INTRODUCTION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN CONTEMPORARY ARMED FORCES – EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN	
	79	
Manica Jakič	VREDNOTE IN ZAZNAVE URESNIČENOSTI VOJAŠKIH VREDNOT PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE VALUES AND PERCEPTIONS REGARDING THE REALISATION OF MILITARY VALUES OF SLOVENIAN ARMED FORCES MEMBERS	
	95	
Lea Smerkolj	PRIMERJALNA ANALIZA UREJANJA SISTEMA PLAČ PRIPADNIKOV OBRAMBNIH SIL COMPARATIVE ANALYSIS OF SALARY SYSTEMS OF ARMED FORCES MEMBERS	

111

Drago Šebalj

CELOSTNA SKRBA ZA PRIPADNIKE SLOVENSKE VOJSKE V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH
WELFARE CARE FOR MEMBERS OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES IN INTERNATIONAL OPERATIONS AND MISSIONS)

131

Metka Rebolj

OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNA PODPORA V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH – PRIMER BOJNE SKUPINE SOKOL KFOR
INTELLIGENCE AND SECURITY SUPPORT IN MULTINATIONAL OPERATIONS AND MISSIONS – EXAMPLE OF TASK FORCE SOKOL, KFOR

149

Drago Čepar

DUHOVNA OSKRBA VOJAKOV V EVROPI IN NATU TER PODROČNI SPORAZUM S SVETIM SEDEŽEM
PASTORAL CARE FOR THE MILITARY IN EUROPE AND NATO AND SECTORAL AGREEMENT WITH THE HOLY SEE

167

AVTORJI
AUTHORS

175

NAVODILA AVTORJEM ZA OBLIKOVANJE PRISPEVKOV
INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS OF PAPERS

UVODNIK

Zadnja letošnja številka Biltena Slovenske vojske je hkrati prva leta 2010, ki ni tematska. To pomeni, da uredniški odbor ni vnaprej določil vsebin, ki naj bi jim bila številka namenjena.

K sodelovanju smo povabili predvsem zaposlene na Ministrstvu za obrambo in v Slovenski vojski ter druge avtorje, ki so želeli predstaviti zanimive in aktualne teme, povezane s sodobnimi varnostnimi, obrambnimi in vojaškimi vprašanji.

Razveseljivo je, da smo dobili več člankov, kot jih lahko objavimo v eni številki. Nekateri avtorji bodo tako na objavo svojih člankov morali še malo počakati. Hkrati povečanje zanimanja za objavo v Biltenu pomeni, da sta Bilten in njegov uredniški odbor dosegla cilje, zastavljene s programi dela v zadnjih letih. Uvrstitev v mednarodno podatkovno bazo PAIS International, ki se je zgodila na začetku leta, omogoča avtorjem, da so rezultati njihovega dela in spoznanj dostopni najširšemu krogu bralcev, ne le doma, temveč tudi v tujini.

Članki v tej številki so zanimivi, o čemer se boste lahko prepričali tudi sami. Ob izidu prejšnje številke, v kateri je bila obravnavana varnost v črnomoški regiji, smo prejeli veliko zelo različnih odzivov. Vseh smo bili veseli, saj nam tako kritika kot tudi pohvala pomenita dodatno spodbudo in izziv za nadaljnje delo.

Za bralce Biltena Slovenske vojske smo tokrat izbrali devet člankov. Uvodoma **Uroš Lampret** in **Staša Novak** predstavljata nov strateški koncept Nata in poskušata odgovoriti na vprašanje, zakaj je Nato še vedno nepogrešljiv, ali gre le za vprašanje oblikovanja strateškega dokumenta, ki mora odgovoriti na pomembna vprašanja, povezana s spremenjenim varnostnim okoljem, ali morda za resnično reševanje notranjih razhajanj v njem, o njegovi vlogi in namenu, operativni utrujenosti, resnih finančnih omejitvah in šibki javni podpori.

Anton Žabkar se je v svojem članku osredotočil na vojaške doktrine med politiko in vojaško znanostjo. Želel je opredeliti dejavnike, ki vplivajo na nastanek, oblikovanje, razvoj in uresničevanje vojaških doktrin.

Ivan Mikuž v članku z naslovom Civilno-vojaški vmesnik pojasnjuje celovitost procesov, postopkov in organizacije urejanja vojaškopolitičnih in vojaškostrateških vprašanj v odnosu do države in civilne družbe ter bralca popelje skozi vrsto različnih pogledov in praks do svojih ugotovitev in predloga, ki se nanaša na Slovensko vojsko.

Gregor Garb obravnava uvajanje javno-zasebnega partnerstva v oborožene sile, in sicer na primeru Velike Britanije, pri čemer poudari, da v Sloveniji takih izkušenj še nimamo, ter predstavi britanske dobre prakse kot možnost za slovenske oborožene sile.

Z ugotovitvami raziskave, ki se je ukvarjala s socialnimi reprezentacijami in organizacijsko kulturo v Slovenski vojski, nas seznanja **Manica Jakič**. Eno izmed vprašanj, ki si jih je v raziskavi postavila, je bilo, ali se vrednote in zaznave uresničevanja vojaških vrednot pripadnikov Slovenske vojske razlikujejo glede na pet različnih skupin, ki delajo v Slovenski vojski (častniki, podčastniki, vojaki, vojaški uslužbenci in civilne osebe).

Umestitev zaposlenih v oboroženih silah v javnouslyžbenski sistem oziroma zunaj njega je zanimala **Leo Smerkolj**, zato je pripravila primerjalno analizo med različnimi članicami Nata, da bi ugotovila, kako je to področje, v primerjavi z ureditvijo v Republiki Sloveniji, urejeno v Češki republiki, Kraljevini Belgiji, Republiki Litvi ter v Zvezni republiki Nemčiji.

Drago Šebalj je opravil raziskavo med pripadniki Slovenske vojske, ki so se enkrat ali večkrat udeležili mednarodnih operacij in misij. Želel je ugotoviti, kako so bili zadovoljni s celostno skrbjo v času, ko so tam opravljali svoje delo.

Obveščevalno-varnostna podpora v mednarodnih operacijah in na misijah kot glavni element zaščite sil je zanimala **Metko Rebolj**. V članku je podrobno opisala celovito delovanje več dejavnikov v mednarodnem okolju in vlogo posameznih organizacijskih enot Ministrstva za obrambo in Slovenske vojske.

Področju duhovne oskrbe vojakov v Evropi in Natu se je posvetil **Drago Čepar**, ki je opravil obširno raziskavo o tej temi, s poudarkom na možnostih sklenitve posebnega sporazuma s Svetim sedežem, ki vključuje ustanovitev vojaškega ordinariata. V članku predstavlja glavne ugotovitve svoje raziskave.

Morebitni odzivi bralcev Biltena Slovenske vojske na izbor in vsebino člankov so dobrodošli predvsem v obliki člankov, ki pa morajo vsebovati vse elemente, ki jih zahtevajo navodila za pisanje, objavljena v vsaki številki Biltena. Svoja stališča do vojaških vsebin pa lahko izrazite tudi po krajši poti. Bilten Slovenske vojske ima namreč tudi svojo spletno stran <http://www.slovenskavojska.si/publikacije/bilten-slovenske-vojske/>, kjer je na voljo posebna rubrika za polemike, odgovore in komentarje. Če se boste zanje odločili, jih bomo tam tudi objavili.

Vabljeni k sodelovanju!

INTRODUCTION

The last issue of the Slovenian Armed Forces Bulletin published this year is also the first non-thematic issue in 2010. This means the Editorial Board has not predetermined the topics this issue should cover.

We have invited to cooperation mainly employees of the Ministry of Defence and members of the Slovenian Armed Forces, as well as other authors wishing to present interesting and current topics associated with contemporary security, defence and military issues.

We are most pleased to have received more articles than we could publish in this issue; therefore, several authors will have to wait a bit longer for the publication of their articles. At the same time, an increasing interest in publishing articles in the Bulletin means that the Bulletin and its Editorial Board have managed to achieve the goals pre-set in the past years through the programmes of work. The inclusion of the Bulletin in the PAIS International Database earlier this year enables authors to share the results of their work and findings with a wide circle of readers, not only at home, but also abroad.

The articles included in this issue are interesting, which you will be able to see for yourself. The publication of the previous issue, addressing security in the Black Sea Region, sparked numerous and various reactions. We took delight in all of them, since both, criticism and praise entail an additional encouragement and challenge for our future work.

This time we have selected nine articles for the readers of the Slovenian Armed Forces Bulletin. At the beginning, **Uroš Lampret** and **Staća Novak** present a new NATO Strategic Concept and try to answer why NATO is still indispensable – is this merely a question of developing the strategic document which must find an answer

to important questions associated with the changed security environment, or perhaps a real resolution of internal disputes within it, as well as on its role and purpose, operational tiredness, serious financial restrictions and weak public support.

In his article, **Anton Žabkar** addresses military doctrines between politics and military science and tries to define factors which influence development and implementation of military doctrines.

In his article entitled Civil-Military Interface, Ivan Mikuž explains the integrity of processes, procedures and organization of addressing military-political and military-strategic issues in relation to the state and civil society, and, through various views and practices, presents his findings as well as his proposal related to the Slovenian Armed Forces.

Following the case of Great Britain, **Gregor Garb** addresses the introduction of a public-private partnership into the armed forces, stressing that Slovenia has no such experience, and presents British best practices as a possibility for the Slovenian Armed Forces.

Manica Jakič presents findings of a research addressing social representations and organizational culture within the Slovenian Armed Forces. One of the questions analyzed in her research is whether values and perception of the realization of military values of members of the Slovenian Armed Forces differ with regard to the five existing groups within the Slovenian Armed Forces (officers, non-commissioned officers, soldiers, uniformed specialists and civilians).

Lea Smerkolj's interest encompasses the placement of members of the Slovenian Armed Forces within or beyond the public civil-servant system. She has therefore made a comparative analysis of various NATO member states to find out how this area, in comparison to the Republic of Slovenia, is regulated in the Czech Republic, the Kingdom of Belgium, the Republic of Lithuania and in the Federal Republic of Germany.

Drago Šebalj presents a research carried out among members of the Slovenian Armed Forces who have at least once participated in international operations and missions. The purpose of the research is to find out whether members of the Slovenian Armed Forces were satisfied with the provision of comprehensive care abroad.

Metka Rebolj addresses intelligence-security support in international operations and missions as the main element of force protection. She thoroughly describes a comprehensive operation of several factors in the international environment, as well as the role of individual organizational units of the Ministry of Defence and the Slovenian Armed Forces.

Drago Čepar's article is focused on spiritual care of soldiers in Europe and NATO. This topic has been a subject of his extensive research, with an emphasis on the possibility to conclude a special agreement with the Holy See which would include the establishment of a military ordinariate. The article presents the main findings of his research.

We look forward to potential response of readers of the Slovenian Armed Forces Bulletin to the selection and contents of the articles, especially in the form of articles which must, however, follow all elements required by the Instructions for Writing Articles published in each issue. Our readers can express their opinion on military issues also in a shorter way. The Slovenian Armed Forces Bulletin has its own website <http://www.slovenskavojska.si/publikacije/bilten-slovenske-vojske/> where a special place is reserved for polemics, answers and comments. If you decide to share your opinion with us, it will be published there. Y

Your cooperation is welcome!

NOV STRATEŠKI KONCEPT NATA: ZAKAJ JE NATO ŠE VEDNO NEPOGREŠLJIV?

NATO'S NEW STRATEGIC CONCEPT: WHY IS NATO STILL INDISPENSABLE?

Professional article

Povzetek Nov strateški koncept Nata nastaja v zelo pomembnem trenutku razvoja Zavezništva. Dilema ni več, ali ga ohraniti ali ne, temveč, kako ga prilagoditi zahtevam sodobnega mednarodnega varnostnega okolja in pričakovanjem članic, da bo ohranil svojo relevantnost. Sprejetje dokumenta, ki bo na novo opredelil poslanstvo, naloge in načine delovanja Zavezništva ter utrdil njegovo vlogo pri soočanju z varnostnimi izzivi in grožnjami 21. stoletja, mora temeljiti na konsenzu, ki bo presegel resne izzive, s katerimi se sooča. Sem se uvrščajo notranja razhajanja glede njegove vloge in namena, njegova operativna utrujenost, resne finančne omejitve in šibka javna podpora.

V procesu oblikovanja novega Strateškega koncepta (NSK) se je izkazalo, da Nato ne potrebuje temeljite reforme svoje osrednje naloge, potrebuje pa jasno in nedvoumno obnovo zavezanosti svojih članic ciljem, vrednotam in nedeljivosti skupne varnosti. Potrebuje NSK, ki bo podal smer njegovega prihodnjega delovanja kot enega ključnih akterjev v celostnem pristopu mednarodne skupnosti h kriznemu upravljanju, kot akterja, ki lahko deluje skupaj s partnerji, na nov način in na novih območjih. Predvsem pa dokument, ki bo dovolj prilagodljiv, da bo omogočal soočanje s celotnim spektrom prihodnjih varnostnih izzivov in groženj ter ne nazadnje pomagal pri stabilizaciji Afganistana. Toda brez javne podpore, ki je v rokah nacionalnih političnih voditeljev, in jasne zavezanosti slednjih k njegovi implementaciji obstaja nevarnost, da postane NSK le mrtva črka na papirju, Nato in kolektivna obramba pa samo relikv preteklosti.

Ključne besede *Nato, nov strateški koncept, transformacija, partnerstva, celosten pristop, reforme Nata.*

Abstract NATO's New Strategic Concept is being designed at a very important moment in the Alliance's development. There is no more dilemma about whether it should be kept or not, but how it should be adapted to the demands of the modern international security environment, and the expectations of member countries in order to preserve its relevance. The adoption of the document, which will define a new mission, tasks and forms of operation for the Alliance, and will consolidate its role in facing 21st century security challenges and threats, should be based on a consensus which will go beyond the serious challenges the Alliance is facing. This includes internal disagreements regarding its role and purpose, its operational fatigue, serious financial restrictions and bad public support.

The process of designing the New Strategic Concept (NSC) has shown that NATO does not need a thorough reform of its central task; however, it needs that all member countries clearly and unambiguously renew their commitment to the aims, values and indivisibility of common security. It needs an NSC which will define the direction of its future operation as one of the key actors in the comprehensive approach of the international community to crisis management and as an actor which can work together with partners in a new manner and in new areas. But most of all, it needs a document which will be adaptable enough to enable it to face a whole range of future security challenges and threats and, last but not least, assist in the stabilisation of Afghanistan. Nevertheless, without public support, which lies in the hands of national political leaders, and a clear commitment of the latter to its implementation, there is a risk of the NSC becoming a dead letter, and NATO and collective defence a relic of the past.

Key words *NATO, New Strategic Concept, transformation, partnerships, Comprehensive Approach, NATO reforms.*

Uvod Zakaj lahko danes trdimo, da je Nato še vedno nepogrešljiv, in hkrati razumemo dvome ter skrbi tistih, ki trdijo nasprotno? Nato je zgrajen na skupnih vrednotah in interesih Evrope ter Amerike, ki izhajajo iz skupne zgodovine in kulturne dediščine. Zavezništvo je pomemben vezni člen med celinama, ki ga je zaradi varnosti obeh treba ohraniti, še utrditi in na njem graditi tudi v prihodnje. To so občutki in prepričanje, ki jim sledi severnoatlantska skupnost. Medtem ko po resnem razmisleku hitro ugotovimo, da ni pravih alternativ in tudi ne dvomov, da je obstoj te obrambno-varnostne organizacije z bistveno prvino zagotavljanja kolektivne obrambe prebivalstva, ozemlja in sil Zavezništva treba ohraniti, obstajajo razlike o viziji njenega razvoja. Kakšen Nato potrebujemo? Zavezništvo, ki bo izključno usmerjeno v obrambo pred vojaškimi napadi v Evropi in Severni Ameriki? Zavezništvo, ki bo zagotavljalo obrambo na svojih mejah in čakalo, da napadalec oziroma plejada njih potrka na vrata? Ali Zavezništvo, ki bo sposobno delovati zunaj svojih meja in bo to svojo zmožnost tudi prakticiralo pri soočanju z grožnjami, preden te dosežejo fizične meje njegovih članic?

Če izhajamo iz predpostavke, da so vojaško-obrambne naloge, skupaj z načeloma nedeljive varnosti in solidarnosti, še vedno srž Zavezništva, potem se poraja tudi vprašanje, kakšna je vloga posameznih zaveznic, ki nosijo sorazmeren delež skupnega bremena pri zagotavljanju obrambe. Namreč, kar je bilo potrebno včasih, danes mogoče ni tako razvidno. Prav tako je pomembno vprašanje, katere prihodnje varnostne grožnje bodo zahtevale skupen odziv in delovanje v okviru Zavezništva, katere s partnerskimi državami in organizacijami ter kako daleč je Zavezništvo pripravljeno iti geografsko, da to doseže.

Resne dileme, s katerimi se danes sooča Nato, zadevajo njegovo operativno utrujenost, resne aktualne proračunske omejitve, razlike v nacionalnih varnostnih agendah in razmeroma šibko javno podporo. Dejstvo, da se Nato sooča z realnim pomanjkanjem politične volje tako glede uporabe kinetične sile v operacijah zunaj ozemlja Zavezništva kot tudi zagotavljanja potrebnih obrambnih virov, dodatno otežuje generiranje političnega konsenza glede njegove prihodnosti. Ocenjujemo, da največjo grožnjo njegovemu obstoju in prihodnosti predstavlja notranje razhajanje glede njegovega namena in vloge. Posledično so kratkoročni izzivi povezani z oblikovanjem dokumenta, ki bo poskušal odgovoriti na ta odprta vprašanja, in z določitvijo poti naprej, ne nazadnje tudi v Afganistanu, kot kritičnem vprašanju, ki potrebuje kredibilno rešitev, tako za varnost in stabilnost te države kot tudi varnost članic Nata.

Članek opozarja na kritičnost trenutka, v katerem nastaja nov Strateški koncept Nata (NSK). Ne samo, da mora kodificirati predhodne odločitve in sedanje delovanje ter oblikovati strateške usmeritve za prihodnost, služiti mora tudi kot prepričljiv instrument javne diplomacije. Avtorja v besedilu ponudita vpogled v večplastnost vprašanj, ki zadevajo prihodnost Zavezništva z analizo posameznih, po njuni oceni ključnih tematskih področij NSK in procesa njegovega nastajanja. Članek se konča s sintezo razmišljanj, ki pripelje bralca do odgovorov na izhodiščna vprašanja o nadaljnjem pomenu Nata in vlogi NSK.

Članek temelji na osebnih izkušnjah avtorjev, ki sta aktivno vključena v proces nastajanja NSK, od oblikovanja nacionalnih stališč, spremljanja mednarodnih aktivnosti in dokumentov iz procesa priprave NSK do izvedbe posameznih nacionalnih dogodkov, povezanih z NSK. Članek obsega analizo dokumentov iz omenjenega procesa, vključno z nacionalnimi delovnimi gradivi, gradivi Zavezništva in skupine strokovnjakov za NSK. Vključena je tudi analiza sekundarnih virov, ki omogoča celostno razumevanje obravnavane tematike, primerjalno analizo s predhodnimi dokumenti Zavezništva in zgodovinsko razumevanje pomena NSK.

1 ZAKAJ NOV STRATEŠKI KONCEPT

Po koncu hladne vojne je grožnja Sovjetske zveze prenehala obstajati. Pojavilo se je vprašanje, ali lahko Zavezništvo preživi brez skupnega sovražnika oziroma grožnje. Nato je moral poiskati nove razloge in smisel svojega obstoja. Vrzeli so zapolnili destabilizacija razmer na Balkanu in pozneje dogodki, povezani z 11. septembrom

2001 oziroma globalnim terorizmom (Cuccia, 2010, str. vii–viii in Romaniuk, 2010, str. 4–16). Čeprav so mnogi napovedali prenehanje njegovega obstoja, se mu je uspelo prilagoditi novim razmeram in preusmeriti pozornost od kolektivne obrambe in odvratanja k veliko širšemu naboru varnostnih nalog. Ta premik se odraža že v Strateškem konceptu iz leta 1999, v deklaracijah z vrha Nata v Pragi (2002), Rigi (2006) in v Celostnih političnih smernicah (2006)¹ ter v naravi, prizoriščih in obsegih Natovih operacij. V zadnjih letih so prav slednje postale najvidnejša naloga Zavezništva, ki pomeni precejšen odmik od njegovih prvotnih nalog (Hofmann, 2008, str. 1–4).²

V času, ko se v medijih o nadaljnjem pomenu Nata znova pogosto pojavljajo pomisleki, je še posebno pomembno, da se tako znotraj Zavezništva in v odnosu do zunanje javnosti spomnimo na njegovo osrednjo vlogo pri zagotavljanju evro-atlantske varnosti.³ V celotni zgodovini njegovega obstoja je Zavezništvo ščitilo članice pred oboroženo agresijo, tako z vojaškimi kot političnimi sredstvi, ki so mu na voljo. Danes zagotavlja varnost ne le z zagotavljanjem kolektivne obrambe, temveč tudi z zmanjševanjem varnostnih izzivov in odzivanjem na nestabilnosti zunaj ozemlja Zavezništva.⁴ Prizadeva si za ohranjanje vodilne vloge na področju zagotavljanja varnosti prek uresničevanja misij v Afganistanu, Iraku, na Balkanu, na področju raketne obrambe in obrambe pred grožnjami, ki jih predstavljajo proliferacija orožij za množično uničevanje, terorizem, piratstvo, kibernetiski napadi, trgovina s prepovedanimi drogami ipd. (Stavridis, 2010). Vse to na trenutke presega nabor in količino zmogljivosti, ki jih ima.

Nato danes potrebuje razmislek o tem, kako bi lahko svoje tradicionalne funkcije izvajal učinkoviteje in tako, da bo to bolj ustrezalo varnostnim izzivom 21. stoletja (Shea, 2010). Razumeti moramo, da Nato danes ni Nato naših očetov. Zavezništvo se mora odzvati na spremembe v mednarodnem varnostnem okolju in temu ustrezno prilagoditi svoje delovanje ob hkratnem ohranjanju temeljnih demokratičnih vrednot in načel, ki povezujejo njegove članice vse od nastanka (Sarcinchi, 2010, str. 48). Za nadaljnjo učinkovitost delovanja je bistvena ponovna potrditev enotnosti med

¹ CPG ponujajo politično usmeritev za nadaljnjo transformacijo Nata in postavljajo prednostne naloge razvoja zmogljivosti Zavezništva v prihodnjih 10 do 15 letih.

² Od prvega vojaškega posredovanja Nata leta 1995 na Balkanu do danes sta tempo in raznolikost operacij narasla. Nato deluje v celotnem razponu kriznega upravljanja, torej v obliki bojnih operacij, operacij ohranjanja miru, usposabljanja, pomoči pri izvajanju obrambnih reform, logistične podpore, nadzora, humanitarne pomoči ipd. Ta premik je razviden iz vzpostavitve poveljstva za transformacijo (Allied Command Transformation – ACT) in Natovih odzivnih sil (NATO Response Force – NRF), ki omogočajo hitro odzivanje na nove krize. V kompleksnih kopenskih, zračnih in pomorskih operacijah in na misijah Nata deluje danes približno 70.000 vojaškega osebja v vseh geoklimatskih pogojih. Prisotni so v Afganistanu, na Kosovu, v Iraku, Sredozemlju, na območju Afriškega roga in v Somaliji. Nato znova pomaga Pakistanu, ki ga je prizadelo neurje s poplavami, tako kot oktobra 2005, ko mu je posredoval humanitarno pomoč ob potresu. Aktivno se je odzval tudi po hurikanu Katrina v ZDA leta 2006 (Nato, 7. 7. 2010 in Shea, 2010).

³ Glej: Goldgeier, 2009, str. 48–51; Simon, 2009, str. 51–58; Keller, 2007, str. 207–217; Hallams, 2009, str. 38–60.

⁴ Stavridis, nekdanji vrhovni poveljnik zavezniških sil za Evropo: »NATO is not a 'relic' of a bygone age but a 'very, very active' fighting force engaged in mission all over the globe" (http://www.acus.org/new_atlanticist/albright-nato-much-more-afghanistan).

zaveznicami glede njegove vloge, temeljnih nalog in varnostnih groženj, s katerimi je soočen (Hofmann, 2008, str. 12). Brez zadostne prilagodljivosti je lahko ogrožen tudi njegov obstoj (Le Gloannec, maj 2010).

Z besedami generalnega sekretarja (GS) Nata Zavezništvo potrebuje nov strateški dokument, ki bo določil Nato kot kooperativnega timskega igralca v globalnem svetu, kot modernizirano zavezništvo, ki gradi varnost na nov način in na novih območjih, z novimi članicami, novimi partnerji in novimi zmogljivostmi, oziroma zavezništvo, ki zagotavlja varnost svojim članicam, kooperativno varnost s partnericami ter komplementarno varnost z drugimi mednarodnimi organizacijami (GS Nata, 2. 7. 2010).

1.1 Spremembe v mednarodnem varnostnem okolju

Nato resnično potrebuje novo strateško vizijo in okvir, izražena skozi NSK, saj je od leta 1999, ko je bil sprejet sedanji Strateški koncept, prišlo do precejšnjih sprememb v mednarodnem varnostnem okolju, ki se razvijajo še danes.⁵ Globalizacija je povezala svet in pripomogla h kompleksnosti in nepredvidljivosti mednarodnega varnostnega okolja. Z rastjo novih sil (Kitajska, Brazilija, Indija, Južna Koreja, Južnoafriška republika, Iran), ki vključujejo tudi avtoritarne režime, je prišlo do spremenjenih razmerij moči v mednarodnem prostoru. Ekonomska kriza je nadalje zamajala zaupanje v tržni kapitalizem, kar predvsem poizkuša izkoristiti islamski ekstremizem s ponavljajočim se izpostavljanjem svoje ocene o nepravilni ureditvi sveta, v katerem prevladuje krščanski Zahod. Isti viri vidijo sekularizacijo kot izvor moralne degradacije, s čimer upravičujejo vsiljevanje svojih ekstremnih pogledov na ureditev družbe. Kriza pa ni spodbudila samo zadovoljstva ekstremistov, temveč tudi razmišljanja o pravilnosti in učinkovitosti drugačnih vzorcev vladanja ter ureditve družbe. Slednje je verjetno še bolj nevarno, saj lahko zamaje globalno privlačnost idej in vrednot, na katerih temelji Zavezništvo (vladavina prava, demokratična ureditev), ter spodbudi vstop nedemokratičnih sistemov in njihovih načinov delovanja v odprte družbe ter tržno demokracijo.

Prizadevanje Severne Koreje in Irana za pridobivanje jedrskega orožja je tista dinamika na področju proliferacije, ki mednarodni skupnosti povzroča največ skrbi. Skupaj z omenjenimi vplivi globalizacije in ideološkega ekstremizma lahko ta grožnja pripelje svet do katastrofe, ki se ji je zadnjih 65 let uspešno izogibal. Nova pojavna oblika izvajanja regionalne in svetovne moči je postalo trgovanje z energetskimi viri. Odvisnost odjemalcev od pogosto nedemokratičnih ponudnikov, ki nimajo zadržkov svojo vlogo in moč tudi uporabiti, deluje kot oblika pritiska na suverene odločitve držav, ki so v različnih odnosih z Zavezništvom, nekatere med njimi tudi članice.

Konvencionalna vojaška agresija proti Zavezništvu ali njeni članici je danes na podlagi številnih Natovih in nacionalnih ocen manj verjetna, vendar te po drugi

⁵ O spremembah v mednarodnem varnostnem okolju in sodobnih varnostnih grožnjah glej Projekt mnogovrstnih prihodnosti, 2009; Poročilo GoE o NSK.

strani ne smemo in tudi ne moremo popolnoma izključiti. Bolj aktualna je verjetnost nekonvencionalnih groženj, pri čemer še posebno izstopajo raketni (tudi jedrski) napadi, terorizem, kibernetiski napadi, propadle ali propadajoče države, proliferacija orožij za množično uničevanje, pandemske bolezni in naraščajoče posledice okoljske degradacije, vključno s podnebnimi spremembami.

Viri in narava groženj ter izzivov, s katerimi se sooča Nato, se hitro spreminjajo in razvijajo. Uperjeni so lahko zoper ozemlja zaveznic, njihovo prebivalstvo, ekonomske interese, infrastrukturo, sile ali celo vrednote. Nato je lahko pozvan, da se odzove na izzive, ki nimajo neposrednega vpliva na njegovo neposredno varnost, imajo pa lahko pomembne druge vplive na prebivalstvo Zavezništva in lahko vplivajo na njegovo mednarodno podobo, kot so humanitarne posledice v propadlih ali propadajočih državah, posledice naravnih nesreč,⁶ nevarnosti genocida ali drugih hudih kršitev človekovih pravic (Poročilo GoE o NSK).

1.2 Afganistan

Nato je res več kot samo Afganistan, kot je večkrat izpostavila množica zavezniških in nacionalnih odločevalcev,⁷ pa vendar ne moremo zanemariti vpliva te operacije na smer njegovega nadaljnjega razvoja. Še vedno je težko predvideti, kako bo Nato rešil izziv Afganistana. Če mu bo uspelo stabilizirati državo, se bo potrdila in še okrepila njegova vloga pomembnega in koristnega mehanizma multilateralne varnostnega sodelovanja za mednarodno skupnost. Posledice neuspeha pod Hindu Kushem so sicer nepredvidljive, gotovo pa bi se ta odrazil na kredibilnosti in prihodnji uporabni vrednosti Zavezništva za njegove članice ter tudi širšo mednarodno skupnost (Hamilton, 2009). Ocenjevanje učinkovitosti te operacije je postalo del prilagajanja Zavezništva na prihodnje varnostne izzive in tudi merilo ter okvir prihodnjega delovanja.

Nedvomno je danes Afganistan tista ključna in tudi politično kontroverzna tema, ki načenja kohezijo Zavezništva. Evropska prizadevanja so nujna, ne kot podpora ameriškemu delovanju, temveč kot odziv na svojo neposredno ogroženost. To je politična in varnostna realnost, ki ji ne moremo ubežati. Prav tako tudi ne odgovornosti nacionalnih voditeljev za javno podporo skupnim prizadevanjem. S tega vidika mora NSK na najvišji ravni določiti tako cilje Nata v Afganistanu kot tudi načine in sredstva za njihovo doseganje. To bo omogočilo posameznim zaveznicam opredelitev ciljev v nacionalnih obrambnih načrtih. Če bo NSK pravilno določil smernice nadaljnjega delovanja v Afganistanu, bo storjen ključni korak do ohranjanja pomena Zavezništva v 21. stoletju.

⁶ Zgovoren primer je nedavno posredovanje Nata v Pakistanu, ki so ga prizadeli huda neurja in poplave. Nato se je odzval z vzpostavitvijo strateškega pomorskega in zračnega prevoza za pomoč, ki so jo države članice in partnerice ponudile Pakistanu, in z izvajanjem koordinacijske vloge pri razdeljevanju dostavljene pomoči.

⁷ Tako tudi Madeleine Albright v govoru o NSK na zasedanju Severnoatlantskega sveta, maja 2010, in admiral James Stavridis v govoru v Parlamentarni skupščini Nata, [url= http://www.aco.nato.int/page277501841.aspx](http://www.aco.nato.int/page277501841.aspx) (24. 9. 2010).

1.3 Spremembe strukture Zavezništva – demografske spremembe

NSK je potreben tudi z vidika sprememb v strukturi Zavezništva od leta 1999 – precej se je namreč povečalo število članic (s 16 leta 1999 na 28 članic). To je skupina držav, ki jo zaznamujejo razlike v geografiji, zgodovini, ekonomsko-socialnem razvoju, pogledih glede kolektivne obrambe, razlike v njihovem članstvu v drugih mednarodnih organizacijah ter v odnosih z nečlanicami Nata. Hkrati so opazne tudi notranje spremembe v zaveznicah v smislu demografije, kot so migracije, zadrževanje imigrantov v posebnih mestnih predelih, porast muslimanskega prebivalstva in predvsem »evropsko« staranje prebivalstva, kar posredno vpliva na obrambne proračune, obseg in sestavo obrambnih sil ter celo na odločitve glede posredovanja v državah s pretežno muslimanskim prebivalstvom (Cuccia, 2010, str. 6–12).

1.4 Potrditev politične volje

Opazne so tudi razlike med predanostjo zaveznic do sodelovanja v mednarodnih operacijah in na misijah (MOM). V času ekonomske krize in omejenih virov se evropske države vedno bolj usmerjajo v notranje zadeve in so vedno manj pripravljene sodelovati pri prevzemanju finančnih bremen ter tudi tako imenovanega krvnega davka, torej smrtnih žrtev. Tudi javno mnenje je pogosto nenaklonjeno posredovanju oboroženih sil zunaj meja Zavezništva (Le Gloanec, maj 2010). Gates (2010) to interpretira kot demilitarizacijo Evrope, pri čemer sta javnost in del politične elite proti uporabi vojaške sile ter tveganj, povezanih z njo, in opozarja, da to omejuje prihodnjo vlogo Nata, ki je predvsem v ekspedicijskem posredovanju v nestabilnem svetu in ne v nepremestljivih oboroženih silah na stabilni celini.

Razlike med državami z vidika zaznavanja groženj in njihovih zmogljivosti izražajo pomanjkljivo raven enotnosti glede pomena Zavezništva, zato je strnjenje zavezniških vrst in iskanje skupnega pogleda na poslanstvo, naloge in delovanje Nata še večjega pomena (Hofmann, 2008, str. 2). NSK mora odražati potrditev politične volje oziroma obnovo zaobljub vseh zaveznic. Obuditi je treba zavedanje, da članstvo ni privilegij, temveč nenehna odgovornost, ki jo mora uresničevati vsaka zaveznica. Pri tem mora NSK jasno odražati tako pomen Nata za posamezne zaveznice kot tudi pomen posameznih članic za Zavezništvo kot celoto.

1.5 Vzpostavitev javne podpore

Proces priprave NSK je priložnost za približevanje Nata prebivalstvu, ki ni dobro seznanjeno z Zavezništvom ali celo dvomi o njegovi vlogi (Poročilo GoE o NSK). Čeprav je Nato dejavnejši kot v preteklosti, je njegov pomen danes za mnoge manj jasen, zato je treba predstaviti, kaj Nato pomeni za današnjo varnost, ter graditi na njegovi javni podobi (Babst, 2008, str. 3, in Babst, 2010). Konsenz političnih elit v transatlantskem prostoru ni dovolj, da se presežejo izzivi ekonomske krize, potekajočih oboroženih intervencij in povezanih prizadevanj za stabilizacijo oddaljenih področij ter notranja nasprotja med članicami.

Z besedami generala Petraeusa (2010) »človeški teren je odločilen teren«. Zavedati se je treba, da lahko pomen Nata, če bo začel izgubljati bitko za politično voljo oziroma podporo javnosti, počasi zbledi in ostane samo še zveza birokratov ter osamljenih bojevnikov. Vzpostavitev politične volje znotraj Zavezništva je danes morebiti težavnejša, vendar prav zato nujno potrebna za premagovanje notranjih nasprotij in zunanjih sil, ki ovirajo njegov uspeh v Afganistanu ter ne nazadnje njegov obstoj oziroma zagotavljanje javne in finančne podpore, ki sta ključni za izvajanje temeljnih nalog Zavezništva. Kohezijo Nata tako ne ogrožajo samo teroristi, temveč tudi notranji politični izzivi, ki slabijo enotnost Zavezništva.⁸

Izboljšati je treba seznanjenost splošnega volilnega telesa v članicah glede pomena Nata, ali pa se bo ta moral soočiti s porastom političnih voditeljev, ki se bodo raje zatekli k ozkim nacionalnim interesom, namesto da bi uživali v koristih, ki izhajajo iz transatlantskega partnerstva. Pristojnost in odgovornost za seznanjanje javnosti s pomenom Nata za nacionalno varnost pa je predvsem v rokah nacionalnih političnih voditeljev, kar daje veliko pomembnost implementaciji sprejetega NSK (Poročilo GoE o NSK).

2 PROCES PRIPRAVE NSK

Enoletni proces oblikovanja NSK, v katerem je aktivno sodelovala tudi Slovenija,⁹ se je začel s prevzemom dolžnosti novega generalnega sekretarja Nata Andersa Fogha Rasmussena in imenovanjem skupine strokovnjakov (*group of experts* – GoE) za pripravo NSK pod vodstvom Madeleine K. Albright (ZDA).¹⁰ Končal se bo s sprejetjem NSK na vrhu Nata v Lizboni. Zavezništvo je prvič v zgodovini svojega obstoja na široko odprlo vrata in omogočilo vključenost širokega nabora državnih in ne-državnih akterjev iz Nata in širše. Namen je bil oblikovati transatlantski konsenz o NSK, omogočiti odkrito izmenjavo mnenj in ponotranjiti proces kot podlago za uspešno prilagajanje Nata novim grožnjam in izzivom. Transparentnost procesa je ponudila možnost za oblikovanje skupne vizije, občutka skupnega lastništva nad

⁸ »The biggest threat to NATO now is the 'internal threat' of the absence of consensus over what the perceived 'external threat' to NATO is« (Robert M. Williams, *Strategic Studies Institute, ZDA, 2009*).

⁹ Slovenija je kot polnopravna in enakovredna članica Zavezništva izkoristila zgodovinsko priložnost za soustvarjanje drugega najvišjega dokumenta v hierarhiji dokumentov Zavezništva in se aktivno vključila v njegovo nastajanje ne samo z zagovarjanjem nacionalnih stališč znotraj forumov Nata, temveč tudi z organizacijo enega izmed ključnih štirih seminarjev, posvečenih posameznim vsebinskim vidikom NSK, in pripravo t. i. non-paperja, ki odraža nacionalna stališča do posameznih tem NSK.

S članstvom v Natu in s harmonizacijo procesov obrambnega planiranja se je RS zavezala, da bodo na usmeritvah NSK temeljili nacionalni strateški dokumenti, kot sta Resolucija o strategiji nacionalne varnosti (ReSNV) in Resolucija o dolgoročnem programu opremljanja in razvoja Slovenske vojske. Državni zbor (DZ) je novo ReSNV sprejel že marca 2010, vendar je pri tem že izhajal iz vmesnih poročil procesa priprave NSK (Nacevski in Vuk, 2010, str. 5). Tudi predlog nove ReSDPROSV je Vlada RS že potrdila 24. junija 2010, Strategijo sodelovanja RS v MOM pa je sprejela 12. novembra 2010. Novi dokumenti že odražajo spremenjeno naravo mednarodnega varnostnega okolja, nove varnostne grožnje in izzive, potrebo po zagotavljanju celostnega pristopa pri odzivanju nanje, značilnosti sodobnih MOM ipd. Tudi pri nadaljnjem razvoju obrambnega sistema si bo RS morala prizadevati za implementacijo NSK.

¹⁰ GoE je predstavila končno poročilo o NSK 17. maja 2010.

procesom in povečanje zavezanosti k njegovi implementaciji, s čimer je postal proces priprave NSK vsaj tako pomemben kot dokument.¹¹

Podlago za oblikovanje NSK so dali predsedniki držav in vlad z Deklaracijo o varnosti Zavezništva, sprejeto na vrhu v Strasbourgu in Kehlju. Deklaracija predstavlja zavezo k prenovi Zavezništva ob hkratnem ohranjanju Zavezništva kot osrednjega foruma za varnostna posvetovanja med zavezniki, s ključnim poudarkom na kolektivni obrambi. V njej je izpostavljena potreba po ohranjanju politike odprtih vrat, izboljšanju zmogljivosti za soočanje s celotnim spektrom varnostnih izzivov, po krepitvi vloge Nata na področju kriznega upravljanja, celostnega pristopa ter učinkovitejšega združevanja civilnih in vojaških zmogljivosti ter po krepitvi sodelovanja z drugimi mednarodnimi organizacijami in partnerskimi državami, še posebno z Rusijo.

3 NATO – QUO VADIS ALI KLJUČNA PODROČJA NSK

3.1 Temeljne naloge Zavezništva v spremenjenem mednarodnem varnostnem okolju

Od Strateškega koncepta iz leta 1999 so se v mednarodnem varnostnem okolju zgodile velike spremembe, na kar se je moralo odzvati tudi Zavezništvo, predvsem v obliki posameznih operacij. Pojavili so se nove varnostne grožnje in izzivi, ki jih zaznamujejo raznolikost, negotovost in nepredvidljivost. Nato mora maksimizirati svoje napore za ohranitev kredibilnih zmogljivosti za odvrčanje in obrambo članic pred agresijo (5. člen Severnoatlantske pogodbe), ob hkratnem zavedanju, da so se razširila mogoča ogrožanja, ki spadajo v okvir 5. člena in vključujejo nevarnosti, ki se lahko pojavijo tako znotraj kot zunaj evro-atlantske regije. To je ena temeljnih dilem iskanja ustreznega razmerja med kolektivno obrambo in operacijami zunaj tradicionalnega območja delovanja, kar pa ni nujno medsebojno izključujoče (Poročilo GoE o NSK, Eide, 2010, Lynn III, 2010, Joyner, 2010).¹² Predvsem gre za poenotene stališče glede vprašanja, kaj danes sestavlja grožnjo po 5. členu.

¹¹ Več o procesu nastajanja NSK tudi na spletni strani Nata <http://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html>.

¹² Iskanje kompromisov je ključni element doseganja konsenza, ki je potreben za sprejemanje odločitev v okviru Zavezništva. To je veljalo tudi pri sprejemanju predhodnega Strateškega koncepta Nata iz leta 1999. Že takrat so obstajala področja, o katerih so imele zaveznice različna mnenja. Tudi takrat je bilo treba iskati ravnotežje med zagovorniki kolektivne obrambe in 5. člena kot temeljnega namena Nata ter zagovorniki operacij zunaj ozemlja Nata v spremenjenem okolju po hladni vojni; zagovorniki osredotočenosti na Evropo in tistimi, ki se pri operacijah niso hoteli geografsko omejiti in so zagovarjali posredovanje povsod, kjer so ogroženi interesi Zavezništva; med tistimi, ki so se zavzemali za ohranjanje Nata kot osrednjega elementa evropske varnostne arhitekture in drugimi, ki so se zavzemali za močne evropske obrambne zmogljivosti v okviru EU ipd. Koncept iz leta 1999 tako poudarja nadaljnji pomen kolektivne obrambe ozemlja skladno s 5. členom in hkrati vsebuje določila, ki ponazarjajo premik k novim misijam kriznega upravljanja in intervencij zunaj ozemlja Zavezništva, ne vsebuje geografske omejenosti, saj omenja morebitne grožnje na evro-atlantskem območju in okoli njega, pa vendar izrecno ne omenja posredovanja kjer koli bi lahko bili ogroženi interesi Zavezništva ipd. (Carpenter, 2001, str. 7–15).

Ob prepričanju, da Nato ostaja edinstven forum za zagotavljanje evro-atlantske varnosti, je postalo razvidno, da pri soočanju z novimi grožnjami Nato ne sme, noče in ne more prevzeti vseh nalog za zagotavljanje svetovne varnosti ter stabilnosti. Upoštevati je treba tako interese Zavezništva kot tudi dodano vrednost, ki jo to lahko prinese v danih razmerah, upoštevajoč tako pristojnosti kot tudi zmogljivosti drugih relevantnih mednarodnih akterjev. Zavezništvo mora okrepiti mehanizem varnostnih političnih konzultacij (vloga 4. člena Severnoatlantskega sporazuma), še posebno z vidika boljšega razumevanja in spopadanja z novimi grožnjami ter učinkovitejšega upravljanja kriz.

3.2 Celosten pristop

Številne situacije, ki zadevajo varnost Zavezništva, zahtevajo danes celosten ali integriran pristop. Ključna dilema je vprašanje potrebe po civilnih zmogljivostih Nata, ob hkratnem zavedanju, da je Nato v prvi vrsti predvsem vojaško zavezništvo.¹³ Krizno upravljanje tako ni ena osrednjih nalog Zavezništva, je pa v spremenjenem varnostnem okolju njegovo pomembno orodje, ki pridobiva na pomenu tudi na podlagi izkušenj iz trenutnih operacij. V posameznih situacijah se lahko zgodi, da bo Nato tisti, ki bo moral usklajevati civilne zmogljivosti zaveznic v začetnih fazah krize, ko bo zaradi varnostnih izzivov edina prisotna (kredibilna) mednarodna institucija na terenu. Zato mora imeti na voljo zmogljivosti za zagotavljanje neposredne podpore pri pokonfliktni stabilizaciji in obnovi. Pri tem sta izrednega pomena sodelovanje z Evropsko unijo (EU), Organizacijo Združenih narodov (OZN), Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in z drugimi akterji na terenu ter zagotavljanje usklajenega delovanja med njimi. Upoštevati mora njihove značilnosti in načine delovanja, na primer načeli nevtralnosti in nepristranskosti Mednarodnega odbora rdečega križa, ohraniti odprtost in dojemljivost za potrebe lokalnih predstavnikov in spoštovanje njihovih tradicij ter usmerjenost na krepitev njihovih zmogljivosti (Lindley-French, junij 2010).¹⁴

Zavedati se je treba, da Nato ni edini odgovor na vsako varnostno vprašanje in da ima lahko v posameznih primerih zgolj podporno funkcijo. Odpraviti je treba napačno razumevanje in pojasniti, da Nato ne želi nadzirati drugih akterjev. Gre predvsem za vprašanje vloge Nata v celostnem pristopu mednarodne skupnosti h kriznemu upravljanju, kar se mora ustrezno odraziti v NSK.

¹³ *Ideja o zagotavljanju celostnega pristopa ne samo na ravni Nata, temveč tudi na nacionalnih ravneh, o usklajevanju in sodelovanju med civilnimi in vojaškimi akterji tako v fazi priprave in načrtovanja operacij kot tudi njihove izvedbe in pokonfliktne obnove ni nova, pa vendar so ostajala odprta vprašanja glede sodelovanja Nata s civilnimi partnerji. CPG iz leta 2006 potrjujejo pomen celostnega pristopa in izpostavljajo, da ni potrebe, da bi Nato razvijal izključno civilne zmogljivosti, namesto tega naj bi se naslonil na partnerje.*

¹⁴ *Glej tudi: NATO Comprehensive Approach Roundtable, Final Proceedings Report, maj 2009, <http://www.ndu.edu>. In Jakobsen, Peter Viggo, 2008. NATO's Comprehensive Approach to Crisis Response Operations. DIIS Report 2008, str. 15.*

3.3 Partnerstva

Ena od prioritet NSK so partnerstva Nata. Nato mora najti način, kako simultano sodelovati z evro-atlantskimi partnerji, ohraniti politiko odprtih vrat in vključiti globalne partnerje, ki ponujajo dodano vrednost zavezniškim prizadevanjem.

Širitve Nata so predstavljene kot zgodba o uspehu, predvsem z vidika stabilizacije Evrope, širjenja demokracije ter vladavine prava in miru, zato med zaveznici prevladuje prepričanje, da morajo vrata Zavezništva na podlagi sedanjih meril za članstvo ostati odprta (Poročilo GoE o NSK).

Z vidika sodobnih varnostnih groženj in tveganj so vse bolj pomembne tudi druge oblike **partnerstev**, vključno z vidika sodelovanja partnerskih držav v operacijah Nata. Po eni strani je pomembno zagotoviti regionalen pristop, po drugi pa prilagoditi partnerstvo posameznim partnericam. Pri tem je velik izziv razumevanje, kaj si partnerice v okviru Evro-atlantskega partnerskega sveta (EAPC), Mediteranskega dialoga (MD) in/ali Istanbulske pobude za sodelovanje (ICI) predstavljajo v okviru zagotavljanja skupne varnosti. Nedvomno sta Sredozemlje in Bližnji vzhod pomembna za varnost Nata (proliferacija orožij za množično uničevanje, terorizem, nelegalne migracije, trgovanje z drogami, regionalni konflikti), partnerstva pa so pomembna tudi za spodbujanje varnosti in stabilnosti, kot podpora razvoju demokracije, dobrega upravljanja, vladavine prava in dialoga, zato je ponovna potrditev zaveze Nata do njih in upoštevanje partnerskih pričakovanj v NSK izredno pomembna. Nato mora revidirati svoj pristop do partnerstev, ga okrepiti in prilagoditi, s ciljem doseči večjo učinkovitost sedanjih povezav ter razširiti varnostni vidik sedanjega sodelovanja v operacijah k bolj institucionalni ureditvi (Poročilo GoE o NSK, Frühling, 2010).

V okviru Zavezništva ima **EU** mesto osrednje strateške partnerice Nata.¹⁵ Razvoj resnično celostnega partnerstva z EU, ki bo stroškovno učinkovito, utemeljeno na načelu vzajemnosti, namenjeno izogibanju podvajanjem in ustvarjanju sinergij ter bo vključilo celoten nabor vzajemnih aktivnosti – operacije, razvoj zmogljivosti, vaje, civilno krizno upravljanje in vzpostavljanje povezav za zaveze – je bistveno za učinkovito odzivanje na sodobne varnostne izzive in grožnje. Z uveljavitvijo Lizbonske pogodbe je sodelovanje med Natom in EU še pridobilo na pomenu. Prav tako si mora Nato tudi v prihodnje prizadevati za krepitev partnerstva z OZN, ob upoštevanju dejstva, da ima OZN primarno vlogo pri zagotavljanju svetovnega miru in stabilnosti.

Posebno vlogo ima tudi odnos Nata z **Rusijo**.¹⁶ GS Nata je ob nastopu svoje funkcije jasno izpostavil, da je poleg uspeha v Afganistanu njegova prioriteta prav odnos Nata z Rusijo. Kljub identifikaciji številnih področij skupnega interesa, ki omogočajo dobro podlago za poglobitev praktičnega sodelovanja v prihodnosti, se razvoj strateškega partnerstva sooča s številni izzivi. Po vojni v Gruziji se je okrepil razkorak

¹⁵ Glej spletno stran Nata, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49217.htm.

¹⁶ Glej spletno stran Nata, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51105.htm.

med zaveznicami v oceni ogrožanja s strani Rusije. Ene si želijo krepitev skupnih zmogljivosti teritorialne obrambe kot odgovor na morebitno grožnjo z vzhoda, druge pa razpravljajo celo o možnosti prihodnjega članstva Rusije v Natu (Asmus et al., maj 2010 in Kupchan, 2010).¹⁷ Razlike izhajajo tudi iz dvoumnih signalov Moskve. Po hladni vojni se je Rusija osredotočila predvsem na nasprotovanje političnemu vodstvu ZDA v obliki vojaškega izkazovanja moči (vojaške vaje velikih razsežnosti – t. i. Ladoga 2009, Zapad 2009) in nadzora nad energetskimi dobavami državam v ruski sosesčini. Z nastopom nove ameriške administracije so se dvostranski odnosi med državama izboljšali in ruski diplomatski predstavniki v Bruslju izkazujejo pozitiven odnos do partnerstva z Natom, kljub temu pa nekatere ruske politično-vojaške elite še vedno ocenjujejo Nato kot nasprotnika ali vir mogočih varnostnih izzivov.

Ne glede na izkušnje mora Nato ohraniti rusko prisotnost za skupno mizo in nadaljevati krepitev političnega dialoga. NSK mora izpostaviti željo Nata za vzpostavitev kakovostnejšega odnosa z Rusijo, ki bo temeljil na skupnih interesih, vzajemnem zaupanju, transparentnosti in predvidljivosti. V zavezniškem interesu je ohranjanje perspektive odprtosti in poglobitev odnosov z Rusijo na vseh ravneh, kljub njeni občasni »muhavosti« in »težavnosti«, saj ostaja ključen partner pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti v evro-atlantskem prostoru ter pri reševanju globalnih varnostnih izzivov.

Veliko pa je odprtega prostora in možnosti tudi za poglobljanje partnerstev z državami zunaj evro-atlantske regije (Moore, 2009, str. 3–30). Predvsem s širjenjem seznama skupnih aktivnosti in omogočanjem prilagojenega sodelovanja glede na potrebe posamezne partnerice (t. i. **globalna partnerstva**) ob hkratni opredelitvi meril za izbor tovrstnih partnerjev (strateški pomen, demokratične vrednote, vojaški prispevki v zavezniške operacije ipd.). Leta 2004 so se zaveznice že dogovorile o večjem sodelovanju s partnericami, ki sodelujejo v operacijah, na področju informiranja in načrtovanja, danes je treba razmišljati v smeri zagotavljanja njihove večje vloge pri odločanju o skupnih operacijah. Izziv je tudi opredelitev mogočih prihodnjih odnosov z novimi velesilami (Kitajsko, Indijo in Brazilijo) ter krepitev vezi z Afriško unijo (AU), Organizacijo ameriških držav (OAS), Svetom za zalivsko sodelovanje (GCC), Arabsko ligo (AL), Šanghajsko organizacijo za sodelovanje (SCO), Organizacijo pogodbe o kolektivni varnosti (CSTO) ipd. Prav tako je treba zagotoviti usklajeno delovanje z EU v okviru njenih regionalnih pobud sodelovanja, na primer evropske sosedске politike, vzhodnoevropskega partnerstva, Sredozemske unije ipd. Vsak tovrsten odnos mora temeljiti na načelih enakosti, vzajemnega zaupanja in vzajemnih koristi.

¹⁷ RS ima na ta odnos z vidika ocene grožnje Rusije bolj naklonjen pogled kot nekatere druge zaveznice zaradi drugačnih zgodovinskih izkušenj, geografske umeščenosti in kulturne dediščine. Hkrati RS razume zaveznice in njihove skrbi, saj pričakuje njihovo razumevanje v primeru vprašanja nadaljnjih širitev Nata, ko gre za slovenski interes glede Zahodnega Balkana. Iskati je treba kompromise, ki bodo še omogočili doseganje potrebne konsenza za sprejetje tako pomembnega strateškega dokumenta.

3.4 Transformacija

Transformacija je eden izmed ključnih procesov, ki bo opremil Zavezništvo za spoprijemanje z novimi varnostnimi izzivi in grožnjami, zato si je RS skozi celoten dosednji proces prizadevala, da bo v novem strateškem konceptu jasen in ustrezen poudarek tudi na obrambni reformi. Rezultati predhodnih transformacijskih pobud so omejeni, predvsem zaradi omejenih virov, zato se Zavezništvo spoprijema s precejšnjim razkorakom med mogočimi misijami in nalogami ter razpoložljivimi zmogljivostmi.¹⁸ Napredek, ki pa je bil dosežen, je predvsem posledica zahtev iz operacij na Kosovu in v Afganistanu (potreba po premestljivih in vzdržljivih silah, skupni pristop pri protiuporniškem delovanju, interoperabilne zmogljivosti poveljevanja, kontrole, komuniciranja, računalništva, obveščanja, nadzorovanja in izvidovanja (C4ISR), spremenjenega načina financiranja, zmogljivosti za strateški transport in pospeševanja večnacionalnih zmogljivosti) (Poročilo GoE o NSK).

NSK mora pripraviti usmeritve in okvir za nadaljnjo transformacijo obrambnih zmogljivosti Nata in posameznih zaveznic. Nato bo potreboval fleksibilne, premestljive, informacijsko podprte in vzdržljive vojaške sile, ki se lahko soočijo s celotnim spektrom mogočih nalog zavezništva in bodo dosegljive v okviru razpoložljivih virov. Te naloge oziroma odgovornosti Nata vključujejo odvratanje agresije, obrambo ozemlja Nata, zahtevne operacije in misije na strateških razdaljah ter pripravo na širok nabor manjših nepredvidljivih varnostnih izzivov.

Prihodnost bo usmerjena na stabilizacijo in celostni pristop, protiuporniške ter protiteroristične zmogljivosti in druga večplastna vprašanja globalne varnosti, pri čemer bodo ključnega pomena izboljšana interoperabilnost s partnerji, zagotavljanje vojaškega in policijskega usposabljanja, koordinacija vojaške pomoči ter sodelovanje z lokalnimi oblastmi. Za uspešno opravljanje teh novih nalog mora Nato hkrati prenoviti in ohraniti temeljne veščine ter zmogljivosti za doseganje zahtevane pripravljenosti za izvajanje kolektivne obrambe tako na svojem tradicionalnem ozemlju kot tudi na strateški oddaljenosti (Poročilo GoE o NSK).

Pomemben del pozornosti je in bo usmerjen v **jedrsko politiko Nata in raketno obrambo** (Heuser in Slocombe, 2010). Pokazala se je precejšnja enotnost zaveznic za ohranitev zmogljivosti (konvencionalnih in jedrskih) za kredibilno opravljanje funkcije odvratanja celotnega spektra morebitnih groženj in zagotavljanje politične neodvisnosti ter ozemeljske celovitosti zaveznic. Prihodnje vzdrževanje funkcije odvratanja bo zahtevalo širok nabor obrambnih zmogljivosti, skupaj z ustreznim obrambnim načrtovanjem in vajami kot elementom, ki bo pomiril določene strahove posameznih zaveznic. Dokler obstaja jedrsko orožje, mora odvratanje oboroženega

¹⁸ Poročilo GoE ocenjuje, da sta največja omejevalna dejavnika pri vojaški transformaciji tudi pomanjkanje evropskih obrambnih izdatkov in investicij ter neustrezna struktura obrambnih izdatkov, saj je v zadnjih dvajsetih letih prišlo do nesorazmernih obrambnih izdatkov z vidika stroškov za osebje in operativnih stroškov. Posledično primanjkuje evropskih sil, ki bi bile primerno opremljene, izurjene, podprte za najbolj zahtevne operacije, kar lahko razrahlja kohezijo v Zavezništvu.

napada v Natu še naprej temeljiti na ustreznem ravnotežju konvencionalnega in jedrskega orožja, ob podpori prizadevanjem za svet brez jedrskega orožja.

Na podlagi sedanjih ocen in dinamike razvoja področja lahko ocenimo, da bo tudi raketna obramba imela pomembno vlogo pri prihodnji politiki odvratanja Zavezništva.¹⁹ NSK mora opredeliti in predpisati temeljna načela ter cilje, ki bodo vodili razvoj in namestitev možnih prihodnjih zmogljivosti teritorialne raketne obrambe kot prihodnje skupne misije Zavezništva. Pri tem gre za pomembno priložnost sodelovanja z Rusijo. Slovenija zagovarja načelo, da mora biti vsaka odločitev o novi zavezniški misiji skladna s temeljnim načelom nedeljive varnosti posameznih zaveznic.

3.5 Reforme Nata

Kot se je izkazalo v preteklosti, je ključ za obstoj zavezništva v njegovi prilagoditvi – alternative ni.²⁰ Za spoprijemanje s sodobnimi nepredvidljivimi grožnjami mora Nato okrepiti organizacijsko učinkovitost, prilagodljivost in hitrost sprejemanja odločitev. Postati mora organizacija, ki ustreza svojemu namenu. Izboljšati mora svoje zmogljivosti, vključno z uveljavljanjem organizacijskih in upravljavskih reform, reform financiranja ter poveljniške strukture, zmanjševanja števila odborov in agencij Nata. Dodaten izziv so zahtevne ekonomske razmere, zato so najboljši način premeščanja razkoraka med potrebnimi in dejanskimi zmogljivostmi dodatni ukrepi zagotavljanja večje učinkovitosti in druge reforme, kamor se uvrščajo predlogi o skupnem, inovativnem pristopu k razvoju zmogljivosti, vključno z večnacionalnimi projekti, skupnimi nabavami in različnimi modeli skupnega financiranja razvoja zmogljivosti (Poročilo GoE o NSK, Buckley in Volker, 2010).

Ne smemo pozabiti, da načelo delitve bremen, ki velja v Natu, omogoča zaveznicam večjo raven varnosti z manj stroški, kot bi jo te lahko zagotovile nacionalno. Toda to kolektivno varnostno zagotovilo zahteva redne varnostne naložbe, zato morajo zaveznice znova jasno pokazati politično voljo za nadaljnja vlaganja v obrambo in zagotavljanje pravičnega deleža v Nato (Shea, 2010).

Sklep **Odgovor na vprašanje, zakaj je Nato še vedno nepogrešljiv**

V procesu oblikovanja NSK se je izkazalo, da so zaveznice do številnih njegovih vsebin ohranile nespremenjena stališča. Izkazalo se je, da Nato sicer potrebuje NSK, ne potrebuje pa temeljite reforme svoje vloge. Še vedno gre za edinstveno in nepogrešljivo transatlantsko organizacijo, ki temelji na demokratičnih idealih in vladavini prava. Severni Atlantik je še vedno največja dvosmerna povezava na svetu z vidika investicij, potovanj, trgovine in kulture. Američani in Evropejci smo svojo tesno zgodovinsko in kulturno povezanost nadgradili tudi s tesnejšim sodelovanjem pri reševanju skupnih izzivov. Za ustrezno pripravljenost na to, kar nas čaka jutri, moramo ukrepati danes. Vrh Nata v Lizboni je edinstvena priložnost za določitev smeri in okvira naših prihodnjih prizadevanj.

¹⁹ Glej spletno stran Nata, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm.

²⁰ Dunajski kongres je zaradi svoje nezmožnosti prilaganja trajal le 36 let.

Ko govorimo o Natu, moramo upoštevati njegov doseg, njegovo moč in njegove dosežke. Nato je upravičil svoj obstoj tako v času hladne vojne, vojn na Balkanu kot tudi v Afganistanu. Brez njega bi evro-atlantskim državam manjkala učinkovit forum za odzivanje na tradicionalne grožnje in nove varnostne izzive. Poleg tega bi bili prihodnji obeti za mednarodno stabilnost in mir veliko bolj negotovi, kot so danes. Z NSK ima Nato prvič priložnost, da svoj namen, načela in partnerstva obravnava v globalnem kontekstu, in to je gotovo eno glavnih pričakovanj do novega dokumenta.

Zavezništvo ni edino, ki je zavezano tem ciljem, vendar je zaradi kombinacije vojaških zmogljivosti in politične solidarnosti ohranilo svojo izjemno dragocenost in postalo nenadomestljivo. Ključ za njegovo prihodnje delovanje je prav njegova sposobnost opravljanja pomembne vloge v celostnem pristopu mednarodne skupnosti k zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti. Kot je zapisano v poročilu GoE, Nato uspeva kot vir upanja. Od samega začetka so njegove članice oblikovale skupne cilje: krepitev mednarodne varnosti, zaščita svobode in spodbujanje vladavine prava. Ti cilji so trajni in bodo ohranjeni, dokler bo Nato imel pogum, da jih brani z enotnostjo, pogumom svojih državljanov in svobodnim izražanjem svoje kolektivne volje.

Zavedati pa se je treba, da NSK ne bo rešil vseh dilem, ki so se še okrepile po 11. septembru. Tako kot je bil kompromis Strateški koncept iz leta 1999, bo tudi NSK kompromis in vsak kompromis zahteva določeno mero konstruktivne dvoumnosti. Pomembno je predvsem to, da bo NSK ponudil smer nadaljnjega razvoja Zavezništva ter javno izpostavil posamezna ključna področja (na primer varnostne izzive, obseg, do kam, kdaj in s kom lahko poseže Nato), ki pa bodo podrobneje opredeljena v njemu podrejenih dokumentih (nove CPG ali ministrske usmeritve).

Upoštevati moramo tudi dejstvo, da se stvari spreminjajo, medtem ko poteka proces priprave NSK. Iz operacije Isaf v Afganistanu se nenehno učimo novih izkušenj ali pa nas presenetijo nove okoliščine, kot je nedavno humanitarno posredovanje v Pakistanu, kjer se je znova potrdilo, da je Nato sicer regionalna organizacija, vendar hkrati pomemben in odgovoren globalni akter, na katerega se v ključnih trenutkih obrnejo tudi nečlanice in druge mednarodne organizacije.

Uveljavilo se je prepričanje, da Nato potrebuje kratek, jasen, v prihodnost usmerjen dokument, ki bo omogočal dovolj prilagodljiv in uporaben koncept kot vodilo v nepredvidljivi prihodnosti. Vse drugo bi lahko oslabilo Zavezništvo in spodbudilo države članice k iskanju rešitev zunaj Nata. NSK bo neuspešen, če ne bo zmožal zajeti obnovljenega občutka zavezanosti in smiselnosti za politične voditelje članic. NSK mora enkrat za vselej končati »strateške počitnice« številnih članic, ki so se začele po hladni vojni. NSK bo treba preoblikovati v politične smernice, ki jih bo mogoče preudarno in konsistentno udejanjiti. Zaveznice se bodo morale prepoznati v NSK, ga ponotranjiti ter v uresničevanje zastavljene prihodnosti Zavezništva vložiti precejšnjo energijo in sredstva.

Literatura

1. *Asmus, Ronald, Czum, Stefan, Donnelly, Chris, Ronis, Aivis, Valasek, Tomas in Wittmann, Klaus, maj 2010. NATO, New Allies and Reassurance. Policy Brief. Centre for European Reform.*
2. *Babst, Stefanie, november 2008. Reinventing NATO's Public Diplomacy. Research paper, št. 41. NATO Defence College Rome, Research Division.*
3. *Babst, Stefanie, 20. september 2010. NATO Still Enjoys Considerable Public Support in Europe and the United States. USC Center on Public Diplomacy.*
4. *http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpblog_detail/us_eu_natosupport/, 24. 9. 2010.*
5. *Buckley, Edgar in Volker, Kurt, 23. februar 2010. NATO Reform and Decision Making. Atlantic Council Issue Brief.*
6. *Carpenter, Ted Galen, 2001. NATO's New Strategic Concept: Coherent Blueprint or Conceptual Muddle? V: Carpenter, Ted Galen, ur. NATO Enters the 21st Century. London, Oregon: Frank Cass Publishers, 2001.*
7. *Cuccia, Phillip R., maj 2010. Implications of a Changing NATO. Strategic Studies Institute.*
8. *Eide, Espen Barth, 16. oktober 2009. Collective Defence in Today's Security Environment. Govor nekdanjega norveškega državnega sekretarja. <http://www.regjeringen.no/en/dep/jd/whats-new/Speeches-and-articles/Speeches-and-articles-by-othe>, 23. 9. 2010.*
9. *Frühling, Stephan, 2010. Creating the Next Generation of NATO Partnerships. The RUSI Journal. Februar 2010, 155(1), str. 52–57.*
10. *Gates, Robert, 23. februar 2010. Prispevek na seminarju o NSK v Washingtonu.*
11. *Goldgeier, James, 2009. NATO's Future. Harvard International Review. Pomlad 2009, 31(1), str. 48–51.*
12. *GS Nata, Anders Fogh Rasmussen, 2. julij 2010. NATO – Managing Security in a Globalised World. Govor na Katoliški univerzi v Lizboni, Portugalska.*
13. *Hallams, Ellen, 2009. The Transatlantic Alliance Renewed: The United States and NATO since 9/11. V: Journal of Transatlantic Studies. Routledge, pomlad 2009, 7(1), str. 38–60.*
14. *Hamilton, Daniel in drugi, 2009. Alliance Reborn: An Atlantic Compact for 21 century. Atlantic Council of the United States. <http://www.acus.org/publication/alliance-reborn-atlantic-compact-21st-century>, 23. 9. 2010.*
15. *Heuser, Annette in Slocombe Walter, 12. marec 2010. NATO's Nuclear Policy in 2010. Atlantic Council Issue Brief.*
16. *Hofmann, Stephanie C., 2008. Debating Strategy in NATO: Obstacles to Defining a Meaningful New Strategic Concept. Institute Français des Relations International.*
17. *Joyner, James, 2. julij 2010. Cyber Attacks and Article 5. New Atlanticist. Policy and Analysis Blog. http://www.acus.org/new_atlanticist/cyber-attacks-and-article-5, 23. 9. 2010.*
18. *Keller, Patrick, 2007. The Future of NATO: Between Overstretch and Irrelevance. V: American Foreign Policy Interests. Routledge, maj/junij 2007, 29(3), str. 207–217.*
19. *Kupchan, Charles A., 2010. NATO's Final Frontier. V: Foreign Affairs. Council on Foreign Relations, maj/junij 2010, 89(3), str. 100–112.*
20. *Lindley-French, Julian, 7. junij 2010. Operationalising the Comprehensive Approach. Atlantic Council Issue Brief.*
21. *Lynn III, William J., 2010. Defending a New Domain. V: Foreign Affairs. Council on Foreign Relations, september/oktober 2010, 89(5), str. 97–108.*
22. *Le Gloannec, Anne-Marie, maj 2010. The EU and NATO's New Strategic Concept. CERI, SciencesPo.*
23. *Moore, Rebecca R., 2009. Partnership Goes Global: The Role of Non-Member, Non-EU States in the Evolution of NATO. Conference papers. International Studies Association, 2009, str. 1–32.*

24. Nacevski, Sašo in Vuk, Pavel, 2010. *Nacionalnovarnostna strategija za 21. stoletje. Slovenska vojska. Leto XVIII, št. 5, 9. 4. 2010, str. 4–6.*
25. Nato, 7. julij 2010. *NATO Operations and Missions.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm. 27. 7. 2010.
26. Petraeus, David, 2010. *Govor ob prevzemu dolžnosti poveljnika ISAF.*
27. Romaniuk, Scott Nicholas, 2010. *Europe's 'Dual' Challenge: The Shifting Frontiers of NATO and the EU. V: Research Journal of International Studies. European journals, 2010, št. 13, str. 4–16.*
28. Sarcinchi, Alexandra, 2010. *NATO in 2009 and its New Strategic Concept: Between Opportunities and Challenges. Strategic Impact No. 1/2010, p. 46–54.*
29. Shea, Jamie, 2010. *What will be in NATO's New Strategic Concept? Turkish Policy Quarterly. Pomlad 2010, 9 (1), str. 47–59.*
30. Simon, Jeffrey, 2009. *NATO's Uncertain Future. Is Demography Destiny? V: Joint Force Quarterly. NDU Press, 2009, št. 53, str. 51–58.*
31. Stavridis, James G., 2010. *The Long Road. Turkish Policy Quarterly. Pomlad 2010, 9 (1), str. 23–29.*

Dokumenti Nata:

32. *Deklaracija o varnosti Zavezništva, Declaration on Alliance Security, sprejeta na vrhu Nata v Strasbourg/Kehlu, aprila 2009.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm?mode=pressrelease, 2. 8. 2010.
33. *Poročilo GOE o NSK, NATO 2020: Assured Security, Dynamic Engagement, Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO, 17. maj 2010.* <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>, 2. 8. 2010.
34. *Projekt mnogovrstnih prihodnosti, Multiple Futures Project. Final Report. Allied Command Transformation, april 2009.* http://www.act.nato.int/MultipleFutures/20090503_MFP_finalrep.pdf, 2. 8. 2010.
35. *Strateški koncept Nata, The Alliance's Strategic Concept, Washington, 23. in 24. april 1999.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm, 2. 8. 2010.
36. *Celostne politične smernice, Comprehensive Political Guidance, Bruselj, 29. november 2006.* <http://www.nato.int/docu/basic/txt/b061129e.htm>, 2. 8. 2010.

VOJAŠKE DOKTRINE MED POLITIKO IN VOJAŠKO ZNANOSTJO

MILITARY DOCTRINES BETWEEN POLITICS AND MILITARY SCIENCE

Short scientific article

Povzetek Namen članka je opredeliti dejavnike, ki vplivajo na nastanek, oblikovanje, razvoj in izvajanje vojaške doktrine. Za odgovore na postavljena vprašanja sem uporabil deskriptivno analizo izbranih vojaških doktrin od začetka preteklega stoletja do današnjih dni. V uvodu so širše opredeljeni pojem vojaške doktrine, različno razumevanje pojma skozi zgodovinska obdobja in razumevanje vojaške doktrine v nacionalnih državah oziroma koalicijah. V nadaljevanju so prikazane omejitve, ki jih morajo upoštevati oblikovalci vojaške doktrine, s poudarkom na razumevanju vpliva nacionalnih in koalicijskih interesov na oblikovanje in izvajanje vojaških doktrin. Z oporo na zgodovinske primere prikažem protislovja med vojaško doktrino in vojaško znanostjo, torej med ministrstvi za obrambo in generalštabi na eni strani ter raziskovalci, ki pogosto dvomijo v »uradno sprejete resnice«, na drugi. V sklepu opredelim nujnost vojaške doktrine za delovanje obrambnega sistema, oblikovalcem vojaške doktrine pa kot vodilo za izogibanje napakam, prikazanim v obravnavi zgodovinskih primerov, priporočim sodelovanje in odprto razpravo med zastopniki doktrin, raziskovalci in strokovno javnostjo pri nastajanju strateških dokumentov za razvoj obrambnega sistema ter integracijo z vojaško doktrino.

Ključne besede *Vojaška doktrina, vojaška znanost, koalicijska doktrina, politika.*

Abstract The aim of this article is to define factors which influence the establishment, creation, evolution and implementation of the military doctrine. In order to answer the set questions, I used a descriptive analysis of selected military doctrines from the beginning of the previous century until today. In the introduction, broad definitions of the military doctrine are provided, as well as various interpretations of the term throughout different historical periods, and interpretation of the military doctrine in nation states and coalitions. Later on, restrictions are stated which should be considered by the creators of military doctrines. In this respect, emphasis is put on the

understanding of the impact of national and coalition interests on the creation and implementation of military doctrines. By relying on examples from history, I point to contradictions between military doctrine and military science, i.e. between the ministries of defence and general staffs on one side and researchers who frequently doubt the »officially acknowledged truth« on the other. I conclude by defining the necessity of a military doctrine for the functioning of a defence system. I also recommend to the designers of the military doctrine to cooperate and involve in open discussions with the representatives of doctrines, researchers and the professional public when creating strategic documents for the development of the defence system and integration with the military doctrine, in order to avoid mistakes presented in the discussed historical examples.

Key words *Military doctrine, military science, coalition doctrine, politics.*

Uvod Vpogled v definicije vojaške doktrine v različnih časovnih obdobjih kaže na to, da je njihov vsebinski razpon dokaj širok.¹ Kot metodo sem uporabil deskriptivno analizo. V najširšem pomenu besede vojaška doktrina ali doktrina vojaške obrambe² danes v neki državi ali koaliciji pomeni sistem uradno sprejetih splošnih stališč o organizaciji, pripravah za uporabo in o uporabi vseh vej oboroženih sil kot celote v vseh mogočih razmerah (torej v miru, krizah, oboroženih spopadih in vojni), vodenje oboroženega boja ter izvajanje vojaških dejavnosti brez uporabe orožja, in sicer na vseh treh ravneh – taktični, operativni in strateški³. Očitno je, da je v jedru doktrine iskanje odgovora na vprašanje, katerim vojaškim grožnjam je izpostavljena ali bi bila lahko izpostavljena neka država (ali koalicija), in v povezavi s tem, kakšen sistem vojaške obrambe bi se moral oblikovati in kako usposobiti, da bi sistem te grožnje lahko uspešno nevtraliziral.

V najožjem pomenu besede je vsebina vojaške doktrine skrčena na načela ali navodila za uspešno pripravo in izvajanje vojaških kampanj, operacij, bitk in bojov (http://www.en.wikipedia.org/wiki/Military_doctrine) ali pa se vojaška doktrina obravnava kot sistem pogledov vojaške elite, za katere oblikovalci teh pogledov verjamejo, da so najboljši način uporabe oboroženih sil (<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/drew1.htm>). Z vidika formalizacije razlikujemo vojaške doktrine, ki so materializirane in dostopne v obliki navodil in drugih dokumentov, ter vojaške doktrine, ki se uresničujejo ob izbruhu vojne ali oboroženega spopada in so jih izvajalci

¹ V ameriškem vojaškem slovarju medvejnega generalštaba (*Dictionary of Military Terms – Joint Chiefs of Staffs, 1984*) je doktrina definirana kot ».../ temeljna načela, s pomočjo katerih oborožene sile vodijo svoje akcije, da bi zagotovile nacionalne cilje«. V podobnem sovjetskem slovarju (*Voennyj enciklopedičeskij slovar*) je doktrina opredeljena kot ».../ sistem v neki državi začasno sprejetih pogledov na bistvo, cilje in značaj prihodnje vojne ter na pripravo oboroženih sil na vodenje te vojne«. V prvem primeru se govori samo o načelih, v drugem pa o sistemu pogledov.

² Beseda doktrina izvira od latinskega glagola *docere*, ki pomeni učiti se. Gre torej za nekaj, kar se uči, oziroma za učenje, navodila (inštrukcije).

³ V starejši iniačiji je bil vedno dosledno uporabljan pojem vojaška doktrina, v novejšem času pa se je pri nas udomačil tudi pojem doktrina vojaške obrambe, predvsem zato, ker je skladna s pojmom doktrina civilne obrambe, ki se nanaša na nevojaško obrambo (*Vojni leksikon, 686*).

sprejeli kot akcijski načrt, niso pa formalizirane v ustreznih dokumentih⁴. Znano je, da so pred izbruhom prve in druge svetovne vojne ter med hladno vojno imele vse evropske vojske množico doktrinarnih dokumentov, medtem ko so narodnoosvobodilna in odporiška gibanja, ki so delovala na okupiranih ozemljih in v kolonijah, povsem uspešno delovala le na podlagi idejnih zamisli njihovih vodstev, ki so dajala prednost akciji, na podlagi katere so teoretiki in operativci, učeč se na napakah in uspehih⁵, sprti oblikovali in dopolnjevali vojaške doktrine⁶.

Ob tem je treba upoštevati, da je pri modernem razumevanju doktrine vojaška doktrina poseben primer (lat. *sui generis*), most med vojaško teorijo in vojaško prakso. Pri njenem oblikovanju se upoštevajo dosežki vojaške znanosti, izkušnje iz minulih vojn in oboroženih spopadov ter razmere v konkretni državi, pri čemer se pred uradnim sprejemom doktrine rešitve njenih problemskih sklopov preverjajo z eksperimenti na vojaških igrah, vajah, bojnih streljanjih in na drugih oblikah mirnodobnih dejavnosti oboroženih sil. Lahko bi rekli, da se danes vojaška doktrina obravnava kot »baza znanja«⁷, na katero se vojaške elite opirajo pri sprejemanju strateških, operativnih in taktičnih odločitev.

Iz najširše definicije je razvidno, da je vsaka doktrina povezana s soglasjem najvišjega državnega političnega in vojaškega vodstva, katerega člani se morajo sporazumeti in doseči konsenz o tem, kakšne stvarne in morebitne vojaške grožnje ogrožajo državo, in iz tega, kakšni bi morali biti poslanstvo, vloga, struktura in naloge oboroženih sil

⁴ *Obstajajo tudi tajne doktrine, ki so npr. prišle na dan med sojenjem (za vojne zločine na območju Jugoslavije) v Haagu. General Gotovina, Markač, Čermak in drugi so se letos avgusta morali zagovarjati za organizirani pregon srbskega civilnega prebivalstva iz Knina in drugih delov tako imenovane Republike Srbske Krajine (med operacijo Nevihta leta 1995). Pri tem je prišlo na dan, da so »izpolnjevali direktive hrvaškega predsednika Tudjmana, ki so se nanašale ne etnično čiščenje«.*

⁵ *Ali naj se vojaška doktrina ukvarja z vojaškimi nalogami v najožjem pomenu besede, akcijski koncept pa naj prepusti viziji in strategiji za uveljavljanje nacionalnih/koalicijskih interesov? Vojaška doktrina na strateški ravni odgovarja na vprašanja, kakšna bo naslednja vojna, kako jo bomo vodili, kako bomo opreмили, izobrazili, usposobili in izurili oborožene sile zanjo. Vojaške doktrine na operativni oz. taktični ravni v okviru Nata pa so posledica akcijskega koncepta. Sestavni del tega koncepta so poleg doktrine tudi organizacija, usposabljanje, oprema, kvalificirano osebje, infrastruktura in standardi delovanja. Tako koncept kot doktrina pa se z eksperimentalnim programom dopolnjujeta in spreminjata glede na rezultate eksperimentov v živo, na vajah, največkrat pa v obliki računalniških simulacij. Vsekakor pa morajo biti vojaške doktrine hierarhično med seboj čim bolj integrirane. Torej vojaška strategija integrirana z vojaško doktrino, vojaška doktrina integrirana z operativnimi doktrinami in te s taktičnimi doktrinami.*

⁶ *Znano je, da je vodstvo jugoslovanskega narodnoosvobodilnega gibanja leta 1941, ob začetku vstaje v Srbiji in Črni gori, sprejelo odločitev, da gredo v napad na večja obrobna mesta (Užice v Srbiji in Plevlja v Črni gori), da bi iz njih lažje vodili oboroženi boj in dosegli večjo odmevnost vojaških operacij. Po padcu Užiške republike in popolnem neuspehu napada na Plevljo so sledili umik glavnine sil v vzhodno Bosno in ustanavljanje proletarskih brigad. Če je bila prva faza usmerjena v zavzetje svobodnih ozemelj in statično obrambo mest, je bila – po tem vojaškem neuspehu – druga faza s prehodom na manevrsko vojskovanje z gubljenimi brigadami in množično gverilo na celotnem prostoru popoln uspeh.*

⁷ *Besedno zvezo baza znanja v članku razumem kot povzetek širokega polja vojaške znanosti, torej most med vojaško doktrino in vojaško znanostjo, ne pa kot združbo vojaških ekspertov v okviru sedanjega obrambnega sistema, ki v ustreznih dokumentih oblikuje bazo znanja za vojaško doktrino. Na »širino mostu« vplivajo faktorji, ki opredeljujejo razmerje med vojaško doktrino in znanostjo in jih je treba upoštevati pri oblikovanju vojaške doktrine posamezne države oz. koalicije (gospodarska moč države, velikost, geostrateški položaj, razvoj vojaške znanosti in drugi). Vsekakor pa so eksperti, ki sodelujejo pri nastanku vojaških doktrin, vključeni v globalni trg delovne sile, torej lahko z njimi to znanje preide iz državnih (izpod nadzora države!) rok v roke druge države, gospodarske organizacije ali druge mednarodne organizacije.*

v miru, krizah in morebitni vojni. Pri tem je izhodišče ocena vojaškega ogrožanja, ki mu je (ali bi mu v prihodnosti lahko bila) izpostavljena država ali koalicija⁸. V vsaki doktrini je zato prisotna vsebina mirnodobnega odvracanja morebitnih napadalcev od agresivnih teženj, skladno s splošno znanim geslom starih Rimljanov: »Si vis pacem, para bellum!«⁹ Z vsebino doktrine in na njej utemeljenih strukturi in jakosti oboroženih sil se zagotavlja, da morajo vsi morebitni napadalci že pred napadom (ali grožnjo z uporabo sile) upoštevati vojaško moč in odgovor napadene države ter iz njiju izhajajoče tveganje.

Prav tako se iz definicije vidi, da je vsaka doktrina večplastna, saj jo tvorijo taktična, operativna in strateška raven, in je na vrhu najtesneje povezana z državno politiko in mednarodnimi odnosi. V definiciji vojaške doktrine je implicitno, da ni zožena samo na trenuten časovni interval, temveč je usmerjena tudi v bližnjo prihodnost. Tvorci doktrine pogosto poudarjajo, da doktrina ni dogma, temveč le idejna podlaga, katere cilj je, da na vseh treh ravneh (taktični, operativni in strateški) spodbudi pobudo in ustvarjalnost vseh izvajalcev doktrine, da bi lahko uspešneje delovali.

1 OMEJITVE, KI JIH MORAJO UPOŠTEVATI OBLIKOVALCI VOJAŠKIH DOKTRIN

Razumljivo je, da morajo v vsaki državi ali koaliciji vojaške elite, ki s konsenzom oblikujejo vojaške doktrine, pri svojem delu poleg tradicije in veljavne zakonodaje konkretne države upoštevati tudi nekatere omejitve. Te izhajajo iz vojaškega ogrožanja države, geopolitičnega položaja, velikosti, prehodnosti in naravnih danosti državnega ozemlja, stopnje politične, gospodarske in družbene razvitosti države (in s tem povezane velikosti nacionalnega dohodka, katerega del se lahko uporabi za obrambo), velikosti in strukture prebivalstva (nacionalne, socialne, politične, verske, starostne in spolne) ter njegove izobraženosti, prepričanij in znanja, značilnosti sodobne vojaške tehnike ter možnosti nabave in proizvodnje oborožitvenih sistemov, znanstvenega potenciala države, pogodb, sklenjenih z zavezniki, norm mednarodnega vojnega prava in prava oboroženih spopadov itn.

Vojaška doktrina je pri tem le ena izmed komponent nacionalne obrambne doktrine kot pomembne izpeljanke iz strategije nacionalne varnosti. Poleg doktrine vojaške obrambe vsebuje tudi doktrino civilne obrambe, v nekaterih državah pa tudi doktrino

⁸ Zelo pomembno vlogo imata po eni strani sposobnost državnega vodstva, da pravočasno odkrije, kakšne so prave namere državnih vodstev sosednjih držav in kakšna je njegova motivacija za obrambo, po drugi pa sposobnost obveščevalne službe, da pride do resničnih podatkov in jih prepričljivo predstavi državnem vodstvu. Iz obdobja pred izbruhom druge svetovne vojne je znan primer češkoslovaškega državnega vodstva, ki se je po Muenchenskem sporazumu med Hitlerjem in zahodnimi silami brez boja vdalo, četudi je imela država na mejah z Nemčijo močne fortifikacijske sisteme in močno ter moderno oboroženo vojsko. Vdaja je bila utemeljena na sklepu, da države ne bo mogoče uspešno braniti brez podpore zahodnih zaveznikov, s katerimi je imela podpisane sporazume. Popolnoma drugače je v podobnem primeru ravnalo finsko državno vodstvo, ko je prišlo do sovjetskega napada na Finsko.

⁹ Če želiš mir, se pripravi za vojno. Publius Flavius Vegetius Renatius: »Kdor želi mir, mora pripravljati vojno, ti, ki želiš zmago, moraš temeljito uriti svoje vojake, ti, ki želiš dobre rezultate, se moraš bojevati glede na sposobnosti in se ne zanašati na srečo.«

tako imenovane domovinske obrambe¹⁰, doktrino nadzora in obrambe meja (v Ruski federaciji izvajajo nadzor nad obmejnimi območjem posebne vojaške enote, ki niso v sestavi oboroženih sil niti policije, v ZDA se z nadzorom obalnega morja in obale ukvarja obalna straža) ter doktrino obrambe pred informacijskimi, ekonomskimi, diplomatskimi, terorističnimi in drugimi napadi, ki niso izvedeni le s klasičnimi oborožitvenimi sistemi¹¹. Nacionalna obrambna doktrina vključuje torej širše področje kot doktrina vojaške obrambe, saj obsega pripravo vse države in družbe za obrambo.

Vsaka veja oboroženih sil (kopenska vojska, vojna mornarica, vojno letalstvo, strateške jedrske sile, vesoljske sile) oblikuje na podlagi splošne vojaške doktrine svojo posebno področno doktrino. Tako imamo v večjih državah doktrine kopenske vojske, vojne mornarice in obalne obrambe ter vojnega letalstva in zračne obrambe, v večjih državah pa tudi doktrine jedrske obrambe in nadzora vesolja ter obrambe pred napadom balističnih raket. Značilno je, da se posebne doktrine oblikujejo tudi za uporabo specialnih sil, obalne straže, vesoljskih sil ipd. V novejšem času se zaradi pogoste sočasne uporabe vseh vej oboroženih sil uporablja tudi izraz združena doktrina (<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-doct.htm>). Z njo se označuje usklajena in povezana uporaba vseh vej oboroženih sil oziroma sodelovanje in sobojevanje kopenske vojske, vojne mornarice, vojaškega letalstva, zračne obrambe, specialnih in drugih sil. V zadnjem desetletju preteklega stoletja so v ZDA uradno sprejeli doktrino informacijskega vojskovanja (Wesensten, N., Belenky, G., Balki, T., 94–105), v katero so v miru, krizah in vojni vključene vse veje oboroženih sil¹². Praktična operacionalizacija vojaških doktrin posameznih vej oboroženih sil vključuje na nižjih ravneh pripravo navodil za uporabo čet, bataljonov, brigad, divizij in drugih večjih enot, vse do najvišjih strateških razporeditev – skupin vojsk.

¹⁰ Znano je, da so v ZDA po septembrskem terorističnem napadu oblikovali ministrstvo za domovinsko obrambo (angl. Department for Homeland Security), ki je odgovorno za obrambo ozemlja ZDA pred terorističnimi napadi. Njegova naloga je, da povezuje dejavnosti carine, imigracijskega urada, službe za varnost v prometu, zdravstvene službe, tajnih služb, agencije za izredne dogodke in vrste drugih organizacij, vse z namenom zagotoviti varnost na ozemlju ZDA. Poraba finančnih sredstev za to novo ministrstvo nenehno raste (http://www.dhs.gov/xabout/budget/gc_1214235565991.shtm, 10. 8. 2010).

¹¹ Gre za področje, ki ga delno prekriva civilna obramba, a ne povsem. O njem so največ pisali avtorji iz ZRJ, ki so med vojno na območju nekdanje Jugoslavije (1991–1999) ugotovili, da se obrambni sistem ZRJ, ki je bil utemeljen na oboroženem boju s prihajajočim okupatorjem, ni mogel uspešno zoperstaviti ekonomskemu in informacijskemu embargu OZN, diplomatskim pritiskom, medijski ofenzivi, utemeljeni na načelih odprtih družb, in rušenju velikosrbskih nacionalističnih stereotipov ipd. (Savič, A., 2001, 56–89).

¹² Doktrina ima kodno oznako JP 3 – 13 in se imenuje Joint Doctrine for information Operations; uradno je bila potrjena februarja 2006. V tej doktrini se predpisuje, kako se mora v napadu in obrambi integrirati delovanje: (1) sil za elektronsko motenje nasprotnika; (2) sil, ki napadajo njegove računalniške mreže; (3) sil, ki izvajajo psihološke operacije; (4) sil, ki zavajajo nasprotnika z lažnimi sporočili in dejavnostmi; (5) varnostnih sil, ki skrbijo za tajnost načrtov in dejavnosti; (6) drugih sil, ki delujejo v civilnem sektorju.

2 VOJAŠKE DOKTRINE MED SCILO NACIONALNIH IN KARIBDO¹³ KOALICIJSKIH INTERESOV

Za vse koalicije je bilo vedno značilno, da so se v njih državna vodstva njihovih članic znašla v precepu, če so se morala odločiti, ali naj dajo prednost interesom koalicije ali nacionalnemu interesu. V prvi svetovni vojni se je to protislovje pokazalo na primeru Italije, ki je bila skupaj z Nemčijo in Avstro-Ogrsko članica Trojne zveze, vendar v vojno ni vstopila leta 1914 (čeprav sta obe zaveznici od nje to pričakovali), temveč je čakala na razplet dogodkov na frontah in pri tem opravljala poizvedbe pri obeh vojskujočih se koalicijah (kakšna ozemeljska nadomestila bi ji ponudili, če bi na njihovi strani vstopila v vojno). Šele ko ji je vodstvo Antante ponudilo ozemeljsko širjenje na Balkanu in Egejskih otokih, je Italija vstopila v vojno proti svojim dotedanjim zaveznicam. V drugi svetovni vojni so znani primeri, da so večje države žrtvovale manjše in da so manjše med vojno prestopale iz ene koalicije v drugo. Tako je bila Francija z zavezniško pogodbo s Poljsko zavezana, da ob nemškem napadu na Poljsko začne odločne napadne operacije proti zahodu Nemčije, da bi tja pritegnila glavne nemške sile, vendar tega ni storila, temveč je leta 1939 dala prednost obrambi svojega nacionalnega ozemlja. Podoben pojav razhajanja v določanju prednosti med koalicijskimi in nacionalnimi interesi opazimo na začetku druge svetovne vojne tudi pri Japonski, na katero je nemško vodstvo računalo pri napadu na Sovjetsko zvezo (ker bi z napadom na Daljnem vzhodu tja pritegnila sovjetske strateške rezerve in tako olajšala nemški vojski prodor v smeri Urala in Kavkaza). Namesto tega je japonsko državno vodstvo prav nasprotno dalo prednost tihooceanskemu vojskovališču in napadlo ZDA, za katere so v Nemčiji takrat želeli, da se ne bi vključile v vojno. Znano je tudi, da so med drugo svetovno vojno mnoge države, ki so bile članice fašistične koalicije (Italija, Finska, Romunija, Bolgarija), v trenutku, ko so njihova vodstva presodila, da je ogrožen nacionalni interes, prestopile na stran antifašistične koalicije.

Po drugi svetovni vojni so med hladno vojno vodstva obeh novih politično-vojaških koalicij upoštevala lekcije druge svetovne vojne, še posebej negativne posledice trenj in razhajanj med nacionalnimi in koalicijskimi interesi. Vojaški bloki, ki so bili oblikovani po drugi svetovni vojni, so vplivali na to, da so bile pod vplivom blokovskih hegemonov že prvo desetletje po drugi svetovni vojni oblikovane homogenizirane blokovske vojaške doktrine. Te so v državah, članicah blokov, tvorile podlago za oblikovanje nacionalnih vojaških doktrin. Ta hierarhična težnja se je obdržala do danes. S tem sta blokovska hegemoni ZDA in Sovjetska zveza, ki sta imela med hladno vojno glavno besedo in vpliv pri določanju vlog posameznih članic, močno prispevala k homogenizaciji in harmonizaciji takratnih in v nekem smislu tudi sedanjih evropskih vojaških doktrin. Med hladno vojno je bilo mogoče vojaške doktrine evropskih držav po političnem ključu razvrstiti v tri glavne skupine: doktrine Nata, doktrine Varšavskega pakta in doktrine nevtralnih ter neblokovskih držav.

¹³ *Fraza oziroma metafora med Scilo in Karbido, povzeta iz grške mitologije, pomeni stanje, ko se nahajamo med dvema nevarnostma, pri čemer smo z izogibanjem eni bližje drugi.*

Zanimivo je, kako so se na to polarizacijo odzvale države, ki takrat niso bile članice blokov. Države tretje skupine (npr. Švica, Švedska, Avstrija, Finska, Albanija in Jugoslavija) so namreč dale prednost nacionalnim interesom. Zavedajoč se neugodnega razmerja sil (v primerjavi s silami blokov) in še posebno svojih pomanjkljivosti na področju orožja za množično uničevanje (nad katerim sta imela monopol oba bloka) so morale hočeš nočeš razviti izvirne vojaške doktrine, utemeljene na nacionalnem interesu. Politično-vojaška vodstva teh držav so se zavedala, da se ob konfrontaciji s silami enega izmed blokov ne bi mogle braniti tako kot nekoč na državnih mejah s frontalnimi oblikami oboroženega boja in da tudi ne bi mogle vedno računati na to, da jih bo podprl nasprotni blok. Zato so v večini teh držav dobili pomembno strateško vlogo umik glavnih sil in državnega vodstva na težko dostopne dele državnega ozemlja, gverilsko in partizansko bojno delovanje na zasedenih ozemljih ter rušenje objektov in sistemov, pomembnih za napadalce, vključno z neoboroženimi oblikami odpora civilnega prebivalstva. Po teh doktrinah naj bi napadalca odvrčali tako, da bi ga soočali s perspektivo dolgotrajne vojne izčrpavanja, v kateri bi ob okupaciji (veliko) več izgubil kot pridobil.

V primerjavi z vojno doktrino, ki se ukvarja s pripravami celotne države (ali koalicije držav) na vojno z odvrčanjem morebitnih nasprotnikov od napadov, in če to ne uspe, z vodenjem vojne na političnem, ekonomskem, propagandno-psihološkem, notranjevarnostnem in vseh drugih področjih, so bile vsebine vojaških doktrin v obdobju blokovske polarizacije pri večini držav zožene na priprave oboroženih sil za oborožen boj. V obdobju globalizacije se je to izhodišče začelo postopno spreminjati. Tako je na primer še leta 1986 ameriška vojaška doktrina izhajala iz tega, da sta primarni nalogi oboroženih sil priprava na oboroženi boj in, če odvrčanje nasprotnikov ne uspe, bojevanje. Pozneje so začeli oboroženim silam naloge spreminjati, da bi v prvem desetletju tretjega tisočletja postale prednostna naloga oboroženih sil operacije drugačne vojne, znotraj teh pa gradnja nacij, kar je evfemizem za sanacijo propadajočih (ali propadlih) držav.

Gre za dokaj zamegljeno področje, na katerem je vloga bojevnikov marginalizirana, v ospredju pa je pomoč državam v nestabilnih delih sveta pri preoblikovanju v demokratične subjekte mednarodne skupnosti, ki naj bi se z vojaškim posegom v resnici hitreje integrirali v globalizacijske procese. Zaenkrat ta zasuk od klasičnih vojaških operacij, kakršne so bile organizirane proti Iraku (leta 1991 in do zavzetja Bagdada leta 2003), k sedanjim protivstajniškim operacijam, sodeč po sedanjih razmerah v Iraku in Afganistanu, kjer spopadi potekajo že dlje, kot je trajala druga svetovna vojna, ni videti preveč uspešen. Posledice takšnega zasuka so v preusmeritvi razvoja in uporabe oboroženih sil od vloge bojevnikov, večjih uporabe težke vojaške tehnike, v nove vloge, v katerih se prepletajo elementi protigverilskih izvedencev, varnostnikov, policistov, humanitarnih delavcev, svetovalcev, inštruktorjev, diplomatov ipd¹⁴. Hkrati dobivajo vse večji pomen operacije tajnih služb in sil

¹⁴ *Vpogled v ta zasuk ponuja primerjalna analiza ameriških priročnikov FM-100-5 iz leta 1986 in novega priročnika FM 3-0 iz 2008. Razprava o tem zasuku že dalj časa poteka na straneh revije Joint Force Quarterly.*

za specialno delovanje, kar vse je v prid preusmeritvi oboroženih sil z uporabe tako imenovane trde sile (angl. hard power) na uporabo mehke(ejš)e sile (angl. soft power).

Kot smo poudarili, je bila do zdaj temeljna značilnost vsake klasične vojaške doktrine, da je bila utemeljena na predvidevanju vojaških groženj, na podlagi česar so se iskale najprimernejše paradigme za izničenje teh ogrožanj¹⁵. Iz tega sledi, da je bila vsaka doktrina akcijsko naravnana, da je bila preskriptivna, konkretna, kategorična in da je sicer ponudila rešitev značilnih problemskih situacij, a da pri tem izvajalcev ni osvobajala odgovornosti za sprejem(anje) odločitev. Ne nazadnje bi pri tem morali upoštevati tudi cikličnost doktrin (8) oziroma to, da so bile vse doktrine začasne, ker so se morale spremeniti, ko so se spremenili orožje in vojaške grožnje, pogosto pa tudi razmere znotraj države ali (in) njena zunanja oziroma notranja politika. Statistična analiza kaže, da so se vojaške doktrine v Evropi v obdobju od konca druge svetovne vojne do razpada bipolarnega strateškega ravnotežja spreminjale v povprečju vsakih 5–10 let in da je ta ritem ostal tudi po razpadu blokov.

Čeprav je bil v obdobju hladne vojne pri delitvi doktrin na skupine najpomembnejši tako imenovani ideološki ključ, to še ne pomeni, da so se vsa državna vodstva vedno slepo podrejela temu ali onemu bloku in »standardizirala« svoje doktrine skladno z njegovimi normami. Nihanje vojaške doktrine med obema blokoma je bilo zelo dobro vidno prav na primeru Jugoslavije po drugi svetovni vojni, zato si ga podrobneje oglejmo. Državno vodstvo Jugoslavije je po oblikovanju nove države ves čas vztrajno iskalo način, ki bi državi zagotavljal, da bi ji ob vojaškem ogrožanju enega bloka pomagal drugi blok. Najprej se je Jugoslavija obrambno povezala s Sovjetsko zvezo, da bi že v petdesetih letih (točneje, po resoluciji Informbiroja leta 1948) postala članica Balkanske zveze (prek Turčije in Grčije je bila takrat povezana z Natom). Ko pa so se zaradi jugoslovanske vojaške podpore antikolonialističnim gibanjem in nerešenega tržaškega vprašanja zaostriili odnosi z zahodom, se je Jugoslavija po Stalinovi smrti in prihodu Nikite Hruščova na čelo Sovjetske zveze ponovno začela postopoma približevati Sovjetski zvezi. Okrepilo se je jugoslovansko-sovjetsko vojaško in gospodarsko sodelovanje, Jugoslavija je v zgodnjih sedemdesetih letih težišče obrambe preusmerila z vzhodne in severne meje na mejo z Italijo, Grčijo in na jadransko obalo. Okrepitev vojaškega sodelovanja s Sovjetsko zvezo je bila takrat posledica ideoloških vplivov; v takratnem partijskem vrhu so namreč izhajali iz tega, da bi bila vojna, če bi do nje prišlo, vojna med kapitalističnimi in socialističnimi državami oziroma med Natom in Varšavskim paktom oziroma med »svetovnim kapitalizmom in svetovnim socializmom«. Glavno vlogo so takrat

¹⁵ *Tvorci doktrin morajo analizirati vse vrste vojaških groženj, in sicer z vidika verjetnih posledic in verjetnosti pojava. Najnevarnejša različica ogrožanja je pogosto najmanj verjetna, najverjetnejša pa najmanj nevarna. Pri izbiri paradigme, ki je izhodišče za pripravo oboroženih sil, se navadno izhaja iz najtežjega primera ogrožanja. V sovjetski doktrini so npr. v letih pred izbruhom druge svetovne vojne izhajali iz tega, da se bo morala Sovjetska zveza najverjetneje vojskovati na Daljnem vzhodu proti Japonski in v Evropi proti zahodnim državam. Zato so ob nemškem napadu leta 1941 imeli na vzhodu močne rezerve, ki so jih uporabili v Evropi šele potem, ko je Japonska napadla ZDA in je postalo jasno, da ne bo vodila vojne na dveh frontah.*

dobile enote JLA, ki naj bi branile strnjene fronte proti kapitalističnim državam – Italiji, Avstriji in Grčiji¹⁶.

Ko pa so se vnovič zaostriili odnosi med Sovjetsko zvezo in LR Kitajsko (obe sta pretendirali na vodilno vlogo v mednarodnem delavskem gibanju) in je Sovjetska zveza leta 1968 bliskovito posredovala proti Češkoslovaški (da bi odstranila z oblasti reformatorsko elito), je jugoslovansko vodstvo presodilo, da bi bile v prihodnosti mogoče tudi vojne med socialističnimi državami¹⁷ in da bi torej tudi Jugoslavija lahko postala naslednja tarča napada Varšavskega pakta. Skladno s to spremembo v zaznavanju vojaških ogrožanj je državno-partijski vrh ugotovil, da se Jugoslavija, zaradi tega, ker je podprla češkoslovaške reformiste in bi zato lahko postala naslednja tarča napada z vzhoda, ne bi mogla hkrati uspešno braniti na mejah z Madžarsko, Romunijo in Bolgarijo¹⁸. Na tem prostoru, ki je bil izredno primeren za uporabo oklepnihi enot in zračnih desantov Varšavskega pakta, Jugoslavija takrat namreč ni imela ustrezne obrambe, saj je bilo težišče na obrambi pred napadi z zahoda in juga.

Po sovjetski zasedbi Češkoslovaške, ki je demantirala dotedanji ideološki aksiom, da socialistična država ne more biti žrtev napada druge socialistične države, so jugoslovanske politične in vojaške elite z največjo mogočo hitrostjo oblikovale novo doktrino splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite (SLO in DSZ)¹⁹. Vojaška doktrina je bila utemeljena na obrambi države pred napadi iz vseh smeri. V praksi sta obstajali dve temeljni inačici obrambe: obramba pred agresijo Nata z zahoda in pred agresijo Varšavskega pakta z vzhoda. V tej novi doktrini so strateško vlogo dobile množične teritorialne in partizanske enote ter republiška in regionalna poveljstva, ki naj bi se borili na zasedenih ozemljih obrobja Jugoslavije, medtem ko bi se enote JLA osredotočile na obrambo težko dostopnega goratega področja, ki so ga tvorili osrednji del Bosne in Hercegovine, Črna gora ter srednja Dalmacija z otoki Vis, Lastovo, Korčula, Brač, Hvar in Šolta, v katerem so bile že v miru osredotočene glavne zaloge goriva, rezervnih delov in streliva ter vojaška industrija in podzemeljska poveljniška mesta za državno in vojaško vodstvo.

Opisana razhajanja med koalicijskimi in nacionalnimi interesi so bila vedno bolj ali manj vidna tudi v svetovnih vojnah. Tako je bilo na primer za Sovjetsko zvezo že po prvem letu druge svetovne vojne življenjskega pomena, da se zahodni zavezniki

¹⁶ V navodilu za uporabo jugoslovanske divizije kopenske vojske iz tistega časa je bilo posebno poglavje o jedrski podpori, ki bi jo divizija imela (izrecno ni bilo omenjeno, a računalo se je, da bi ob napadu Varšavskega pakta z jedrskim orožjem Nato podprl JLA). Za neposredno podporo so bili predvideni izstrelki od 10 KT, za podporo v večji globini nasprotnikove bojne razporeditve pa od 50 KT (Pravilo divizija KOV, 1979: 45–48).

¹⁷ O možnosti, da pride do vojne med socialističnimi državami, je pisal Edvard Kardelj že v šestdesetih letih (podrobnosti so predstavljene v njegovi knjigi *Socializem in vojna*, ki je bila takrat zelo odmevna in je bila prevedena v številne tuje jezike).

¹⁸ General Pavle Jakšić je v svojih spominih navedel, da so razmišljali celo o tem, da bi minirali Djerdapsko sotesko in tako zajezili Donavo, s čimer bi potopili in zamočvirili Vojvodino.

¹⁹ Temelji nove doktrine so bili javno objavljeni šele 15 let pozneje. Sestavljali sta jih *Strategija oboroženega boja* (1983) in *Strategija splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite* (1987). Očitno je, da je bila prva napisana pred drugo, kar je protislovno, saj je v vseh razvitih državah vojaška doktrina izpeljanka iz nacionalne obrambne doktrine.

izkrcajo v Evropi in z odpiranjem nove fronte pritegnejo vsaj eno nemško armadno skupino s sovjetsko-nemške fronte na zahod, s čimer bi olajšali kritično stanje na vzhodu. Velika Britanija je bila prav nasprotno zainteresirana predvsem za likvidacijo italijansko-nemškega temeljišča v Afriki, zato je skupaj z ZDA tam leta 1942 izvedla skupno strateško amfibijsko operacijo, s katero je v zadnjem četrtletju leta 1943 ustvarila ugodne strateške razmere za prenos vojaških operacij v južno Evropo in za izločitev Italije iz vojne. Podobna trenja znotraj koalicije so danes vidna tudi v Natu²⁰, saj so številne evropske članice, ki so sprva z navdušenjem sodelovale v operacijah v Afganistanu in Iraku, bistveno zmanjšale (ali celo ukinile) svojo udeležbo, druge pa jo pogojujejo z nesodelovanjem v protivstajniških operacijah, z zoženjem na sodelovanje v civilnih oziroma humanitarnih programih ipd.

3 PRIMERJALNA ANALIZA RAZMERJA MED VOJAŠKIMI DOKTRINAMI IN VOJAŠKO ZNANOSTJO

Nemški vojaški raziskovalci med obema svetovnima vojnama so na podlagi izkušenj iz prve prišli do sklepa, da se Nemčija v morebitni novi vojni nikakor ne bo smela hkrati angažirati na dveh frontah, ne da bi si pred tem zagotovila vojaško premoč nad državami, zmagovalkami prve svetovne vojne. Ko je Hitler 5. novembra leta 1937 seznanil nemški vojaški vrh in ministrstvo za zunanje zadeve z zamisljivo o okupaciji Češkoslovaške, je naletel na ostro kritiko presenečenih članov nemškega državnega vodstva, predvsem ministra za zunanje zadeve von Neuratha, obrambnega ministra von Blomberga in vrhovnega poveljnika kopenske vojske von Fritscha (Manštajn, 1968, 75). V nasprotju s kritiki, ki so v napadu na Češkoslovaško videli tveganje, da bo Nemčija spet prisiljena deliti oborožene sile na zahodno (proti Franciji) in vzhodno fronto (proti Češkoslovaški, ki bi jo morda podprla Sovjetska zveza), je Hitler v svoji oceni razmer v ospredje postavljal nestabilne razmere v Franciji in neodločnost Velike Britanije. Ko se je v sudetski krizi pokazalo, da je imel prav, ko je predvidel, da bodo zahodni zavezniki za ohranitev miru v Evropi žrtvovali Češkoslovaško, je Hitler obračunal z vsemi kritiki. Z izmišljenimi aferami jih je odstranil s položajev in jih zamenjal s poslušnimi pristaši svojih idej.

Z zamenjavami ljudi na ključnih položajih in s tem, da je zavrgel analize vojaških raziskovalcev (označil jih je kot večne dvomljivce), ki so bile utemeljene na realnem razmerju sil, si je utrdil odločilen vpliv na načrtovanje poznejših vojaških operacij proti Poljski in Franciji, na Balkanu in proti Sovjetski zvezi. Vendar pa so se po neuspehih v Sovjetski zvezi in Afriki na prehodu iz leta 1941 v 1942 trenja med Hitlerjevim intuitivnim pristopom pri vodenju vojne in treznimi predvidevanji nemških vojaških raziskovalcev (utemeljevali so jih na vojaškem razmerju sil) znova poglobila, še posebno pa leta 1943 po velikih nemških porazih v Afriki in na vzhodni

²⁰ *Omeniti moramo, da trenja med članicami Nata niso vidna le danes. Zelo očitna so bila med ciprsko krizo leta 1974, ko je turška vojska kot odgovor na državni udar grške Nacionalne garde (ki je hotela priključiti Ciper Grčiji) z desantno operacijo Atila zasedla severni del Cipra z večinskim turškim prebivalstvom, kjer je še danes.*

fronti²¹. Spoznanje, da je Nemčija z vojaškega vidika v izgubljenem položaju, je prispevalo celo k temu, da so nemški častniki večkrat poskusili Hitlerja z atentati odstraniti z oblasti in skleniti separadni mir.

Dober primer iz prakse, ki ponazarja idejne spore pri sprejemanju nove doktrine in s tem povezane obračune v vojaškem vrhu, je tudi primer sovjetskega vojaškega znanstvenika generala Georgija Samojloviča Issersona. Ko je tik pred nemškim napadom na Sovjetsko zvezo na podlagi izkušenj iz španske državljanske vojne in hitrih porazov Poljske (leta 1939), nato pa Belgije, Nizozemske in Francije (junija 1940) analiziral nemško doktrino bliskovite vojne²², je prišel do sklepa, da je Rdeča armada, ki je do takrat v vojaški doktrini dajala prednost globokim napadnim operacijam, povsem zapostavila svoje obrambne operacije in iskanje odgovora na vprašanje, kako svoje enote uporabiti v obrambi, da bi v globini državnega ozemlja uspešno ustavili in zlomili uresničitev »bliskovite vojne«. Tako kot pred njim sovjetski general Lav Svečin je javno nasprotoval uradno sprejetim doktrinarnim aksiomom sovjetskega vojaškega vrha in Stalina o prednosti ofenzive (pred defenzivo) ter vztrajal pri povečanju strateške globine sovjetske obrambe, pri tem pa poudarjal nujnost pravočasnega oblikovanja strateških rezerv (razporejenih v strateški globini državnega ozemlja), zato je bil zaradi dokazane malodušnosti obravnavan kot idejni nasprotnik Stalina. Odstavljen je bil s položaja, nato pa obsojen na smrt z ustrelitvijo. Kazen je bila nato zamenjana z desetletnim zaporom. Čeprav je razvoj dogodkov po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo dokazal, da sta Svečin in Isserson imela popolnoma prav, sta za svojo profesionalno pokončnost oba plačala visoko ceno (Svečin je bil ustreljen).

Do razhajanj pri sprejemanju odločitev o tem, kakšno doktrino bi bilo smotrnejše uporabiti za doseg nacionalnih ciljev, je prihajalo tudi v drugih državah in oboroženih silah. Tako sta tudi v italijanskem političnem in vojaškem vrhu pred vstopom Italije v drugo svetovno vojno obstajali dve skupini s povsem različnimi pogledi na to, s kakšno doktrino naj bi Italija dohitela Nemčijo pri uvedbi novega svetovnega reda in si zagotovila življenjski prostor na Balkanu (geostrateški koncept Mare

²¹ Treba je omeniti, da so tudi vojaški raziskovalci drugih držav Osi prišli v istem obdobju do sklepa, da bodo sile Osi izgubile vojno. Italijanski maršal Badoglio je uspel prepričati generalštab in kralja, da je po zavezniškem izkrcanju na Siciliji nastopila zadnja priložnost, da Italija odstavi Mussolinija in prestopi na stran antifašistične koalicije. Mussolinija so res uspeli odstraniti z oblasti, a resnejšega prispevka k zmagi zahodnih zaveznikov niso dali, ker so bile priprave za prestop neodločne. Tako niso bili minirani predori in ceste prek alpskih prelazov, ni bila organizirana obramba Rima, enote v Grčiji, na vzhodni fronti in na Balkanu pa so ostale prepuščene same sebi. Četudi je italijanski generalštab pravilno predvideval, da bodo Nemci posredovali proti Italiji, na operativni ravni ni pravilno predvidel nemških protiukrepev. Obotavljanje italijanskega državnega vodstva in paralizirano odločanje je prodorno opisal Carlo de Risió v monografiji *Vojna v vojni* (Pomurska založba, 1984: 314–5).

²² Analizo je predstavil leta 1940 v knjigi *Nove oblike oboroženega boja* (izkušnje na podlagi raziskav sodobnih vojn). Tako kot pred njim general Svečin je bil tudi on obsojen na smrt, a mu je bila spremenjena v desetletno ječo. Pomiloščen je bil dve leti po Stalinovi smrti, umrl pa leta 1976 (Hodakov, 2010, 15).

nostrum)²³. Sprva je prevladovala skupina pristašev doktrine posrednega pristopa, ki je izhajala iz osnovnega načela, da bo na Balkanu najhitreje in najlažje mogoče doseči cilje s tajno diplomacijo, spletkami in podkupovanjem lokalnih elit v balkanskih državah. Ker so italijanski obveščevalci in diplomati leta 1939 res uspešno podkupili del albanskih elit in tako omogočili nekrvavo in hitro zasedbo Albanije, so po tem vzorcu poskusili prodreti v grški in jugoslovanski državni vrh. Potem ko so italijanski obveščevalci in diplomati v ta namen porabili velike vsote, se je po dveh letih pokazalo, da so jih dvojni agenti (na katere so resno računali) izigrali in osramotili²⁴. Z diskreditacijo te skupine je v Italiji pridobila prevlado vojaška skupina pristašev neposredne vojaške akcije. Z oporo na to skupino se je Mussolini, razjarjen zaradi neuspeha italijanskih tajnih služb na Balkanu, konec oktobra leta 1940 na hitro odločil za napad na Grčijo. Napad se je, kot je znano, končal klavrno, tako da ga je aprila leta 1941 moral reševati Hitler (z napadom na Grčijo in Jugoslavijo).

Čeprav so ti primeri iz različnih časovnih obdobij, prepričljivo kažejo, da med obrambnimi ministrstvi in generalštabi na eni strani in vojaškimi znanstveniki na drugi vedno tli idejni boj in da v preteklosti in tudi danes ni bilo vedno mogoče v vojaških elitah doseči popolnega soglasja o odgovorih na ključna vprašanja, na katera morajo odgovoriti tvorci doktrin. Da ta idejni boj, v katerega so vpleteni eni in drugi, traja tudi danes, kažejo v številnih vojskah kadrovske spremembe, ki so najpogostejše takrat, ko potek in končni rezultati vojaških operacij ne dasta zelenih rezultatov. To se je videlo tudi v ZDA, in sicer ob oblikovanju nove doktrine pred vojaškim posegom proti Iraku (2003)²⁵, pa tudi ob zadnji zamenjavi poveljnika ameriških sil v Afganistanu generala Stanleya Mc Christala z generalom Davidom Petraeusom. Ob sedanjem umiku glavnih sil ZDA iz Iraka in krčenju njihove vloge na vlogo svetovalcev in inštruktorjev je razvidno, kako so imeli prav tisti ameriški in drugi vojaški izvedenci, ki so že leta 2002 na podlagi negativnih izkušenj iz vietnamske vojne ter vojaškega in političnega poloma sovjetske intervencije v Afganistanu pravočasno opozarjali strokovno ter širšo javnost, pa tudi državno vodstvo ZDA, da bo

²³ *Italijanski mornariški krogi so lobirali za »italijanski Jadran«, medtem ko so imeli kopenska vojska in gospodarski krogi večje ambicije, ker so želeli Italiji zagotoviti tudi rudnike in naravna bogastva notranjosti Balkana. Po njihovih stališčih bi v območje italijanskih interesov spadali tudi Hercegovina, Bosna in Albanija ter območja do podonavskega bazena. Ker so se vsi zavedali, da bi bile za nadzor tako velikega prostora potrebne močne kopenske enote, je Mussolini izhajal iz tega, da bi celinske dele tega ozemlja lahko dali NDH (Nezavisni državi Hrvatski) in albansko-črnogorski uniji, v kateri bi si trajni vpliv zagotovili s savojskimi princji v vlogi kraljev. Italijanska okupacija Dalmacije je pozneje povzročala nenehna trenja z NDH, ki si je z opiranjem na Nemčijo (ta je po letu 1941 potrebovala hrvaško ozemlje za komunikacijo z Romunijo, Madžarsko in Bolgarijo ter okupirano Srbijo in Grčijo) zaman poskušala zagotoviti nadzor v italijanski interesni coni. Podrobnosti o oblikovanju italijanske doktrine na Balkanu in sporih med Mussolinijem, generalštabom ter obveščevalno službo, ki so se končali s kompromisi, so opisane v monografiji Jamesa Burgwynna (2009, 48–49).*

²⁴ *Podrobnosti so opisane v študiji Carla de Risio z naslovom Vojna v vojni.*

²⁵ *General Eric Shinseki je tedaj kot načelnik medvojnega generalštaba javno vztrajal, da je treba v napadu na Irak uporabiti dovolj močne sile (pribl. 300.000 mož), da bodo lahko nadzorovale Irak tudi po uničenju Sadamove vojske. Pričakoval je namreč akcije vstajnikov in je zato gledal na to dolgoročno. Takratni minister za obrambo Rumsfeld je, oprt na politične svetovalce, dajal prednost uporabi ekspedicijskih sil, ki so bile trikrat šibkejše, ker je predvideval, da bodo Sadama Huseina in stranko Baas zamenjali »politiki novega kova«: Splošna anarhija in državljanska vojna, ki še traja, sta pokazali, da je bila vojaška ocena bližja razvoju dogodkov, vendar je bil general Shinseki upokojen.*

vojaški poseg proti Iraku hkrati kratkoročen uspeh in dolgoročen strateški polom²⁶. Pri vsem tem je paradoksalno, da so pravočasne trezne vojaške presoje vojaškega vrha o tveganjih takšnih in podobnih vojaških posegov (<http://www.thenation.com/blog/shinseki-general-who-battled-rumsgeld>) zavrgli politični »jastrebi«, ki so za obračun z vojaško opozicijo uporabili politično podporo državnega vrha in višji hierarhični položaj, ki jim je dajal več moči.

Posledica nasprotij med pripravljavci doktrin in raziskovalci so običajno notranja trenja v vrhu oboroženih sil, kjer v idejnih sporih pogosto prihaja do polarizacij na »konservativce«, ki se sklicujejo na nujnost stabilnosti in želijo obdržati status quo, ter »radikalce«, ki si prizadevajo po hitrem postopku spremeniti sprejete načrte, navodila, normative, oborožitvene sisteme ipd. Ta trenja so posebno opazna takrat, ko prihaja do sprememb na notranjem političnem prizorišču ali v mednarodnem okolju²⁷ oziroma do izumov novih oborožitvenih sistemov²⁸.

Sklep S primerjanjem vojaške doktrine in vojaške znanosti lahko ugotovim, da so vojaške doktrine nujnost, ki so jo porodile praktične potrebe. Polje vojaške znanosti je namreč heterogeno, (pre)široko in usmerjeno na najrazličnejša področja, zato ga v takšni obliki ne bi bilo mogoče uporabiti v praksi. Še posebej ne zato, ker so mnoge znanstvene teorije protislovne in v miru njihove verodostojnosti ni mogoče vedno preveriti ali pa bi bilo preverjanje zaradi dragih poskusov predrago.

Priprave oboroženih sil na vojno in njihova uporaba v oboroženem boju oziroma vojni vsem pripadnikom oboroženih sil zaradi kolektivnega značaja vojaških dejavnosti in hierarhične strukture oboroženega boja narekujejo enaka skupna idejna izhodišča za pripravo in vodenje oboroženega boja. Le s takšno idejno homogenizacijo se namreč lahko zagotovi, da imajo vsi pripadniki oboroženih sil, ne glede

²⁶ General v pokoju Joseph Hoar je že leta 2002 mestu in svetu povedal, da se bo režim Sadama Huseina dalo obrzdati z zadrževanjem oz. obkolitvijo Iraka in blokado, vse dokler se sistem sam od sebe ne bo sesedel. Tudi general v pokoju Anthony Zinni je istega leta poudaril, da je Sadamov Irak šele ne šestem mestu prednostnih nalog ameriške strategije. Podobno je bilo izhodišče medvejnega generalštaba (Joint Chiefs of Staff), ki ga je objavil Washington Post (27. 7. 2002). Če k temu pridružimo še podobne nastope obrambnega izvedenca Mortona Halperna, jedrskega inšpektorja Scotta Ritterja in Brenta Scowcrofta (v Svetu za nacionalno varnost), ki je poudaril, da bo napad na Irak samo oddaljil ZDA od rešitve srednjevzhodnega problema, je očitno, da je vojaška stroka pravilno predvidela to, kar se je zgodilo v zadnjih 7 letih in je te dni privedlo do umika glavnih sil ZDA iz Iraka.

²⁷ Poučen je primer nastanka doktrine SLO in DSZ, ki je oblikovana v Jugoslaviji potem, ko so enote Sovjetske armade vkorakale »v imenu internacionalistične pomoči« na Češkoslovaško (1968) in ko se je pokazalo, da se ZDA zaradi tega ne bodo vpletle v vojno s Sovjetsko zvezo. Ker bi sovjetske oklepne in padalske enote iz Madžarske, Romunije in Bolgarije lahko hitro prodrle v globino Jugoslavije, je bila sprejeta nova vojaška doktrina, v kateri so strateško vlogo dobile enote Teritorialne obrambe in od katerih se je pričakovalo, da bi se lahko uspešno borile na zasedenih ozemljih tudi po umiku enot JLA.

²⁸ Do takšnih sprememb je prišlo v Jugoslaviji v sedemdesetih letih, ko se je ugotovilo, da vojna mornarica, ki je bila odgovorna za obrambo obale, ne bi več mogla uspešno braniti obale, saj je imela le zelo zastarele torpedne čolne, dolet torpedov je bil komaj 2–3 km, zato se skozi učinkovit ogenj radarsko usmerjenih nasprotnikovih samodejnih topov (dolet 12–15 km) ne bi mogli prebiti do torpedov. Takrat je bila obramba obale dodeljena kopenski vojski (vsak obalni sektor je branilo posebno vojaško področje, ki je v vojni imelo korpusno sestavo!), flotne enote pa so bile razdeljene vzdolž obale tako, da je imel vsak kopenski poveljnik vojaškega področja »svojo floto« za pomožne naloge. Poveljstvo vojne mornarice je imelo pri tem le administrativno funkcijo, skrbelo je za logistiko, šolstvo ipd.

na stopnjo hierarhije in specialnost, enoten in enovit pristop, ki jim omogoča idejno podlago za uigrano skupno akcijo v oboroženem boju. V vojni mora namreč vsakdo že vnaprej dobro poznati svoje mesto in svojo vlogo. Homogenizacija stališč je utemeljena na vojaški doktrini, ki jo zato nekateri avtorji imenujejo filozofija oboroženih sil, drugi ideologija oboroženih sil, tretji pa v prisposobi – idejno lepilo, ki združuje oborožene sile v skladno funkcionalno celoto. Naloga doktrine je, da čim jasneje in konkretnije odgovori na vprašanje, kako se bodo oborožene sile neke države (ali koalicije) v konkretnem času in prostoru pripravile za vojno in kako bodo, če do nje pride, opravile svoje temeljne naloge, zaradi katerih so oblikovane že v miru.

Treba je poudariti, da je razmerje med vojaško doktrino in vojaško znanostjo odvisno od odnosov med vojaškimi vodstvi, ki poveljujejo posameznim vejam oboroženih sil, ter vojaškimi znanstveniki in raziskovalci, ki se kritično ukvarjajo z vojaško prakso. Med vojaško doktrino in vojaško znanostjo oziroma med teorijo in prakso zato pogosto obstajajo napetosti in protislovja, ki so posledica njunih različnih funkcij. Ministrstva za obrambo in generalštabi, ki so uporabniki doktrine, namreč potrebujejo stabilne razmere za pripravo obrambnega sistema ter oboroženih sil za obrambo in vojno. Da bi se enote pripravile za naloge v vojni in krizah, morajo namreč velikokrat ponavljati nekatere vaje, saj samo tako lahko uigrajo medsebojno sodelovanje in se usposobijo za razmere, ki so približno enake tistim, do katerih bi lahko prišlo v krizah ali vojni. Enako velja tudi za oborožitvene sisteme, ki jih morajo vojaki dobro spoznati, za kar pa je potreben čas. Vsako naglo reorganiziranje povzroča ranljivost sistema, ki navadno potrebuje nekaj let, da se vojaki prilagodijo novim organizacijskim shemam, novemu orožju in novim metodam uporabe sile, zato si ministrstva za obrambo in generalštabi vedno prizadevajo, da reforme potekajo postopno. Raziskovalci, ki se ukvarjajo z vojaško znanostjo in so po naravi svojega dela kritični ter skeptični, pa nasprotno pogosto dvomijo v »uradno sprejete resnice« in jih želijo čim hitreje spremeniti.

Ministrstvu za obrambo, generalštabu in vojaškim raziskovalcem lahko na podlagi rezultatov deksriptivne analize vojaških doktrin priporočim, naj posebej pozorno spremljajo nastajanje (in sodelujejo pri njem) novega Natovega strateškega koncepta, ki bo med državami članicami predvidoma usklajen do konca leta 2010 in bo vplival na koalicijske vojaške doktrine ter posledično tudi na slovensko vojaško doktrino. Zato bi veljalo do objave strateškega koncepta in podrobne analize vpliva dokumenta na slovenski obrambni sistem počakati s sprejemanjem strateških dokumentov o razvoju obrambnega sistema.

Na drugi strani priporočam vojaškim raziskovalcem aktivno sodelovanje v nastajanju vojaških doktrin na operativni in taktični ravni v okviru eksperimentalnega programa zaveznitva ter spremljanje rezultatov vojaške znanosti drugih evropskih držav, nejedrskih članic Nata, in sicer predvsem zaradi stroškov in zahtevnosti pri zagotavljanju vojaških ekspertov.

Politiki pa priporočam, naj zagotovi razmere za odprto javno razpravo med pripravljavci doktrin, vojaškimi raziskovalci in drugo strokovno javnostjo, pri čemer mislim zlasti na slovenske univerze oziroma fakultete, ki proučujejo obrambnovarnostni sistem, seveda vse v dobro razvoju ustreznega obrambnega sistema Republike Slovenije. To pa pomeni, da naj bi bili rezultat procesa čim bolj integrirani vojaška doktrina in vojaška strategija, opisani v dokumentih, ki opredeljujejo razvoj obrambnega sistema.

Literatura

1. Burgwyn, J., 2009. *Imperij na Jadranu*. Mengeš: Ciceron.
2. Hodakov, I., 2010. *Neuslyšannyj prorok – pamjati Georgija Samojloviča Issersona*, Moskva: *Nezavisimoe voennoe obozrenie*.
3. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/drew1.htm>, 10. 8. 2010.
4. http://www.dhs.gov/xabout/budget/gc_1214235565991.shtm, 10. 8. 2010.
5. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Military_doctrine, 23. 7. 2010.
6. Manštajn, E., 1968. *Izgubljene pobeде*, Beograd: Vojnoizdavački zavod.
7. Risio de, C., 1984. *Vojna v vojni*, Maribor: Pomurska založba.
8. Savezni Sekretariat za Narodnu Obranu, 1979. *Pravilo divizija kopenske vojske*, Beograd: Vojnoizdavački Zavod.
9. Savić, A., 2001. *Obrana od neoružane agresije*, Beograd: Vojno delo – No 1.
10. Serebrjannikov, V. V., 2004. *Voennaja ideologija gosudarstva*, Moskva: *Voennaja Mysl'* – No 12.
11. Skupina avtorjev, 1981. *Vojni leksikon*, Beograd: Vojnoizdavački Zavod.
12. Wesensten, N., Belenky, G., Balki, T., 2005. *Cognitive Readiness in Network Centric Operations*, Carlsrie: *Parameters* No 1.

CIVILNO-VOJAŠKI VMESNIK

CIVIL-MILITARY INTERFACE

Professional article

Povzetek V kompleksnih mednarodnih operacijah in na misijah je oborožena sila praviloma prevladujoči fizični dejavnik, a vseeno le eden od mnogih, ki jih ima na voljo politika. Oborožene sile vzpostavijo temeljne varnostne pogoje in nadaljujejo delovanje, ki omogoča in podpira iskanje politične rešitve konflikta. Pri tem spreminjajo vlogo in načine delovanja ter sodelovanja z drugimi dejavniki na območju operacije. Učinek delovanja vojaških organizacij v takih operacijah je odvisen tudi od prilagajanja funkcionalnega imperativa doma ter njihovega sodelovanja pri oblikovanju ciljev na strateški ravni v domačem okolju. Znani so različni vzorci civilno-vojaških odnosov. Na podlagi strateških in normativnih dokumentov ter analiz se lahko te odnose in civilno-vojaški vmesnik analizira tudi v Republiki Sloveniji. Stopnja integracije in razvitost kulture civilno-vojaškega vmesnika posamezne države posredno in neposredno vpliva na učinek delovanja oboroženih sil.

Ključne besede *Civilno-vojaški vmesnik, integracija, učinek v kompleksnih mednarodnih operacijah in na misijah, civilno-vojaška dimenzija učinkovitosti, vzorci civilno-vojaških odnosov.*

Abstract In modern complex international operations and missions, armed forces are usually a dominating physical factor, yet only one of the many tools available to politics. Armed forces establish the basic security conditions and continue activities which enable and support a search for a political solution to the conflict. In this process they change their roles as well as methods of operation and cooperation with other factors in the area of operations. Effectiveness of military organizations in such operations depends also on the adjustment of a functional imperative at home, and on their participation in development of strategic goals in domestic environment. Various patterns of civil-military relations exist. On the basis of strategic and normative documents and analyses, civil-military relations and interface can be analyzed also in the Republic of Slovenia. The level of integration and development of culture

of the civil-military interface directly and indirectly influence the effectiveness of armed forces.

Key words *Civil-military interface, integration, effectiveness in complex international operations and missions, civil-military effectiveness dimension, patterns of civil-military relations.*

Uvod Spremembe sodobnega strateškega okolja so dinamične in pred družbo ter njeno ureditev postavljajo nove izzive. Razumevanje in razlaganje varnosti, varnostnih tveganj, novih groženj in njihovih implikacij postavlja pred mednarodne in nacionalne varnostne, obrambne in vojaške organizacije nove izzive. Za potrebe kriznega upravljanja danes v svetu govorijo o več konceptih: integralnem pristopu Organizacije združenih narodov (OZN), celovitem pristopu Severnoatlantskega zavezništva (Comprehensive Approach: CA) in celovitem vladnem pristopu v državah. Spoznanje, da se konfliktnih in humanitarnih razmer ter nesreč ne da reševati le z uporabo vojske, ni nekaj novega, saj je zmanjšanje pomena klasičnih vojaških groženj spoznanje zadnjih desetletij. Teoretično to ni novost, saj je meta oziroma grand strategija ali geopolitika v strateški misli zahoda že dolgo prisotna. Nekdanje imperialistične sile imajo bogate zgodovinske izkušnje, je pa res, da je za vojske, ki so bile obrambno naravnane, vse omenjeno novo in torej novo tudi za Slovenijo. Nov je način uporabe oboroženih sil (OS) v celotnem spektru nalog ob uporabi drugih orodij moči države za doseganje političnih rešitev. Za vse oborožene sile je novost delovanje pred očmi javnosti in zahteva, da ni žrtev. Tako se pred oboroženimi silami postavlja novo merilo učinka, ki ga morajo doseči. Prav zato sta tudi vsebina in dinamika civilno-vojaških odnosov v stalnem dialektičnem razvoju. Nobena država ni do zdaj odrekla oboroženim silam primarne naloge, namreč pripravljenosti za klasične vojaške spopade.

Kako so, predvsem poklicne vojske, pripravljene na take naloge, je odvisno tudi od kakovosti civilno-vojaških odnosov in od tega, kdo določa funkcionalno zahtevo vojaške organizacije.

Vse operacije, v katerih sodeluje Slovenska vojska (SV), so multidimenzionalne in vključujejo, poleg drugih, najmanj zunanjepolitične, vojaške in ekonomske vidike. Danes se tudi v Evropski uniji (EU) razpravlja o potrebi povečanja učinkovitosti in drugih ter drugačnih načinih doseganja sinergij z vojaško organizacijo, saj je ta, kot orodje, večnamenska (Evropska obrambna agencija – European Defence Agency EDA, 2010).

Zaradi potreb po povezovanju vojaških zmogljivosti s civilnimi postaja vprašljiv Hungtingtonov argument dobronamernosti civilnega nadzora nad vojsko s strogo ločenimi funkcijami (Hungtington, 1957; Janowitz, 1960).

Področje civilno-vojaških odnosov je oslabiljeno z analitičnim pretiravanjem glede civilnega demokratičnega nadzora v škodo vojaški učinkovitosti (Nielsen, 2005; Strachan 2006).

Terminološka opredelitev pojma

Civilno-vojaški vmesnik je celovitost procesov, postopkov in organizacije **urejanja vojaškopoličnih in vojaškostrateških vprašanj v odnosu do države in civilne družbe**, skladno z zakonskimi rešitvami, demokratičnim nadzorom, upravljalnimi ustanovami in cilji, ki jih postavlja politika samostojno ali v sodelovanju z vojaškim vodstvom, v okvirih celovitega vladnega pristopa reševanja varnostnih vprašanj in kriznega upravljanja tako doma kot v svetu.

1 STRATEŠKI KONTEKST UPORABE OBOROŽENIH SIL

Po padcu berlinskega zidu se je strateško žarišče preusmerilo iz konflikta velikih sil na državljanske vojne in notranje konflikte ter upravljanje manjših konfliktov. Največji varnostni izzivi danes in v bližnji prihodnosti so propadajoče države, sovražne države, regionalna nestabilnost z globalnimi posledicami in dvig globalnega terorizma, ki najde svoje zavetje na področjih, na katerih ni mogoče zagotoviti jasnega političnega nadzora. General Rupert Smith je v delu »The Utility of Force« najavil, da vojne, kot smo jo razumeli do zdaj, ni več (Smith, 2005). To potrjujejo tudi drugi avtorji, ki izpostavljajo, da se varnostna politika danes ne giblje okoli regularne vojne, temveč predvsem okoli neregularne (Freedman, 2006).

Danes se pospešeno išče opis takšnega konflikta »Nove vojne« ali »Vojne četrte generacije« (fourth generation war – 4GW), ki jo mnogi avtorji (Gray, 2005; Hoffman, 2006) imenujejo hibridno vojskovanje. To označevanje in poskus kategorizacij postaja kontraproduktivno v poskusu razumevanja konfliktov in še bolj pri praktični uporabi sile v sodobnih in prihodnjih operacijah.

Kompleksne mirovne operacije, ki imajo za cilj delovanje »med ljudmi«, vključujejo naddržavne in poddržavne dejavnike v boju za legitimnost in politično prevlado. Po naravi so nizke intenzitete, protiuporniškega tipa, v slabo povezanih omrežjih, ki uporabljajo asimetrično taktiko (Smith, 2005; Hames, 2004; Kaldor, 1999; Van Creveld, 1991, 2008), pri kateri je nemogoče prepoznati prijatelja od sovražnika in nemogoče nadzorovati pretok informacij ter strateške zgodbe (strategic narrative) (ISS, 2008; str. 414).

Proti takemu nasprotniku je težko najti ustrezne načine delovanja. Taktike, ki jih uporabljajo v resnici, so danes pod nenehnim globalnim nadzorom globalnih in državnih institucij, zakona, tržišča, medijev in civilne družbe (Shaw, 2005). Zato postaja učinkovitost posebno vprašanje, saj je treba sporočiti pravilno novico v boju za pridobivanje prebivalstva na svojo stran, tako lokalnih kot globalnih javnosti, zmanjšati žrtve, upoštevati zakone in obvladovati medije (Shaw, 2005).

Tudi pri nas se je vnel spor pri poskusu kategorizacije vsega, kar smo imenovali mirovne operacije in z ameriškim izrazom operacije, ki niso vojna. Tudi Severnoatlantsko zavezniško kategoriziranje pojma »krizne operacije« ne zadovoljuje, saj ne opredeljuje vseh načinov uporabe vojske v sodobnih in predvidenih prihodnjih operacijah, ki jih označujejo prihodnji scenariji in varnostni izzivi¹. V RS se uvaja in uveljavlja pojem mednarodne operacije in misije – MOM (Jelušič, 2009), ki povzema moderne kompleksne mirovne operacije kot opis sodobnega strateškega okvirja in vključuje kompleksno iregularno vojskovanje, asimetrično vojskovanje, rekonstrukcijske, stabilizacijske in podporne operacije, humanitarne intervencije, majhne vojne in konflikte nizke intenzivnosti, pa tudi tradicionalne mirovne operacije, operacije vsiljevanja in vzdrževanja miru, kot jih trenutno poznamo.

1.1 Kaj sestavlja učinkovitost oziroma učinek vojaških organizacij v MOM?

To ni več zmogljivost, s katero dosežemo zmago, kajti zmaga ni več merilo učinka. V sodobnem mednarodnem kontekstu reševanja sporov ta ni več sama po sebi lahko merljiva oziroma natančno opredeljena. Končno stanje (end state), ki ga poskušamo doseči prek strateških ciljev, je opis vzpostavljenih pogojev, da bi lahko dosegli politično rešitev konflikta. To pomeni, da so to dejavnosti, ki jih usmerjamo zaradi potreb reševanja problemov in niso same po sebi opredeljene s togostjo organizacijske strukture (unity of effort not unity of command) (Furlan, 2006).

Vojaške operacije so manjši del celovite operacije z omejenim političnim ciljem. Namesto izvajanja analize o učinkovitosti doseženih ciljev vojaških spopadov je primernejše preučevati procese, s katerimi oborožene sile spremenijo vire v bojno moč. Najučinkovitejša vojska je tista, ki pridobi maksimalno bojno moč iz fizičnih in političnih virov (Millet et al., 1986; str. 37). Narediti več z manj (zahteva vrhovnega poveljnika SV²) je dejavnik, ki ga obvladujeta vojaška in obrambna birokracija. Zgodovina potrjuje, da tehnološko slabši lahko zmaguje v bitkah, bojih in celo kampanjah. To se je videlo pri naši partizanski vojski (Kladnik, 2009), v Vietnamu (Laurier, 1988) in v Afganistanu (Ali, 2002) – vendar ne tam, kjer močnejši nasprotnik ne upošteva civilizacijskih pravil in norm ter izvaja etnično čiščenje ali genocid – kar potrjujejo bosanski muslimani (Truppendienst, 2009), ameriški Indijanci in afriška plemena (Gilbert in Large, 2001). Zato se učinek bojne moči opisuje kot kombinacija fizičnih dejavnikov (means-velikost in material organizacije), konceptualnih dejavnikov (doktrina in način, na kateri sredstva uporabimo) ter moralni dejavnik (volja vojakov) (po Smith; 2005). General Rupert Smith te dejavnike kombinira v odnosu, v katerem poudarja moralni in konceptualni del, ter oblikuje formulo: »zmogljivost = sredstva X načini uporabe² X 3 x volja«.

¹ Natovo strateško poveljstvo za transformacije je pripravilo študijo o več vrstah prihodnosti »Multiple Futures«, dosegljivi na <http://www.act.nato.int/component/content/article/54-conferences-subpages/266-nato-multiple-futures-project-documents>.

² <http://www.slovenskavojska.si/odnosi-z-javnostjo/sporocila-za-javnost/novica/nov/predavanje-predsednika-republike-in-vrhovnega-poveljnika-obrambnih-sil-dr-danila-tuerka-z-naslovom/>

Sredstva, ki so na voljo, so pomnožena s kvadratom načinov uporabe do nasprotnika in trikratno voljo. Načini uporabe vključujejo strategijo, taktiko, doktrino in politično voljo uporabe sile ter bojno moralo.

1.2 Dejavniki učinkovitosti operacij v sodobnih MOM

Učinki v sodobnih operacijah MOM se ne morejo meriti le z vojaško bojno močjo, saj vključujejo tudi tradicionalne civilne zmogljivosti, ki prav tako vplivajo na doseganje političnih ciljev. Spomnimo se pogovora med ameriškim polkovnikom in polkovnikom severnovietnamske vojske. Prvi je ponudil trditev, da niso bili nikoli premagani na bojišču, drugi pa je odgovoril, da je to morda res, vendar tudi irelevantno (Summers, 1982). Povezati učinke vojaškega instrumenta moči države z drugimi orodji države je težišče dela civilno-vojaškega vmesnika in organizacijske kulture obrambnega resorja. Danes je izhod konflikta, rezultat, zmago ali uspeh težko meriti, lahko pa merimo učinke operacije.

Strateški dejavniki, s katerimi merimo delovanje oboroženih sil, lahko vključujejo (Mackaitis, 2000; Egnell, 2009; str. 14):

- pomembnost jasnih in dosegljivih političnih ciljev,
- civilno-vojaško sodelovanje in koordinacijo,
- pomembnost strateške zgodbe (strategic narrative).

Dejstvo je, da večina napisanega izhaja iz protiuporniške doktrine in da posamezni avtorji dajejo različne poudarke različnim dejavnikom, vendar so izbrani tisti, ki poudarjajo civilno-vojaške odnose.

Na taktični ravni se danes v sodobnih kompleksnih operacijah dejavniki včasih prekrivajo s strateškimi dejavniki in vključujejo (Mackaitis, 2000; Egnell, 2009):

- civilno-vojaško sodelovanje v pogojih enotnosti poveljevanja in prizadevanj,
- pristop k pridobivanju prebivalstva ter zaščiti sil in minimalne uporabe sile,
- kulturno razumevanje lokalnega okolja delovanja,
- prilagodljivost in učenje.

Jasni cilji dajejo enotno izhodišče načrtovanju in usmerjajo vse vpletene k skupni nameri. To pomeni, da načrtovanje in izvedba potrebujeta tesno civilno-vojaško sodelovanje in koordinacijo, po možnosti integrirano, ki zagotavlja celovit pristop k načrtovanju in koordinaciji vseh področij operacije. Upravljanje strateško zgodbo, pristop ali percepcijo dogodkov v področju izvajanja operacij je pomembno s stališča zagotavljanja legitimnosti ciljev in izvajanja mednarodnih vojaških operacij ter misij. Vse bolj je to pomembno tudi na taktični ravni. Enotnost poveljevanja na politični ravni ostaja pomembna. Kazati se mora v zagotovitvi realno merljive enotnosti prizadevanj. To se lahko doseže tudi skozi kolokacijo poveljstev in uradov ter s tesnim praktičnim sodelovanjem in povezavami ne glede na moč in velikost vpliva. Pridobiti lokalno prebivalstvo je center gravitacije protiuporniških operacij. Zato morajo sile razumeti kulturo okolja s ciljem uporabe minimalne sile, ki učinkovito poveže taktične dejavnosti s strateškimi političnimi cilji. Pristop pridobitve

prebivalstva je pomemben tudi s stališča zaščite sil, ko »nežna« uporaba sile z angažiranjem lokalne skupnosti pripomore k pridobivanju konsenza na terenu in povečanju tako lastne kot širše varnosti.

Različna narava kompleksnih operacij pomeni, da morajo vojaki na vseh ravneh prikazati izjemno fleksibilnost in prilagodljivost različnim položajem in ravnem grožnje, kar od njih ni bilo zahtevano še nikoli do zdaj.

Skupni dejavnik tako na strateški kot na taktični ravni doma in na območju operacij je civilno-vojaško sodelovanje.

2 VZORCI CIVILNO-VOJAŠKIH ODNOSOV

Civilno-vojaška razmerja postajajo tudi v Sloveniji predmet razprave z opredeljevanjem morebitne nove vloge parlamenta, peticije Ukinimo vojsko in tudi vlade z oblikovanjem novega proračuna države, ki ne le da v eni politiki združuje vse tri elemente nacionalnovarnostnega sistema, temveč tudi zunanjo politiko. Oblikovanje odnosov do politične države in civilne družbe je osnovna naloga civilno-vojaškega vmesnika, ki ima v teh dinamičnih procesih dejavno vlogo.

Organizacija civilno-vojaškega vmesnika vpliva na izvajanje vojaških mednarodnih operacij in misij neposredno ter posredno. Neposredno z zagotavljanjem strateškega okvirja za vodenje in poveljevanje, ki določa strateške cilje in izdelavo oziroma odobritev načrtov, posreden vpliv pa se nanaša na okolje, v katerem se sprejemajo odločitve o velikosti funkcionalnega imperativa ali obsežnosti vojaške kulture, opreme in doktrine uporabe oboroženih sil ipd. Iz slednjega lahko sklenemo, da prvi vpliva na kakovost in učinkovitost orodij, ki so na voljo političnim odločevalcem. Slednjo trditev je z metodo umestitve in usmerjanja procesov obravnaval Egnell v knjigi *Complex Peace Operations and Civil –Military Relations, Winning the peace 2009* (tudi George in Barnett 2004). Preučil je dva vzorca civilno-vojaških odnosov, in sicer z ločenim civilno-vojaškim vmesnikom, pri katerem je funkcionalni imperativ v pristojnosti vojske: na primer ZDA ter drugi, integralni pristop, pri katerem je izvedena široka civilno-vojaška integracija ministrstva za obrambo in razširjeno medresorsko sodelovanje, ter Velika Britanija, v kateri je lastništvo funkcionalnega imperativa v civilnih rokah.

2.1 Tuja primera

V ZDA ugotavljajo, da so oborožene sile pripravljene na oborožene konflikte visoke intenzivnosti, popolnoma nepripravljene pa so se znašle v razmerah postkonfliktnega obdobja stabilizacije, rekonstrukcije in obnove v Iraku ter Afganistanu (po Aylwin-Foster, 2005). Eden od razlogov je tudi v ločenem civilno-vojaškem vmesniku na najvišji ravni in v parcialnih interesih akterjev. Nasprotno v Veliki Britaniji ni jasnega reza, ločnice. Integriran pristop civilno-vojaškemu odnosu, integrirana organizacija na ministrstvu za obrambo ter razvejano medresorsko sodelovanje jim zagotavljajo

večjo učinkovitost. Ob tem je treba poudariti zgodovinsko vlogo, tradicijo in tudi civilno lastništvo nad funkcionalnim imperativom kot dejavnike močnega vpliva na strukturo in kulturo delovanja oboroženih sil Velike Britanije. Sistem v Veliki Britaniji zahteva, da se pred poročanjem političnim odločevalcem pripravi skupen civilno-vojaški nasvet, ki obsega ocene in mogoče posledice tako iz civilnega kot vojaškega zornega kota. Pristop od tradicionalnega obrambnega pogleda k širšemu in celovitemu varnostnemu pogledu zagotavlja organizaciji potrebno mero fleksibilnosti pri prilagajanju političnim dnevnim imperativom in hkrati posledično zagotavlja sinhronizirano in učinkovito delovanje v pogojih sodobnega neregularnega načina vojskovanja.

2.2 Naš primer

Ocena razmerij s tega področja v Republiki Sloveniji kaže na zmedo, ki se pojavi že v delu preučitve zakonskih podlag in okvirjev, ki najprej strogo ločujejo dva subjekta (primer ZDA), hkrati pa je lastništvo funkcionalnega imperativa povsem v civilnih rokah (Zakon o obrambi). To z vidika demokratičnega nadzora ni narobe, vendar se pri nas opravlja kot civilno uradniški nadzor nad oboroženimi silami namesto podpore političnim odločevalcem. O integriranju civilnega nadzora nad vojsko je spregovorila tudi dr. Jelušičeva na proslavi ob zaključku integracije februarja 2010 na Vrhniki³ in poudarila, da civilni uradniki ne morejo opravljati takšnega nadzora zaradi svoje političnosti. Ob politično sprejeti odločitvi o hitrem prehodu na prostovoljno popolnjevanje (poklicno vojsko) je problem prepoznan, vendar je ostal nerešen. V izjavah tako političnega kot vojaškega vrha se izpostavlja in poudarja pomembnost funkcionalne profesionalizacije, hkrati pa se vidi neskladje v razumevanju, da so oborožene sile RS stalno prisotne na vsaj treh kontinentih, različnih tipih operacij, nalogah in ob mnogovrstnem »lastništvu« operacij (OZN, EU, NATO), da pa hkrati nacionalni strateškopolitični dokumenti nimajo usklajenih temeljnih nalog za SV (Furlan, 2008).

V RS so se oborožene sile znašle v podobnem položaju kot v mnogi primerljivih zahodnih državah, ko so te ostale premajhne po strukturi in brez zadostnih virov za zadovoljitev vseh nalog, ki jih zahteva politično vodstvo. Ob tem so oborožene sile poskušale ostati dovolj fleksibilne, da se lahko nenehno prilagajajo različnim situacijam na MOM, morda za ceno prevelike improvizacije.

3 INTEGRIRANA STRATEŠKA RAVEN

Obdobje po hladni vojni je preostalim velikim silam, zavezništvom in tudi nam prineslo številne notranje in regionalne konflikte, propadajoče nestabilne države, številne kršitve človekovih pravic in globalni terorizem. Rezultati spopadanja s težavami so različni (Asseburg; Kempin Eds, 2009). Potrjuje se dejstvo, da je za zahodne oborožene sile danes najverjetnejša in najpomembnejša vojaška naloga

³ <http://www.slovenskavojska.si/odnosi-z-javnostjo/sporocila-za-javnost/novica/nov/slovesnost-ob-zakljucku-programa-integracije-slovenske-vojske-v-nato/>.

kompleksna mednarodna operacija ali misija, kot je to mogoče spremljati v Iraku in Afganistanu. Značilnost današnjih MOM (vključno z operacijami OZN) je izražena potreba po večletnem stalnem in proaktivnem delovanju ter nujnost zagotovitve sinergije delovanja različnih akterjev. Oborožene sile sodelujejo neposredno ali posredno v prav vseh segmentih mednarodnih operacij in misij. **Za zagotovitev političnih ali boljše rečeno geopolitičnih ciljev je treba posebno pozornost usmeriti na strateško raven, ki te cilje določa, skozi postavitve primerne strukture in organiziranosti civilno-vojaškega vmesnika kot pogoja za učinkovito delovanje.**

3.1 Zakaj je doseganje strateških ciljev tako težko? Kaj vpliva na vojaško učinkovitost in učinek?

Na vojaško učinkovitost in učinek lahko vplivajo, kar je mogoče dokazati na podlagi teorije, prakse ter zgodovine, ti dejavniki: politična narava države, strategije, doktrine, vojaška kultura in zgodovina, narava državnega ekonomskega sistema, geografija ter izobraževanje in materialna sredstva (po Egnell, 2009). Poleg omenjenih klasičnih dejavnikov, predvsem na zahodu izpostavljenega javnega mnenja, lahko v današnjem času na učinek operacij in vojaško organizacijo močno vpliva tudi dejavnik, ki mu pravimo civilno-vojaški odnosi. Kako so ti odnosi v posamezni državi razviti, vpliva na vse prej naštete dejavnike in posledično vojaške sposobnosti ter učinkovitosti na operacijah. Dejavnik civilno-vojaških odnosov lahko pomaga razložiti, kar v strateškem kontekstu in kot naučene lekcije vpliva na slabše rezultate zahodnih oboroženih sil v primerjavi z gverilskim načinom asimetričnega delovanja nasprotnikov.

Vplivi na oblikovanje politike so »težki« takrat, ko sledijo birokratski organiziranosti državnega aparata, ki prevladuje v državni ureditvi. Številčnost in celovitost nalog ter političnih ciljev (ki jih določajo sodobni izzivi) zahtevajo, da se različni instrumenti moči države vključujejo in koordinirajo v procesu presoje in načrtovanja ter izvedbe ciljev politike. To zahteva medresorsko strukturo in delovno kulturo medsebojnega razumevanja ter zaupanja. Predvsem pa zahteva široko civilno-vojaško integracijo obrambnega resorja za multifunkcionalno načrtovanje potreb političnih ciljev. Tradicionalna ostra delitev na civilno administracijo (upravo) in vojaški del ne upraviči zahtev in potreb, ki jih določa gibanje sodobnega sveta (Velika Britanija, Ministrstvo za obrambo-UK MoD, 2006). Čeprav se mora še vedno vedeti, kaj je izključno politično in kaj vojaško, je presečna množica vse širša in vse bolj integrirana. Civilne zmogljivosti za delovanje v MOM ne oblikuje samo obrambni resor, zato je način oblikovanja civilno-vojaškega vmesnika toliko pomembnejši. Učinkovit vmesnik hitreje integrira civilne zmogljivosti drugih resorjev v obliki priprav že doma in tako poveča učinek na področjih delovanja. To se vidi že na današnjih področjih MOM, vendar razlago lahko prepustimo naslednjemu prispevku.

3.2 Kako je z integracijo v Sloveniji

Iz analize dokumentov tako veljavne Resolucije splošnega dolgoročnega programa, razvoja in opremljanja Slovenske vojske (SDPRO SV, 2004) ter srednjeročnih načrtov razvoja (SOPr) je vidna namera integracije civilno administrativnega dela in vojaškostrateškega organa v sestavi tudi na Ministrstvu za obrambo (MO). Cilji predvidevajo zmanjšanje vojaškostrateškega vrha in integracijo, najprej procesov, nato pa tudi organizacije.

Iz Strateškega pregleda obrambnega resorja (SPOR, 2009) se vidi, da je bila integracija procesov in organizacije, usmerjena k civilno-vojaški integraciji, neuspešna. SPOR navaja, da je obrambna administracija⁴ prevelika in neučinkovita ter da je število notranjeorganizacijskih enot naraščalo. Te trditve dobijo poudarek v najavljene potrebi po racionalizaciji in optimizaciji ministrstva zaradi procesne in organizacijske podvojenosti in na drugi strani nalog, ki jih ne opravlja nihče. Enake trditve so se pojavljale že v prvem pregledu strateške obrambe in bile v vseh dozdajšnjih srednjeročnih obrambnih programih. Ob tem je treba poudariti, da se je Generalštab (GŠ) kot organ v sestavi v omenjenem času zmanjšal. Zaradi opravljanja nalog, ki izhajajo iz množice operativnih okolij, v katerih je angažirana SV, se je GŠ številčno ponovno zanemarljivo povečal, vendar brez civilnih funkcionalnih strokovnjakov, hkrati pa je število vojaških delovnih mest v upravnem delu danes precejšnje. Pri tem se potreba po posredovanju vojaškega nasveta ni bistveno spremenila, temveč še nekoliko povečala.

Razlogi, zaradi katerih so bile strukture upravnega dela neuspešne in niso v vseh teh letih izvedle procesne in organizacijske racionalizacije ter optimizacije procesov, v poročilu niso zapisani. Danes smo pred drugačnim izzivom, saj se vojaško vodstvo zaveda kompleksnosti potreb in zahtev po integraciji civilno administrativnega dela upravne strukture in civilnih funkcionalnih strokovnjakov v svoje vrste v korist boljše podpore političnega odločanja in medresornega sodelovanja (Šteiner, Geder 2008). Ob tem, da ni skupne integracije ali oblikovanja obrambnega štaba⁵, je to majhna zahteva. Potreba po učinkovitem delovanju zahteva oblikovane vojaške in civilne strokovnjake na varnostno strateški ravni, ki na medresorski koordinaciji delujejo skupaj in enakopravno z drugimi predstavniki, brez »filtrov« civilnega uradništva v upravnem delu obrambne administracije MO.

Na zahodu poznamo kar nekaj organizacijskih rešitev za uspešno delovanje obrambnih organizacij, ko ima poveljujoči v vojski zakonsko urejen naziv načelnik obrambe, z zakonsko opredeljenimi pristojnostmi in integrirano strukturo, ki je na voljo za presojo in načrtovanje ter predvsem dajanje ustreznih nasvetov političnim odločevalcem.

⁴ *Obrambna administracija obsega civilne uradnike upravnega dela ministrstva za obrambo in vseh preostalih zaposlenih v organih v sestavi.*

⁵ *Obrambni štab predstavlja civilno-vojaško integracijo organizacije znotraj Ministrstva za obrambo, ki ima za cilj multifunkcionalno načrtovanje, da bi lahko vsi instrumenti moči države bili učinkovito vključeni in koordinirani med strateškim ocenjevanjem, načrtovanjem in učinkovito izvedbo MOM (celovit pristop)*

4 ANALIZA POVZETKA KLJUČNIH UGOTOVITEV SPOR 2009

Tudi pri nas je še veliko prostora za napredek na področju civilno-vojaškega vmesnika. Poročilo Povzetka ključnih ugotovitev SPOR 2009 za komuniciranje z zainteresiranimi javnostmi ponuja ugotovitev v poglavju o vojaški politiki, v katerem navaja, da se bosta novozastavljenim ciljem obrambne politike prilagodila tudi obseg in struktura obrambnega sistema. Določitev jasnejših razmerij med Direktoratom za obrambno politiko (DOP) in GŠ v smislu komplementarnega, integriranega, učinkovitega in racionalnega delovanja, vključno z odpravo podvajanja nekaterih nalog, bo zagotovilo jasnejše razumevanje pristojnosti in odgovornosti na področju izvajanja obrambne in vojaške politike.

Pri tem je jasno, da pisci izenačujejo notranjeorganizacijsko enoto ministrstva za obrambo z vojaškostrateško ravno poveljevanja vojske, kar je v nasprotju z vsemi do zdaj navedenimi ugotovitvami in ne zagotavlja temeljev za celovit in integriran pristop varnosti. Na drugi strani pa je spoznanje o potrebi obstoja integriranega, učinkovitega in racionalnega delovanja, kar nas lahko navdaja z optimizmom, da smo identificirali problem; le vemo ne, kako bi se ga lotili.

Poročilo usmerja v nadaljnji razvoj kriznega upravljanja na državni ravni in zahteva enotno sistemsko usmerjanje, ki bo omogočilo večjo stopnjo medsebojne usklajenosti in pripravljenosti za odzivanje na krize, zato je integracija tudi oboroženih sil kot enega od dejavnikov moči države izjemnega pomena. V zadnjem poročilo ločuje upravljanje na nacionalni ravni od upravljanja kriz v obrambnem sistemu, kar je v nasprotju s principi, navedenimi v članku.

Tudi današnje zakonske rešitve vključevanja vojaškega strateškega vrha so združene v nalogah načelnika Generalštaba kot članu sekretariata sveta za nacionalno varnost in članu sveta za nacionalno varnost, ne pa tudi državnega štaba obrambe, kar je primerljivejše z rešitvami ZDA, ki ima ločeno civilno-vojaško strukturo, vendar ne upravlja s funkcionalnim imperativom oboroženih sil. Zakonska ureditev in implementacija gresta tako v nasprotujoče si smeri, kar ne zagotavlja učinkovitega pristopa k tej problematiki kljub vse glasnejši potrebi po racionalizaciji in učinkovitosti.

Področje kriznega upravljanja RS ne odraža vseh teženj EU po izboljšanju civilno-vojaškega sodelovanja in integriranega načrtovanja. To priložnost zamudi tudi del, ki naslavlja obrambno načrtovanje, ki bo tako koordiniralo planske discipline in ne tudi zmogljivosti presoje ter operativnega načrtovanja.

V podporo potrebe po vzpostavitvi integrirane strukture so tudi ugotovitve poročila v poglavju Upravljanje obrambnega resorja.

Ugotovitev je, da se je v zadnjih letih organizacijska struktura MO konceptualno in vsebinsko premalo prilagajala spremembam v okolju oziroma spremenjenim potrebam ter možnostim. Spreminjala se je predvsem s količinskega zornega kota, saj se je predvsem povečevala z ustanavljanjem novih organizacijskih enot in

oblikovanjem dodatnih hierarhičnih ravni, ki pa praviloma niso prispevali k racionalizaciji in učinkovitosti delovanja resorja.

Ugotovitve različnih študij in analiz na MO so v preteklosti že dajale prednost celoviti integraciji do zdaj ostro ločenih in pogosto podvojenih civilnih in vojaških struktur na strateški ravni odločanja, vodenja in delovanja. Tako bi poleg smiselne integracije procesov zagotovili tudi ustrezno učinkovitost in racionalnost pri doseganju zastavljenih razvojnih ciljev ter zagotavljanju načrtovanih zmogljivosti SV in zmogljivosti sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.

Ugotovitve poročila o upravljanju upravno-administrativnega segmenta ugotavljajo, da v to niso prištevali GŠ. Po vzpostavitvi Poveljstva sil (PS) naj bi Generalštab večinoma ne izvajal več nalog poveljevanja in drugih izključno vojaških nalog, temveč so njegove naloge vse bolj uradniške oziroma upravno-administrativne. To je logična posledica vzpostavitve Poveljstva sil in delitve pristojnosti z Generalštabom, ki je bila izvedena tudi zato, da bi izvajalce izključno vojaških nalog v čim večji meri razbremenili izvajanja uradniških oziroma upravno-administrativnih nalog.

Te ugotovitve zavračajo civilno-vojaške odnose in razmerja, ki se vzpostavljajo na politični vojaškostrateški ravni ter zanemarjajo zaveze najvišjega vojaškostrateškega organa pri razvoju učinkovitosti in učinka tako razvoja oboroženih sil kot tudi delovanja v operacijah po svetu. Izpostavlja se dolžnost birokratske organizacijske strukture, ki se enači z vojaškostrateško ravnjo, in zanemari potrebe vojaškega in vojaško-civilnega nasveta političnim odločevalcem tako na področju obrambne politike kot tudi nacionalnovarnostnega sistema v celoti.

Pristop in vsebinska različnost vojaškega ter civilnega nasveta političnim odločevalcem, kot je vzpostavljen v strukturah ministrstva, in njegovi mehanizmi slovenski javnosti niso popolnoma znani oziroma prepoznavni in jih do zdaj strokovna javnost ni raziskala.

5 INTEGRIRANO DOLOČANJE

Bland (2001) pravi, da mora biti oblikovan formalen sistem delovanja vladnih ali ministrskih odborov, ki podpirajo oblikovanje konsenza med civilnimi avtoritetami, vojaškimi voditelji in najodgovornejšimi državnimi uslužbenci na strateški ravni. Tak sistem naj omogoča oblikovanje skupnega civilno-vojaškega nasveta za ministre. Omenjeni nasvet pripomore k oblikovanju politik vojaške podpore in lojalnosti, krepí vlogo oboroženih sil kot državotvornega subjekta ter olajšuje izvedbo opredeljenih nalog.

SPOR te vsebine ni v celoti povzema, razen navedbe predloga sedmih različic organizacije ministrstva v poglavju o upravljanju obrambnega resorja, ne navaja pa nobenih konkretnosti. Zanimivo, če pogledamo z vidika Zakona o obrambi, ki pripisuje vlogo funkcionalnega imperativa civilni oziroma pri nas upravno administrativni strukturi.

Pot do učinkovite strateške ocene mora obsegati enakopravno sodelovanje tako politične, administrativne, strokovne kot vojaške vodstvene strukture v dialogu na obrobju procesa odločanja. Pri tem mora priti do izmenjave različnega razumevanja, nasprotujočih si predpostavk, mnogokrat tudi skritih (tudi nevede) in različnih alternativnih rešitev strateškega analitičnega procesa in načrtovanja. Delovanje sistema oziroma institucionalno zaupanje je zaupanje v delovanje organizacijskih, institucionalnih in socialnih sistemov. Pravila igre morajo biti prepoznavna in vključujoča. Medosebni odnosi tudi na tem civilno-vojaškem vmesniku igrajo še posebej pomembno vlogo. V vojaškem smislu bi lahko rekli, da se uporablja filozofija poveljevanja z delegiranjem odgovornosti oziroma poslanstvom, pri katerem je treba povedati, kaj sta cilj in namera delovanja, neposredna izvedba pa se prepusti podrejenim (Furlan, 2006). Slednji način učinkovito deluje v vojaškem okolju oziroma ob izvajanju in sprejemanju vojaških odločitev med izvajanjem aktivnosti. To zahteva hitro prilagajanje in odločanje ob prisotnosti velike količine neznanck, kot je v korporacijskem okolju pomembna iniciativa, ki pa jo lahko dovolimo samo takrat, ko obstajata zaupanje in jasno razumevanje ciljev. Slednje zahteva popolnega in predanega človeka, ki se izoblikuje skozi sistem stalnega šolanja in urjenja, ki tako filozofijo podpira. Takšne vrednote in način delovanja so tudi značilnost predvsem evropskih sistemov.

Sklep Civilno-vojaški vmesnik zahteva določanje jasnih političnih ciljev in široko razumevanje načinov uporabe vojaških orodij v doseganju in načinih uresničevanja takšnih ciljev. Vsi morajo delovati iz istega in po možnosti enako razumljenega strateškega konceptualnega okvirja.

Organizacijska kultura ni le pomemben dejavnik v določanju funkcionalnega imperativa, temveč tudi v načinu izvedbe. Treba je vedeti, da vojaške organizacije praviloma oblikujejo norme in vrednote, ki se prilagodijo funkcionalnemu imperativu organizacije. Vojaška kultura je edinstvena v tem, da njene norme in vrednote izhajajo iz poskusa soočanja z nepredvidljivostjo in grozotami vojne (Burk, 1999).

Nasprotno ima birokracija organizacijsko bistvo in samoobrambni nagon ter precej funkcionalnih dejavnosti, ki jasno opredeljujejo, še bolj pa opravičujejo, njen obstoj (Lord, 1985). Projekti in cilji, ki jih take organizacije prevzemajo v imenu vlade in države, krepijo njihovo bistvo. Zanimivo je vedeti, da takšne organizacije še bolj spoštujejo jasnost nalog, saj lahko razširjanje področja privede do novih zahtev po koordinaciji in nadzoru od zgoraj, to pa je že »politično škodljivo«. Pri funkcionalnem imperativu vojske je to nasprotovanje nalogam, kot so bile mirovne in humanitarne operacije.

Prav zato je pomembno vprašanje, kdo definira funkcionalni imperativ.

Vojaška, politična in socialna kultura se morajo spojiti v enoten koncept strateške kulture, ki določa vrednote celotnega državnega ustroja in razumevanje uporabe sile oziroma vojaških in civilnih orodij moči države.

Takšno strateško kulturo določa šest dejavnikov (Lord, 1985): geopolitične nastavitve, vojaška zgodovina, mednarodni odnosi, politična kultura, ideologija in narava civilno-vojaških odnosov ter vojaške tehnologije (Lord v Longhurst, 2000, str. 303). Ta mora biti prisotna v vseh resorjih, ki se ukvarjajo z varnostjo, predvsem nacionalno varnostjo, in ne le v obrambnem resorju, kot je to običajno v Republiki Sloveniji.

Glede na dejstvo, da se objektivne zahteve strateškega konteksta spreminjajo, kakor je jasno nakazano v predlogu nove resolucije nacionalne varnosti RS, se mora temu prilagajati tudi funkcionalni imperativ vojaške organizacije. Tudi ta, če želi prevzeti norme in vrednote ter izkazovati lojalnost, mora biti skupno oblikovan ob enakopravnem sodelovanju vseh subjektov nacionalnovarnostnega sistema odgovornih. Vsak ima svojo subjektivno zaznavanje strateških potreb in nacionalnih prednosti.

Ob zdravih procesih in medsebojnih odnosih se lahko vojaška organizacija lažje prilagaja dnevnim potrebam politike in tako poveča svojo učinkovitost tudi na področjih operacij. V primerno oblikovanem civilno-vojaškem vmesniku se določajo politični cilji in odloča, kako se bodo izvedli. Recipročnost v skupnem prostoru ima pomembno vlogo pri dvigu medsebojnega razumevanja in zaupanja ter tudi oblikovanju osebnih vezi in čuta pripadnosti.

Predlog

Integralni pristop k civilno-vojaškim odnosom lahko bolje pripravi vojaške organizacije na izzive današnjih kompleksnih operacij. **Tak obrambni štab** lahko hitro prilagodi funkcionalni imperativ in organizacijo političnim potrebam. Integrirane strukture zagotavljajo boljše vključitev poveljniške strukture na strateški ravni in »linije« poveljevanja MOM. To pomeni, da so vsi relevantni igralci (politični odločevalci, vojaki in upravne ter medresorske civilne ter mešane strukture in drugi strokovnjaki) koordinirani skozi integriran proces presoje, načrtovanja in izvedbe operacij. Temu rečemo celovit pristop oziroma celovit vladni pristop, ki omogoča, da so vsi instrumenti državne moči, vključno z vojsko, bolje pripravljeni na izzive sodobnega strateškega konteksta kompleksnih mednarodnih operacij in misij.

Literatura

1. Ali, T., 2002. *Spopad fundamentalizmov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
2. Asseburg, M. and Kempin, R. (Eds.), 2009. *The EU as a Strategic Actor in the Realm of Security and Deffece*. Berlin: SWP Research Paper.
3. Aylwin-Foster, N., 2005. *Changing the Army for Counter-Insurgency Operations*. Fort Leavenworth, Kansas: Military Review.
4. Bland, D., 2001. *Patterns in Liberal Democratic Civil-Military Relations*. Kingston, Ontario, Canada: *Armed Forcess and Society*, *Queen s University* 27(4): str. 525–540.
5. Burk, J., 1999. *Military Culture*, in L. Kurtz and E.J. Turpin (eds), *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. San Diego, CA: Academic Press.
6. Creveld, M. Van, 1991. *The Transformation of War*. New York: The Free Press.
7. Creveld, M. Van, 2008. *The Changing Face of War: Combat from the Maine to Iraq*. Ney York: Ballantine.

8. Egnell, R., 2009. *Complex Peace Operations and Civil-Military Relations: Wining the Peace*, Cass Military Studies. London: Routledge.
9. Friedman, L., 2006. *The Transformation of Strategic Affairs*, Adelphy Paper, No. 379. London: Routledge.
10. Furlan, B., 2008. *Strateške politične usmeritve za delovanje in razvoj SV*. Ljubljana: Bilten SV 08 10 4, GŠSV.
11. Furlan, Branimir in drugi, 2006. *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Defensor.
12. Gilbert, F. In Large, C.D., 2001. *The End of the European era, 1890 to the Present*. New York, London: W.W. Norton Company.
13. Gray, C. S., 2005. *Another Bloody Century: Future Warfare*. London: Phoenix.
14. George, A. L. and Barnett, A., 2004. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.
15. Hammes, T. X., 2004. *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. St Paul, MN: Zenith Press.
16. Hoffman, F. G., 2006. «Peace Support Operations: The Next Revolution in Military Affairs». *Orbis*, Summer 2006, str. 395–411. <http://www.fpri.org/orbis/5003/hoffman.complexirregularwarfare.pdf>. 15. 5. 2010.
17. Huntington, S., 1957. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
18. IISS, 2008. *Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict*. *Military Balance*, 105(1): str. 411–420.
19. Janowitz, M., 1960. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. NJ: The Free Press.
20. Jelušič, L., 2009. *Oblikovanje strategije sodelovanja Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in na misijah*. Ljubljana: Bilten SV 09 11 1, GŠSV.
21. Kaldor, M., 1999. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
22. Keegan, J., 1993. *A History of Warfare*. New York: Knopf.
23. Kladnik, T., 2006. *Slovenska partizanska in domobranska vojska*. Ljubljana: Defensor.
24. Laurier, W., 1988. *War and Diplomacy Across the Pacific*. Waterloo, Ontario, CA: University Press.
25. Longhurst, K., 2000. *The Concept of Strategic Culture in g. Kümmel and A.D. Prufert (eds). Military Sociology*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
26. Lord, C., 1985. *American Strategic Culture, Comparative Strategy*. New York: The Free Press 5(3): str. 269–293.
27. Millet, A. R., Murray, W. And Watman, K.H., 1986. *The Effectiveness of Military Organizations*. *International Security*, 11(1): str. 37–71.
28. Mockaitis, T. R., 2000. *From Counterinsurgency to Peace Enforcement: New Names for Old Games?*. London: Frank Cass.
29. Nielsen, S. C., 2005. «Civil Military Relations Theory and Military Effectiveness». *Public Administration and Management* 10(2): str. 61–84.
30. Shaw, M., 2005. *The New Western Way of War: Risk Transfer War and Its Crises in Iraq*. Cambridge: Polity.
31. Smith, R., 2005. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. London: Allen Lane.
32. Summers, H.G., 1982. *On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War*. Novato, CA: Presidio Press.
33. Strachan, H., 2006. «Making Strategy: Civil-Military Relations After Iraq». *Survival*, 48(3): str. 59–82.
34. Šteiner, A. in Geder, A., 2009. *Značilnosti sodelovanja SV v dosedanjih mednarodnih*

- vojaških operacijah in misijah. Ljubljana: Bilten SV 09 11 1, GŠSV.
35. AJP-3.4. Operacije kriznega odzivanja zunaj 5. člena (original februar 2005, slovenski prevod januar 2007, SVS STANAG 2180, prva izdaja januar 2007). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
 36. Vom Berliner Kongress zum Ende Jugosawiens, 2009. *Militaroperationen und Partisanenkampf in Sudosteuropa*. Wien: Truppendiensten.
 37. UK Ministry of defence, 2006. *The Comprehensive Approach, Joint Discussion Note 4/05*.
 38. EDA's 2010 Annual Conference: "Bridging Efforts – Connecting Civilian Security and Military Capability Development", Brussels, 09 February 2010, <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=599>. 15. 5. 2010.
 39. <http://www.mors.si/index.php?id=5>. 15. 5. 2009.
 40. Resolucija o splošnem dolgoročnem programu opremljanja in razvoja SV, 2004. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_RESO37.html. 15. 5. 2010.
 41. Strateški pregled obrambnega resorja <http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/SPOR2009.pdf>. 16. 5. 2009.
 42. Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2007 http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/LP_MO_2007.pdf. 16. 5. 2009.
 43. Srednjeročni obrambni program 2007-2012 http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/SOPR_2007-2012_cistopis.pdf. 16. 5. 2009.
 44. Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2005 http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/letno_porocilo_2005.pdf. 16. 4. 2009.
 45. Srednjeročni obrambni program 2005–2010.
 46. http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/sop_2005_10.pdf. 16. 4. 2009.
 47. <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24fd.pdf>. 15. 5. 2010.
 48. Center for Army Lessons Learned (2004) »On point: The United States Army in Operation Iraqi Freedom«, www.globalsecurity.org/military/library/report/2004/onpoint/intro.htm. 15. 5. 2010.

UVAJANJE JAVNO-ZASEBNEGA PARTNERSTVA V SODOBNE OBOROŽENE SILE – IZKUŠNJE VELIKE BRITANIJE

INTRODUCTION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN CONTEMPORARY ARMED FORCES - EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN

Professional article

Povzetek Zmanjševanje proračunskih sredstev v obrambnem proračunu, usklajevanje razvoja vojaških zmogljivosti in opremljanja Slovenske vojske glede na razmere v družbi, reorganizacija, konsolidacija in posledično optimiziranje delovnih procesov, razmišljanja o zmanjšanju števila ravni poveljevanja in kontrole ter združevanja z upravnim delom Ministrstva za obrambo so le nekateri izmed ukrepov, ki izhajajo iz predloga Resolucije o splošnem dolgoročnem programu opremljanja in razvoja Slovenske vojske do leta 2025 ter s katerimi se Slovenska vojska oziroma Ministrstvo za obrambo sooča in postavlja pred izzive, kako se kljub novonastalim dejstvom posodobiti in zagotoviti zahtevano bojno pripravljenost ter sposobnost odgovoriti na varnostne izzive in tveganja. Velika Britanija se je na novodobne izzive odzvala, na primer, z uvajanjem javno-zasebnega partnerstva pri razvoju posameznih zmogljivosti svojih oboroženih sil. Njeno osnovno vodilo pri uvajanju je bilo, da v nobenem primeru ne gre za nadomeščanje vojaških zmogljivosti, pač pa za izboljšanje oziroma zagotavljanje ustrezne stopnje bojne pripravljenosti operativnih zmogljivosti kljub znižanju finančnih sredstev. Javno-zasebno partnerstvo je v zadnjem obdobju pogosto obravnavana problematika v širši politični in družbeni javnosti, saj naj bi bilo mogoče s pomočjo zasebnih vlaganj izvesti marsikateri projekt javnega interesa, za katerega javna sredstva niso zagotovljena oziroma projekt zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ni na prednostnem seznamu. Najbolj odmeven projekt v Republiki Sloveniji je trenutno stadion v Stožicah z vsemi prednostmi in slabostmi, ki tovrstne projekte spremljajo.

Ključne besede *Javno-zasebno partnerstvo, obramba, oborožene sile.*

Abstract Decreasing defence budget resources, coordination of development of military capabilities and equipping of the Slovenian Armed Forces in relation to the situation in the society, reorganization, consolidation and consequent optimization of working

processes, ideas to decrease a number of command and control levels as well as linking with the administrative part of the Ministry of Defence are only some of the measures arising from a draft resolution on the general long-term programme of development and equipment of the Slovenian Armed Forces until 2025 on the basis of which the Slovenian Armed Forces and the Ministry of Defence address the challenges of how to, despite the newly emerged circumstances, upgrade and ensure the required combat preparedness and the ability to respond to security challenges and risks. Great Britain, for example, has responded to contemporary challenges by introducing a public-private partnership in the process of development of individual capabilities of its armed forces. In doing so, it followed a primary principle that this process was not meant to replace military capabilities, but to, despite decreasing financial resources, improve and ensure an appropriate level of combat preparedness of operational capabilities. Lately, the public-private partnership has often been addressed by a wider political and social public, since private investments could contribute in conducting numerous projects of public interest which are characterized by a lack of public resources, or which are not prioritized due to a lack of financial resources. At the moment, the most talked about project in the Republic of Slovenia is the Stožice Stadium, accompanied by all related advantages and disadvantages.

Key words *Public-private partnership, defence, armed forces.*

Uvod Spremembe v mednarodnem političnem okolju, pospešeno združevanje na evropskem prostoru, posledice globalizacije gospodarstva, kot so tehnološki napredek, liberalizacija trgovine, finančnih storitev in pretoka kapitala, privatizacija, hiter razvoj finančnih trgov in storitev, spreminjanje vloge javnega sektorja ipd., vse to in še več predstavlja elemente, ki jih mora Republika Slovenija pri oblikovanju in izvajanju ter zagotavljanju delovanja javnega sektorja vse bolj upoštevati.

V današnjem času mora država svojim državljanom oziroma porabnikom zagotoviti enake možnosti, ponuditi možnost dostopa do blagostanja in vse več storitev. Pri tem se srečuje z dvema nasprotujočima si konceptoma: na eni strani zagotavljanje gospodarskega razvoja, zdrav finančni sektor ipd., na drugi strani pa doseganje enakosti in pravičnosti porabnikov, zagotavljanje socialne države ipd¹. Prav z namenom doseganja pozitivnih učinkov obeh konceptov je opazno povečanje sodelovanja med javnim in zasebnim sektorjem, predvsem na področju upravljanja okoljske in transportne infrastrukture.

Javno-zasebno partnerstvo² (JZP) je v zadnjem obdobju pogosto obravnavana problematika v širši politični in družbeni javnosti, saj naj bi bilo mogoče s pomočjo zasebnih vlaganj izvesti marsikateri projekt javnega interesa, za katerega javna sredstva niso zagotovljena oziroma projekt zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ni

¹ Sem spadajo tudi znižanje proračunskih izdatkov, znižanje cen za porabnike in davkoplačevalce, večja izbira in kakovost ter boljša distribucija javnih storitev in konkurenčnost ponudnikov.

² Angl. *Public-Private Partnership (PPP)*.

na prednostnem seznamu. Prav omejenost proračunskih sredstev je največkrat razlog za vse večje nezadovoljstvo upravičencev javnih storitev, pogoste kritike delovanja javnega sektorja, zahteve po prilagodljivosti, preglednosti in konkurenčnosti storitev javnega sektorja ter za zahteve po kakovostnejših, cenejših in dostopnejših storitvah, ki jih ponuja in zagotavlja javni sektor.

Vsebina članka ne bo obravnavala kronološkega in vsebinskega pregleda ter izvedenih procesov pri uvajanju, temveč bo problematika bolj usmerjena na izkušnje Velike Britanije pri uvajanju javno-zasebnega partnerstva kot ene izmed oblik širjenja tržnih načel v delovanje obrambnega področja predvsem z namenom zniževanja stroškov delovanja ob hkratnem povečanju splošne učinkovitosti. Prav izkušnje so lahko eden primarnih elementov v primeru odločanja o uvedbi javno-zasebnega partnerstva v Slovensko vojsko (SV), glede na dejstvo, da se s takšno obliko sodelovanja s civilnim okoljem do zdaj še ni srečala.

Pri pisanju članka sem uporabil deskriptivno metodo, metodo analize pisnih virov in metodo študije primera.

1 JAVNO-ZASEBNO PARTNERSTVO KOT POSLEDICA UVAJANJA TRŽNE KONKURENČNOSTI

Zgodovina javno-zasebnega partnerstva sega v 16. stoletje, ko so v Franciji podelili prve koncesije zasebnikom. Tudi 19. stoletje je bilo zelo ugodno za nadaljevanje javno-zasebnega partnerstva, še posebno na področjih, kot so oskrba z vodo, komunalne storitve in javni prevoz. Pozneje je oblike javno-zasebnega partnerstva mogoče zaslediti tudi pri izgradnji železniškega in cestnega omrežja ter v energetskem sektorju, danes pa tudi na drugih področjih, kot so telekomunikacije, turizem, okoljevarstvena infrastruktura, zdravstvo, šolstvo ipd. (Jus, 2005).

Na evropski ravni je uporaba javno-zasebnega partnerstva izboljšala stanje na projektu transevropske transportne mreže, ki je zaostajala predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Svet Evrope je kot del pobude za nadaljnji trajni razvoj odobril več ukrepov, ki naj bi spodbudili dodatna vlaganja v omenjeno infrastrukturo, pa tudi vlaganja v segment inovacij, raziskav in razvoja, predvsem v obliki javno-zasebnega partnerstva (European Commission, 2004).

Javno-zasebna partnerstva so se vidneje začela pojavljati v zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja predvsem pri projektih vzdrževanja, obnove in izgradnje različne infrastrukture ter njenih spremljajočih objektov. Takratna finančna kriza in pomanjkanje proračunskih sredstev ter posledično pojavljanje zamisli, da naj država namesto zadolževanja uporabi raje zasebna finančna sredstva, so bili podlaga za nastanek javno-zasebnega partnerstva (Saunders, 2006). Zamisel in hkrati rešitev se je še posebno hitro in uspešno uveljavila v Veliki Britaniji, ki je na tem področju vodilna tudi v današnjem času.

V poročilu za leti 2004 in 2005 je navedeno, da je bilo na vsem svetu sklenjenih 206 različnih oblik javno-zasebnega partnerstva v skupni vrednosti 42 milijard EUR, od tega v Evropi 152 oblik v skupni vrednosti 21 milijard EUR. Največ različnih oblik javno-zasebnega partnerstva je bilo sklenjenih na področju prometa, izobraževanja, zdravstva in varnosti. V Evropi je bila na prvem mestu Velika Britanija s 118 sklenjenimi partnerstvi v skupni vrednosti 0,6 odstotka BDP, naslednja pa je bila Španija s samo 12 sklenjenimi partnerstvi. V obdobju od leta 1994 do 2004 je bilo za potrebe javno-zasebnega partnerstva v Veliki Britaniji sklenjenih 450 partnerstev v vrednosti 50 milijard EUR, od tega za obrambno področje 4 milijarde EUR. Samo za primerjavo in v dokaz, da je JZP v porastu, naj povem, da je bilo v obdobju od leta 2005 do 2006 za različne oblike javno-zasebnega partnerstva na obrambnem področju investiranih 58 milijard EUR (PricewaterhouseCoopers, 2005, str. 35–48).

Kot primer dobre prakse se je uveljavljanje javno-zasebnega partnerstva izkazalo kot del transformacije vloge države v gospodarstvu. Država se je tako začela pojavljati v funkciji organizatorja, regulatorja in nadzornika.

1.1 Opredelitev javno-zasebnega partnerstva

Zakon o javno-zasebnem partnerstvu v svojem drugem členu opredeljuje javno-zasebno partnerstvo (angl. *Public - Private Partnership, op. a.*) kot različne oblike sodelovanja med javnimi organi in poslovnim svetom, katerih cilj je omogočiti in pospešiti zasebno pobudo za financiranje, upravljanje, vzpostavitev, prenovno, vodenje ali vzdrževanje infrastrukture oziroma izvajanje javnih storitev, za katero so značilne dolgoročne pogodbe, delitev tveganja in učinkov poslovanja, v zameno pa se zasebnemu vlagatelju dovoljuje, da izkorišča večino dobička, ki ga prinese posamezen projekt.

Zakon ureja namen in načela zasebnega vlaganja v javne projekte in/ali javnega sofinanciranja zasebnih projektov, ki so v javnem interesu, načine spodbujanja JZP in institucije, ki skrbijo za njegovo spodbujanje in razvoj. Prav tako zakon določa pogoje, postopek nastajanja in oblike ter načine izvajanja javno-zasebnega partnerstva, posebnosti koncesij gradenj in storitev ter statusnega javno-zasebnega partnerstva, nadzor nad javno-zasebnim partnerstvom, preoblikovanje javnih podjetij, pravo, ki se uporabi za reševanje sporov iz razmerij javno-zasebnega partnerstva ter pristojnost sodišč in arbitraž za odločanje o sporih iz teh razmerij.

Od evropskih smernic se zakon še posebno razlikuje v tem, da opredeljuje le dve obliki pogodbenih javno-zasebnih partnerstev³, pri statusnih (institucionalnih) oblikah pa je zelo liberalen, saj nobene oblike izrecno ne izključuje⁴.

³ *Koncesijsko razmerje in javno naročniško razmerje.*

⁴ *Partnerstvo z ustanovitvijo pravne osebe, partnerstvo s prodajo deleža javnega partnerja v javnem podjetju ali drugi pravni osebi, partnerstvo z nakupom deleža javnega partnerja v osebi javnega prava ali drugi pravni osebi (d. o. o., d. d. in evropske delniške družbe – societas europeas).*

V Evropski uniji ne obstaja enotna definicija niti enotna zakonodaja glede javno-zasebnega partnerstva, omenjeno partnerstvo je v Zeleni knjigi opredeljeno zgolj kot »sodelovanje med javno avtoriteto in poslovnim svetom, ki je namenjeno zagotovitvi financiranja, gradnji, obnovi, menedžmentu, vzdrževanju infrastrukture« (2004: 3). Na tem področju so bile v EU do zdaj sprejete Zelena knjiga o javno-zasebnem partnerstvu ter dve direktivi, ki urejata obravnavano področje. Glede na pravno neurejenost je področna zakonodaja prepuščena državam članicam. Ob pregledovanju posameznih projektov in dokončni odločitvi o izbiri po modelu javno-zasebnega partnerstva pa je treba upoštevati tudi sodno prakso Sodišča Evropske skupnosti. Prav zaradi pravne samostojnosti so se države članice odločile urediti področje javno-zasebnega partnerstva na različne načine. Tako lahko zasledimo, da so se na primer Nemčija, Grčija, Češka in Irska odločile javno-zasebno partnerstvo urediti v posebni zakonodaji, Francija, Italija in Danska pa so institut javno-zasebnega partnerstva uredile s spremembo veljavne zakonodaje o javnih naročilih.

Na Finskem in Norveškem so projekt javno-zasebnega partnerstva omejili zgolj na posamezno področje, v Belgiji pa je projekt javno-zasebnega partnerstva stvar enkratne odločitve.

Glede na različne pristope teoretikov, različnost oblik in namenov partnerstev ter neenotnost definiranja pojma lahko javno-zasebno partnerstvo opredelimo kot *»dolgoročno sodelovanje med vsaj dvema strankama, vsaj enim javnim in vsaj enim zasebnim partnerjem, ki sodelujeta pri izvedbi javnega projekta, pri katerem ima javni partner dolžnost nadzora in ukrepanja z namenom zaščite javnega interesa ter pristojnost vsaj delnega prenosa tveganj v povezavi s tem partnerstvom na zasebnega partnerja.«*

Pogosto se javno-zasebno partnerstvo zamenjuje z uvajanjem zunanjih izvajalcev oziroma *outsourcingom* (angl.), vendar gre pri slednjem v primerjavi z javno-zasebnim partnerstvom za prenos nekaterih ponavljajočih se aktivnosti in odločitev podjetja na zunanjega izvajalca, pri čemer sta partnerja v medsebojnem partnerskem odnosu⁵ (Greaver v Jaklič, 2009, str. 129).

Pogoji uspešnega partnerstva so poleg učinkovite zakonodaje in nadzora nad projektom v celoti tudi upoštevanje ciljev in potreb posameznih partnerjev, ki sodelujejo v projektu. Iz tega izhaja tudi namen partnerstva, da se skupaj z zasebnim sektorjem zagotovi racionalno izvajanje gospodarskih javnih služb ali drugih dejavnosti, ki se zagotavljajo na način in pod pogoji, ki veljajo za gospodarske javne službe, oziroma drugih dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu, omogoči učinkovito, smotrno uporabo, upravljanje ali izkoriščanje naravnih dobrin, stvari v javni lasti, ter drugo vlaganje zasebnih ali zasebnih in javnih sredstev v graditev objektov in naprav, ki so delno ali v celoti v javnem interesu oziroma v dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu.

⁵ V primeru vojske gre predvsem za podporne funkcije, kot so pranje in vzdrževanje uniform, priprava hrane, vzdrževanje opreme, oborožitve in drugih tehničnih sredstev, vzdrževanje in varovanje posameznih objektov ipd.

Preden nadaljujemo, si pogledjmo še načela, ki jih morata obe partnerici spoštovati pri sklepanju partnerstev⁶.

Načelo enakosti	Javni partner mora zagotoviti, da med kandidati v vseh elementih in fazah postopka sklepanja in izvajanja javno-zasebnega partnerstva ni razlikovanja in da ne ustvarja okoliščin, ki pomenijo krajevno, predmetno, osebno diskriminacijo kandidatov, diskriminacijo, ki izvira iz klasifikacije dejavnosti, ki jo opravlja kandidat, ali drugo diskriminacijo.
Načelo transparentnosti	Preglednost je določena v javnem interesu (enakopravnost, gospodarnost izbire itn.) in v interesu ponudnikov oziroma kandidatov (konkurenčnost).
Načelo sorazmernosti	To načelo predvsem omejuje možno enostransko oblastno poseganje v razmerje javno-zasebnega partnerstva.
Načelo uravnoteženosti	Načelo je podobno prejšnjemu, vendar se veže neposredno na razmerje javno-zasebnega partnerstva, pri tem pa v primerjavi z do zdaj obravnavanimi ne gre za splošno pravno načelo (prava EU).
Načelo konkurence	Javni partner v postopku sklepanja javno-zasebnega partnerstva ne sme omejevati konkurence med kandidati, zlasti ne sme omejevati možnih kandidatov z neupravičeno uporabo diskriminatorskih meril in mora pri nastajanju ter izvajanju razmerja JZP ravnati skladno s predpisi o varstvu oziroma preprečevanju omejevanja konkurence.
Načelo procesne avtonomije	Vsi javni partnerji morajo pri javno-zasebnem partnerstvu ravnati po tem zakonu. Vendar pa velja pri tem načelo procesne avtonomije. Če namreč ni s predpisi drugače določeno, lahko stranke pogodbeno razmerje javno-zasebnega partnerstva, skladno z zakonom, ki ureja obligacijska razmerja, prosto urejajo.
Načelo subsidiarne odgovornosti	Projekt javno-zasebnega partnerstva se mora, skladno s predpisi, izvajati neprekinjeno, nemoteno in enakopravno do vseh uporabnikov in drugih udeležencev ter skladno z vnaprej določenimi pogoji in standardi, kar se podrobno uredi v pogodbi o javno-zasebnem partnerstvu. Javni partner subsidiarno odgovarja za škodo, ki jo pri izvajanju javno-zasebnega partnerstva povzroči njegov izvajalec uporabnikom storitev ali drugim osebam.
Načelo sodelovanja	Javni partner mora pomagati izvajalcu javno-zasebnega partnerstva pri zagotavljanju potrebnih stvarnih in drugih pravic ter različnih dovoljenj, ki jih sam ne more pridobiti, skladno s predpisi in sklenjeno pogodbo o javno-zasebnem partnerstvu. Takšna pomoč mora biti skladna z zakonodajo.

⁶ Tudi Republika Slovenija ima navedena načela opredeljena v svojem Zakonu o javno-zasebnem partnerstvu (12. člen).

1.2 Oblike javno-zasebnega partnerstva

Zelo splošno lahko rečemo, da je javno-zasebno partnerstvo vse med javnim naročilom, pri katerem je zasebni partner zgolj izvajalec in ni nosilec tveganja, ter popolno privatizacijo. Spodnja preglednica (*preglednica 1*) predstavlja javno-zasebno partnerstvo v njegovi najširši in poenostavljeni obliki.

Preglednica 1:
Glavne možnosti
za udeležbo
zasebnega
sektorja
pri delitvi
odgovornosti

Vrsta pogodbe	Lastništvo sredstev	Upravljanje/ vzdrževanje	Investicija	Poslovno tveganje	Trajanje (število let)
Naročilo storitve	javno	javno in zasebno	javno	javno	1–2
Pogodba o upravljanju	javno	zasebno	javno	javno	3–5
Najemna pogodba	javno	zasebno	javno	deljeno	8–15
Koncesija	javno	zasebno	zasebno	zasebno	25–30
Gradnja-delovanje-prenos (Build-Operate Transfer - BOT) – pogodba	zasebno	zasebno	zasebno	zasebno	20–30
Privatizacija	zasebno	zasebno	zasebno	zasebno	neomejeno

Vir: prirejeno po Brook Cowen, P. J., 1997

Javno-zasebna partnerstva se danes pojavljajo v različnih oblikah in so še vedno razvijajoči se koncept, ki se prilagaja glede na individualne potrebe in značilnosti posameznega projekta ter vseh partnerjev, ki pri tem sodelujejo. Glede na prenos tveganj na zasebni sektor so v teoriji poleg statusnih (institucionalnih) znane še najmanj štiri oblike pogodbenega javno-zasebnega partnerstva, ki izhajajo iz smernic EU⁷ (*preglednica 2*).

⁷ V besedilu bo uporabljeno angleško izrazoslovje, predvsem kratice, saj se pojavlja tudi v slovenski literaturi.

Preglednica 2:
Značilnosti,
prednosti
in slabosti
v odnosih
javno-zasebnega
partnerstva

Oblika JZP	Glavne značilnosti	Možnosti uporabe	Prednosti	Slabosti
Pogodba	<ul style="list-style-type: none"> – Pogodba z zasebnim partnerjem, ki zasnjuje in zgradi javno infrastrukturo. – Projekt je financiran z javnim denarjem in končni proizvod je javna lastnina. – Ključno vodilo je prenos tveganj načrtovanja in gradnje na pogodbenika. 	<ul style="list-style-type: none"> – Primerno za kapitalne projekte z majhnimi stroški obratovanja. – Za kapitalne projekte, kjer je javni sektor zainteresiran za zadržanje odgovornosti obratovanja. 	<ul style="list-style-type: none"> – Tveganje načrtovanja in gradnje se prenese na pogodbenika. – Možno pospeševanje poteka gradnje. 	<ul style="list-style-type: none"> – Možen je konflikt med načrtovanim in okoljevarstvenimi zahtevami. – Lahko poveča stroške obratovanja. – Omejena je motivacija za t. i. pristop »whole life costing« k načrtovanju. – Ne privablja zasebnega kapitala.
Gradnja-delovanje-prenos (Build-Operate-Transfer – BOT)	<ul style="list-style-type: none"> – Pogodba z zasebnim partnerjem, o načrtovanju, izgradnji in obratovanju javne infrastrukture za določen čas, po katerem se ta vrne v javni sektor. – Infrastrukturo financirana javni sektor in ostaja v javni lasti tudi med časom trajanja pogodbe. – Ključno vodilo je prenos tveganj pri obratovanju ob prenosu tveganj načrtovanja in gradnje na pogodbenika. 	<ul style="list-style-type: none"> – Primerno za projekte z znanimi stroški obratovanja. – Posebno primerno za projekte ravnanja z vodami in odpadki. 	<ul style="list-style-type: none"> – Tveganje načrtovanja in gradnje se prenese na pogodbenika. – Potencialno pospeševanje poteka gradnje. – Prenos tveganj motivira k t. i. pristopu »whole life costing« k načrtovanju. – Spodbuja inovativnost zasebnega partnerja ter povečuje plačano vrednost. – Pogodbe so lahko celostne. – Vlada se lahko osredotoči na temeljne odgovornosti javnega sektorja. 	<ul style="list-style-type: none"> – Možen je konflikt med načrtovanim in okoljevarstvenimi zahtevami. – Pogodbe so kompleksnejše in proces pogajanj je daljši. – Če se partner izkaže za neustreznega, nastanejo stroški ponovnega zagona projekta. – Ne privablja zasebnega kapitala in zavezuje javni sektor k zagotavljanju financ na daljši rok.

Oblika JZP	Glavne značilnosti	Možnosti uporabe	Prednosti	Slabosti
Načrtovanje-gradnja-financiranje-delovanje (Design-Build-Finance-Operate – DBFO)	<ul style="list-style-type: none"> – Pogodba z zasebnim partnerjem o načrtovanju, gradnji in obratovanju javne infrastrukture za določen čas, po katerem se ta vrne v javni sektor. – Infrastruktura je last zasebnega partnerja ves čas trajanja pogodbe, ki dobiva deloma povrnjene stroške obratovanja s subvencijami javnega sektorja. – Ključno vodilo je izraba zasebnega kapitala ter prenos tveganj oblikovanja in gradnje na pogodbenika. 	<ul style="list-style-type: none"> – Primerno za projekte z višjimi stroški obratovanja. – Posebno primerno za projekte ravnanja z vodami in odpadki. 	<ul style="list-style-type: none"> – Enako kot za BOT. – Pritegne zasebni kapital. – Pritegne upnike. – Predstavlja predvidljivejši profil stroškov. – Večji potencial za pospešeno gradnjo. – Večji prenos tveganj pomeni večjo motivacijo za t. i. pristop »whole life costing« k načrtovanju. 	<ul style="list-style-type: none"> – Možen je konflikt med načrtovanim in okoljevarstvenimi zahtevami. – Pogodbe so kompleksnejše in proces pogajanj je daljši kot pri BOT. – Zahtevano je upravljanje pogodb in spremljanje izvajanja. – Če se partner izkaže za neustreznega, nastanejo stroški ponovnega zagona projekta. – Lahko se zahteva poroštvo za posojila. – Potreben je sistem upravljanja sprememb.
Koncesije	<ul style="list-style-type: none"> – Kot za DFBO, vendar zasebni partner dobi povrnjene stroške z zaračunavanjem uporabnine infrastrukture. – Ključno vodilo je načelo »plača onesnaževalec«, torej kdor uporablja, naj tudi plača. 	<ul style="list-style-type: none"> – Primerno za projekte, ki ponujajo možnost zaračunavanja uporabnine končnemu uporabniku. – Še posebno primerno za projekte ravnanja z odpadnimi vodami in odpadki ter cestami. 	<ul style="list-style-type: none"> – Enako kot za DFBO. – Pospeševanje izvedbe zaradi načela »plača onesnaževalec«. – Poveča zahtevo po nadaljnjem prenosu tveganja in zaslužkov tretjim osebam. 	<ul style="list-style-type: none"> – Enako kot za DFBO. – Je lahko politično nesprejemljiva opcija. – Zahteva učinkovito upravljanje alternativ oziroma nadomestkov (na primer prevoznost poti, nadomestna odlagališča).

Vir: prirejeno po European Commission, 2003

Mednarodno okolje pa pozna še nekaj oblik projektnega financiranja (Rus, 2010):

Gradnja-prenos-delovanje (Build-Transfer-Operate – BTO)	Infrastruktura takoj po gradnji postane last javnega sektorja, zasebni partner pa ima še pogodbeno določen čas pravico do upravljanja.
Gradnja-najem-delovanje-prenos (Build-Rent-Operate-Transfer – BROT)	BTO ter zasebni partner najame opredmetena sredstva za čas trajanja pogodbe.
Gradnja-lastništvo-delovanje-prenos (Build-Own-Operate-Transfer – BOOT)	Zasebni partner je zadolžen za financiranje, načrtovanje, upravljanje in vzdrževanje določene infrastrukture. V zameno ima pravico do pobiranja uporabnine in drugih oblik plačil koristnikov. S pogodbo je zasebni partner lastnik sredstev, ki pa jih po izteku pogodbe prenese na javni sektor.
Ggradnja-lastništvo-delovanje Build-Own-Operate – BOO)	Gre za obliko privatizacije, saj zasebni partner ni dolžan prenesti sredstev na javni sektor.
Oblikovanje-konstrukcija-upravljanje-financiranje (Design-Construct-Manage-Finance – DCMF)	Načrtovanje, konstrukcija, upravljanje in financiranje je v domeni zasebnega partnerja.

Ne smemo pa pozabiti omeniti še oblike, ko javni sektor za določen/nedoločen čas na zasebnega partnerja prenese infrastrukturo, ta pa jo skladno s pogodbo obnovi oziroma modernizira (Jus, 2005).

1.2 Javno-zasebna partnerstva na obrambnem področju – Velika Britanija

Spremembe v mednarodnem političnem okolju, spremenjeni viri ogrožanja, vpliv globalizacijskih procesov na praktično vsa družbena področja ipd. so povzročili spremembe tudi v poslanstvu in nalogah nacionalnih vojsk v zahodnih demokracijah. Tako se klasična obramba domovine vse bolj in bolj umika ter predaja vodilno vlogo globalnemu posredovanju, kar ima za posledico prestrukturiranje vojaških zmogljivosti ter velike finančne vložke za zagotavljanje vodenja operacij na tujih območjih. Ker je pomanjkanje finančnih sredstev prisotno na vseh področjih delovanja države, je povsem razumljivo, da je takšno zmanjšanje proračunskih sredstev prisotno tudi na obrambnem področju. Prav zato se na obrambnem področju, poleg investicij v infrastrukturo, javno-zasebna partnerstva pojavljajo tudi na drugih področjih, vključno z varnostnim področjem. Vzroki so poleg stroškov za plače predvsem povečanje stroškov za urjenje in opremljanje ter vzdrževanje sedanjih zmogljivosti ob hkratnem zmanjševanju finančnih sredstev. Zato pomeni uvedba javno-zasebnega partnerstva eno od možnih rešitev za reševanje stanja.

Zaradi pozitivnih izkušenj z uvedbo javno-zasebnega partnerstva v civilnem sektorju so tudi na obrambnem področju nadaljevali njegovo uvajanje in tako tudi določili področja uporabe javno-zasebnega partnerstva v vojski, ki so: usposabljanje, opremljanje, nastanitvene zmogljivosti, podporne storitve, javne služnosti (angl. Utilities) in informacijska tehnologija (Parker, 2001, str. 12).

V nadaljevanju bom predstavil nekaj posameznih primerov javno-zasebnega partnerstva (Parker, 2001, Rus, 2010):

- Šola za častnike – 30-letno javno-zasebno partnerstvo za dobavo akademskih in drugih podpornih storitev v vrednosti 96 milijonov evrov,
- agencija za administracijo zaposlenih – 12-letno javno-zasebno partnerstvo za izvajanje administrativnih opravil, vključno z obračunom plač zaposlenih,
- stacionarna komunikacijska oprema – 10-letno javno-zasebno partnerstvo v vrednosti 84 milijonov evrov,
- nastanitvene zmogljivosti za potrebe družin, zaposlenih v RAF – javno-zasebno partnerstvo v vrednosti 62,4 milijona evrov,
- usposabljanje letalskega osebja (letala in helikopterji) – javno-zasebno partnerstvo v vrednosti 537,6 milijona evrov,
- vzdrževanje različnih vrst motorjev – javno-zasebno partnerstvo s podjetjem Rolls Royce,
- izposoja in vzdrževanje osebnih vozil – 10-letno javno-zasebno partnerstvo,
- »AIR & SEA Lift« – podjetje Boeing bo posodilo štiri letala za izvajanje tovrstnih nalog,
- posodobitev radijskih komunikacij,
- obnova glavnih stavb ministrstva – javno-zasebno partnerstvo v vrednosti 40 milijonov evrov.

Zavedajoč se tveganj, ki jih prinašajo partnerstva, so na podlagi izkušenj civilnega sektorja in specifičnosti ter zahtevnosti delovanja vojske, mišljeno predvsem na zanesljivost delovanja partnerstva tako doma kot tudi v tujini, v svoje pogodbe vključili tudi naslednje elemente (Rus, 2010):

- primerjalnik javnega sektorja – test ugotavljanja kakovosti glede na predvidene stroške,
- konkurenčnost med prijavitelji na razpis,
- projektno financiranje oziroma način izplačila izvedene storitve glede na njeno tveganost,
- upoštevanje računovodskih standardov pri prikazovanju pogodb,
- upravičenost sredstev za potrebe javno-zasebnega partnerstva predvsem v smislu varčevanja,
- trajanje pogodbe glede na področje uporabe javno-zasebnega partnerstva, kjer dolgoročnejša pogodba pomeni višje stroškovno investicijo, dolgoročni monopol in možnost podaljšanja izvajanja storitve,
- možnost izbire lastništva glede na obliko sklenjenega javno-zasebnega partnerstva,
- različnost plačnih mehanizmov,

- vključitev indeksa inflacije v smislu prilagajanja cen skozi obdobje trajanja pogodbe,
- delovanje partnerstva tako v miru kot v vojni oziroma na MOM,
- mehanizmi zagotavljanja varnosti tajnosti podatkov,
- mehanizmi reševanja sporov in prekinitve pogodbe,
- možnost podaljšanja oziroma nadaljevanja pogodbe, upoštevajoč partnerski odnos, kakovost storitve in prihranke.

Tako so si zagotovili, da so v pogodbi in izhajajočem partnerstvu jasno opredeljena določila o spremembah, reševanju sporov, menedžmentu tveganj in kriznem menedžmentu, določanju cen, rokov, pristojnostih, spodbudah za višjo uspešnost ter o pogojih prekinitve, vse seveda z namenom, da ni v nobenem primeru ogroženo nemoteno delovanje vojske (Parker, 2001, str. 15). Dejstvo je, da kljub pazljivosti in doslednosti predvsem pri delitvi tveganj med javni in zasebni sektor, dejansko tveganje ni nič manjše, nasprotno, saj je poleg tveganja izvedbe treba korektno zaključiti tudi partnerstvo.

Prednosti, ki jih je obrambno ministrstvo Velike Britanije izpostavilo pri uvajanju javno-zasebnega partnerstva, so predvsem boljša vrednost in kakovost storitve za dogovorjeni znesek, enkratni investicijski izdatki postanejo dolgoročno obročno plačevanje, manjše tveganje za ministrstvo, povečanje stroškovne učinkovitosti delovanja in več razpoložljivih finančnih sredstev, kot bi jih zagotovil obrambni proračun, zato se je ministrstvo odločilo, da bo lastna proračunska sredstva uporabilo zgolj v primeru, da je projekt v obliki javno-zasebnega partnerstva neučinkovit. Ocene privarčevanih sredstev se zaradi sklepanja javno-zasebnega partnerstva gibljejo med 5 in 40 odstotki glede na primerjalnik javnega sektorja, predvsem na področju podpornih funkcij. Kljub temu je treba biti pozoren predvsem pri sklepanju dolgoročnih pogodb, saj lahko nepredvideni dogodki občutno znižajo prihranke oziroma jih lahko celo izničijo. Prav tako lahko sklepanje velikih in visokoproračunskih pogodb ogrozi načelo konkurenčnosti. Uspeh javno-zasebnega partnerstva pa lahko ogrozi tudi slabo načrtovanje oziroma slaba implementacija (Rus, 2010).

Sklep Značilnosti, prednosti in slabosti javno-zasebnega partnerstva so znane tako iz teorije kakor tudi iz njihove praktične uporabe. Po eni strani razbremenjujejo javni sektor finančnih obveznosti, po drugi strani pa zahtevajo razmeroma celovite načine načrtovanja, izvedbe, upravljanja in nadzorovanja. Prav zaradi zahtevnosti posameznih projektov ter ciljev, ki se želijo doseči, se je treba odločati od primera do primera, ali je mogoče s sodelovanjem z zasebnim sektorjem k skupni blaginji prispevati več, kot bi zmožel prispevati javni sektor s samostojnim izvajanjem storitev.

Lahko rečemo, da javno-zasebna partnerstva niso edina niti prednostna pot za izvajanje javnih služb. O izbiri oblike javno-zasebnega partnerstva se je smiselno odločiti šele, če je natančno določeno in jasno opredeljeno, da bo z njegovo izbiro dosežena večja dodana vrednost projekta, če je na voljo ustrezna pravno-organizacijska oblika in če seveda obstaja zagotovilo, da bodo vsi udeleženi partnerji dosegli

postavljene cilje. Glavno vodilo pa naj bo »zadovoljna stranka«, kar pomeni, da naj ima največ koristi uporabnik. Kljub vsemu pa ne smemo dovoliti, da javno-zasebno partnerstvo postane zamenjava za močno, odgovorno in učinkovito oblast. Sodelovanje javnega in zasebnega sektorja na noben način torej ne pomeni privatizacije javnega sektorja, gre namreč le za iskanje sinergijskih učinkov.

Glede na izzive in tveganja sodobnega varnostnega okolja ter razmišljanja o morebitnem uvajanju javno-zasebnega partnerstva, tudi v SV, naj navedem še nekaj razmišljanj, ki lahko vplivajo na odločevalce.

Dejstvo je, da tovrstnih primerov in posledično izkušenj še nimamo, kar pomeni, da bi se morali zanašati predvsem na izkušnje tujih oboroženih sil, ki so javno-zasebna partnerstva že uvedle. V naš pravni red, še posebno v obrambo oziroma SV, je treba vnesti elemente, ki bodo tudi formalnopravno omogočali uvajanje tovrstnih oblik sodelovanja s civilnim okoljem. Člani komisij, ki bodo odločale o posameznih projektih javno-zasebnega partnerstva, bodo morali biti ljudje z veliko znanja in izkušenj s področja uvajanja posameznega projekta. Standardi, norme in pristopi bodo morali biti pripravljeni že vnaprej, torej že v fazi priprav na uvajanje. Pred dokončno odločitvijo za uvedbo javno-zasebnega partnerstva je treba razmisliti tudi o mogočih področjih uvedbe, kakor tudi o specifičnostih SV, ki izhajajo predvsem iz strateških dokumentov, ki določajo njen razvoj, opremljanje in položaj znotraj obrambnega podsistema sistema nacionalne varnosti. V Veliki Britaniji, naj povzamem, so to področja usposabljanja, opremljanja, nastanitvene zmogljivosti, podporne storitve, javne služnosti in informacijska tehnologija.

Izhajajoč iz izkušenj Velike Britanije, pa mora biti tudi v SV osnovno vodilo pri uvajanju javno-zasebnega partnerstva, da v nobenem primeru ne gre za nadomeščanje vojaških zmogljivosti, pač pa izključno za izboljšanje oziroma zagotavljanje ustrezne stopnje bojne pripravljenosti operativnih zmogljivosti kljub znižanju finančnih sredstev.

Ob koncu naj še enkrat ponovim, da je treba biti pri morebitnem uvajanju javno-zasebnega partnerstva v SV izredno pazljiv, še posebno ob dejstvu, da je vsak projekt samostojno izredno zahtevno delo, ki zahteva tako specialistično znanje kakor tudi odločevalsko modrost.

Literatura

1. *Brook Cowen, P.J., 1997. The Private Sector In Water And Sanitation – How To Get Started.*
2. <http://rru.worldbank.org/documents/publicpolicyjournal/126brook.pdf>, 2. 9. 2010
3. *Garb, G., 2007. Javno-zasebno partnerstvo – prevlada zasebnega nad javnim ali obratno?. Celje, Višji štabni tečaj – seminarska naloga.*
4. *Jaklič, M., Hočevar, M., Hribnik, A., 2009. Uvajanje zunanjih izvajalcev v vojsko: primer Velike Britanije. V B. Furlan, ur. Bilten Slovenske vojske. Ljubljana: GŠSV, December 2009 – 11/št. 4, str. 129–146.*
5. *Jus, M., 2005. JZP in projektno financiranje infrastrukture, Podjetje in delo. Letnik XXXI, št. 3-4, Ljubljana, str. 527–536.*

6. Parker, D., Hartley, K., 2001. *Transaction Costs, Relational Contracting and Public-Private Partnerships: a Case Study of UK Defence*. <http://www.delft2001.tudelft.nl/paper%20files/paper2034.doc>, 29. 8. 2010.
7. PricewaterhouseCoopers (2005): *Delivering the PPP Promise*. http://www.pwc.ch/user_content/editor/files/publ_public/pwc_ppp_delivering_promise_e.pdf, 6. 9. 2010.
8. Rus, A., Kovačič, H., Pintar, J., 2010. *Javno zasebno partnerstvo na področju zaščite kritične infrastrukture. Analiza najboljših praks in rešitev. Ciljni raziskovalni projekt Znanje za varnost in mir 2006–2010*. Ljubljana, MO RS.
9. Saunders, M., 2006. *Bridgin the Financial Gap With PPPs*. <http://www.tfhr.gov/pubrds/06jul/01.htm>, 1. 9. 2010.
10. *Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (Uradni list RS, št. 127/06 - ZJZP)*.
11. *European Commision, Green paper on Public private partnerships and Community Law on public contracts and Concessions, COM (327) final, Bruxelles, 2004*.
12. *European Commision directorate general, regional policy, Guidelines for succesful public-private partnership, Bruxelles, 2003*.
13. http://ec.europa.eu/regionalpolicy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf, 1. 9. 2010.

VREDNOTE IN ZAZNAVE URESNIČENOSTI VOJAŠKIH VREDNOT PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE

VALUES AND PERCEPTIONS REGARDING THE REALISATION OF MILITARY VALUES OF SLOVENIAN ARMED FORCES MEMBERS

Review paper

Povzetek V prispevku je predstavljen del širše raziskave, ki se je ukvarjala s socialnimi reprezentacijami in organizacijsko kulturo v Slovenski vojski (Jakič, 2008)¹. Prispevek obravnava tematiko vrednot in zaznavanja uresničenosti vojaških vrednot pripadnikov Slovenske vojske. Ukvarja se z vprašanjem, ali se vrednote pomembno razlikujejo glede na pet skupin (častniki, podčastniki, vojaki, vojaški uslužbenci in civilne osebe), zaposlenih v Slovenski vojski, in ali obstajajo razlike med njimi glede zaznavanja uresničenosti vrednot v vojaški organizaciji. Od 7126 zaposlenih v Slovenski vojski je v raziskavi sodeloval reprezentativen vzorec več kot 10 odstotkov pripadnikov stalne sestave Slovenske vojske. Rezultati so hipotezo o razlikah rangiranja vojaških vrednot glede na različne ciljne skupine pripadnikov Slovenske vojske zavrnili. Prav tako smo ugotovili, da ni bistvenih razlik glede zaznavanja uresničenosti vojaških vrednot pri različnih ciljnih skupinah pripadnikov Slovenske vojske.

Ključne besede *Vrednota, vojaške vrednote, Slovenska vojska.*

Abstract The article presents a part of a broad research which dealt with social representations and organisational culture in the Slovenian Armed Forces (Jakič, 2008)². It discusses the values and the perception of realisation of military values among members of the Slovenian Armed Forces (SAF). The article deals with the questions whether or not there is a substantial difference in values with regard to five groups of SAF personnel (officers, non-commissioned officers, soldiers, uniformed specialists and civilians), and whether or not they differ with regard to the perception related to the realisation

¹ Avtorica prispevka je leta 2008 na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani branila doktorsko disertacijo s področja obramboslovja z naslovom *Socialne reprezentacije in organizacijska kultura v Slovenski vojski*. Empirično raziskavo problematike je opravila v Slovenski vojski.

² In 2008, at the Faculty of Social Sciences, the author of this article defended her doctoral thesis in defence studies, entitled »Social representations and organisational culture in the Slovenian Armed Forces«. The empirical part of the research was carried out in the Slovenian Armed Forces.

of values in a military organisation. Out of 7126 people employed in the Slovenian Armed Forces, a representative sample of over 10 per cent of SAF active component members participated in the survey. The acquired results rejected the hypothesis on the differences in ranking military values with regard to different target groups of SAF members. It has also been established that there were no substantial differences in the perception of the realisation of military values with regard to different target groups of SAF members.

Key words *Value, military values, Slovenian Armed Forces.*

Uvod V prispevku govorim o vojaških vrednotah in zaznavanju uresničenosti vojaških vrednot častnikov, podčastnikov, vojakov, vojaških uslužbencev in civilnih oseb (v nadaljevanju ciljne skupine pripadnikov Slovenske vojske).

Vrednote imajo v organizaciji in organizacijski kulturi zelo pomembno mesto. So element, ki ga definicije največkrat navajajo kot pomemben del organizacijske kulture. Deal in Kennedy (1982) pojmujeta vrednote kot temelj vsake organizacijske kulture.

Pantič (1981) meni, da obstaja več kot sto definicij vrednot, toda on jih definira kot stabilne, splošne in hierarhično organizirane karakteristike (dispozicije) posameznika in skupine. Meni, da so vrednote potrebe, stališča in interesi, ki so osebno in družbeno zaželeni, ker zanje obstaja individualna ali širša skupinska, kulturna zainteresiranost, kar jih postavlja na visoko mesto v hierarhiji strukturnih elementov osebnosti. Vrednote lahko opredelimo kot posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljnih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje (Musek, 1993). V večini primerov se različni avtorji v glavnem strinjajo, da lahko vrednote uvrstimo na konativno področje človekovega delovanja, kar pomeni, da so povezane z motivacijo. Musek (1993 b, str. 72–73) pravi, da so vrednote motivacijski cilji najvišjega hierarhičnega reda, Pogačnik (2002 a, str. 31–50) pa jih obravnava kot kognitivne reprezentacije človekovih motivov. Da lahko vrednote ustrezno pojmujejo kot cilje, se strinjata tudi Schwartz in Blisky (1987), ki opredeljujeta vrednote kot (a) pojmovanja ali prepričanja o (b) zaželenih končnih stanjih ali vedenjih, ki (c) presegajo specifične situacije, (d) usmerjajo in vodijo izbiro ali pa oceno ravnanj in pojavov in (e) so urejena glede na relativno pomembnost³. Avtorja opozarjata na motivacijski vidik vrednot in menita, da so vrednote kot posebne vrste ciljev povezane z različnimi interesi (individualnimi, kolektivnimi ali pa oboje), z različnimi motivacijskimi področji ali domenami (uživanje, varnost, storilnost, samousmerjanje, socialna prilagojenost, socialna moč in zrelost).

³ »Values are a) concepts or beliefs, b) about desirable end states or behaviors, c) that transcend specific situations, d) guide selection or evaluation of behavior and events, and e) are ordered by relative importance.« (Schwartz in Bilsky, 1987, str. 551) Prevod je povzet po Musek (2000, str. 10).

Vrednote so naš življenjski kašipot. Usmerjajo nas k dejanjem, ki se nam zdijo dobra za nas in druge. Usmerjajo nas v ugodje in zadovoljstvo ter krepijo našo samozavest. So del človekove motivacije in bistvene sestavine osebnosti. Vrednote so sestavine človekovega spoznanja, čustvenega in motivacijskega delovanja. So posplošena in razmeroma trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vednje (po Jakič, 2008). V tem primeru smo pri različnih ciljnih skupinah Slovenske vojske ugotavljali vojaške vrednote in zaznave uresničenosti vojaških vrednot. Prav tako opredelim vrednote, ki jih različni avtorji različno opredeljujejo. V našem primeru teoretična izhodišča podkrepimo z empiričnimi podatki, ki prikažejo, po katerih vrednotah izmed danih osemnajstih (čast, lojalnost, predanost, pogum, tovarištvo, spoštovanje, vztrajnost, poštenost, skrbnost, domoljubje, urejenost, moč, ponižnost, inovativnost, sočutje, ambicioznost, uspešnost in altruizem) živijo ciljne skupine pripadnikov Slovenske vojske in kakšne so zaznave njihove uresničenosti.

1 VREDNOTE V VOJAŠKI ORGANIZACIJI

Tradicionalistična logika vrednot v delovanju vojaške organizacije temelji predvsem na naslednjih vrednotah: čast, ponos, patriotizem, nacionalizem, dolžnost, red in disciplina, zaupanje institucijam, tovarištvo, predanost vodji, skupini in načelom, uniformiranost, tekmovalnost, hierarhija, enostarešinstvo, analitičnost, poveljevanje in brezpogojno izvrševanje nalog. Postmoderni teoretiki pa kritizirajo hierarhičnost, močno poudarjanje nacionalne tradicije, unitarna načela oblasti in birokratsko vsiljevanje uradnih vrednot. Prednost dajejo drugim vrednotam pred zagotavljanjem vojaške varnosti, bolj se zavzemajo za varnostno sodelovanje, razoroževanje, bližja so jim mirovna gibanja, zanje sta manj značilna nacionalizem in patriotizem, zaradi česar tudi niso naklonjeni vojaški obveznosti. Zmanjšuje se pomen nacionalne zavesti in patriotizma, vse večja je razširjenost ugovora vesti, zmanjšuje se pomen socialnih odnosov in mrež, posameznik se zanaša nase, se izogiba dolgoročnim obvezam, motiviranost pa je rezultat trenutne preračunljivosti in ozkih osebnih interesov (Kotnik-Dvojmoč 2002, str. 128).

Ob prebiranju literature se ne morem znebiti občutka, da o vrednotah največ govorijo in pišejo v vojski Združenih držav Amerike. Evropske vojske so na tem področju precej skromne. Zato naj ne preseneča, da je večina predstavljenih vrednot vojaških organizacij povzeta po ameriški literaturi⁴. Kotnik-Dvojmoč (2000) navaja

⁴ *Vojska Združenih držav Amerike je opredelila naslednje vrednote (FM 22-100, 1999): lojalnost ustavi, vojski, enoti in sovojakom, dolžnost: izpolnjuj svoje obveznosti, spoštovanje: delaj z ljudmi tako, kakor se z njimi mora delati, nesebično služenje: delaj tisto, kar je prav, in postavi blaginjo naroda, vojske in podrejenih pred svoj lastni interes, čast je samostojna vrednota, hkrati pa vrednota, ki povezuje vse druge med seboj, osebni pogum: spopadanje s strahom, nevarnostjo in težkimi razmerami, moralnost (integriteta): naredi, kar je prav – legalno in moralno.*

seznam institucionalnih in značajskih vrednot⁵ v vojaški organizaciji, ki ga povzema iz ameriške literature. Te vrednote so zapisane v etičnem kodeksu ter so temeljne prvine vojaške etike in vojaške miselnosti.

Preglednica 1:
Institucionalne
in značajske
vrednote v
vojaški organiza-
ciji, prirčeno po
Kotnik-Dvojmoč,
2000, str. 113

INSTITUCIONALNE VREDNOTE	ZNAČAJSKJE VREDNOTE ⁶
<ul style="list-style-type: none"> – zvestoba državi in enoti (patriotizem/lojalnost), – nesebična pomoč (altruizem), – dolžnost, – poslušnost, – red in disciplina, – čast, – zaupanje instituciji, – egalitarizem, – tovarištvo, – skupinska identiteta in timsko delo, – predanost vodji, skupini in načelom, – samožrtvovanje, – nacionalizem, – konzervativizem. 	<ul style="list-style-type: none"> – predanost vodji, skupini in načelom, – pogum, drznost in bojevitost, – nadzirana (fizična) agresivnost, – odkritosrčnost, – asketizem, – samožrtvovanje, – brezkompromisnost in neomajnost, – dogmatičnost in netolerantnost, – dominantnost in težnja po manipuliranju, – avanturizem, – pesimizem, – stanovitnost (čustvena, osebnostna), – samonadzor, – ponos, – želja po moči (obvladovanju), realizem.

Vojaške vrednote so več kot samo sistem pravil, saj opredeljujejo način življenja pripadnikov vojaške organizacije. Za vojaške vrednote velja:

- da niso prenosljive, temveč veljajo za vse pripadnike vojaške organizacije in v vseh okoliščinah;
- so osnovni elementi, ki omogočajo, da lahko vojaški vodja v vsakem trenutku in vsaki situaciji loči dobro od slabega;
- so skladne, podpirajo ena drugo in se ne izključujejo;
- seznanjajo in opozarjajo vse, ki delujejo zunaj vojaške organizacije, kdo so pripadniki vojaške organizacije, kako živijo in za kaj se zavzemajo (FM-22-100, 1999).

Franke (1999) navaja, da so tradicionalne vrednote vojaških organizacij: patriotizem, lojalnost, disciplina, integriteta, pogum in bojevnštvo. Zaradi sprememb vojaških organizacij prihajajo v ospredje tudi vrednote, kot so: nepristranskost, strpnost

⁵ *Opredelitev pojmov: institucionalne vrednote (vrednote vojaške organizacije), značajske vrednote (zaželene osebnostne lastnosti pripadnikov vojaške organizacije). V ameriški literaturi o vrednotah vojaške organizacije, iz katere povzema tudi Kotnik-Dvojmoč, namreč kot temelj vodenja (»leadership«) opredeljujejo na eni strani organizacijske vrednote, ki jih pripadniki organizacije ponotranjijo, na drugi strani pa osebnostne lastnosti, ki so potrebne za vodenje.*

⁶ *Doktrina vodenja vojske Združenih držav Amerike utemeljuje osebnostne lastnosti, ki so temelj vodenja. Deli jih na mentalne, fizične in emocionalne osebnostne lastnosti. Mentalne osebnostne lastnosti so: volja (motiviranost), samodisciplina, iniciativnost, presojanje, samozaupanje, inteligentnost, kulturalno zavedanje in občutljivost (angleški izrazi: »will, self-discipline, initiative, judgement, self-confidence, intelligence, cultural awareness«). Fizične osebnostne lastnosti so: skrb za zdravje, fizična pripravljenost, vojaški videz (angleški izrazi: »health fitness, physical fitness, military and professional bearing«). Emocionalne osebnostne lastnosti so: čustvena kontrola, čustvena uravnovešenost in čustvena stabilnost (angleški izrazi: »self-control, balance, stability«) (FM 22-100, 1999).*

(prepoznati in spoštovati kulturne posebnosti), vključevanje v mirovne operacije, podpora globalnim institucijam, kakršna je Organizacija združenih narodov.

Murphy (2004) kot temeljne vrednote kanadskega častnika našteva: lojalnost, integriteto⁷, pogum, človekoljubnost in usposobljenost.

Garb (2002) povzema po literaturi in oblikuje naslednji seznam vojaških vrednot: nacionalizem, konservatizem, tradicionalizem, profesionalnost, patriotizem, altruizem, avtoritarnost, militarističnost in agresivnost. Te vrednote naj bi bile med pripadniki vojske bolj izražene kakor pri drugih, a avtorji opozarjajo, da tudi znotraj vojaške organizacije najdemo razlike v izraženosti navedenih vrednot. Predvsem so izrazite pri tistih, ki nameravajo v vojski delati poklicno kariero (Bachman in drugi, 1987).

1.1 Vrednote Slovenske vojske

Osnovne vrednote določa vojski država. Republika Slovenija je vojski predpisala vrednote z Ustavo, Vlada Republike Slovenije pa v Pravilih službe Slovenske vojske.

V Ustavi Republike Slovenije so zapisane naslednje vrednote, ki naj bi bile najpomembnejše vrednote vsakega pripadnika vojske: enakost pred zakonom (14. člen), ravnanje z vojnimi ujetniki (21. člen), spoštovanje zasebnega življenja (35. člen), svoboda izražanja (39. člen), politična neopredeljenost (42. člen), ugovor vesti (46. člen), vsako delovno mesto je dostopno vsem, pod enakimi pogoji (49. člen), zagotavljanje socialne varnosti (50. člen), zdravstveno varstvo (51. člen), varstvo invalidov (52. člen), prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoved spodbujanja k nasilju in vojni (63. člen), razglasitev vojnega in izrednega stanja (93. člen), dolžnost sodelovanja pri obrambi države (123. člen) in obramba države (124. člen).

Vlada Republike Slovenije je 1. junija 2006 na svoji 76. seji sprejela Vojaško doktrino, ki je najvišji vojaškostrokovni dokument in podlaga za organiziranje ter delovanje Slovenske vojske. Vojaška doktrina Slovenske vojske temelji na zgodovinskih izkušnjah in teoretičnih spoznanjih o vojskovanju. Je obvezujoča, vendar zahteva preudarnost pri uporabi v praksi.

Vojaška doktrina upošteva dejstvo, da je Republika Slovenija postala članica zveze Nato in Evropske unije in da so se zgodile spremembe v Slovenski vojski, ko je bila iz naborniške vojske preoblikovana v poklicno vojsko, dopolnjeno z obvezno in pogodbeno rezervo. Namenjena je poveljnikom in nosilcem načrtovanja razvoja in uporabe Slovenske vojske ter izvajalcem izobraževanja in usposabljanja, cilj pa je, v praksi zagotoviti enotna načela pri uresničevanju poslanstva v miru, krizah in vojni danes in v bližnji prihodnosti.

Pomembno poglavje doktrine, ki opredeljuje vrednote in motivacijo, je vojskovalna moč Slovenske vojske, ki opredeljuje njeno sposobnost za vojskovanje. V njem

⁷ Opredeljuje jo kot konsistentnost v vedenju, ki je skladna z moralnimi načeli (Murphy, 2004).

so opredeljene institucionalne vrednote, ki naj bi jih imel vsak poklicni vojak, kar pomeni, da naj bi jih ponotranjil skozi proces socializacije v vojaški instituciji.

Zapisane vrednote so opredeljene kot gonilna sila uresničevanja poslanstva Slovenske vojske. Temeljna skupna opredeljena vrednota pripadnikov Slovenske vojske je domoljubje, ki je izraženo skozi zavest pripadnosti domovini Sloveniji in nesebično izvrševanje dolžnosti pri uresničevanju skupnih ciljev. Poleg domoljubja Slovenska vojska razvija še pet opredeljenih vrednot, tako v mirnodobnem kot v vojnem času, in sicer čast⁸, pogum⁹, lojalnost¹⁰, tovarištvo¹¹ in predanost¹² (Furlan in drugi, 2006). Izhajajo iz splošnih civilizacijskih vrednot¹³, vrednot slovenske družbe in posebnosti narave delovanja vojske. Ker so družbene vrednote najbolj splošne, nedvomno vplivajo na razvoj osebnih vrednot pripadnikov družbe, pa tudi na razvoj institucionalnih vrednot, torej na razvoj vrednot vojaške organizacije. »Vrednotni sistem je hierarhična organizacija – urejen niz idealov ali vrednot, izraženih glede na pomembnost. Resnica, lepota in mir so lahko v vrednotnem sistemu ene osebe na vrhu, varnost, red in čistoča pa na dnu, pri drugi osebi pa je lahko ta vrstni red ravno obraten (...)« (Rokeach, 1975).

Pred določitvijo vrednot, zapisanih v Vojaški doktrini, so obstajali različni dokumenti, ki so opredeljevali organizacijske vrednote Slovenske vojske (tabela 2 v nadaljevanju).

⁸ Čast – pripadnik Slovenske vojske je ponosen in mu je v čast, ker mu je zaupano, da podpira nacionalne interese ter prispeva k varnosti in blaginji državljanov Republike Slovenije. Ponosen je, ker lahko prispeva k zmanjšanju trpljenja in k stabilnemu okolju v svetu. Svoje naloge izvaja pošteno in vestno ter skrbi za doseganje vojaških vrednot in vrednot družbe. Zaveda se, da je pripadnik učinkovite vojaške organizacije, ki ima ugled v slovenski družbi. Je pripadnik vojske, ki nadaljuje tradicijo boja Slovencev proti agresorjem in je odločilno prispevala k vzpostavitvi samostojne slovenske države (Furlan in drugi, 2006).

⁹ Pogum – pripadnik Slovenske vojske je pri opravljanju nalog pripravljen uporabiti orožje, s skrajnim namenom odvzeti življenje. Zaveda se, da so pri uresničevanju poslanstva enote lahko ogrožena njegovo življenje in življenja njegovih soborcev ter podrejenih. Nadaljuje opravljanje nalog, čeprav so njegovi soborci ranjeni ali so izgubili življenje. Izraža pobudo in vztraja na visokih standardih ne glede na čas trajanja naloge, intenzivnost prizadevanj ali morebitno negativno sprejemanje njegovih prizadevanj v javnosti (Furlan in drugi, 2006).

¹⁰ Lojalnost – lojalnost Republiki Sloveniji, Slovenski vojski in enoti povezuje pripadnike Slovenske vojske med seboj. Lojalnost Slovenski vojski od pripadnika enote zahteva skrb za njeno učinkovitost. Lojalnost slovenski državi mu določa skrb za zaščito njenih interesov in krepitev ugleda v svetu. Lojalnost podrejenih do svojih nadrejenih je sestavni del lojalnosti vojaški organizaciji.

¹¹ Tovarištvo – tovarištvo je jedro notranje povezanosti in trdnosti enote. Izraža se z medsebojnim spoštovanjem, pomočjo in prijateljstvom. Tovarištvo povezuje pripadnike Slovenske vojske v negotovem in nevarnem okolju in prispeva k ohranjanju bojne morale. Je dejavnik zadovoljstva pri opravljanju vojaške službe (Furlan in drugi, 2006).

¹² Predanost – z vstopom v Slovensko vojsko se državljan Republike Slovenije obveže, da bo služil in opravljal svoje naloge povsod in vedno, ko bo to potrebno, ne glede na težave ali nevarnost. Predanost pri opravljanju vojaške službe od pripadnika Slovenske vojske zahteva požrtvovalnost in podrejanje osebnih ciljev vojski (Furlan in drugi, 2006).

¹³ Civilizacijske vrednote so: pravica do življenja, pravica do samoupravljanja, ekološke pravice, svoboda osebnosti, posebne osebne pravice in svoboščine, pravica do dela, delavčeve svoboščine in pravice, svoboda mišljenja in opredeljevanja oziroma odločanja, pravica do izobraževanja, pravica informiranosti, ustvarjalna svoboda, nacionalne pravice in svoboščine, pravica vsakega človeka do enakopravnosti z drugimi ljudmi, enakopravnost moških in žensk, svoboda veroizpovedi, pravica do obrambe in zaščite ter izvedene in dopolnilne pravice človeka (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 1948; po Jakič 2008).

Preglednica 2:
Prikaz različnih vrednot, zapisanih v različnih dokumentih Slovenske vojske

Pravila službe SV (1996)	Etični kodeks SV (osnutek, GŠSV, 2007)	Zloženska oddelka za pridobivanje kadra (GŠSV)	Vrednote vojaka in kristjana (Plut, 2003)	Vodnik za častnike stalne sestave SV (GŠSV, 2003)
<ul style="list-style-type: none"> – Lojalnost, – tovarištvo, – spoštovanje, – čast, – vztrajnost, – poštenost, – korektnost, – skrb za podrejene, in njihove družine 	<ul style="list-style-type: none"> – Lojalnost, – odgovornost, – disciplina, – čast, – tovarištvo, – pogum 	<ul style="list-style-type: none"> – Pogum, – spoštovanje, – čast, – predanost, – celovitost, – urejenost, – moč volje, – dolžnost 	<ul style="list-style-type: none"> – Avtoriteta, – moč, – ponižnost, – sočutje, – altruizem, – nikoli sam, – integriteta, – odgovornost, – navdih 	<ul style="list-style-type: none"> – Integriteta (poštenost, lojalnost, čast, vztrajnost, pogum), – inovativnost, – ambicioznost, – uspeh

Primerjava z vrednotami, zapisanimi v Vojaški doktrini, nam pove, da ne gre za bistveno odstopanje vrednot glede na druge predhodne dokumente. Razlike se kažejo le v večjem številu podanih vrednot. Vprašanje pa je, ali pripadniki Slovenske vojske »živijo« skladno z vrednotami, zapisanimi v doktrini, kar bomo ugotovili v nadaljevanju članka, in sicer v okviru rezultatov empirične analize.

Na podlagi tega smo postavili dve hipotezi: prva zadeva rangiranje vojaških vrednot med pripadniki Slovenske vojske, druga pa zaznavo uresničenosti vojaških vrednot pripadnikov Slovenske vojske.

Hipotezi

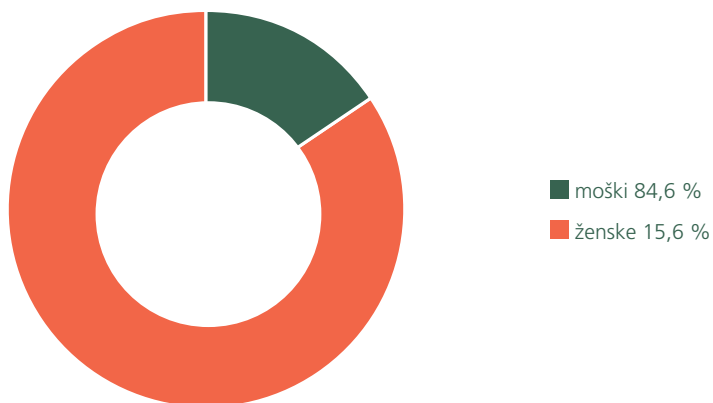
1. Ciljne skupine pripadnikov Slovenske vojske različno rangirajo pomembnost podanih 18 vojaških vrednot.
2. Obstaja pomembna verjetnost razlik v zaznavi uresničenosti vojaških vrednot glede na proučevanje ciljnih skupin Slovenske vojske.

2 METODA RAZISKOVANJA

Udeleženci

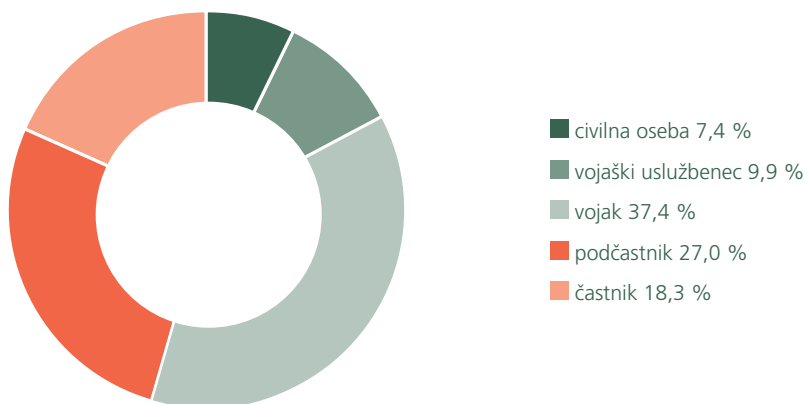
V raziskavo smo zajeli reprezentativni kvotni vzorec več kot 10 odstotkov pripadnikov stalne sestave Slovenske vojske, od 7126 zaposlenih v Slovenski vojski. Anketirali smo 730 pripadnic in pripadnikov, od tega 615 pripadnikov in 115 pripadnic, zaposlenih v vojaški organizaciji.

Slika 1:
Prikaz vzorca
pripadnikov
Slovenske vojske
glede na spol

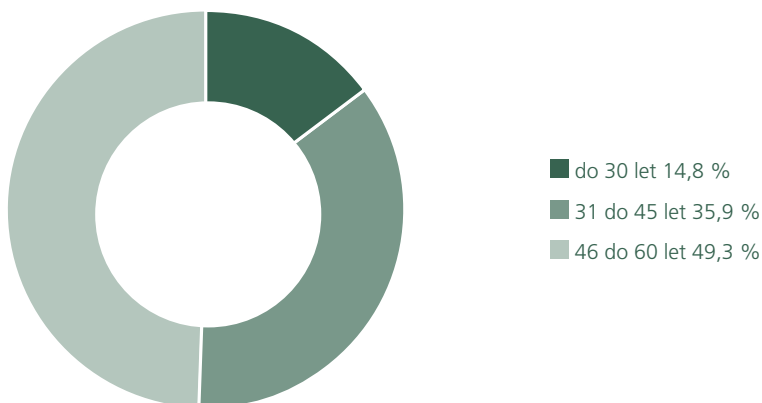
Anketiranih je bilo 54 civilnih oseb, 72 vojaških uslužbenecv, 272 vojakov, 196 podčastnikov in 133 častnikov. Tri osebe se ob vprašanju pripadnosti določenemu statusu oziroma skupini niso opredelile.

Slika 2:
Prikaz vzorca
pripadnikov
Slovenske vojske
glede na ciljne
skupine v vojaški
organizaciji

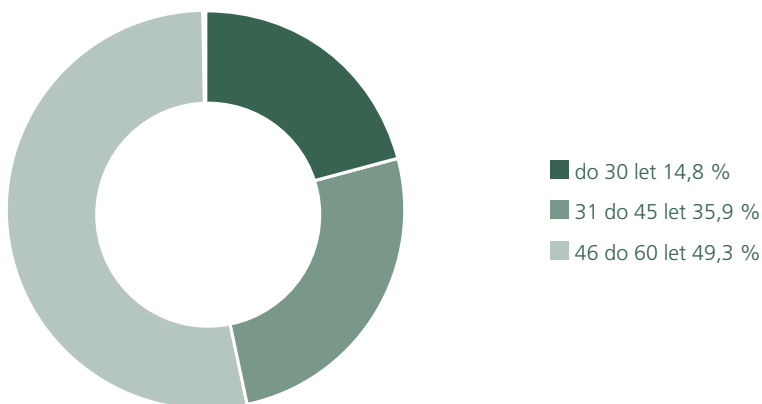
Starih do 30 let je bilo 261 anketirancev, v intervalu od 31 do 45 leta je bilo 359 anketirancev, v intervalu od 46 do 60 let je anketo izpolnilo 108 anketirancev. Dve osebi se ob tem vprašanju nista opredelili.

Slika 3:
Prikaz vzorca
prpadnikov
Slovenske
vojske glede
na starostno
strukturo

Glede na izobrazbeno strukturo ima osnovnošolsko in poklicno izobrazbo 188 anketiranih pripadnikov Slovenske vojske, srednješolsko izobrazbo ima 388 anketiranih pripadnikov, višjo oziroma visoko izobrazbo in več pa 154 anketiranih pripadnikov Slovenske vojske.

Slika 4:
Prikaz vzorca
prpadnikov
Slovenske
vojske glede na
izobrazbeno
strukturo

Glede na zakonski stan je samskih 211 anketiranih pripadnikov Slovenske vojske, 69 je razvezanih, 29 je vdovcev, poročenih 254, živečih v zunajzakonski skupnosti pa 164 anketiranih pripadnikov Slovenske vojske. Trije anketiranci se ob tem vprašanju niso opredelili.

Poleg tega smo anketirance povprašali tudi po njihovi regijski pripadnosti. Razdelili smo jih na 12 regij, in sicer pomursko, od koder prihaja 82 anketiranih pripadnikov stalne sestave, mariborsko, od koder prihaja 122 anketiranih pripadnikov stalne sestave, koroško, od koder prihaja 34 anketiranih pripadnikov stalne sestave, celjsko,

od koder prihaja 76 anketiranih pripadnikov stalne sestave, zasavskorevirsko, od koder prihaja 31 anketiranih pripadnikov stalne sestave, posavsko, od koder prihaja 58 anketiranih pripadnikov stalne sestave, dolensko, od koder prihaja 61 anketiranih pripadnikov stalne sestave, ljubljansko, od koder prihaja 94 anketiranih pripadnikov stalne sestave, kraško-notranjsko, od koder prihaja 36 anketiranih pripadnikov stalne sestave, gorenjsko, od koder prihaja 79 anketiranih pripadnikov stalne sestave, severno primorsko, od koder prihaja 33 anketiranih pripadnikov stalne sestave, in obalno-kraško, od koder prihaja 20 anketiranih pripadnikov stalne sestave Slovenske vojske. Ob tem odgovoru se niso opredelile štiri osebe.

Doba službovanja anketiranih se giblje od enega meseca do 35 let. Do treh let je zaposlenih 183 anketirancev, od 3 do 6 let je zaposlenih 184 anketirancev, od 6 do 10 let je zaposlenih 85 anketirancev, od 10 do 15 let 141 anketirancev ter od 16 let in več let 126 anketirancev pripadnikov stalne sestave Slovenske vojske. Enajst anketirancev se pri tem vprašanju ni opredelilo. V raziskavi smo razdelili pripadnike tudi glede na zaposlitev za določen oziroma nedoločen čas. Zaposlenih za določen čas je 410 anketirancev, za nedoločen čas pa 309. Enajst pripadnikov se pri tem vprašanju ni opredelilo.

3 UPORABLJENI INSTRUMENTI

Anketa

Uporabili smo izvirno sestavljen vprašalnik (Jakič, 2008), konstruiran skupaj s prof. dr. Ljubico Jelušič, dr. Velkom S. Rusom, (so)avtorico izbranih lestvic dr. Majo Rus Makovec, dr. med., ter z delno pomočjo prof. dr. Avgusta Lešnika. Vprašalnik vključuje 391 vprašanj oziroma spremenljivk ter dve vprašanji odprtega tipa.

V tem primeru bomo izpostavili le tiste spremenljivke oziroma vprašanja, ki se navezujejo na prispevek. Vprašalnik je razdeljen na uvodni del in preostala dva dela. V uvodu smo anketirance povprašali po starosti, spolu, zakonskem stanu, regijski pripadnosti, izobrazbi, v katerem organu, enoti oziroma poveljstvu so zaposleni, kakšen je njihov sedanji osebni čin, po statusu oziroma vlogi v vojaški organizaciji, dobi službovanja in statusu zaposlitve. V prvem delu je sledilo 145 spremenljivk, ki se navezujejo na vrednotne orientacije, zaznave zadovoljenosti psihosocialnih potreb, zaznavo kakovosti svojega življenja, zaupanja institucijam v Republiki Sloveniji in drugim ljudem ter versko orientacijo. V okviru tega dela vprašalnika me je zanimal tudi sklop, ki je v okviru tega prispevka pomembnejši, in sicer zaznave, povezane z vrednotnimi orientacijami v Slovenski vojski. Tu smo navedli osemnajst vojaških vrednot, pri katerih so anketiranci označili s številko oziroma rangom vrednoto, ki je zanje najpomembnejša, vrednoto, ki je zanje druga najpomembnejša s številko oziroma rangom 2 itn., vrednoti, ki je zanje najmanj pomembna, pa so pripisali številko 18. Ko so vrednote rangirali z rangi od 1 do 18, so vsako vrednoto posebej ocenili, koliko so jo znotraj Slovenske vojske uresničili na 5-stopenjski lestvici (1 = prav nič ni uresničena; 5 = v celoti je uresničena).

V drugem delu vprašalnika smo se usmerili na vojaško področje. Sledilo je 233 spremljivk, ki se tičejo zaznavanja uglednosti določenih dolžnosti znotraj Slovenske vojske, stališč do vojaškega poklica, zaznavanja razlogov za odločitev poklicnega opravljanja vojaške službe, zaznavanja zadovoljstva v Slovenski vojski, zaznavanja, povezanega z motivacijo v Slovenski vojski, zaznavanja, povezanega z vedenjskimi pravili in normativno ureditvijo, zaznavanja medosebnih odnosov in klime znotraj Slovenske vojske ter zaznavanja, povezanega s simboliko in pristočnimi dejavnostmi pripadnikov in pripadnic Slovenske vojske.

Opazovanje z neposredno udeležbo

Opazovanje kot kvalitativna metoda analize organizacijske kulture v Slovenski vojski pomeni neposredno opazovanje vseh vidikov organizacijske kulture, ki so dostopni temu metodološkemu pristopu. Metodo opazovanja z neposredno udeležbo smo izvedli z namenom, pridobiti informacije glede vojaških vrednot in njihove uresničenosti med pripadniki Slovenske vojske. S to metodo smo si pomagali pri dodatni verifikaciji obeh hipotez.

Način zbiranja podatkov

Anketiranje je potekalo v skupinskih pogojih. V skupinah različnih poveljstev oziroma enot je merjenje potekalo maja 2007. Izpolnjevanje vprašalnikov je potekalo v učilnicah znotraj poveljstev oziroma enot Slovenske vojske, na terenu, v jedilnicah in vojaških hangarjih. Udeleženci so bili večinoma motivirani za sodelovanje in niso imeli težav z razumevanjem navodil. Obdelava podatkov je potekala s statističnim orodjem (SPSS). Raziskovalni načrt je (bil) oblikovan kot korelacijski oziroma kvaziexperimentalni načrt.

Metodo opazovanja z neposredno udeležbo smo začeli uporabljati že leta 2005 ob prvi zaposlitvi znotraj organizacije, kar pomeni, da smo že pred raziskavo imeli vpogled v nekatere dele vrednotnih orientacij pripadnikov Slovenske vojske.

4 REZULTATI

Po uvodni razlagi in predstavitvi metode raziskovanja sledijo rezultati, s katerimi smo ugotovili razlike in podobnosti med ciljnimi skupinami zaposlenih v Slovenski vojski glede izbora vojaških vrednot in zaznavanja njihove uresničenosti med pripadniki v organizaciji.

V raziskavi smo anketirancem posredovali osemnajst vojaških vrednot in jih pozvali k njihovem rangiranju od 1 do 18. V tabeli 3 so prikazani rezultati tako, da vsako opazovano lastnost prikažemo z medianskimi vrednostmi rangov vojaških vrednot vsake ciljne skupine v raziskavi.

Preglednica 3:
Medianske vrednosti rangov vojaških vrednot za različne skupine pripadnikov Slovenske vojske

*Vojaške vrednote	SK1 (n = 54)		SK2 (n = 72)		SK3 (n = 272)		SK4 (n = 196)		SK5 (n = 132)	
	Mdn	R	Mdn	R	Mdn	R	Mdn	R	Mdn	R
Čast	8	8.5	10	10.5	6	4.5	5	3	7	5
Lojalnost	7	6	10	10.5	8	7.5	7	6	7	5
Predanost	6	4	9	8	7	6	7	6	7	5
Pogum	9	10.5	9	8	6	4.5	7	6	8	7
Tovarištvo	4	2	6	3	5	3	5	3	5	2.5
Spoštovanje	5	3	3	2	4	2	5	3	5	2.5
Vztrajnost	7	6	8	5	8	7.5	9	8.5	9	9.5
Poštenost	2	1	2	1	3.5	1	2	1	2	1
Skrbnost	7	6	8	5	10	10	10	10.5	9	9.5
Domoljubje	10	12	11	12.5	10	10	9	8.5	9	9.5
Urejenost	9	10.5	9	8	11	12	11	12	11	12
Moč	13	15.5	13	15.5	11.5	13	13	14	14	14.5
Ponižnost	18	18	18	18	16	18	17	18	18	18
Inovativnost	13	15.5	12	14	14	17	13	14	13	13
Sočutje	11	13	14	17	13	15	13	14	14	14.5
Ambicioznost	13	15.5	11	12.5	13	15	14	16.5	14	14.5
Uspešnost	8	8.5	8	5	10	10	10	10.5	9	9.5
Altruizem	13	15.5	13	15.5	13	15	14	16.5	14	14.5

Opomba: * Zapisane v različnih dokumentiranih virih Slovenske vojske; SK1 = civilne osebe; SK2 = vojaški uslužbenci; SK3 = vojaki; SK4 = podčastniki; SK5 = častniki; Mdn = median ranga; R = rang

Kot je razvidno iz tabele 3, so poštenost kot najvišjo vrednoto v Slovenski vojski rangirali vsi pripadniki Slovenske vojske. Kot drugo rangirano vrednoto so civilne osebe uvrstile tovarišstvo, vojaški uslužbenci in vojaki pa vrednoto spoštovanje. Podčastniki so v drugo najpomembnejšo vrednoto v vojaški organizaciji združili spoštovanje, tovarišstvo in čast, častniki pa so se odločili za tovarišstvo in spoštovanje. Vseh pet skupin pripadnikov Slovenske vojske je ponižnost rangiralo na najnižje mesto.

Glede uresničenosti vojaških vrednot v vojaški organizaciji je iz tabele 4 (v nadaljevanju) razvidno, da večina bolj ali manj podobno zaznava uresničenost vojaških vrednot v Slovenski vojski. V primerih uresničenosti vrednot tovarišstva, vztrajnosti, poštenosti, domoljubja, urejenosti, moči, ponižnosti, inovativnosti in sočutja je vseh pet skupin enako ovrednotilo uresničenost posameznih vrednot. Pri vseh drugih vrednotah so se pokazale minimalne razlike med skupinami.

Preglednica 4:
Medianske vrednosti, sredine in standardne deviacije zaznave uresničenosti vojaških vrednot za različne skupine pripadnikov Slovenske vojske

Zaznave uresničenosti *vojaških vrednot	SK1 (n = 54)			SK2 (n = 72)			SK3 (n = 272)			SK4 (n = 196)			SK5 (n = 132)		
	M	Me	SD	M	Me	SD	M	Me	SD	M	Me	SD	M	Me	D
Čast	3.4	4	0.87	2.9	3	1.01	3.2	3	1.07	3.5	4	0.97	3.3	3	0.99
Lojalnost	3.5	4	0.88	3.2	3	0.89	3.4	3	0.94	3.6	4	0.95	3.6	4	0.91
Predanost	3.5	3	0.90	3.4	4	0.94	3.5	4	0.94	3.7	4	0.98	3.6	4	0.89
Pogum	3.5	4	0.81	3.3	3	0.97	3.7	4	0.90	3.7	4	0.94	3.6	4	0.82
Tovarištvo	3.8	4	0.94	3.4	4	1.00	3.7	4	1.06	3.8	4	0.95	3.7	4	0.90
Spoštovanje	3.7	4	1.06	3.4	3	1.06	3.4	4	1.04	3.6	4	1.03	3.6	4	1.02
Vztrajnost	3.6	4	1.02	3.4	4	0.96	3.6	4	0.92	3.7	4	0.91	3.7	4	0.84
Poštenost	4.0	4	1.06	3.5	4	1.18	3.6	4	1.19	3.8	4	1.12	3.7	4	1.14
Skrbnost	3.7	4	1.10	3.6	4	1.02	3.4	3	1.00	3.6	4	0.98	3.5	4	0.96
Domoljubje	3.7	4	0.89	3.4	4	0.88	3.6	4	1.04	3.8	4	1.01	3.8	4	0.95
Urejenost	3.7	4	1.00	3.5	4	0.91	3.6	4	0.93	3.6	4	0.97	3.5	4	0.91
Moč	3.1	3	0.86	3.4	3	0.87	3.4	3	0.93	3.2	3	0.89	3.1	3	0.85
Ponižnost	2.6	3	1.02	2.8	3	0.99	2.9	3	0.99	2.7	3	0.95	2.7	3	0.99
Inovativnost	3.4	3	0.94	3.0	3	1.03	3.2	3	0.95	3.3	3	0.94	3.2	3	0.98
Sočutje	3.5	3	0.90	3.2	3	0.88	3.3	3	0.94	3.3	3	0.99	3.1	3	0.94
Ambicioznost	3.4	3	0.83	3.4	3	0.82	3.4	3	0.93	3.4	4	0.92	3.4	4	0.94
Uspešnost	3.4	3	0.90	3.3	3	0.88	3.3	3	0.99	3.4	4	1.00	3.4	3	0.88
Altruizem	3.5	4	0.95	3.2	3	0.92	3.3	3	1.12	3.5	3	1.06	3.3	3	0.99

Opomba: * Zapisane vrednote v različnih virih Slovenske vojske; SK1 = civilne osebe, SK2 = vojaški uslužbenci, SK3 = vojaki, SK4 = podčastniki, SK5 = častniki; Me = median ranga; SD = standardna deviacija; M = aritmetična sredina; Ocenjevalna lestvica (1 – prav nič ni uresničena, 2 – v glavnem ni uresničena, 3 – ne eno ne drugo, 4 – v glavnem je uresničena, 5 – v celoti je uresničena).

Kot smo že v teoretičnem uvodu opisali vrednote, zapisane v najvišjem vojaškostrokovnem dokumentu, in podlagi za organiziranje ter delovanje Slovenske vojske, Vojaški doktrini, naj bi bile temeljne vrednote vsakega pripadnika Slovenske vojske domoljubje, čast, lojalnost, pogum, predanost in tovarištvo. Iz tabele 4 je glede na različne ciljne skupine razvidno, da tako civilne osebe kot vojaški uslužbenci, vojaki, podčastniki in častniki podobno ter hkrati različno vrednotijo uresničenost doktriniranih vrednot. Vseh pet skupin vrednoti domoljubje in tovarištvo kot v glavnem uresničeno vrednoto v Slovenski vojski. Civilne osebe in podčastniki vrednotijo čast kot v glavnem uresničeno vrednoto, druge tri skupine pa nižje. Vojaški uslužbenci vrednotijo pogum nižje kot druge štiri skupine, pri katerih je ta vrednota v glavnem uresničena. Lojalnost je za civilne osebe, podčastnike in častnike v glavnem uresničena, vojaški uslužbenci in vojaki pa jo vrednotijo nižje. V primeru predanosti so

se za odgovor v glavnem uresničena vrednota v Slovenski vojski odločile vse štiri ciljne skupine, razen civilnih oseb, pri katerih je ta uresničenost ovrednotena nižje.

Hipoteza 1 je preverjena z medianskimi vrednostmi rangov, hipoteza 2 pa je preverjena z medianskimi vrednostmi, sredinami in standardnimi deviacijami.

5 RAZPRAVA

Rezultati raziskave so prvo hipotezo večinoma zavrnil. Pokazali so, da poštenost kot najvišjo vrednoto v Slovenski vojski rangirajo vsi pripadniki Slovenske vojske. Kot drugo rangirano vrednoto so civilne osebe uvrstile tovarišstvo, vojaški uslužbenci in vojaki pa vrednoto spoštovanje. Podčastniki so v drugo najpomembnejšo vrednoto v vojaški organizaciji združili spoštovanje, tovarišstvo in čast, častniki pa so se odločili za tovarišstvo in spoštovanje. Vseh pet skupin pripadnikov Slovenske vojske je ponižnost rangiralo na najnižje mesto.

Tudi drugo hipotezo lahko v glavnem zavrremo, kajti ugotovili smo, da večina bolj ali manj podobno zaznava uresničenost vojaških vrednot v Slovenski vojski. V primerih uresničenosti vrednot tovarišstva, vztrajnosti, poštenosti, domoljubja, urejenosti, moči, ponižnosti, inovativnosti ter sočutja je vseh pet skupin enako ovrednotilo uresničenost posameznih vrednot, pri drugih vrednotah pa so pokazale minimalne razlike med skupinami.

Zaznava uresničenosti posameznih vojaških vrednot je nekakšno ogledalo socialne resničnosti. Prikazani rezultati so zelo pomembno pozitivno dejstvo v orisu organizacijske kulture v Slovenski vojski. Zaznava uresničenosti vojaških vrednot namreč vključuje predpostavko o retrogradni percepciji učinkovite dejavnosti, kajti uresničenost nečesa implicira nujno tudi predpostavko o predhodni dejavnosti. Ustrezna uresničenost vojaških vrednot torej implicira razmeroma učinkovito oziroma ustrezno dejavnost, kajti prav vojaške vrednote so cilj te iste dejavnosti. Ta pristop posnema pristop oziroma je analogija pristopa z vidika zaznav uresničenosti Rokeachevih terminalnih oziroma instrumentalnih vrednot (Jakič, 2008), le da ima Rokeacheva lestvica splošen organizacijski oziroma psihološki pomen v organizaciji, vojaške vrednote pa poudarjajo predvsem pomen vojaške organizacije. Zato je vključitev teh vrednot in hkrati upoštevanje enakega pristopa kot pri Rokeachevi lestvici raziskovalna novost, ki je zanesljivo ne moremo najti v nobeni izmed dosedanjih podobnih raziskav organizacijske kulture, ne v vojaških in ne v nevojaških organizacijah. Zaznavanje uresničenosti vrednot je hkrati pomemben skupni psihološki imenovalec različnih procesov, zaznav in predstav, ki prispevajo k njihovemu uresničevanju, zato so tovrstne ocene uresničenosti hkrati dobra informacija o izbranih vidikih tako organizacijske kulture kot socialnih reprezentacij. V zvezi z ocenami uresničenosti vojaških vrednot v raziskavi izstopa podatek oziroma rezultat, da je rahla leva asimetrija značilnost vsake izmed petih skupin, ki predstavljajo različna področja v hierarhiji Slovenske vojske. Prav ta podobnost v ocenah je hkrati tisto, kar prispeva k atributu socialnosti »razumevanj oziroma reprezentacij«.

Glede na podobno vrednotno naravnost ciljnih skupin, ki je bistvena za nadaljnji razvoj Slovenske vojske, lahko ugotovimo, da imamo vendarle opraviti z motiviranimi posamezniki, ki težijo k »idealni« organizaciji in posledično k dobri organizacijski kulturi.

To je informacija, ki pomembno prispeva k pozitivni oceni organizacijske kulture v Slovenski vojski.

Literatura

1. Bachman, J. G., Sigelman, L., Diamond, G., 1987. *Self-selection, Socialization, and Distinctive Military Values: Attitudes of High School Seniors. Armed Forces and Society*, 13-2, str. 169–187.
2. Deal, T., Kennedy, A., 1982. *Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life*. Penguin Books, London.
3. *Etični kodeks SV – osnutek*, 2007. Ministrstvo za obrambo: Ljubljana.
4. *Field Manual št. 22-100: Army Leadership (FM 22-100)*, 1999. Washington, DC: Headquarters of the Army.
5. Franke, V., 1999. *Preparing for peace: military identity, value orientations, and professional military education*. Westport (Conn.). London: Praeger.
6. Furlan, B., Rečnik, D., Vrabič, R., Maraš, V., Cerkovnik, J., Špur, B., Šonc, M., Tušak, M., Ivanuša, M., Gorjup, M., Kojadin, M., Lasič, K., Unger, M., 2006. *Vojaška doktrina. Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje: Defensor, d.o.o.*
7. Garb, M., 2002. *Demobilizacija in reintegracija vojaškega osebja v razmerah sodobne družbene tranzicije. Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede*.
8. Jakič, M., 2008. *Socialne reprezentacije in organizacijska kultura v Slovenski vojski. Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede*.
9. Kotnik-Dvojmoč, I., 2000. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav: doktorsko delo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede*.
10. Kotnik-Dvojmoč, I., 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede*.
11. Miller, L. L., 1997. *Do Soldiers Hate Peacekeeping? The Case of Preventive Diplomacy Operations in Macedonia. Armed Forces and Society*, 23-3, str. 415–449.
12. Murphy, D., 2004. *Military Ethics, Ethos and Professionalism: Can the Martial Spirit Forces After the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.
13. Musek, J., 1993. *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy, d.o.o.
14. Musek, J., 1993b. *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy, d.o.o.
15. Pantič, D. J., 1981. *Struktura interesovanja. Psihologija*, 1-2, str. 40–75.
16. Plut, J., 2003. *Vrednote vojaka in kristjana*. Ljubljana: Vojaški vikariat.
17. Pogačnik, V., 2002a. *Pojmovanje in struktura osebnih vrednot. Psihološka obzorja*, 11-1, str. 31–50.
18. *Pravila službe v Slovenski vojski*, 1996. Ministrstvo za obrambo. Uprava za razvoj: Ljubljana.
19. Rokeach, M., 1975. *Beliefs, attitudes and values*. San Francisco: Jossey-Bass.
20. Schwartz, S. H., Bilsky, W., 1987. *Toward a Universal Psychological Structure of human values. Journal of Personality and Social Psychology*, 53, str. 550–562.
21. *Ustava Republike Slovenije*, 1991. Ljubljana.
22. *Vodnik za častnike stalne sestave Slovenske vojske*, 2003. Generalštab Slovenske vojske: Ljubljana.

PRIMERJALNA ANALIZA UREJANJA SISTEMA PLAČ PRIPADNIKOV OBRAMBNIH SIL

COMPARATIVE ANALYSIS OF SALARY SYSTEMS OF ARMED FORCES MEMBERS

Professional article

Povzetek Začetek uveljavljanja novega Zakona o sistemu plač v javnem sektorju, ki je bil sprejet v okviru reforme uslužbenškega sistema na začetku tega tisočletja, je precej razburil številne poklicne skupine v javnem sektorju, ki so mnenja, da zakon ni dosegel enega svojih temeljnih ciljev, enakega plačila za primerljive poklice v javnem sektorju. Nezadovoljstvo so med drugimi izrazili tudi pripadniki obrambnih sil, ki trdijo, da zaradi posebnosti, ki veljajo na obrambnem področju, niso tipični javni uslužbenci, zato bi bilo treba nagrajevanje zanje urediti s posebnimi predpisi. V prispevku želi avtorica analizirati smiselnost in primerljivost uvrščanja pripadnikov Slovenske vojske v uslužbenški sistem ter v enoten plačni sistem. S primerjalno analizo in strukturiranimi družboslovnimi intervjuji je analizirala status pripadnikov obrambnih sil v Sloveniji in izbranih državah, članicah Nata, pri čemer ugotavlja, da pripadniki obrambnih sil v treh izmed štirih proučevanih držav niso vključeni v uslužbenški sistem, saj niso obravnavani kot značilni javni uslužbenci, temveč je njihov status urejen povsem ločeno.

Ključne besede *Primerjalna analiza, javni uslužbenec, plačni sistem, Slovenija, članice Nata.*

Abstract The implementation of the new Salary System in the Public Sector Act, adopted in the framework of the civil servant system reform at the beginning of this millennium, caused a disapproval of numerous occupational groups in the public sector. They believe that the new salary system has not managed to attain one of the most fundamental aims, an equal pay for comparable occupations. Members of the Slovenian armed forces have, among others, expressed dissatisfaction; they claim that due to special characteristics typical only of the defence area they are not typical civil servants and should therefore have their own salary system. The author tries to analyse comparability of the Slovenian armed forces members' classification in the civil service system and unified salary system. With the comparative method

and structural interviews, the author analyses the status of armed forces members in Slovenia and in some NATO member states. The author ascertains that in most countries members of the armed forces do not form a part of the civil service system, since they are not treated as typical civil servants. They have their own, completely separate status.

Key words *Comparative method, civil servant, salary system, Slovenia, NATO member states.*

Uvod Leta 2002 je bil ob reformi javnega sektorja sprejet nov Zakon o javnih uslužbencih (ZJU), ki je v Sloveniji temeljni zakon na področju uslužbenskega sistema. Zakon sestavljata dva sklopa. Prvi del obsega elemente, ki so skupni celotnemu uslužbenskemu sistemu in veljajo za vse zaposlene v javnem sektorju. Drugi del zakona pa velja le za javne uslužbence v državnih organih in upravah lokalnih skupnosti. Med pripravljanjem ZJU je vlada predvidela, da bo zakon vseboval še tretji, plačni del, ki naj bi bil enoten za vse javne uslužbence. Določal naj bi plače ter druge prejemke in s tem povezane pravice javnih uslužbencev, hkrati pa bi zagotavljal tudi preglednost ter primerljivost plač in drugih prejemkov, katerih posledica bi bila racionalna, pravična ter pregledna poraba javnih sredstev. Predlog o plačnem delu ZJU je povzročil zavoro pri sprejemanju zakona, saj je prihajalo do nesoglasij med posameznimi poklicnimi skupinami, ki se niso strinjale z novo ureditvijo plač. Vlada se je zato odločila, da bo sistem plač javnih uslužbencev urejal poseben zakon, ki je v bistvu podoben predlaganemu tretjemu delu ZJU (Haček in Bačlija, 2007).

Novi Zakon o sistemu plač v javnem sektorju je bil sprejet z željo po ureditvi skupnega plačnega sistema za javne uslužbence in funkcionarje, določitvi ustreznih razmerij med plačami javnih uslužbencev in funkcionarjev ter po uvedbi prilagodljivega plačnega sistema, ki bo višino plač bolj povezoval z učinkovitostjo in rezultati dela, preglednega in obvladljivega plačnega sistema z vidika financ, načela enakega plačila za primerljive poklice v javnem sektorju ter stimulativnega načina nagrajevanja.

Regulacija plač v javnem sektorju obsega dva glavna segmenta urejanja, in sicer sistem plač ter določitev višine posameznih plač. Z uvedbo enotnega sistema plač v javnem sektorju naj bi se odpravila plačna nesorazmerja, ki so jih omogočali prejšnji zakon in predpisi. Oblikovanje sistema plač v javnem sektorju je zelo zapleteno in v procesu sprejemanja krovnega zakona je bilo tudi precej zahtevno. Prihajalo je do odporov posameznih skupin, ki se niso strinjale z uvrstitvijo v plačne razrede, tako so se morale nekatere skupine sindikatov kar nekajkrat sestati z vladnimi predstavniki, da so dokončno uskladili novo kolektivno pogodbo za javni sektor. Novi plačni sistem je uvedel nominalni pristop v obliki mesečne osnovne plače, ki se določi z uvrstitvijo delovnega mesta, naziva ali funkcije v plačni razred na skupni plačni lestvici (Predlog Zakona o sistemu plač v javnem sektorju, 2002, 1. del).

Nekatere poklicne skupine so se tej zamisli uprle, saj niso bile zadovoljne s svojo uvrstitvijo v plačni razred. Med njimi so bili tudi uniformirani poklici, ki so bili med seboj izenačeni. Predvsem vojaki in policisti so bili mnenja, da njihovo delo ni dovolj cenjeno. V prispevku smo posebno pozornost namenili pripadnikom Slovenske vojske (SV)¹, ki vse od začetka plačne reforme trdijo, da niso značilni javni uslužbenci in bi njihovo delo moralo biti drugače ovrednoteno.

Evropska unija pri urejanju posebnosti javnega sektorja ne vsiljuje nikakršnih posameznih modelov ureditve, temveč to v celoti prepušča nacionalnim zakonodajam (Haček, 2001, str. 123), ki tako o svoji ureditvi odločajo popolnoma samostojno. V tem prispevku bomo: a) analizirali posebnosti vojaškega poklica, zaradi katerih bi lahko pripadnike SV obravnavali kot posebno kategorijo javnih uslužbencev z ločenim plačnim sistemom, ter b) s primerjalno metodo analizirali in predstavili ureditev sistema plač pripadnikov obrambnih sil v nekaterih državah, ki so hkrati članice Evropske unije in Nata.²

Na podlagi analize formalnih dokumentov ter strukturiranih intervjujev bomo poskušali utemeljiti, zakaj so pripadniki SV posebna skupina znotraj uslužbenskega sistema in ali bi jih morali zaradi preglednosti celotne ureditve slovenskega uslužbenskega sistema uvrstiti v ločeno skupino, ki bi imela tudi svoj plačni sistem. Tako bi sledili tudi praksi nekaterih evropskih držav, ki pripadnikov obrambnih sil ne uvrščajo med javne uslužbence.

Članek je razdeljen na štiri dele. Prvi del definira in razloži sistem javnih uslužbencev ter na kratko predstavi pripadnike SV. Drugi del je namenjen analizi pripadnikov SV in njihovega položaja v sistemu javnih uslužbencev ter skupnega plačnega sistema. Sledi opis izkušenj tujih držav, med katerimi bi lahko našli vzor za ureditev plačnega sistema v Sloveniji. Zadnji del je namenjen sintezi opisane problematike.

1 OPREDELITEV PRIPADNIKOV OBRAMBNIH SIL V USLUŽBENSKEM SISTEMU

Pripadniki SV so skupaj z drugimi zaposlenimi v javnem sektorju vključeni v uslužbenški sistem, ki ga opredelimo kot poseben upravni sistem znotraj javne uprave, v okviru katerega delujejo javni uslužbenci (Haček in Bačlija, 2007, str. 40–41). V Sloveniji med javne uslužbence uvrščamo osebe, »/.../ ki trajno in profesionalno opravljajo službo v državnih organih in organih lokalnih skupnosti, ne pa tudi osebe, ki opravljajo v teh organih politične funkcije«. Javni uslužbenec opravlja naloge, ki so pomembne za celotno družbeno skupnost, saj je del aparata, ki je zadolžen za uresničevanje javnega interesa, ki se po demokratični poti izraža v obliki zakonov,

¹ V prispevku jih imenujemo tudi pripadniki obrambnih sil.

² Intervjuji so bili opravljeni z Jano Zechmeisterovo (predstavnico Ministrstva za obrambo Češke republike); Claudom Moermanom (majorjem, namestnikom vodje Direktorata za splošno pravno pomoč in mediacijo na Ministrstvu za obrambo Kraljevine Belgije); Viktorio Cieminyte (predstavnico Ministrstva za obrambo Republike Litve) in Tobiasom Schubertom (predstavnikom Ministrstva za obrambo Zvezne republike Nemčije).

proračuna in drugih političnih odločitev, hkrati pa pripravlja strokovne podlage za politično odločanje (Virant, 2004, str. 187). ZJU v prvem členu definira javnega uslužbenca kot posameznika, ki sklne delovno razmerje v javnem sektorju in tako predstavlja državni aparat. Po tej opredelitvi spadajo pripadniki SV med javne uslužbenke, a kljub temu niso tipični birokrati, saj se njihova služba precej razlikuje od tipične uradniške službe. To priznava tudi ZJU, ki pripadnike SV uvršča v posebno kategorijo uradnikov³, saj so lahko posamezna vprašanja z zakonom zanje drugače urejena (22. člen ZJU).

Slovenska vojska je oblikovana v majhno in prilagodljivo vojaško organizacijo, temelječo na kakovostnih poklicnih kadrih in pogodbeni rezervni sestavi, z ohranjanjem nekaterih posebnosti, kot sta sistem prostovoljnega usposabljanja za obrambo države in oblikovanje ustrezne strateške rezervne sestave (Grizold, 2005, str. 117). Slovensko vojsko sestavljajo pripadniki stalne⁴ sestave in pogodbene rezerve. Stalna sestava je formacija, sestavljena iz poklicnih pripadnikov vojske; to so vojaki, podčastniki, častniki in vojaški uslužbenci ter civilne osebe, ki sicer delajo v vojski, a ne opravljajo vojaške službe. Stalna sestava predstavlja 82 odstotkov Slovenske vojske, preostalih 18 odstotkov pa je pogodbena rezerva (Slovenska vojska, 2010).

2 PRIPADNIKI SLOVENSKE VOJSKE KOT POSEBNA KATEGORIJA JAVNIH USLUŽBENCEV

Vojaška organizacija je navadno najpomembnejši del vojaške sile sodobne države, ni pa edini (Grizold, 1999, str. 47). Sestavljena je iz številnih elementov (vojaške enote, ustanove, poveljstva, službe, bojni sistemi, kompleti orožja in opreme), ki so med seboj tesno povezani in hkrati zelo zapleteni. Vojaška organizacija je precej dinamična, saj je znana po menjavi stanj, položajev in funkcij notranjih sistemov in medsebojnih odnosov med sistemi. Z dinamičnostjo se povezuje tudi stohastičnost sprememb, ki jih vnaprej ni mogoče predvideti. Sistem vojaške organizacije je precej neustaljen, strukture, odnosi, povezave in delovanje se ne ponavljajo, saj vsak nov položaj zahteva nove prilagoditve dosedanje organiziranosti in odnosov. Ena izmed značilnosti vojaške organizacije je tudi hierarhičnost odnosov. Hierarhični sistem je razčlenjen na več ravni, na katerih prevladujejo odnosi subordinacije. Višje ravni sprejemajo splošne odločitve, ki so pomembne za vso vojaško organizacijo, te odločitve pa določajo delovanje nižjih ravni organizacije (Bratušek, 2000, str. 18). Bistvene značilnosti obrambne dejavnosti so torej hierarhična ureditev, kompleksnost in stroga pravila delovanja. Prav zaradi posebnosti vojaške organizacije pripadniki SV trdijo, da niso tipični javni uslužbenci in bi tako zanje lahko veljal ločen plačni sistem.

³ Poleg njih v posebno kategorijo uradnikov spadajo še diplomati, javni uslužbenci na področju obrambe in zaščite ter reševanja, policisti, inšpektorji, delavci v davčni in carinski službi ter službi za izvrševanje kazenskih sankcij, pooblaščenice uradne osebe v varnostnih službah in druge uradne osebe s posebnimi pooblastili (22. člen ZJU).

⁴ V prispevku je težišče predvsem na stalni sestavi SV, saj so to pripadniki, ki delo opravljajo poklicno in imajo sklenjene pogodbe o delovnem razmerju za polni delovni čas. Vsekakor pa naj bi ločeni plačni sistem smiselno veljal tudi za pogodbeno rezervo.

Po pregledu zakonov in podzakonskih aktov z obrambnega področja in področja uslužbenskega sistema lahko povzamemo nekatere posebne lastnosti vojaškega poklica. Kljub sedanji možnosti, da so za pripadnike SV lahko nekatera področja urejena drugače, nimajo svojega plačnega sistema, tako da zanje veljajo predpisi, ki urejajo plače javnih uslužbencev. V Zakonu o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 108/2009 – UPB, ZSPJS) je v 2. členu določeno, da se delovna mesta in nazivi neke dejavnosti oziroma enaka delovna mesta vseh dejavnosti združujejo v plačne skupine, te pa se na podlagi značilnosti funkcij, delovnih mest in nazivov delijo na plačne podskupine (2. člen ZSPJS). Pripadniki SV so tako uvrščeni v skupino C – uradniški nazivi v državni upravi in v upravah lokalnih skupnosti ter v drugih državnih organih, naprej pa so razvrščeni v podskupino C4 – vojaki, čeprav v to skupino ne spadajo le vojaki, temveč tudi častniki, podčastniki in vojaški uslužbenci, kar je razvidno tudi iz Uredbe o uvrstitvi formacijskih dolžnosti in nazivov v Slovenski vojski. Pri tem ne smemo pozabiti tudi na plačno skupino J – spremljajoča delovna mesta, v katero so uvrščene civilne osebe⁵, ki prav tako kot vojaki, častniki in podčastniki ter vojaški uslužbenci sestavljajo stalno sestavo Slovenske vojske. Pripadniki SV se od preostalih javnih uslužbencev razlikujejo po tem, da so edini iz plačne skupine C, ki so bili v plačni razred uvrščeni z vladno uredbo in ne s kolektivno pogodbo, kar kaže, da Vlada RS drugače obravnava vojsko.

Tudi sklenitev delovnega razmerja pripadnikov SV se razlikuje od drugih poklicnih skupin v javni upravi. V Zakonu o obrambi (Uradni list RS, št. 103/2004, ZObr) lahko razberemo, da se delovno razmerje na obrambnem področju lahko sklene brez javne objave,⁶ isti zakon pa določa še dodatne pogoje za sklenitev pogodbe o zaposlitvi za tiste uslužbence, ki želijo poklicno opravljati vojaško službo.⁷

Obstaja tudi starostna omejitev za vstop v Slovensko vojsko, saj kandidat ne sme biti starejši od 25 let, če se želi zaposliti kot vojak ali podčastnik, oziroma 30 let, če se želi zaposliti kot častnik. Kandidati, ki so sklenili pogodbo o zaposlitvi, morajo uspešno opraviti vojaškostrokovno usposabljanje, ki se razlikuje glede na delovno mesto. Posebnost poklicnih pripadnikov SV je tudi ta, da se pogodbe o zaposlitvi sklepajo za določen čas.⁸ Lahko bi torej rekli, da gre za pogodbene delavce, saj

⁵ *Civilna oseba je oseba, ki poklicno opravlja strokovno-tehnične in druge naloge v Slovenski vojski, za katere nista mujna vojaško znanje in vojaška izobrazba in torej ne opravlja vojaške službe (Lončar in drugi, 2008, str. 7).*

⁶ *Ta določba velja za: opravljanje operativnih del civilne obrambe, upravnih zvez, informatike in telekomunikacij, kriptozasčite ter protielektronske zasčite, tehnične zasčite, vojaške, razvojne, obveščevalne in protiobveščevalne ter varnostne naloge; za poveljnike vojaških teritorialnih poveljstev in njihovih namestnikov, poveljnike bataljonov in drugih, njim enakih ali višjih položajev, za vojaške osebe, ki opravljajo operativne dolžnosti v vojski; za inšpektorje na obrambnem področju, ki morajo izpolnjevati pogoje, določene s splošnimi predpisi, in posebne pogoje, določene z Zakonom o obrambi (89. člen ZObr).*

⁷ *Pogoji so: državljanstvo RS, prepoved dvojnega državljanstva, telesna in duševna sposobnost za poklicno opravljanje vojaške službe, odslužen vojaški rok (za ženske to ni pogoj), ustreznost izobrazba, nečlanstvo v političnih strankah in neobstoje varnostnih zadržkov. Prav tako kandidat ne sme biti pravnomočno obsojen zaradi kaznivnega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, ter obsojen na nepogojno zaporno kazen, ki traja več kot tri mesece, za kakšno drugo kaznivo dejanje (88. člen ZObr).*

⁸ *Po 92. členu ZObr lahko podčastnik in častnik oziroma vojaški uslužbenec sklene pogodbo za nedoločen čas ali določen čas, do deset let, ki se lahko podaljšuje za enako časovno obdobje; vojak pa sklene pogodbo za 5 ali 10 let in jo lahko podaljšuje za enako časovno obdobje, vendar ne dalj kot do 45. leta starosti.*

podpišejo pogodbo za določen čas, hkrati pa zanje velja še starostna omejitev (45 let), do katere lahko opravljajo delo vojaka.

Po ZObr (99. člen) je pripadnikom SV omejena pravica do stavke. Druge obveznosti, ki jih morajo izpolnjevati po Zakonu o službi v Slovenski vojski (Uradni list RS 68/2007, ZSSloV), pa so: spoštovanje načel enostarešinstva in subordinacije, spoštovanje vojaške discipline, načelo tajnosti (8. in 9. člen ZSSloV) in varovanje tajnih podatkov. Prav tako se med službenim časom in dokler opravljajo vojaško službo ne smejo politično udeleževati (14. in 16. člen ZSSloV). ZObr v petem členu predvideva, da pripadniki odkrito nosijo orožje. Pripadniki SV se morajo nenehno izpopolnjevati, ne smemo pa zanemariti niti nevarnosti za poškodbe pri delu oziroma nevarnosti pri uporabi strelnega orožja. ZObr naprej v 96. členu natančno opredeljuje delo v posebnih delovnih okoliščinah oziroma delo z dodatnimi obremenitvami, s katerimi se vsak dan srečujejo⁹.

Kot dodatno obremenitev lahko upoštevamo še dosegljivost. To pomeni, da mora biti pripadnik dosegljiv prek javnih ali službenih komunikacijskih sredstev in se mora v odrejenem času javiti v enoti ali zavodu ali na drugem določenem mestu. Čas dosegljivosti se ne všteva v število ur tedenske oziroma mesečne delovne obveznosti (55. člen ZSSloV). Za pripadnike je obvezno tudi varnostno preverjanje, kar je lahko za zaposlene na obrambnem področju in tudi za njihove družine včasih precej naporno.

Med opravljanjem vojaške službe so pripadnikom podeljene tudi posebne pravice in ugodnosti, in sicer pravica do brezplačnega zdravstvenega varstva, do denarnih prejemkov in povračil stroškov, nastalih v zvezi z vojaško službo, pravica do brezplačne nujne zdravstvene pomoči. Stroške zdravstvenega varstva in zavarovanja krije država, če kritje ni zagotovljeno na drugi podlagi. ZSSloV v 60. in 76. členu določa, da imajo pripadniki SV pravico do obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja, hkrati pa so jim dodeljene tudi pravice, izhajajoče iz celostne oskrbe, ki obsega zdravstveno, psihološko in socialnovarstveno oskrbo, pravno pomoč, pravno svetovanje, religiozno duhovno oskrbo, športne dejavnosti in organizirano preživetje prostega časa.

Vlada je sprejela tudi posebno Uredbo o nagradah za sklenitev in podaljšanje pogodbe o zaposlitvi v Slovenski vojski, s katero je želela spodbuditi zaposlovanje novih pripadnikov ter podaljševanje starih pogodb o delovnem razmerju, saj v 2. členu določa, da se pripadnikom SV ob sklenitvi pogodbe o zaposlitvi za najmanj pet let izplača posebna denarna nagrada v višini ene povprečne bruto plače na zaposlenega v Republiki Sloveniji oziroma ob sklenitvi pogodbe o zaposlitvi za najmanj deset let v višini petih povprečnih bruto plač. S tem je želela vsaj delno omiliti odsotnost dodatkov, za katere so bili pripadniki SV ob sprejetju ZSPJS v javnem

⁹ Delo v neenakomernem delovnem času, izmensko delo, delo v deljenem delovnem času, nočno delo, delo prek polnega delovnega časa, delo ob nedeljah, praznikih in drugih z zakonom določenih dela prostih dnevih, opravljanje straže, delo v terenskih razmerah na določenem kraju in času, bivanje v vojaški enoti ali zavodu ter izraba ali prekinitev dopusta skladno s službenimi potrebami (96. člen ZObr).

sektorju prikrajšani. Vendar ta poteza ni bila najboljše premišljena, saj se pripadniki SV zaradi te nagrade uvrstijo v višji dohodninski razred in imajo s tem le dodatne stroške, ne pa denarne spodbude, ki naj bi privabila čim več kandidatov za zaposlitev v SV.

3 UVRSTITEV PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE V SKUPNI PLAČNI SISTEM

Plače v javnem sektorju temeljijo na načelu socialnega dialoga, zato so pri pripravi in usklajevanju sodelovali številni partnerji. Zelo težko je bilo torej prodreti z nekaterimi rešitvami, ki so pogojene s posebnostmi v Slovenski vojski, saj so njeni predstavniki vsakič, ko so želeli uveljavljati nekatere posebnosti vojaškega poklica, naleteli na odklonilno stališče drugih poklicev v javnem sektorju. Edino, kar so uspeli doseči, je bila odločitev, da se uvrstitve formacijskih dolžnosti in nazivov v SV sprejmejo z uredbo Vlade. Vseeno pa je Uredba o uvrstitvi formacijskih dolžnosti in nazivov pomanjkljiva, saj ne vsebuje delovnih mest, ki jih najdemo le na obrambnem področju. Predvsem se to nanaša na zaposlene v SV, ki so uvrščeni v plačno skupino J. Tudi ovrednotenje vseh delovnih mest, tako iz skupine C kot tudi J, bi bilo preglednejše, če bi imeli ločen plačni sistem, v katerem bi bila združena vsa delovna mesta in nazivi v Slovenski vojski, tako poklicnih pripadnikov kot tudi tehnične podpore. Po sedanjih ureditvah so namreč civilne osebe, ki so prav tako pripadniki SV, ločene od drugih, kar povzroča predvsem nesorazmerja v plačah obeh skupin, ki opravljata primerljiva dela. Kot primer navajamo mehanika na splošno in mehanika bojnih vozil, ki vsekakor nista primerljiva poklica. Gre namreč za civilne osebe, za katere prav tako veljajo vojaški zakoni, saj so del stalne sestave. Drži sicer, da niso vedno enako obravnavane kot vojaške osebe, saj so v nekaterih zadevah civilisti, v drugih pa se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki govorijo o pravicah in obveznostih pripadnikov SV. Civilisti se od preostalih pripadnikov SV razlikujejo v tem, da jim ni treba opraviti vojaškega usposabljanja, vendar so pomemben člen v vojaški verigi, saj služijo kot obvezna tehnična podpora.

V plačno skupino J se pod skupnim imenom uvrščajo vsi strokovno-tehnični poklici, ne glede na področje dela, s čimer pa se pristojni na obrambnem ministrstvu nikoli niso strinjali. Kot primer navajamo mehanika bojnih vozil, ki je bil po prevedbi razporejen v 20. plačni razred, na koncu pa uvrščen na delovno mesto avtomehanika, ki mu pripada 14. plačni razred. Zaradi mehanizma varovane plače¹⁰ sicer dobiva plačo 20. plačnega razreda, vendar bo na povišanje plače v najboljšem primeru moral čakati 18 let, če bo vsaka tri leta napredoval za en plačni razred. Vsekakor ima mehanik bojnih vozil dragoceno znanje, ki ga nenehno dopolnjuje z navadno zelo dragimi izobraževanji, ki jih mehanik na drugih področjih dela ne potrebuje. To pomanjkljivost je treba nujno urediti, če naj se z novim plačnim sistemom zagotovi

¹⁰ »Če bi javni uslužbenec, ustavni sodnik, sodnik, državni tožilec ali državni pravobranilec po določitvi plače v skladu z 49.f členom tega zakona prejel plačo v nižjem znesku, kot je znesek plače, določene po predpisih, ki se uporabljajo do začetka obračuna plač po tem zakonu, se mu do izenačitve obeh zneskov izplačuje višji znesek plače.« (49. člen ZSPJS)

primerljivo plačilo glede na pogoje dela. Popravljen predlog novih delovnih mest je bil že predan Ministrstvu za javno upravo, kjer se strinjajo, da ga je treba dopolniti z manjkajočimi delovnimi mesti v vojski in jih nato še smiselno ovrednotiti (Vidič, 2009).

4 ANALIZA PRAKSE DRUGIH EVROPSKIH DRŽAV

4.1 Češka republika

Češka loči med tremi kategorijami pripadnikov obrambnih sil, to so poklicni vojaki, civilni uslužbenci ter državni uradniki. Poklicni vojaki so zavezani Zakonu o poklicnih vojakih (Regime of Law No. 221/1999 Law Collection, professional Soldiers Act), obveznosti civilnih uslužbencev pa so določene v Zbirki predpisov o delu (Regime of the Law No. 262/2006 Law Collection, Labour Code). Tretja kategorija, ki je bila uvedena leta 1999, kamor spadajo državni uradniki, je zavezana Zakonu o državnih javnih uslužbencih, ki je sicer že v veljavi, vendar še ni učinkovit, zato je ta kategorija trenutno še bolj na papirju. Uslužbenci ministrstva za obrambo niso ločeni od civilnih uslužbencev, ki prihajajo z drugih ministrstev, zato so vključeni v skupni plačni sistem za javne uslužbence, saj je prevladalo mnenje, da med njimi ni bistvenih razlik v načinu dela.

Ugodnosti, ki jih Češka republika ponuja svojim pripadnikom obrambnih sil, so: po vsaj 25 letih službovanja jim pripadajo ugodnosti pri pokojnini, njena višina je odvisna od števila let službovanja, prejemajo tudi dodatke za kakovostnejše življenje (npr. ugodnosti pri nakupu stanovanj), dodatek za delo v nevarnih razmerah, brezplačno medicinsko pomoč, 37 dni dopusta, možnost brezplačnega učenja tujih jezikov in možnost dela v tujini, ki prinaša tudi višje dohodke. Prav tako ni posebnih omejitev, kdaj morajo pripadniki obrambnih sil končati delo v vojski, tako je običajna starost pri upokojitvi približno 60 let.

Pripadniki obrambnih sil niso obravnavani kot javni uslužbenci, temveč opravljajo vojaško službo in imajo svoj plačni sistem, ki je popolnoma ločen od plačnega sistema za druge javne uslužbence. Takšna ureditev še nima dolge zgodovine, saj se je prejšnji Zakon o plačah (Law No. 143/1992 Law Collection, Salary Act) uporabljal tako za javne uslužbence kot za vojake. Zdaj pa imajo javni uslužbenci svoje zakone (Regime of Law No. 262/2006 Law Collection, Labour Code), ki urejajo tudi njihove plače, v Zbirko predpisov o delu so bili razvrščeni z vladno uredbo (Government Regulation No. 564/2006 Law Collection), vojaki pa imajo svoj plačni sistem, ki ima zakonsko podlago še vedno v »starem« Zakonu o plačah (Law No. 143/1992 Law Collection) (Zechmeisterova, 2009).

4.2 Kraljevina Belgija

Posebna narava vojaškega poklica, kot ga razumejo v Belgiji, uvršča pripadnike obrambnih sil v posebno kategorijo. Imajo poseben status, ki ga določa že ustava. Ta določa, da morajo biti njihove pravice, dolžnosti in obveznosti določene z zakonom, medtem ko so predpisi za javne uslužbence urejeni s kraljevim dekretom. Takšen status pripada pripadnikom obrambnih sil že od začetka in do zdaj posebnih težav s takšno ureditvijo niso imeli. Ena izmed prednosti statusa pripadnika obrambnih sil, ki se razlikuje od preostalih javnih uslužbencev, je ta, da so njegove odločbe in predpisi jasni in predvsem posebni za njegov poklic. V Belgiji imajo status pripadnika obrambnih sil dobro opredeljen in ga nikakor ne želijo mešati z drugimi javnimi uslužbenci. Za takšno odločitev obstajata dve razlagi. Prva je *zgodovinska*, ki pravi, da so pripadniki obrambnih sil dobili poseben status, ker je ustavodajalec hotel preprečiti, da bi izvršilna veja oblasti nadzorovala obrambne sile (posledično tudi zakonito uporabo sile v nekaterih primerih). Posebnost tega področja v resnici zahteva strogo strukturo in močno disciplino, ki sta predpisani na najvišji ravni. Ustavodajalec pa je hkrati tudi želel preprečiti, da bi pripadniki obrambnih sil morali izpolnjevati obveznosti, ki jih ne bi predpisala demokratično izvoljena skupščina.

Druga razlaga pa je *povezana s posebnostjo dela* in zagovarja, da za vojake zaradi njihovega statusa veljajo posebne kategorije in vrste delovnih mest. Pripadniki obrambnih sil so nenehno izpostavljeni spremenljivim okoliščinam, kot so obdobja vojne in miru, hierarhična razmerja tako pri običajnih kot tudi pri intenzivnih obveznostih v vojaških operacijah ter pri drugih obremenitvah, ki jih drugi javni uslužbenci nimajo. Velike razlike so opazne tudi pri elementih kariere, kot so vpoklic, urjenje in napredovanje. Brez dodatnega pojasnjevanja pravijo, da ni težko urediti oziroma ločiti civilnega in vojaškega statusa. Težje bi jih bilo namreč združiti, saj bi bile nujne številne izjeme, da bi imeli civilne osebe in pripadniki obrambnih sil enak status v uslužbenskem sistemu. Zaradi teh razlogov so mnenja, da enoten status ni mogoč in da je torej priporočljivo, da se statusa pripadnikov obrambnih sil in drugih javnih uslužbencev med seboj ločita (Moerman, 2009).

Pripadniki obrambnih sil imajo plače določene po nespremenljivi osnovni plačni lestvici z najnižjo in najvišjo plačo, odvisne pa so od njihovega čina in položaja. Plačna lestvica velja za vojake, častnike, podčastnike in tudi tiste, ki vojsko služijo prostovoljno. Povedati je treba, da je višina plače določena znotraj okvirov, ki veljajo za vse javne službe (Vanderstuyf, 2009). Poleg osnovne plačne lestvice obstaja še vzporedna, ki velja za vojaške zdravnike, pilote in uslužbence, ki služijo v vojski kot vojaški uslužbenci. Tudi vojaški duhovniki imajo posebno plačno lestvico, saj imajo poseben status s svojimi pravicami in obveznostmi. Obravnavani so kot civilne osebe v obrambi, vseeno pa nosijo vojaške uniforme. Uradniki, zaposleni na ministrstvu za obrambo (upravni del), pa so plačani po lestvici za javne uslužbence.

Posebne ugodnosti, ki jih lahko izkoristijo belgijski pripadniki obrambnih sil, so: brezplačna uporaba javnega prevoza na poti v službo in iz nje, brezplačna medicinska pomoč, medicinsko zavarovanje in zavarovanje za primer invalidnosti, brezplačno

bolnišnično zavarovanje in popust v višini 50 odstotkov za družinske člane, brezplačno življenjsko zavarovanje med misijo v tujini, gibljiv delovni čas, ugodne oziroma brezplačne športne aktivnosti, učenje tujih jezikov, možnost zamenjave vojaškega vozniškega dovoljenja za civilno, brezplačna moralna in socialna podpora Obrambnega socialnega servisa, dnevno varstvo za otroka znotraj vojske, možnost nastanitve v vojašnici za majhno nadomestilo ter še nekatere druge ugodnosti.

Vsi vojaki dosežejo pogoj za upokojitev v dopolnjenem 56. letu, razen generalmajorjev, ki ga dosežejo v dopolnjenem 59. letu starosti, in generalpodpolknikov v dopolnjenem 61. letu starosti. Pripadniki obrambnih sil ostanejo na svoji dolžnosti do izpolnitve pogoja za starostno upokojitev, razen častnikov, ki lahko zaprosijo za upokojitev po 40 letih aktivnega delovanja oziroma opravljanja dolžnosti v vojski (Moerman, 2009).

Po teh podatkih lahko sklepamo, da v Belgiji javne uslužbenke in pripadnike obrambnih sil zelo dobro ločijo med seboj, zato ne razmišljajo o tem, da bi sistem spreminjali, saj so mnenja, da deluje odlično. Zagovarjajo namreč stališče, da so pripadniki obrambnih sil posebna skupina in da se precej razlikujejo od preostalih javnih uslužbencev. Belgijska javnost podpira pripadnike obrambnih sil, prav tako pa se tudi druge poklicne skupine ne pritožujejo nad njihovim posebnim statusom.

4.3 Republika Litva

Tudi v Litvi sta vojaška in javna služba različni področji, zato zanju veljajo različne zakonske podlage. Prvo določa Zakon o organizaciji sistema nacionalne obrambe in vojaške službe, ki ga je sprejel parlament (Seimasa, 5. maj 1998, št. VIII-723), javne službe pa so podrejene Zakonu o javni službi (Seimasa, 8. julij, št. VIII-1316). Zakon o javni službi definira status javnih uslužbencev, določa njihovo plačilo ter možnost individualnih nagrad. Vojaške osebe lahko služijo kot državni uradniki v ustanovah sistema nacionalne obrambe (v tem primeru zanje veljajo značilnosti javnih oziroma državnih uslužbencev), vendar obdržijo status vojaške osebe. Vsi javni uslužbenci so plačani po Zakonu o javni službi, vendar se ti predpisi ne uporabljajo za vojake. Izraz vojak se nanaša na vse vojaške uslužbenke, neodvisno od čina, in vključuje vojake, narednike, podčastnike, častnike, generale in druge. Kategorije litvanskega vojaškega osebja so poklicni vojaki, naborniki in rezervisti. Vojska kot celota ima svoj plačni sistem, ki je natančneje definiran z Zakonom o organizaciji nacionalnega obrambnega sistema in vojaške službe. Plače v vojski so določene glede na položaj (čin), zanje so določeni koeficienti osnovne plače in dodatki glede na delovno dobo. Podobno je v uslužbenskem sistemu, v katerem so plače prav tako izračunane na podlagi koeficienta osnovne plače.

Pripadniki obrambnih sil, ki službujejo v Litvi, imajo v primerjavi s pripadniki SV precej daljšo delovno dobo. Poklicni vojaki in vojaški uslužbenci, ki so, skladno s seznamom položajev vojaških specialistov, odobrenim z odredbo ministra za obrambo, določeni kot vojaški specialisti (npr. zdravniki), so lahko premeščeni v

rezervno sestavo, ko dopolnijo starost 55 let. Pred 60. letom se lahko upokojijo tudi tisti, ki jim zdravstveno stanje ne dopušča opravljanja vojaške službe. Ko se pripadniki obrambnih sil upokojijo, so izbrisani iz registra aktivne in rezervne sestave, zato od takrat niso več mobilizirani. Pripadniki obrambnih sil, podobno kot pri nas, ne smejo biti včlanjeni v politične stranke, ne smejo se tudi udeleževati političnih dogodkov, lahko pa sodelujejo na vseh nepolitičnih dogodkih in aktivnostih, ki razvijajo domoljubne, nacionalne in podobne vrednote. Poklicni vojaki ne smejo zasedati položajev, ki temeljijo na političnem zaupanju, lahko so le na položajih javnih uslužbencev, zaposlenih v nacionalnem varnostnem sistemu.

Znesek plače za vojake in seznam dodatnih obveznosti, ki prinašajo dodatke, določi vlada. Osebe z enkratno vojaško specializacijo imajo zagotovljeno še dodatno spodbudo. Poskrbljeno je tudi za socialno varnost, ki vojakom jamči zdravstveno varnost in zavarovanje (obvezno življenjsko in nezgodno zavarovanje, ki se krije iz državnega proračuna), med opravljanjem vojaške službe jim država krije poštno in prevozne stroške (za vse vrste prevoza, razen taksijev), lahko dobijo vojaško stanovanje, hkrati pa so upravičeni tudi do 30 dni plačanega dopusta. Glede na delovno dobo v vojski lahko dobijo še dodatni plačani dopust, a ne več kot 15 dni. Prav tako so upravičeni do odškodnin, nadomestila ob smrti ali ob poslabšanju zdravstvenega stanja ter do posebne pokojnine za vojake. Če pripadnik obrambnih sil postane opravilno nesposoben, dobi odškodnino v višini 60 mesečnih plač. Ob smrti pa svojci dobijo 120 mesečnih plač. Litva si v prihodnje želi socialno varnost še povečati, in sicer s posebnim programom in z uvedbo nefinančne pomoči družinam vojakov, ki sodelujejo na mednarodnih misijah. Namen socialne pomoči je zmanjšati odhajanje osebja in povečati motivacijo za službovanje v poklicni vojski ter aktivni rezervi, hkrati pa tako pripadnikom obrambnih sil in njihovim družinam zagotoviti socialno varnost. Motivacijo za služenje v obrambnem sistemu poskušajo doseči z denarno nagrado za določeno število let službovanja, povračilom potnih stroškov, nadomestilom za ločeno družinsko življenje, finančno pomočjo med študijem ter s povračilom potnih stroškov za pripadnike aktivne rezerve. Cilj teh ugodnosti je povečati materialno motivacijo za služenje v nacionalnem obrambnem sistemu, saj se ve, da plača v javnem sektorju v motivacijskem smislu ni tako prilagodljiva, kot je v zasebnem sektorju (Cieminyte, 2009).

4.4 Zvezna Republika Nemčija

Nemška vojska je primer vojske, ki je vključena v uslužbenski sistem. Po koncu vojne Nemčija ni imela svoje enotne vojske. V začetku petdesetih let prejšnjega stoletja se je začelo sodelovanje z Natom, predvsem zaradi groženj Sovjetske zveze ter ozadja korejske vojne. Zahodnonemške vojaške sile so že takoj uvrstili v uslužbenski sistem, kar pomeni, da nimajo svojih predpisov in plačnega sistema. Tak sistem je bil uveljavljen z uvedbo stalne vojske in je še vedno enak. Nemški sistem dovoljuje parlamentu obsežen nadzor nad obrambnimi silami in hkrati poveljujočemu v vojski onemogoča, da bi ravnal po svoji vesti, saj za vsako odločitev potrebuje politično dovoljenje.

Ureditev plač v javnem sektorju temelji na delitvi statusa zaposlenih na uradnike (Beamter), uslužbenca (Angestellte) in delavce (Arbeiter). Plače uradnikov enotno ureja Zvezni zakon o plačah, plače uslužbencev in delavcev pa urejajo predvsem kolektivne pogodbe. Zvezni zakon o plačah ureja plače in druge prejemke zveznih uradnikov, uradnikov dežel, občin, zvez občin in drugih organizacij, zavodov ter skladov javnega prava, sodnikov zveznih in deželnih sodišč. Plačni sistem je torej enotno urejen z zveznim zakonom, zato lahko dežele sprejmejo predpise, ki urejajo področje plač, le, če je to dovoljeno z zveznim zakonom. Izrecno je tudi določeno, da plačo uradnikov, sodnikov in pripadnikov obrambnih sil ureja zakon, kar izključuje možnost urejanja s podzakonskimi predpisi ali kolektivnimi pogodbami. Treba je opozoriti še na dejstvo, da so po zakonski določbi dodatna zagotovila, sporazumi in poravnave, ki naj uradniku, sodniku ali pripadniku obrambnih sil preskrbijo višjo plačo od tiste, ki mu pripada po zakonu, pravno neučinkovita. Iz povedanega izhaja, da bi bil morebitni predpis, ki bi lahko bil podlaga za višji dohodek, nezakonit. Posebnost nemškega plačnega sistema je tudi ta, da se službeni prejemki izplačujejo mesečno, in sicer vnaprej, ne šele po opravljenem delu. Če oseba opravlja delo na več delovnih mestih, ki niso nezdružljiva, in ima torej različne nazive, se mu izplača plača, ki pripada nazivu z višjimi prejemki. Plača se ne navezuje na delovno mesto uradnika, temveč na naziv, ki ga ta pridobi z imenovanjem. Zakon tako določa, da se morajo naloge uradnikov ovrednotiti skladno z njihovo zahtevnostjo in dodeliti ustreznim nazivom. Določeno je tudi, da se z razporeditvijo v plačne razrede vzpostavi splošno razmerje med nazivi in plačami uradnikov, sodnikov in pripadnikov obrambnih sil. Osnovna plača se tako določi na podlagi plačnega razreda, v katerega je uvrščen njegov naziv (Schubert, 2009).

Preglednica 1:
Primerjalna
analiza držav
o vključenosti
vojakov v
sistem javnih
uslužbencev in
plačni sistem

Država	Vojaki so vključeni v sistem javnih uslužbencev	Vojaki imajo svoj plačni sistem
Slovenija	da	ne
Češka republika	ne	da
Litva	ne	da
Nemčija	da	ne
Belgija	ne	da

Sklep Na podlagi (omejene) mednarodne primerjave (tabela 1) lahko ugotovimo, da so vojaki del uslužbenkega sistema v Sloveniji, Nemčiji in na Češkem, v Litvi in Belgiji pa so si enotni v mnenju, da so pripadniki obrambnih sil posebna kategorija uslužbencev, ki je ni mogoče enačiti z drugimi javnimi uslužbenci, zato morajo imeti svoj plačni sistem. Prepričani so, da je le takšna ureditev ustrezna in da se pripadniki obrambnih sil zaradi svojih posebnosti nikakor ne morejo primerjati z drugimi javnimi uslužbenci. Takšno ureditev bi v Sloveniji podprl tudi nekdanji načelnik generalštaba generalpodpolkovnik Albin Gutman, ki navaja, da pri pripadnikih SV kot javnih uslužbencih niso dovolj upošteevane posebnosti vojaškega poklica, saj opravljajo svoje delo v bistveno drugačnih razmerah in z drugačnimi sredstvi, kot to velja za druge javne uslužbence (Pišlar, 2007). Podobno je položaj pripadnikov SV zagovarjal tudi nekdanji minister za obrambo, ki je trdil, da je vključenost vojakov v sistem javnih uslužbencev slovenska posebnost in da vojaki niso tipični javni uslužbenci (Grmek, 2007). Obema mnenjema lahko na podlagi mednarodne primerjalne analize pritrdimo. Večina slovenskih strokovnjakov meni, da izločitev pripadnikov Slovenske vojske iz plačnega sistema ne bi prinesla večjih pravnih posledic. Tudi če bi jih resnično izločili iz enotnega plačnega sistema, bi njihovi prejemki morali ostati v okvirih, ki veljajo za ves javni sektor. Pripadniki SV bi verjetno dosegli manjše povišanje plače, in sicer na račun dodatkov, ki so bili po novem plačnem sistemu prevedeni v osnovno plačo¹¹ in za katere menijo, da v tem plačnem sistemu niso dovolj upoštevani¹² ali pa še nikoli niso imeli vloge dodatka. Kot primer navajajo dodatek za dostop do tajnih podatkov in dodatek za varnostno preverjanje. Ti dve omejitvi še nista bili ustrezno ovrednoteni. Novega dodatka ni predvidel niti Zakon o dostopu do tajnih podatkov, ki je bil sprejet leta 2002, saj je bila takrat že v veljavi zamrznitev plač in s tem tudi omejitev novih dodatkov. Vse od leta 2002, ko se je začel uvajati enotni plačni sistem, so pripadnike SV začeli izenačevati z drugimi javnimi uslužbenci. Posledica izenačitve je prav v odsotnosti dodatkov za posebne pogoje dela, kamor spada tudi varnostno preverjanje, ki prav tako ni upoštevano v plači pripadnika SV.

Ločitev pripadnikov vojske in drugih javnih uslužbencev bo izjemno težko uveljaviti, saj lahko pričakujemo odpor drugih poklicnih skupin (policija, sodniki, zdravniki in drugi), ki so željo po izločitvi iz enotnega plačnega sistema že izrazile. Omenimo naj predvsem skupino uniformiranih poklicev, v katero poleg pripadnikov vojske uvrščamo policiste, carinike in paznike, ki so po zahtevnosti nalog, zahtevani usposobljenosti, odgovornostih in pooblastilih, psihofizičnih in umskih naporih ter vplivu okolja med seboj primerljivi. Ravnodušni pa v primeru izločitve pripadnikov vojske ne bi ostali niti zaposleni v obveščevalno-varnostnih službah in drugih različnih organih državne uprave, ki so prav tako obremenjeni z mehanizmom nenehnega varnostnega preverjanja.

¹¹ Dodatek za vrednotenje posebnih obremenitev in prepovedi, dodatek za vrednotenje posebnih pogojev dela in odgovornosti, dodatek za omejitev pravice do stavke in dodatek po 58. členu Zakona o službi v Slovenski vojski – povečanje osnovne plače za 10 odstotkov (Kolektivna pogodba za javni sektor, priloga 1, 2008).

¹² Zmanjšanje dodatka za stalnost oziroma dodatka na delovno dobo z 0,5 na 0,33.

Tudi na Ministrstvu za javno upravo nad zamislijo, da bi pripadnike vojske izvzeli iz enotnega plačnega sistema, niso navdušeni, saj je eno izmed njegovih temeljnih izhodišč prav njegova enotnost za ves javni sektor, brez izjem. Če bi jih izločili, bi to pomenilo začetek konca enotnega plačnega sistema. Hkrati pa izločitev vojakov iz skupnega plačnega sistema v času globalne gospodarske krize ne bi bila ravno modra odločitev. Obrambni proračun je bil že tako temeljito zmanjšan, posledica tega je zelo omejeno kupovanje sodobnih oborožitvenih sistemov. Ob izstopu iz skupnega plačnega sistema pa bi lahko pričakovali, da bi ga vlada še dodatno zmanjšala, s tem pa bi bilo tudi manj sredstev za izplačilo plač pripadnikom vojske. Glede na dejstvo, da si ti delijo usodo celotnega javnega sektorja, jim ni treba skrbeti, da bi se njihove plače zmanjšale. Vlada namreč v trenutni gospodarski krizi in ob sorazmerno visoki stopnji varnosti obrambnemu področju namenja zelo malo proračunskih sredstev. Izpostavljena dilema izbire med »topovi ali kruhom« je v tem trenutku jasna. Najprej je treba poskrbeti za osnovno eksistenco ljudi, kar pomeni, da trenutno čas ni primeren niti za pogovore o povišanju plač niti za posodabljanje oborožitvenih sistemov. Ko pa se bo gospodarstvo ponovno okrepilo, bo tematika ponovno aktualna.

Ob razmišljanju o morebitni uvedbi ločenega plačnega sistema je treba opozoriti še na eno slabost, in sicer na pomanjkanje socialnega dialoga ter nezmožnost poenotenja zahtev med Ministrstvom za obrambo, Slovensko vojsko in sindikati, ki bi se ob uvedbi samostojnega plačnega sistema verjetno še poglobila, saj bi na površje prišli apetiti posameznikov, predvsem tistih, ki zasedajo najvišja mesta, medtem ko se položaj vojakov finančno verjetno ne bi bistveno spremenil.

Vsekakor menimo, da bi bilo treba položaj pripadnikov SV znotraj sistema ponovno proučiti in za nekatere skupine, ki opravljajo predvsem tehnične naloge in so bile z vstopom v nov sistem najbolj oškodovane, definirati nova delovna mesta in nove plačne razrede. Težko je urediti enoten sistem, ki bi ugajal vsem. Glede na očitne posebnosti vojaškega sistema menimo, da bi pripadniki Slovenske vojske lahko tvorili posebno podskupino znotraj uslužbenskega sistema z ločeno plačno lestvico, ki bi glede na njihove posebnosti določala nekatere dodatke, ki pa vseeno ne bi smeli predstavljati večjega dela plače. Seveda pa ostaja tudi možnost, da bi lahko znotraj skupnega plačnega sistema z veliko volje, truda in predvsem s socialnim dialogom dosegli nekatere dopolnitve, s katerimi bi pripadniki vojske po končani globalni finančni krizi lahko izboljšali svoj položaj. Trenutno morajo kot vsi državljani oziroma javni uslužbenci deliti skupno usodo, predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ko pa se bo gospodarstvo stabiliziralo, verjamem, da bodo pomembne tudi teme, povezane z novimi dodatki in izboljšanjem položaja posameznih poklicnih skupin, med drugim tudi pripadnikov Slovenske vojske.

Literatura

1. Bratušek, B., 2000. *Vojaški menedžment: Vodenje in poveljevanje*. Ljubljana: MO RS, Poveljniško-štabna šola.
2. Cieminyte, V., 2009. *Intervju z avtorico. Po pošti, 16. januar 2009*.
3. Grizold, A., 1999. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
4. Grizold, A., 2005. *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Grmek, M., 2007. *Na MO o predlogu vojaškega zakona in role 2. Slovenska vojska. XV–10, str. 2*.
6. Haček, M., 2001. *Sistem javnih uslužbencev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Haček, M., Bačlija I., 2007. *Sodobni uslužbenški sistemi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. *Kolektivna pogodba za javni sektor (KPJS)*. Uradni list RS, št. 57/2008.
9. Lončar, M., Tkavc, S., Tušak Masten, R., Korenjak, J., 2008. *Nekateri vidiki organizacije, vodenja in poveljevanja v Slovenski vojski*. V Tušak Masten R., Tkavc, S., Tušak, M., ur. *Človeški viri v Slovenski vojski*. Ljubljana: Fakulteta za šport., str. 5–20.
10. Moerman, C., 2009. *Intervju z avtorico. Po pošti, 17. marec 2009*.
11. Pišlar, M., 2007. *Pričakujem, da se bo število odhodov zmanjšalo*. Slovenska vojska. XV–8, str. 3–5.
12. *Predlog Zakona o sistemu plač v javnem sektorju*. 58. seja vlade, 17. 1. 2002: številka: 113-19/2001-3. Dostopno prek: <http://www.dzrs.si/index.php?id=101&st=a&vt=511&qt=zakon+o+sistemu+pla%28+v+javnem+sektorju&mandate=1&o=20&unid=PZ3|C12565D400354E68C1256B49003C652&showdoc=1> (20. 5. 2010).
13. Schubert, T., 2009. *Intervju z avtorico. Po elektronski pošti, 14. januar 2009*.
14. Slovenska vojska. 2010. *O Slovenski vojski*. <http://www.slovenskavojska.si/o-slovenski-vojski/>, 5. 10. 2010.
15. *Uredba o nagradah za sklenitev in podaljšanje pogodbe o zaposlitvi v Slovenski vojski*. Uradni list RS, št. 67/2008.
16. *Uredba o uvrstitvi formacijskih dolžnosti in nazivov v Slovenski vojski v plačne razrede*. Uradni list RS, št. 71/2008.
17. *Uredba o spremembi Uredbe o uvrstitvi formacijskih dolžnosti in nazivov v Slovenski vojski v plačne razrede*. Uradni list RS, št. 78/2008.
18. *Ustava Republike Slovenije*. Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03 in 69/04.
19. Vanderstuyf, P., 2008. *Intervju z avtorico. Po elektronski pošti, 23. december 2008*.
20. Vidič, B., 2009. *Intervju z avtorico*. Ljubljana 6. maj 2009.
21. Virant, G., 2004. *Pravna ureditev javne uprave*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
22. *Zakon o javnih uslužbencih (ZJU-UPB1)*. Uradni list RS, št. 63/2007.
23. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih uslužbencih*. Uradni list RS, št. 65/2008 in 96/2008.
24. *Zakon o obrambi (ZObr-UPB1)*. Uradni list RS, št. 103/2004.
25. *Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS-UPB7)*. Uradni list RS, št. 95/2007.
26. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o sistemu plač v javnem sektorju*. Uradni list RS, št. 110/2007, 17/2008, 58/2008, 80/2008 in 120/2008.
27. *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)*. Uradni list RS, št. 68/2007.
28. Zechmeisterova, J., 2009. *Intervju z avtorico. Po elektronski pošti, 19. januar 2009*.

CELOSTNA SKRB ZA PRIPADNIKE SLOVENSKE VOJSKE V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH

WELFARE CARE FOR MEMBERS OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES IN INTERNATIONAL OPERATIONS AND MISSIONS

Professional article

Povzetek Članek predstavlja organizacijo in delovanje celostne skrbi za zaposlene v Slovenski vojski. Avtor je opravil raziskavo s poudarkom na organizaciji celostne skrbi in njeni učinkovitosti, kot jo zaznavajo pripadnice in pripadniki Slovenske vojske, ki opravljajo svoje naloge v mednarodnih operacijah in na misijah (MOM). Raziskava je bila opravljena na vzorcu tistih pripadnikov Slovenske vojske, ki so se udeležili ene ali več mednarodnih operacij in misij. Rezultati so pokazali, da anketiranci celostne skrbi za pripadnike v mednarodnih operacijah in na misijah niso ocenili z ocenami, ki bi kazale na visoko stopnjo zadovoljstva.

Ključne besede *Celostna skrb, mednarodne operacije in misije, raziskava.*

Abstract The article presents the organization and activities related to welfare care for members of the Slovenian Armed Forces. The author has conducted a research with an emphasis on the organization and efficiency of welfare care as perceived by members of the Slovenian Armed Forces who perform duties in international operations and missions. The research was carried out among those members of the Slovenian Armed Forces who had at least once participated in international operations and missions. The results showed that respondents assessed the welfare care for servicemembers in international operations and missions with grades indicating a poor level of satisfaction.

Key words **Welfare care, international operations and missions, research**

Uvod Celostna skrb za pripadnike (CSP) Slovenske vojske (SV) je razmeroma nova dejavnost znotraj vojaške organizacije, ki se ukvarja s posameznikom, njegovim počutjem, potrebami in splošno blaginjo. Obsega številne različne programe, in sicer zdravstveno, psihološko, duhovno ter socialnovarstveno oskrbo, pravno pomoč, športne dejavnosti, organizirano preživljanje prostega časa in skrb za družinske člane.

Uvedbo te dejavnosti je spodbudilo spoznanje, da se z njo povečuje delovna učinkovitost, saj so pripadniki SV pri svojem delu izpostavljeni nadpovprečnim obremenitvam in stresu.

Razvoj celostne skrbi je nedvomno pospešila profesionalizacija, saj so se z njeno uvedbo spremenili tako profil zaposlenih kot tudi intenzivnost nalog in okolje, v katerem se izvajajo. Podobno ali še pomembnejšo vlogo pa sta pri razvoju celostne skrbi imela tudi vključevanje Slovenske vojske v mednarodne integracije in sprejem novih mednarodnih obveznosti. Skrb za pripadnike v mirovnih operacijah in na misijah daleč od doma ter v zelo zahtevnem okolju je postala nuja, ki neposredno vpliva na delovno in bojno pripravljenost, moralo ter motivacijo.

1 PODROČJA DELOVANJA TER URESNIČEVANJE CELOSTNE SKRBI V SLOVENSKI VOJSKI

1.1 Področja delovanja

Zdravstvena oskrba: zdravstveno oskrbo, kot jo predvideva direktiva za razvoj in uresničevanje celostne skrbi, sestavljajo programi in postopki rednega zdravstvenega zavarovanja in varstva, naloge preventivne zdravstvene skrbi, oblikovanje pogojev za prednostno zdravljenje in rehabilitacijo za posamezne kategorije pripadnikov ali za pripadnike na posebnih nalogah ter programi zdravstvenega osveščanja. Zdravstveno osveščanje vključuje spremljanje zdravstvenega stanja in načrtno vzgojo ter osveščanje za zdravo življenje (Direktiva za razvoj in izvajanje celostne skrbi za pripadnike Slovenske vojske, GŠSV, št. 804-338/2009-1, z dne 16. 9. 2009).

Psihološka oskrba: naloga psihološke dejavnosti je psihološka podpora ciljem SV pri zagotavljanju zmogljivosti in pripravljenosti sil za uresničevanje poslanstva v nacionalnem in mednarodnem vojaškem okolju. Psihološka dejavnost je pomembna tako pri podpori poveljevanju kot pri zagotovitvi delovanja sil. Ukvarja se z vedenjem, doživljanjem in osebnostjo posameznika, ki je temelj vojaške organizacije in delovanja. S tem prispeva k celovitemu psihološkemu zdravju in razvoju pripadnikov in enot SV (Direktiva o izvajanju psihološke dejavnosti v Slovenski vojski, GŠSV, št. 812-8/2010-1, z dne 3. 5. 2010).

Socialnovarstvena oskrba: obsega strokovno svetovanje, postopke za reševanje posameznikovih socialnih kriz, oblikovanje pozitivne socialne klime v poveljstvih in enotah ter strokovno sodelovanje s civilnimi ustanovami socialnega varstva in skrbstva (Direktiva za razvoj ...).

Pravna pomoč in pravno svetovanje: na podlagi odločitve ministra se zagotovi pripadnikom v primerih, povezanih s kazenskimi ali odškodninskimi postopki, nastalimi kot posledica vojaške ali druge službe v državi ali zunaj nje, če so jo opravljali skladno s predpisi (Direktiva za razvoj ...).

Pripadnikom in družinskim članom je na njihovo zahtevo zagotovljeno brezplačno pravno svetovanje, ki obsega:

- pojasnila o pravnem položaju v zadevah, povezanih z opravljanjem vojaške službe;
- pojasnila o pravicah in obveznostih pri uvedbi postopka, o pristojnostih državnih in drugih organov, o postopkovnih pravilih, stroških in načinu izvršitve sodne ali druge odločbe (ZSSloV, Uradni list RS, št. 68/2007, 58/08, člena 81 in 82).

Religiozna duhovna oskrba: v SV je bila religiozna duhovna oskrba v normativnih aktih prvič neposredno omenjena že v 52. členu Zakona o obrambi (ZObr, Uradni list RS, št. 82/1994) z naslovom Varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do ugovora, in sicer v točki 3, ki pravi: »Vojaška oseba ima med vojaško službo pravico do religiozne duhovne oskrbe. Organizacijo religiozne duhovne oskrbe in način izvrševanja pravice do te oskrbe določi minister.«

Religiozna duhovna oskrba vključuje vsebine, oblike in metode verske oskrbe vseh pripadnikov, ne glede na njihovo veroizpoved.

Športne dejavnosti: pripadnikom in njihovim družinskim članom ministrstvo zagotavlja možnost uporabe športnih in drugih rekreacijskih objektov ter naprav v vojaških in drugih objektih ministrstva ter sodelovanje pri športnih dejavnostih za ohranjanje telesne, duševne in zdravstvene sposobnosti za vojaško službo, ki jih organizirajo generalštab in druga poveljstva, enote, zavodi ali ministrstvo (ZSSloV).

Organizirano preživljanje prostega časa: možnost organizirane rekreativne dejavnosti se pripadnikom in njihovim družinskim članom zagotavlja z organiziranjem taborov, športnih srečanj, pohodov, srečanj za člane družin, likovnih kolonij, z uporabo počitniških zmogljivosti ministrstva in drugimi dejavnostmi. Udeleženci krijejo stroške nekaterih dejavnosti, kot na primer uporabo počitniških zmogljivosti, in sicer skladno s predpisi o opravljanju lastne dejavnosti ministrstva in splošnimi predpisi (ZSSloV).

Skrb za družine pripadnikov SV: Zakon o služenju v Slovenski vojski v sedmem poglavju predvideva udeležbo družinskih članov na vseh področjih celostne skrbi. Tako v okviru zdravstvene oskrbe družinski člani lahko sodelujejo pri programih zdravstvenega osveščanja. Pri napotitvi na opravljanje vojaške službe ali na drugo delovno mesto v skupna poveljstva ali enote mednarodnih organizacij pa imajo pravico do preventivnih zdravstvenih ukrepov.

Do strokovne psihološke pomoči imajo družinski člani pravico pred napotitvijo na opravljanje vojaške službe zunaj države in med njim.

Iz zakona izhajajo tudi možnost brezplačnega pravnega svetovanja družinskim članom, subvencioniranje dela oskrbnine za varstvo predšolskih otrok v javni varstveni ustanovi in znižanje neprofitne najemnine pod posebnimi pogoji.

Prav tako lahko družinski člani sodelujejo pri vseh oblikah religiozne duhovne oskrbe, in sicer v obsegu, ki ga sami izberejo.

Za športne aktivnosti velja, da imajo družinski člani pravico do brezplačne uporabe telovadnic in drugih športnih objektov SV, in sicer zunaj delovnega časa in skladno z možnostmi posamezne enote.

Poleg naštetega ZSSloV v členih od 86 do 88 opredeljuje tudi pravice družinskih članov ob smrti ali invalidnosti pripadnika SV. To so pravica do enkratne denarne pomoči in povrnitev stroškov pogreba ter prevoz umrlega, ki je izgubil življenje med opravljanjem vojaške službe brez svoje krivde, na kraj pogreba. Zakonec in otroci pokojnega lahko zadržijo najemniško razmerje za službeno stanovanje.

Družinskim članom pripadnika, ki je izgubil življenje med vojaško službo pri obrambi države ali pri izvajanju nalog, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah oziroma z mednarodnimi pogodbami, ali pri opravljanju drugih nalog SV, pripadajo še pravice, kot so:

- psihološka oskrba;
- štipendiranje šoloobveznih otrok, vendar ne dlje kot do dopolnjenega 27. leta starosti;
- brezplačna pravna pomoč za urejanje zadev, povezanih s smrtjo pripadnika;
- prednost pri obravnavanju prošnje za zaposlitev brezposelnega zakonca ali otroka na ministrstvu, če izpolnjuje pogoje za zasedbo formacijske dolžnosti ali delovnega mesta;
- uporaba počitniških zmogljivosti ministrstva deset let po smrti pripadnika pod pogoji, ki veljajo za druge pripadnike.

1.2 Cilji programov

Namen in cilj programov celostne skrbi je razvijanje lastnosti, ki pozitivno vplivajo na večjo delovno učinkovitost. Sem se štejejo vse aktivnosti, ki znižujejo raven stresnih stanj, krepijo psihofizično pripravljenost, neobvezno in zanimivo povezujejo pripadnike pri skupnih interesnih aktivnostih zunaj delovnega časa ter krepijo pripadnost Slovenski vojski z neobveznimi, programsko vodenimi druženji. Področja pomoči morajo vključevati tudi tiste programe, ki pripadnikom ponujajo storitve, dosegljive v civilnem okolju, ki jih zaradi prezaposlenosti ali dela v tujini ne morejo izkoristiti. (Direktiva za razvoj ...)

1.3 Upravičenci

Do celostne skrbi so upravičeni pripadniki stalne in pogodbene rezervne sestave med opravljanjem vojaške službe in usposabljanjem ter prostovoljci med služenjem

vojaškega roka. Poleg njih so do nje upravičeni tudi družinski člani pripadnikov stalne sestave. To so zakonec, zunajzakonski partner ali partner iz skladno s predpisi registrirane istospolne partnerske skupnosti ter otroci ali posvojenci oziroma pastorki do polnoletnosti, če z zakonom ni drugače določeno. Otroci, nad katerimi je skladno s predpisi podaljšana roditeljska pravica, imajo te pravice, dokler roditeljska pravica traja (ZSSloV, člen 76, točki 2 in 3).

Direktiva za razvoj in izvajanje celostne skrbi za pripadnike krog upravičencev glede na ZSSloV še nekoliko razširi in pravico do uporabe programov ponudi tudi upokoženim ali nekdanjim pripadnikom ter družinam umrlih pripadnikov SV. Nekateri programi so namenjeni tudi veteranski in stanovski organizaciji.

2 CELOSTNA SKRB ZA PRIPADNIKE SLOVENSKE VOJSKE V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH

Pripadnik Slovenske vojske je s sodelovanjem v kateri koli mednarodni operaciji ali na misiji izpostavljen večjim obremenitvam kot pri delu doma. Te obremenitve izhajajo predvsem iz nalog, ki so lahko nevarne ali monotone, vedno pa zahtevajo popolno koncentracijo. Svoje dodajo tudi okolje z neugodnimi klimatskimi razmerami, pogosto odklonilen ali sovražen odnos lokalnega prebivalstva in osebna prizadetost nad razmerami na območju, kjer delajo. Premalokrat so omenjeni tudi odnosi znotraj kolektiva. Ti se lahko v šestih mesecih, kolikor običajno traja posamezna izmena v MOM, precej poslabšajo. K temu poleg naštetega največ prispevajo skupno bivanje na omejenem prostoru brez zasebnosti, druženje in delo z vedno istimi ljudmi, pa tudi pomanjkanje prostega časa in včasih spanca. Ne smemo pozabiti na enega glavnih dejavnikov, ki določa počutje posameznika, na njegovo družino. Ta se po odhodu enega ključnih članov spopada z oteženim reševanjem vsakodnevnih težav. Dodatno skrb doživlja družina, katere član odhaja na območje s povečano stopnjo ogroženosti. Vse težave in skrbi doma se s komunikacijo prenašajo tudi na odsotnega člana in neposredno vplivajo na njegovo počutje.

Da bi lahko pripadnik SV čim boljše uresničeval delovne naloge, mora zaupati sistemu in se počutiti varen. Pripadnik na misiji v tujini mora verjeti, da bodo domači dobili denarno pomoč in da bo nekdo v njegovi matični enoti poskrbel za rešitev težav, če družina sama tega ne bi zmogla. Prav tako mora biti prepričan, da domači vedo, kje in kakšno pomoč lahko pričakujejo od vojaške organizacije. Posameznik, osredotočen na delo, mora med svojo odsotnostjo skrb za svojo varnost in varnost svojcev zaupati sistemu (Vešnar, 2003, str. 92).

2.1 Zagotavljanje celostne skrbi za pripadnike v MOM

Poleg področij celostne skrbi, določenih v ZSSloV, ki naj bi jih bili deležni pripadniki SV med delom doma ali v MOM, so udeleženci mednarodnih operacij in misij zaradi posebnosti nalog in okolja deležni dodatnih ugodnosti. Pripadnikom, ki zaradi obveznosti, prevzetih v mednarodnih organizacijah in z mednarodnimi pogodbami,

kot so operacije, misije in druge oblike delovanja, opravljajo vojaško službo zunaj države, se zagotavljajo:

- možnost komuniciranja z družinskimi člani;
- organiziran brezplačen obisk doma, navadno enkrat v treh mesecih, če razmere, v katerih se opravlja vojaška služba, to omogočajo in če je to predvideno z odločitvijo o napotitvi na opravljanje vojaške službe zunaj države;
- pravico do posebnega dopusta skladno z merili, ki veljajo po predpisih mednarodne organizacije, znotraj katere se vojaška služba opravlja oziroma kot je predvideno z odločitvijo o napotitvi na opravljanje vojaške službe zunaj države;
- pomoč pri varstvu ali šolanju otrok, varstvu invalidnega družinskega člana oziroma zaposlitvi nezaposlenega zakonca (ZSSloV, člen 90).

Zdravstvena oskrba

V MOM se zdravstvena oskrba zagotavlja v okviru načrtov logistične podpore za zdravstveno oskrbo posameznih operacij ter na podlagi dvo- ali večstranskih sporazumov z vojaškim in civilnim zdravstvom drugih vojsk in držav ter sistemom zdravstva v RS (Žurman in drugi, 2008, str. 58).

Organiziranost in struktura zdravstvene oskrbe v MOM sta odvisni od narave in obsega operacije oziroma misije, od koncepta zdravstvene oskrbe in ravni funkcijske podpore, ki jo omogoča partnerska država, ter velikosti kontingenta SV (SVNKON). Pripadnikom SV v MOM se, če je to mogoče, zagotovi zdravstvena oskrba z zdravniškim osebjem SV vsaj do prve ravni, kar ima še posebno velik vpliv na moralo in motivacijo.

Če je enota SVNKON na ravni enega oddelka, je nosilec zdravstvene oskrbe navadno »bojni reševalec«. To je strokovno usposobljen vojak s potrebno opremo.

Če je enota SVNKON velikosti čete (baterije), je nosilec zdravstvene oskrbe medicinski tehnik z bolničarjem in nujnim reševalnim vozilom, ki se enoti doda iz zdravstvenega voda ROLE 1.

V sestavi SVNKON ravni bataljona je nosilec zdravstvene oskrbe zdravstveni vod ROLE 1, ki zagotavlja prvo raven zdravstvene oskrbe.

Kadar je SVNKON na ravni bataljonske bojne skupine, sta v osnovnem bataljonu nosilca zdravstvene oskrbe zdravstveni vod ROLE 1 in vojaška zdravstvena enota ROLE 2LM, ki zagotavlja drugo raven zdravstvene oskrbe. Sta iz sestave vojaške zdravstvene enote ali sestave zavezniških enot (Direktiva za organiziranje zdravstvene oskrbe Slovenske vojske, GŠSV, št. 804-28/2007-1, z dne 19. 11. 2007).

Psihološka oskrba

Psihološko oskrbo v SV zagotavlja Oddelek za psihološko dejavnost na operativni ravni, ki je tudi glavni nosilec vseh treh faz psihološke oskrbe v MOM. Te so:

psihološke priprave v MOM, ki obsegajo seznanjanje ter pripravo enot in poveljniškega kadra na morebitne posledice čezmernih obremenitev, stresa ali travme, oblikovanje dobrih medsebojnih odnosov, reševanje konfliktnih situacij in priprave na daljšo odsotnost od doma. Med pripravami se udeležencem MOM pred odhodom razdelijo brošure z naštetimi mogočimi situacijami in načinom njihovega obvladovanja. Za potrebe kriznega interveniranja je vzpostavljena telefonska linija, ki deluje 24 ur in je dosegljiva tako pripadnikom SV doma kot v MOM ter njihovim svojcem;

psihološka oskrba v MOM, za katero podobno kot za zdravstveno oskrbo velja, da je odvisna od narave in obsega MOM. Kadar v MOM sodeluje SVNKON velikosti bataljona ali bojne skupine, je psiholog stalno prisoten. Če je SVNKON na ravni čete ali manj, je obisk psihologa zagotovljen najmanj trikrat med posamezno rotacijo oziroma po potrebi;

psihološka oskrba po vrnitvi iz MOM, za katero sta bistveni analiza doživljanja psihičnih obremenitev med MOM (v obliki vprašalnikov) in uspešna vključitev v domače okolje.

Socialnovarstvena oskrba

Spada med najbolj zapostavljena področja CSP v SV. To se kaže že v številu strokovnih izvajalcev, saj sta za več kot 7500 pripadnikov stalne sestave in vse njihove družinske člane na voljo le dve socialni delavki. Naslednja velika težava je neizpolnjevanje zakonskih določil, kot je na primer pravica do subvencioniranja dela oskrbnine za varstvo predšolskih otrok, saj kljub dejstvu, da Zakon o službi v Slovenski vojski velja že tri leta, do dogovora med Vlado RS, ki naj bi določila merila in višino subvencije, ter Ministrstvom za obrambo še ni prišlo.

Pravna pomoč in pravno svetovanje

V primerjavi s pravno pomočjo, ki se izvaja v okviru zakonskih določil, pravno svetovanje pripadnikom SV in njihovim družinskim članom v okviru CSP ne deluje skladno s sistemsko ureditvijo. Pravni svetovalci delujejo le na ravni od poveljstev brigad navzgor. Posledica slabe obveščenosti o njihovem delovanju je, da vojaki v nižjih enotah niso seznanjeni z možnostjo pravnega svetovanja. Podobne težave so v tudi v MOM, čeprav naj bi matična enota pred odhodom zagotovila pripadnikom in družinskim članom kartico s telefonsko številko, prek katere se, če je treba, naveže stik z ustrezno strokovno osebo v enoti ali na Poveljstvu sil.

Religiozna duhovna oskrba

Tudi vojaški vikariat sodeluje pri vseh fazah napotitve pripadnikov SV v MOM. Vojaški kaplani so pri pripravah vojakov na odhod zadolženi za seznanitev z vero, kulturo, jezikom, zgodovino in okoliščinami v krajih, kamor vojaki odhajajo. Ker so to pogosto območja, na katerih prevladuje islamska kultura, na priprave povabijo tudi predstavnike islamske ali pravoslavne cerkve, ki delujejo v Sloveniji. Med misijo so njihove naloge:

- stalno spremljanje enote,
- pogovor z vojaki,
- pomoč v stiskah in stresnih položajih,
- spremljanje ranjenih in umirajočih,
- pisanje oporok (po pooblastilu poveljnika),
- vzdrževanje stika z domačimi,
- priprava bogoslužij za pripadnike SV in priprava večnacionalnih ekumenskih bogoslužij,
- sodelovanje s krajevnimi verskimi voditelji.

Duhovna oskrba pripadnikov SV v MOM poteka od božiča 2001, ko je vojaški vikar mag. Jože Plut obiskal pripadnike vojaške policije v bazi Butmir v Sarajevu. Od leta 2002 velja praksa, da vojaški kaplan vsak mesec en teden preživi na območju misije. Danes je na številnejših misijah zagotovljena stalna prisotnost vojaškega kaplana (po Jakopič, 2005, str. 75–78).

Športne dejavnosti

Športne dejavnosti v MOM potekajo glede na možnosti in okoliščine posamezne operacije. V primerih, ko je SVNKON nameščen v mednarodnih bazah s športnimi objekti, se njihova uporaba za pripadnike SV opredeli v tehničnih sporazumih. Kadar te možnosti ni, je na območju nastanitve kontingenta urejen prostor ali šotor s športno opremo¹.

3 RAZISKAVA O ZADOVOLJSTVU PRIPADNIKOV SV S CELOSTNO SKRBJO V MOM

3.1 Cilji raziskave

Cilja ankete sta bila preveriti zadovoljstvo pripadnikov SV z uresničevanjem celostne skrbi ter njeno učinkovitost v MOM. Namen je bil tudi, da se z vpogledom v rezultate opredelijo potrebe po morebitnih spremembah in izboljšavah sedanjega sistema celostne skrbi za pripadnike pri delu doma in še posebno v MOM.

3.2 Vprašalnik

Vprašalnik je bil sestavljen iz 31 vprašanj, oblikovanih v trdilni obliki. Razvrščena so bila po naključnem vrstnem redu. Izhodišče so predstavljala področja CSP, kot jih opredeljuje Zakon o službi v Slovenski vojski. Nekatera področja sem po postavkah združil v sklope: zdravstvena oskrba, psihološka oskrba, religiozna duhovna oskrba, socialna in družinska podpora, pravna pomoč in pravno svetovanje, prosti čas ter šport.

¹ Ureditev prostora s športno opremo SV je seveda odvisna od velikosti kontingenta in predvidenega trajanja operacije.

Vprašalnik je vseboval tudi postavke, ki so se nanašale na splošno zadovoljstvo uporabnikov s ponudbo CSP in storitvami, ter postavke, ki so preverjale morebiten vpliv območja delovanja v MOM in oddaljenost od doma na uresničevanje CSP.

Pri sestavi sem si prizadeval za razumljivost in jasnost, zato je bil vprašalnik v celoti sestavljen iz vprašanj zaprtega tipa. Anketiranci so z odgovori na petstopenjski lestvici izrazili strinjanje s posamezno trditvijo, pri čemer je ocena 1 pomenila, da se s trditvijo nikakor ne strinjajo; 5 pa, da se s trditvijo v celoti strinjajo. Višja ocena je torej pomenila pozitiven rezultat.

Pri tem velja omeniti, da sem presodil, da so osebni podatki o udeležencih, kot so spol, starost in čin, za rezultate ankete nezanimivi, zato po njih nisem spraševal. Osredotočil sem se zgolj na izkušnje pripadnikov SV v MOM. Edina dodatna postavka je bilo vprašanje »V katerih MOM in kolikokrat ste bili udeleženi?«

Preglednica 1:
Vprašalnik o
izvajanju CSP v
MOM

	Trditev	1 Nikakor se ne strinjam.	2 Se ne strinjam.	3 Ne vem.	4 Delno se strinjam.	5 V celoti se strinjam.
1	Na misiji sem imel ves čas zagotovljeno brezplačno zdravstveno pomoč.	1	2	3	4	5
2	Pred napotitvijo na misijo mi je bila omogočena ustrezna psihološka priprava na misijo.	1	2	3	4	5
3	Pred odhodom na misijo so mi bile zagotovljene vse informacije, ki bi mi lahko pomagale pri skrbi za mojo družino.	1	2	3	4	5
4	Iz izkušenj lahko trdim, da sta bila v primeru potreb pripadniku na misiji vedno zagotovljena ustrezna pravna pomoč in pravno svetovanje.	1	2	3	4	5
5	Med opravljanjem nalog na misiji sem bil ves čas deležen primerne religiozne duhovne oskrbe.	1	2	3	4	5
6	Med opravljanjem nevarnejših aktivnosti mi je bila na misiji vedno zagotovljena nujna medicinska pomoč.	1	2	3	4	5
7	Psihološke priprave pred odhodom na misijo so bile ponujene tudi mojim družinskim članom.	1	2	3	4	5
8	Med opravljanjem nalog na misiji sem s pomočjo CSP v Slovenski vojski lahko občutno bolj poskrbel za svojo družino.	1	2	3	4	5
9	Na misiji sem kot pripadnik SV imel vedno možnost organiziranega preživljanja prostega časa.	1	2	3	4	5
10	Dopust med misijo sem lahko koristil v želenem terminu.	1	2	3	4	5

	Trditev	1 Nikakor se ne strinjam.	2 Se ne strinjam.	3 Ne vem.	4 Delno se strinjam.	5 V celoti se strinjam.
11	Pred vrnitvijo sem bil ustrezno informiran o nadaljevanju dela doma.	1	2	3	4	5
12	Med opravljanjem mojih nalog na misiji so moji družinski člani imeli vedno možnost uporabe rekreativnih prostorov SV.	1	2	3	4	5
13	Pred odhodom na misijo mi je bila zagotovljena vsa pravna pomoč, ki sem jo potreboval.	1	2	3	4	5
14	Med mojo odsotnostjo je moja matična enota vzdrževala stik z mojo družino.	1	2	3	4	5
15	Po vrnitvi z misije sem imel zagotovljeno psihološko podporo tako zase kot za moje bližnje.	1	2	3	4	5
16	Zaradi ustrezne podpore CSP v SV med opravljanjem nalog na misiji nisem imel nikakršnih skrbi v zvezi s podporo moji družini.	1	2	3	4	5
17	Ko sem bil na misiji, so moji otroci imeli možnost udeleževati se taborov in drugih prostočasnih dejavnosti v organizaciji SV.	1	2	3	4	5
18	Iz izkušenj lahko trdim, da je za pripadnike, ki se poškodujejo na misiji, zagotovljeno prednostno zdravljenje.	1	2	3	4	5
19	Pred odhodom na misijo je bila meni in mojim bližnjim omogočena ustrezna religiozna duhovna oskrba.	1	2	3	4	5
20	Celovito gledano sem s storitvami CSP za pripadnike SV na misijah zadovoljen.	1	2	3	4	5
21	Iz izkušenj lahko trdim, da je bila v primeru hujše stiske pripadniku na misiji vedno zagotovljena osebna prisotnost psihologa.	1	2	3	4	5
22	Pred in med opravljanjem svojih nalog na misiji in po njem nisem nikdar začutil pomanjkanja na področju pravne pomoči ali pravnega svetovanja SV.	1	2	3	4	5
23	Ne glede na mojo veroizpoved sem bil na misiji vedno deležen ustreznih duhovne in religiozne oskrbe.	1	2	3	4	5
24	Po mojih izkušnjah kakovost storitev CSP na misiji ni odvisna od oddaljenosti območja misije od Slovenije.	1	2	3	4	5
25	Zaradi napotitve na misijo sem bil deležen preventivnega zdravstvenega pregleda pred odhodom in po vrnitvi.	1	2	3	4	5
26	Med opravljanjem nalog na misiji mi je bila vedno dostopna psihološka oskrba.	1	2	3	4	5
27	Med misijo je bilo poskrbljeno za redno informiranje o dogajanju v matični enoti.	1	2	3	4	5

	Trditev	1 Nikakor se ne strinjam.	2 Se ne strinjam.	3 Ne vem.	4 Delno se strinjam.	5 V celoti se strinjam.
28	Med misijo mi je bila omogočena brezplačna uporaba interneta za stik z družino.	1	2	3	4	5
29	Med mojo odsotnostjo je matična enota obveščala mojo družino o poteku misije.	1	2	3	4	5
30	Med misijo mi je bila omogočena brezplačna uporaba telefona za stik z družino.	1	2	3	4	5
31	Med misijo je bilo poskrbljeno za dostop do športnih površin (igrišča, fitness, tek).	1	2	3	4	5

3.3 Postopek anketiranja

Anketa je bila izvedena maja. V postopku sem se držal načela, da področje CSP preverjam v enotah SV, ki so v primerjavi z drugimi bolj angažirane v MOM. Tako sem želel dobiti čim verodostojnejše podatke.

V vzorec raziskave sem vključil pripadnike treh bataljonov 1. brigade SV, in sicer pripadnike 10., 20. in 74. motoriziranega bataljona (MOTB), ki imajo v zadnjih 13 letih, odkar SV sodeluje v MOM, največji delež udeležbe. Vključeni so bili izključno pripadniki teh enot z izkušnjami iz vsaj ene mednarodne operacije ali misije. Vsaki enoti sem razdelil 100 anketnih listov. Od skupaj 300 je bilo vrnjenih 240 pravilno izpolnjenih.

3.4 Rezultati

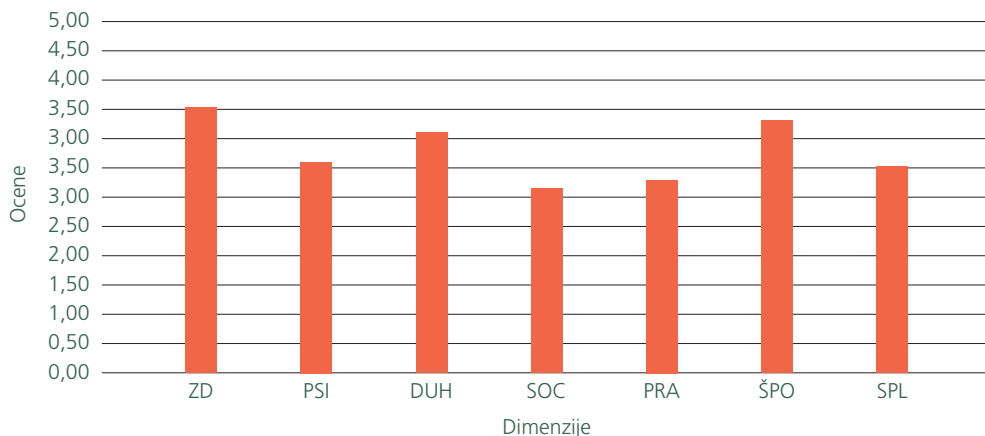
V nadaljevanju so predstavljeni rezultati raziskave za hiter vpogled v stanje, interpretacija sledi v naslednjem poglavju.

Preglednica 1:
Povprečne
srednje ocene
in standardne
deviacije po
dimenzijah

Dimenzija/Področje CSP	M	SD	RANG
Zdravstvena oskrba	3,64	1,30	1
Prosti čas in šport	3,46	1,25	2
Religiozna duhovna oskrba	3,26	1,26	3
Psihološka oskrba	2,86	1,26	4
Splošno	2,78	1,38	5
Pravna pomoč in pravno svetovanje	2,58	1,57	6
Socialna in družinska podpora	2,46	1,13	7

V tabeli 2 je s povprečno oceno izražena kakovost posameznih področij CSP, ki so prikazana po vrstnem redu, kot so bila ocenjena.

Graf 1:
Povprečne
ocene in
standardne
deviacije po
dimenzijah

Graf prikazuje, za nazornejšo predstavo o stanju, rezultat povprečne ocene po dimenzijah.

V nadaljevanju so prikazani rezultati primerjave povprečnih ocen in standardne deviacije po dimenzijah med dvema izbranimi skupinama. Med 240 anketiranci je bila udeležba v operaciji Kforja na Kosovu potrjena 282-krat, v operaciji Isafa pa 79-krat, zato sem ti dve skupini kot najbolj zastopani izbral za primerjavo zadovoljstva s programi CSP med opravljanjem nalog v posameznih operacijah. Število udeležb v MOM bistveno presega število anketirancev, kar je posledica tega, da se je večina med daljšim službovanjem v SV udeležila več MOM.

Preglednica 3:
Število udeležb
anketiran-
cev v MOM,
navedenih v
vprašalniku

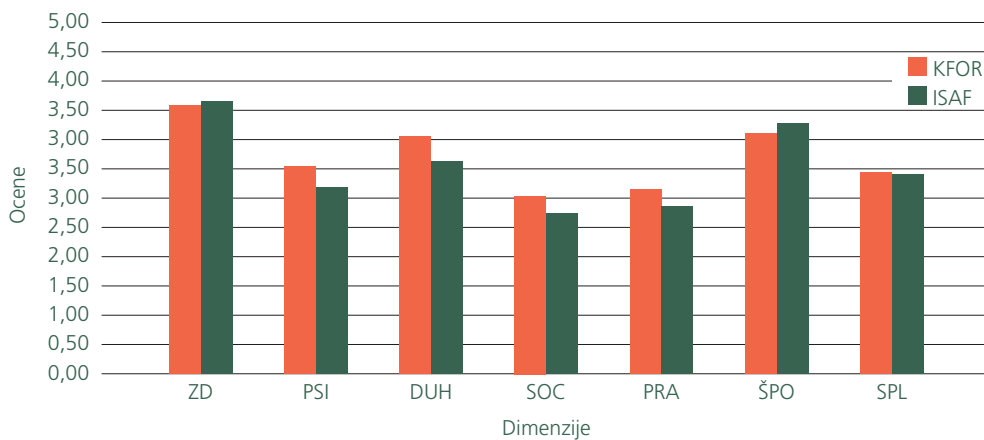
KFOR – Kosovo	282
ISAF – Afganistan	79
ALTHEA – Bosna in Hercegovina po letu 2004	21
SFOR – od leta 1997 do 2004	34
UNIFIL – Libanon	2
UNTSO – Bližnji vzhod	2
UNFICYP – Ciper	2
EU-TCHAD – Čad	0

Preglednica 4:
Primerjava
povprečnih ocen
in standardne
deviacije po
dimenzijah
med udeleženci
MOM Kforja in
Isafa

Dimenzija/Področje CSP	Kfor		Isaf		Rang	Razl.
	M	SD	M	SD		
Zdravstvena oskrba	3,79	1,26	3,84	1,27	Isaf	0,0499
Psihološka oskrba	2,89	1,27	2,60	1,20	Kfor	0,2920
Religiozna duhovna oskrba	3,34	1,25	3,00	1,18	Kfor	0,3424
Socialna in družinska podpora	2,49	1,14	2,26	1,02	Kfor	0,2322
Pravna pomoč in pravno svetovanje	2,60	1,65	2,35	1,07	Kfor	0,2464
Prosti čas in šport	3,40	1,26	3,53	1,19	Isaf	0,1338
Splošno	2,83	1,40	2,78	1,30	Kfor	0,0493

Zgornja tabela prikazuje primerjavo povprečnih ocen, ki so jih udeleženci obeh misij namenili posameznemu področju izvajanja CSP.

Graf 2:
Primerjava
povprečnih ocen
in standardne
deviacije po
dimenzijah
med udeleženci
MOM Kforja in
Isafa

Zgornji graf je namenjen vizualizaciji zadovoljstva z izvajanjem CSP, kakor so jo ocenili udeleženci MOM Kforja in Isafa.

3.5 Ugotovitve

Iz rezultatov ankete lahko utemeljeno ugotovimo, da anketiranci uresničevanja celostne skrbi za pripadnike v mednarodnih operacijah in na misijah niso ocenili kot dobro. Samo tri od sedmih obravnavanih področij so preseгла srednjo oceno 3, vendar najvišja srednja ocena posameznega področja ni bila več kot 3,64.

Že na začetku je treba ustrezno ločiti vzroke za dobljene rezultate, ki izhajajo delno iz organizacijsko neurejenih zadev na področju CSP, delno pa sta nanje vplivala tudi vsebina in število vprašanj oziroma trditev za vsak sklop. Pri pripravi vprašalnika namreč nisem bil pozoren na število trditev, namenjenih posameznemu področju CSP, kar se je pozneje izkazalo kot napaka.

Rezultati kažejo, da je področje zdravstvene oskrbe dobilo visoko skupno oceno zgolj po zaslugi visokega odstotka pozitivnih odgovorov na vprašanji številka 1 in 25. Vedeti je namreč treba, da morajo vojaki pred odhodom v MOM opraviti zdravniški pregled. Visoke ocene pri prvi trditvi ne moremo pripisati pripadnikom, ki bi med misijo potrebovali zdravstveno pomoč, temveč dejstvu, da objekti in osebje medicinske pomoči v bazah obstajajo, da so jasno označeni in da se vojaki njihove prisotnosti vseskozi zavedajo.

Združevanje področij športa in organiziranega preživljanja prostega časa v skupno dimenzijo se je izkazalo kot napaka, saj bi bil pri ločeni obravnavi šport nedvomno ovrednoten bolje. Možnosti za kakovostno preživljanje prostega časa na misiji namreč ni veliko, za organizirano preživljanje prostega časa pa še manj, zato razmeroma visok rezultat pri trditvi št. 9 pravzaprav preseneča. Precej drugače je z dostopom do igrišč in možnostmi za šport, saj so v večini nastanitvenih baz dostopni večino časa, čemur gre tudi pripisati dober rezultat.

Rezultati ocenjevanja religiozne duhovne oskrbe potrjujejo moje izkušnje, pridobljene v MOM. Trditev pod št. 5 je namreč 61,25 odstotka vprašanih ocenilo z ocenama 4 in 5, kar sicer ne odraža števila aktivnih vernikov znotraj enote, ki bi se redno udeleževali verskih obredov, pač pa zelo jasne cilje in dobro organiziran pristop religiozne duhovne oskrbe. Večina vojaških kaplanov je poleg dobro organizirane dejavnosti verskih obredov v MOM, ki jih dopolnjujejo z urami meditacije in podobnimi programi, znana po nevsiljivem druženju s pripadniki, različnih pobudah, kot so dobrodelne akcije ali organiziranje pevskih zborov, s čimer so si pridobili zaupanje ne glede na versko prepričanje. Oceno dopolnjuje tudi najslabše ocenjena trditev pod št. 19, ki kaže, da vojaki pri delu doma prisotnosti vojaških kaplanov ne čutijo tako kot v MOM.

Ocena psihološke podpore kaže na dobro organizirane priprave pred napotitvijo na misijo, kar je razvidno iz najbolje ocenjene trditve na področju, to je št. 2. Med pripravami psihologi vsem pripadnikom razdelijo več brošur, ki preprosto opisujejo možnosti kriznih razmer v MOM in spopadanje z njimi. Tudi druga najvišja ocena pri št. 26 kaže na pomembnost stalne prisotnosti psihologov v MOM. Visoko oceno te trditve moramo pripisati visokemu odstotku anketirancev, ki so se (večkrat) udeležili operacije Kforja, v kateri je psiholog že od SVNKON 15 leta 2007 nenehno prisoten. Trditev številka 7, ki je bila najslabše ocenjena, po svoji vsebini pravzaprav spada na področje družinske podpore, potrjuje pa, da je skrb za družine, kot bo razvidno v nadaljevanju, eno najbolj zapostavljenih področij CSP.

Področje, označeno kot splošno, odstopa od drugih, saj ni definirano v ZSSloV kot preostala. Oblikovano je bilo z namenom, da se med udeleženci MOM preverita stopnja zadovoljstva z izpolnjevanjem nekaterih meril, ki izhajajo iz SOP 1105 PSSV², in splošno zadovoljstvo s CSP.

To področje je s srednjo oceno $M = 2,78$ med sedmimi ocenjevanimi na petem mestu. Skupno srednjo oceno je nedvomno dvignila ocena trditve št. 28, saj je, kot je bilo ugotovljeno v šestem poglavju, brezplačna uporaba interneta dostopna praktično v vseh MOM, v katerih sodeluje SV. Eno najnižjih ocen v celoti je dobila trditev št. 29, kar je nedvomno pravi pokazatelj stanja CSP. V tem sklopu je treba izpostaviti trditev št. 20, ki ocenjuje celovito področje CSP v MOM. Rezultat je zelo zgovoren, saj je od skupaj 240 kar 173 ali 72 odstotkov anketiranih to trditev ocenilo z odgovori »1 – nikakor se ne strinjam«, »2 – se ne strinjam« ali »3 – ne vem«.

Za pravilno razumevanje nizke splošne ocene področja pravne pomoči in svetovanja je treba razumeti, kakšne so potrebe pripadnikov po pravni pomoči in pravnem svetovanju med MOM in kaj si pod tema pojmomoma predstavljajo. Vojaki namreč edino v izrednih dogodkih, kot je na primer prometna nesreča na območju operacije, potrebujejo in lahko zaprosijo za pravno pomoč in jo, če so naloge opravljali skladno s predpisi, nedvomno tudi dobijo. Predvsem pravno svetovanje pa je tisto, kar tako rekoč vsak dan potrebujejo. Ta potreba izhaja iz vsakodnevnega življenja, ki se nadaljuje doma. Obvestila o prometnih prekrških, sodne prepovedi ali rubeži in premoženjske tožbe med odsotnostjo so stvari, za katere bi potrebovali pravni nasvet. Pri tem naj ponovno poudarim, da vsi pripadniki pred odhodom v MOM navadno dobijo kartico s telefonskimi številkami strokovnjakov funkcijskih področij, med katerimi je tudi pravnik, na katere se lahko obrnejo po nasvet. Glede na to, da je na vse tri trditve s tega področja, št. 4, 13 in 22, od 240 samo 21 vprašanih odgovorilo s »5 – popolnoma se strinjam«, tak pristop ne zadostuje.

Področje socialnovarstvene oskrbe sem združil z družinsko podporo, kar se mi med anketiranjem ni zdelo sporno. Spoznanja, do katerih sem prišel med nastajanjem tega članka, pa so pokazala, da je bila združitev neustrezna, saj je socialnovarstvena skrb samostojno področje, ki mu v anketi nisem namenil posebne pozornosti. V tem času se je v meni tudi utrdilo prepričanje, da spada to področje med tista, ki jih pripadniki doma in v MOM najmanj ali pa sploh ne čutijo, kar ne nazadnje dokazujejo tudi rezultati.

Področje socialne in družinske podpore je po ocenah vprašanih na zadnjem mestu. Kot zaskrbljujoče naj navedem tudi dejstvo, da niti ena trditev ni dosegla srednje ocene 3.

Najnižje ocenjena trditev se, podobno kot na področju splošno, nanaša na vzdrževanje stika med matično enoto in družino pripadnika v MOM. Trditev št. 14 je namreč

² Merila pripadanja za CSP v MOM, dokument PS SV (SOP 1105, št. 871-13/2006-49, z dne 4. 11. 2006).

le 10 odstotkov anketiranih ocenilo s 4 in 5. Prav ta ocena kaže na neustrezen odnos do CSP na splošno, saj slab stik matične enote z družino vsekakor ni posledica pomanjkanja denarnih sredstev niti prezaposlenosti izvajalcev, temveč slabe organizacije, pomanjkanja zavesti ter pozitivnega odnosa odgovornega kadra v enotah poveljstva in zavodih Slovenske vojske.

Sklep Ko sem jeseni leta 1997 odhajal na svojo prvo misijo SVNKON 1 UNFICYP na Cipru, prvo v okviru OZN, na kateri je v samostojni Sloveniji sodelovala Slovenska vojska, pojem »celostna skrb za pripadnika Slovenske vojske« ni bil znan. Toda kljub temu sem bil usposobljen, motiviran in zdravniško pregledan, opravil sem tudi psihološke priprave. Res je, da smo si morali po prihodu sami poiskati banko ali pošto in sami odpreti račun, kamor so nam nakazovali plačo. Res je tudi, da nismo imeli satelitske antene, interneta, družabnih iger in ne časopisov iz Slovenije ter da smo si stroške poti za odhod na dopust plačevali sami. Toda to je bila ena prvih misij SV in izkušenj še ni bilo. Že leta 2000, ko sem na isti misiji sodeloval drugič, tokrat kot poveljnik voda, smo imeli na opazovalni postaji, kjer je bil vod nastanjen, satelitsko televizijo s programoma Slovenija 1 in 2, brezplačno internetno povezavo, službeni telefon, ki smo ga v nujnih primerih lahko uporabili v zasebne namene, manjši fitness center, igrišče z enim košem, prostor za druženje, veliko družabnih iger ter redno, čeprav s tridnevno zamudo, dostavo časopisov iz Slovenije. Zdravstvena oskrba je bila zagotovljena v pet kilometrov oddaljeni avstrijski bazi in med misijo nas je obiskal psiholog. Pojma »celostna skrb za pripadnika Slovenske vojske« še vedno nismo poznali.

Če opisano stanje primerjam s svojo zadnjo misijo, SVNKON 15 Kforja na Kosovu leta 2007, lahko potrdim pozitivne spremembe. Ena večjih je bila uvedba religiozne duhovne oskrbe. Prav tako lahko kot bistveno spremembo na bolje označim tudi organizacijo zimskih in poletnih taborov za otroke pripadnikov SV, pri katerih imajo prednost tisti, katerih starši so na misijah. Ne nazadnje v dobrodošle spremembe spadajo tudi stroški poti na dopust, ki jih pripadniki ne plačujejo več. Vendar to ni veliko glede na dejstvo, da je bila za izvajanje programov CSP sprejeta zakonodaja s številnimi podzakonskimi in internimi akti ter da je bila znotraj vojske oblikovana precej obsežna struktura izvajalcev.

Kje je torej težava, da celostna skrb za pripadnike ne zaživi polnega življenja in predvsem, da je tisti, ki jim je namenjena, ne čutijo dovolj? Odgovor na to vprašanje ni enoznačen, razloge pa lahko iščemo v sistemski ureditvi, na organizacijsko-izvedbenem področju in v odgovornosti poveljniške linije.

Sistemske dejavnosti dovolj urejena za kakovostno izvedbo programov. Poudariti je treba, da so vsa njena področja, poleg opredelitve v ZSSloV, podprta vsaj še z enim normativnim aktom strateške ali operativne ravni. Manjkajoči akti sicer nekoliko zavirajo uspešen razvoj CSP, kar med drugim dokazuje tudi Pravilnik o celostni skrbi v Slovenski vojski, ki je v pripravi že več let, vendar ga ne onemogočajo. Odgovornost za sprejem aktov, ki bi bistveno vplivali na dvig kakovosti CSP,

ni samo na strani SV. To dokazuje normativni akt o merilih in višini subvencije dela oskrbnine za varstvo predšolskih otrok, ki ga mora po določilih ZSSloV na predlog ministra za obrambo sprejeti Vlada RS, kar pa se od sprejetja zakona leta 1997 še ni zgodilo.

Glavna vzroka za pomanjkljivosti v CSP sta organizacija in izvedba programov. Če ima pri izvedbi velikokrat glavno vlogo pomanjkanje sredstev, kar je ob splošni gospodarski krizi in z njo povezanim varčevanjem razumljivo, smo za optimalno organizacijo dejavnosti z danimi sredstvi odgovorni sami. To še posebno velja za tiste dele programov, ki so neodvisni od pretiranih stroškov, kot na primer stik matične enote z družinami pripadnikov SV v MOM. To je popoln primer doseganja maksimalnih učinkov z minimalnimi sredstvi, ki pa se, kot je bilo ugotovljeno v raziskavi, ne uresničuje. Med drugimi organizacijsko-izvedbenimi razlogi velja posebej izpostaviti slabo usklajenost med izvajalci programov CSP. Funkcijski izvajalci, kot so zdravniki, psihologi, pravniki ali vojaški kaplani, namreč samostojno dobro opravljajo svoje delo, ne nastopajo pa usklajeno s formacijsko strukturo, ki je v enotah in poveljstvih zadolžena za CSP. V praksi to pomeni, da vojaki sicer zelo dobro vedo, da so med njimi referent za CSP, vojaški kaplan, psiholog ali pravnik, toda občutka, da so ti ljudje tam zaradi celostne skrbi zanje, nimajo. Z neusklajenim nastopom izvajalcev je ne nazadnje povezana tudi težava, da vojaki ne poznajo obsega programov, ki so jim namenjeni, kar prinaša nezadovoljstvo in slabe ocene tudi na tistih področjih znotraj dejavnosti, ki z dobrim delom, trudom in vizijo pozitivno izstopajo iz povprečja.

Za slabo usklajenost ali neuresničevanje predpisanega niso krivi le izvajalci, temveč predvsem poveljniški kader. V strogo hierarhični organizaciji, kot je vojaška, namreč izvajalci sledijo ciljem in nameri poveljniške linije. In prav ta je tista, ki bi se v želji po vodenju visoko motiviranih in učinkovitih vojakov morala bolj zavedati pomena celostne skrbi. V tem duhu bi morali delovati vsi poveljniki bataljonov, njim enakih ali višjih poveljstev kot glavni izvajalci celostne skrbi. Seveda ne mislim, da bi jih morali neposredno izvajati, pač pa, da so oni tisti, ki izvedbo zahtevajo, ocenjujejo njen učinek ter zahtevajo spremembe.

Ena večjih težav je vsekakor tudi opredelitev dejavnosti. Področja celostne skrbi, kot so opredeljena v Zakonu o službi v Slovenski vojski, namreč ljudje pogosto pojmujejo kot neko dodano vrednost. Dejstvo je, da zdravstvena oskrba in nujna medicinska pomoč, psihološka oskrba ali pravna pomoč nikakor ne spadajo v dodano vrednost, temveč so osnovni, skoraj samoumevni standard, kakršnega pozna vsa preostala javna uprava v Sloveniji.

Če se torej od vojaka s posebnimi nalogami, ki jih izvaja v posebnih razmerah doma in še posebej v MOM, pričakuje, da bo profesionalno vzdržal fizične in psihične napore ter zahteve nadrejenih, ki mu lahko ogrozijo zdravje ali celo življenje, mu je treba ponuditi več kot drugim delavcem v javni upravi. Tisto »več« je, poleg višjega standarda obravnave posameznika in odnosa do dela med službovanjem

doma ali v tujini, vsekakor v posebni skrbi za njegovo družino, predvsem med daljšo odsotnostjo.

Predlogi za izboljšanje CSP

1. Prvi predlog izhaja iz zaključnega poročila SVNKON 17 Kforja (št. 871-58/2008-137, z dne 23. 9. 2008), ki ga je podpisal poveljnik kontingenta polkovnik Cveto Kravanja: »Doseči poenoteno mnenje na ravni SV, kaj razumemo in pričakujemo pod CSP, saj so razumevanja in pričakovanja pripadnikov SV včasih diametralno nasprotna.« Seveda ne gre za poenotenje vseh vojakov, podčastnikov in častnikov, temveč poveljnikov bataljonov ter njim enakih ali višjih poveljstev. V istem poročilu je predlagana tudi organizacija štabnih obravnav in štabne konference, kar se mi zdi še pomembneje glede na to, da večina poveljnikov kontingentov v mednarodnih operacijah in na misijah CSP kot celote v svojih poročilih sploh ne omenja.
2. Sektor za CSP na GŠSV mora prevzeti vlogo glavnega usklajevalnega organa za dejavnosti CSP ter v svojo sestavo vključiti predstavnike psihologov, socialnih delavcev, pravnikov, zdravnikov in vojaškega vikariata. Temu organu mora biti zagotovljena neposredna komunikacija s poveljniki bataljonov.
3. Oddelek za CSP na Poveljstvu sil mora prevzeti vlogo usklajevalnega organa za izvajanje programov CSP v mednarodnih operacijah in na misijah. V svojo sestavo morajo vključiti predstavnike psihologov, socialnih delavcev, pravnikov, zdravnikov, in vojaškega vikariata. Na pripravah za MOM morajo nastopati usklajeno, pod skupnim imenovalcem celostne skrbi. Usklajevalni organ je odgovoren za uresničevanje programov CSP med pripravami in trajanjem operacije ter med konsolidacijo enote. O možnostih teh programov v MOM, njihovem uresničevanju ali izboljšavah naj bi se posvetoval neposredno s poveljniki kontingentov SV v MOM.
4. Četrti predlog se nanaša na dolgoročneje rešitve, povezane s preoblikovanjem celostne skrbi za pripadnike. Po nekaj manj kot desetletju od prvih spoznanj o njeni pomembnosti in začetkih njenega uvajanja v SV je nastopil čas za temeljito analizo, saj so se med tem z razvojem in profesionalizacijo že izkristalizirale potrebe. Ena izmed poti je nedvomno njeno preoblikovanje po vzoru primerljivih vojsk z več izkušnjami, ki se bolj posvečajo podpori družinam pripadnikov. Če bi področja, kot so zdravstvena oskrba, pravna pomoč ali psihološka oskrba, postala del standarda za zaposlene v Slovenski vojski pri delu doma in v mednarodnih operacijah in na misijah, se za edino nadstandardno, ki daje dodano vrednost, izkaže institucionalna podpora družinam pripadnikov. V tem duhu so nekatere tuje vojske razvile centre za družinsko skrb, ki znotraj rednega dela posebno skrb namenjajo družinam sodelujočih v mednarodnih operacijah in na misijah. Pomembni vprašanji sta, kakšna naj bo oblika te institucije in ali je slovenska družba sploh primerna za uveljavitev rešitev, ki prihajajo iz drugih družbenih sistemov. In ne nazadnje, ali je za SV kot del družbe, ki sledi splošnim vrednotam, sprejemljivo, da razvija zaprt sistem skrbi za svoje pripadnike in njihove družine.

Literatura**Samostojne publikacije:**

1. Arnejčič, Beno, 2008. *Izbrana poglavja iz psihologije množice, vojaške in vojne psihologije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
2. Furlan, Branimir, in drugi, 2006. *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
3. Šebaljš, Drago, 2010. *Celostna skrb za pripadnike Slovenske vojske na mednarodnih operacijah in misijah*. Diplomsko delo. Ljubljana.
4. Žurman, Milan, in drugi, 2008. *Doktrina vojaške logistike*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.

Članki v strokovnoznanstvenih publikacijah in revijah:

5. Jakopič, Matej, 2005. *Duhovna oskrba v operacijah kriznega odziva*. V: Pregelj, Milan, Plut, Jože (ur.) 2005. *Zbornik ob peti obletnici Vojaškega vikariata*. Zvest Bogu in domovini. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
6. Vešnar, Marjan, 2003. *Sistem celostne skrbi za pripadnike vojske Bilten Slovenske vojske*. 5/št. 2.

Normativni akti:

7. *Zakon o obrambi (Zobr)*. Uradni list 82/1994, 44/97, 87/97, 13/98, 33/00, 87/01, 47/02, 67/02, 110/02, 97/03, 40/04, 103/04, 138/04, 53/05, 117/07.
8. *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)*. Uradni list RS, št. 68/2007, 58/08.
9. *Pravilnik o organizaciji religiozno duhovne oskrbe*. Uradni list RS, št. 58/2003.
10. *Direktiva za razvoj in izvajanje celostne skrbi za pripadnike Slovenske vojske*. GŠSV, št. 804-338/2009-1, z dne 16. 9. 2009.
11. *Direktiva za organiziranje zdravstvene oskrbe Slovenske vojske*. GŠSV, št. 804-28/2007-1, z dne 19. 11. 2007.
12. *Direktiva o izvajanju psihološke dejavnosti v Slovenski vojski*. GŠSV, št. 812-8/2010-1, z dne 3. 5. 2010.
13. *Direktiva o delovanju VVIK v PEZ SV*. GŠSV, št. 804-36/2010-1, z dne 2. 2. 2010.
14. *Direktiva za šport v SV*. GŠSV, št. 804-501/2009, z dne 30. 11. 2009.
15. *Pravilnik o organizaciji religiozne duhovne oskrbe*. GŠSV, št. 017-02-20/2003, z dne 10. 6. 2003.
16. *SOP št. 1105: Kriteriji pripadanja za CSP na OKO*. PS SV, 871-13/2006-49, z dne 4. 11. 2006.
17. *Zaključno poročilo o delovanju SVNKON 17 Kfor*. PS SV, št. 871-58/2008-137, z dne 23. 9. 2008.

OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNA PODPORA V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH – PRIMER BOJNE SKUPINE SOKOL KFOR

INTELLIGENCE AND SECURITY SUPPORT IN MULTINATIONAL OPERATIONS AND MISSIONS – EXAMPLE OF TASK FORCE SOKOL, KFOR

Professional article

Povzetek Glavni element pri zaščiti oboroženih sil je obveščevalno-varnostna podpora, ki se zagotavlja v tujini, in sicer v mednarodnih operacijah in na misijah (MOM). Deli se na podporo oziroma priprave pred odločitvijo in pred napotitvijo enot v MOM, na podporo med opravljanjem mandata v tujini in podporo po vrnitvi enote nazaj v domovino. Med izvajanjem nalog na misiji obveščevalno-varnostna podpora lahko poteka v obliki nacionalnih obveščevalnih celic (NOC) ali po načelu »dvojnega klobuka«, pri katerem pripadniki Slovenske vojske (SV) in Obveščevalno varnostne službe (OVS) zagotavljajo obveščevalno-varnostno podporo enotam. V 15. slovenskem kontingentu (SVNKON), ki je svoj mandat na Kosovu opravljal leta 2007, se je obveščevalno-varnostna podpora delila na štiri glavne elemente, ki so s svojim delovanjem zagotavljali zaščito pripadnikov SV, in sicer: NOC, skupina za povezavo in nadzor, obveščevalno-varnostni sektor S2 v poveljstvu bataljonske bojne skupine Sokol (BBsk, angl. *Task Force Sokol*, TF Sokol) in sektor J2 v poveljstvu Kosovo Force (Kfor¹). Za še učinkovitejše delovanje SV v MOM pa bi ti elementi po koncu misije morali opraviti skupno analizo. Tako bi se z njihovih izkušenj lahko učili tudi naslednji kontingenti SV (angl. *lessons learned*).

Ključne besede *Obveščevalno-varnostna dejavnost, mednarodne operacije in misije, zaščita sil, Kfor, bataljonska bojna skupina.*

¹ *Sile Kfor (angl. Kosovo Force), pod vodstvom zveze Nato, so bile na Kosovem prvič razmeščene marca 1999, katerih namen je bil zaustaviti razvijajočo se humanitarno katastrofo. Tako je bila operacija zveze Nato izvedena po enoletnih spopadih v pokrajini in neuspešnih prizadevanjih mednarodne skupnosti, da bi konflikt zaustavila po diplomatski poti. Prvotne naloge Kforja so vključevale pomoč pri vračanju beguncev nazaj na Kosovo, obnovo in razminiranje, zdravstveno pomoč, varnost in javni red, zaščito etničnih manjšin, zaščito objektov posebnega pomena, varovanje meja, prekinitev tihotapljenja orožja, uničevanje orožja, pomoč pri vzpostavljanju civilnih institucij, reda in miru, sodnega in kazenskega sistema, volilnega postopka in drugih vidikov političnega, ekonomskega in družbenega življenja pokrajine. Leta 2008 so se naloge zveze Nato razširile na pomoč pri umikanju sil za zaščito Kosova (angl. Kosovo Protection Corps) ter pomoč pri vzpostavljanju sil Kosova (angl. Kosovo Security Force) in civilnih struktur, ki bodo te sile nadzorovale (po Summit Guide, 2009).*

Abstract Intelligence and security support provided abroad in multinational operations and missions (MOM) constitutes the main element in the protection of armed forces. It is divided into support or preparations provided prior to a decision or the actual deployment of units to MOM; support during the performance of mandate abroad, and support provided following the return of a unit back home. During the performing of tasks in a mission, intelligence and security support can be provided in form of national intelligence cells (NIC) or according to the »double hat« principle, in which members of the Slovenian Armed Forces (SAF) and Intelligence and Security Service (ISS) provide intelligence and security support to units. In the 15th Slovenian Contingent (SVNCON), which performed its mandate in 2007, intelligence and security support was divided into four main elements providing security of SAF members, namely NIC, Liaison Monitoring Team, S-2 Intelligence and Security Division in the Command of Task Force Sokol (TF Sokol), and J-2 Division within Kosovo Force (KFOR²) Command. However, for a more effective operation of the SAF in MOM, the afore-listed elements would have to conduct a joint analysis. The results of such analysis would then provide lessons learned for the following SAF contingents.

Key words *Intelligence and security activity, multinational operations and missions, force protection, KFOR, Battalion Task Force.*

Uvod Varnostnim spremembam, ki se dogajajo v današnjem času, je vse bolj podvrženo tudi sodobno in celovito mednarodno okolje, kar pa se kaže v varnostnih grožnjah in tveganjih. Za doseg miru, varnosti in stabilnosti, ki so med seboj vedno bolj povezani, je na različnih področjih treba povečati medsebojno sodelovanje in usklajevanje med državami in mednarodnimi organizacijami ter drugimi nedržavnimi akterji. Sodobne grožnje države rešujejo v medsebojnih zaveznih v MOM. Republika Slovenija (RS) je s članstvom v zvezi Nato (angl. *North Atlantic Treaty Organization*) prevzela odgovornost izpolnjevanja zavez, kar obsega tudi vključevanje pripadnikov SV v operacije v podporo miru in humanitarne dejavnosti (po Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja SV do leta 2025, 2010, str. 6). SV je leta 2010 svoj mandat uresničevala v Afganistanu, Bosni in Hercegovini, na Kosovu, v Libanonu, Makedoniji, Siriji, Somaliji in Srbiji, in sicer v obliki operacij ohranjanja miru (angl. *Peacekeeping*). Obveščevalno dejavnost bi lahko označili kot eno najpomembnejših dejavnosti, s katero države skrbijo za svojo nacionalno varnost (po Šaponja, 1999, str. 20). Isti avtor (1999, str. 9) opredeljuje obveščevalno dejavnost kot proces, ki obsega

² *The NATO-led Kosovo Force (KFOR) was first deployed to Kosovo in March 1999 to halt the humanitarian catastrophe that was then unfolding. NATO decided to launch the operation after the country had been dealing with conflicts for over a year and all international efforts to settle the conflict by way of diplomacy had failed. KFOR's initial mandate was to assist in the return of refugees back to Kosovo; renovate and demine the area; provide medical aid, security and public order; protect ethnic minorities and buildings of special importance; protect national borders; prevent weapons smuggling; destroy weapons; as well as assist in the establishment of civilian institutions, peace and order; judicial and criminal justice system, election procedures and other aspects of political, economic and social life in the country. In 2008, NATO's tasks evolved to include assistance in the withdrawal of the Kosovo Protection Corps and the establishment of the Kosovo Security Force and civil structures to control the forces (according Summit Guide, 2009)*

elemente obveščevalnega cikla, ki vsebuje zbiranje, analitično obdelavo surovih podatkov in izdelavo celovitega obveščevalnega izdelka, ki ga uporabniki potrebujejo pri sprejemanju odločitev na državniskem, političnem, gospodarskem in varnostnem področju.

SV je nacionalnovarnostni element, ki zagotavlja obrambo RS, in v MOM potrebuje tudi dobro in učinkovito obveščevalno-varnostno podporo, ki se kaže v pripravi terena in pripravi varnostnih ocen z območja načrtovane operacije. Obveščevalno-varnostna podpora je tista, ki z oceno pripomore h končni odločitvi o napotitvi pripadnikov SV v MOM. Zagotavljanje obveščevalno-varnostne podpore SV doma in v tujini je glavna naloga Obveščevalno varnostne službe Ministrstva za obrambo (OVS MO), saj jo k temu zavezuje Zakon o obrambi (glej ZObr, člen 32). SV pa si obveščevalno-varnostno podporo zagotavlja tudi s pomočjo svojih organov, in sicer prek štabnih obveščevalno-varnostnih sektorjev (S/G/J-2) in obveščevalno izvidniškega bataljona (OIB). Tako je poslanstvo obveščevalno-varnostne dejavnosti zagotavljanje ustrezne podpore obrambnemu sistemu in oboroženim silam, in sicer na obveščevalnem, protiobveščevalnem in varnostnem področju.

Vojaška obveščevalna dejavnost SV v sodelovanju z OVS s svojimi organizacijskimi in tehnološkimi rešitvami zadovoljuje nacionalne obrambne potrebe za delovanje SV ter zavezništva. To se zagotavlja z angažiranjem vseh razpoložljivih virov, predvsem pa s službami, ki se ukvarjajo z obveščevalno dejavnostjo (OVS, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija SOVA) in z izmenjavo informacij z drugimi pristojnimi resornimi organi države ter tujimi partnerskimi obveščevalno-varnostnimi službami. V sodelovanju z zavezniki preprečuje strateška in operativna ter taktična presenečenja ter omogoča pravočasno povišanje pripravljenosti in učinkovito odzivanje SV (po Vojaška doktrina, 2006, str. 32).

Nosilci vojaške obveščevalne dejavnosti SV so v širšem smislu vsa poveljstva, enote in posamezniki, saj morajo spremljati razmere, poročati o dejavnostih sovražnika, sodelovati v medsebojnem obveščanju in uresničevati ukrepe za zaščito sil. V ožjem pomenu te dejavnosti načrtujejo in izvajajo namensko organizirani in usposobljeni štabni organi, obveščevalno-izvidniške enote ter posamezniki s svojim znanjem, veščinami, opremo in oborožitvijo (po Rode in drugi, 2009, str. 58–59). Med organi, ki izvajajo vojaško obveščevalno dejavnost, velja načelo sodelovanja in dopolnjevanja, pri čemer mora biti pretok informacij jasen in preprost ter mora omogočati neposredne oziroma direktne povezave med uporabnikom in izvajalcem ob hkratni možnosti nadzora (po Vojaška doktrina, 2006, str. 33).

V MOM je obveščevalno-varnostna podpora pomemben element zaščite sil (angl. *Force Protection*), ki pomeni celovito zagotavljanje varnosti lastnih oboroženih sil, ki so vključene v različne vojaške aktivnosti doma in v tujini. Ena glavnih nalog elementov obveščevalno-varnostne podpore pri zaščiti sil je zagotavljanje koristnih informacij v realnem času. Zaradi velikega števila potreb po informacijah je treba razbrati in presoditi, katere informacije so prave, saj je informacij včasih preveč

ali pa premalo. Ker so sodobne MOM vse bolj zapletene in v njih sodeluje vse več držav, ima tudi obveščevalno-varnostna podpora vse večji pomen. Predvsem je pomembno medsebojno sodelovanje, tako med obveščevalno-varnostnimi službami kot tudi državami, saj zveza Nato nima lastne obveščevalno-varnostne strukture.

Vloga obveščevalno-varnostne podpore pri zaščiti sil in pri zagotavljanju obveščevalno-varnostnih informacij je ključna v MOM. Tak primer je operacija na Kosovu, kjer SV uresničuje svoje poslanstvo po mednarodnih pogodbah in sporazumih od leta 2000. Trenutno v operaciji Kforja³ sodeluje že 22. kontingent SV, ki se prilagaja zmanjševanju števila pripadnikov. Vendar pa je SV leta 2007, glede na povečane potrebe v Kforju, prelomno in prvič v MOM poslala največji slovenski kontingent.

Do leta 2007 so enote SV delovale v sestavi sil drugih vojsk, februarja 2007 pa je prvič v svoji zgodovini v MOM napotila največjo enoto velikosti bataljona (lahko bataljonsko bojno skupino⁴ Sokol). 15. SVNKON, ki je bil popolnjen s pripadniki 10. motoriziranega bataljona (10. MOTB)⁵, je v operaciji Kforja deloval v rotaciji od februarja do avgusta leta 2007. Takrat je bataljon prevzel lastno območje odgovornosti (angl. *Area of Responsibility*, AOR) in poveljeval tudi pripadnikom tuje vojske, članice zveze Nato (Internet 1). Poleg tega je bila BBsk Sokol prvič brez nacionalnih omejitev in je prvič sodelovala s skupino in projekti CIMIC (angl. *Civil-Military Cooperation* oziroma civilno-vojaško sodelovanje) (po Škerbinc Barbo, 2007, str. 3–7). Enoti je poveljeval slovenski poveljnik, določen pa je bil tudi poveljnik slovenskega kontingenta, ki je bil hkrati tudi namestnik poveljnika večnacionalnih namenskih sil Zahod⁶ (angl. *Multinational Task Force West*, MNTF W), v katerih deluje SV (Internet 2).

Pri oblikovanju prispevka so bile uporabljene naslednje metodologije: interpretacija in analiza primernih ter sekundarnih virov, deskriptivna metoda ter opravljeni

³ Prvotne naloge Kforja so vključevale pomoč pri vračanju beguncev na Kosovo, obnovo in razminiranje, zdravstveno pomoč, varnost in javni red, zaščito etničnih manjšin, zaščito objektov posebnega pomena, varovanje meja, prekinitev tihotapljenja orožja, uničevanje orožja, pomoč pri vzpostavljanju civilnih institucij, reda in miru, sodnega in kazenskega sistema, volilnega postopka in drugih vidikov političnega, ekonomskega in družbenega življenja pokrajine. Leta 2008 so se naloge zveze Nato razširile na pomoč pri umikanju sil za zaščito Kosova (angl. *Kosovo Protection Corps*) ter pomoč pri vzpostavljanju sil Kosova (angl. *Kosovo Security Force*) in civilnih struktur, ki bodo te sile nadzorovale (po Summit Guide, 2009).

⁴ Bojna skupina je namensko organizirana taktična sestava glede na skupno poslanstvo (četna, bataljonska, brigadna) ali prevladujoči način in vrsto delovanja (zračna, kopenska, mornariška). Združevanje enot v bojne skupine je osnovni način organiziranja sil za bojno delovanje, bistvo takšnega načina organiziranja sil pa je učinkovita usklajenost vseh bojnih funkcij (po Vojaška doktrina, 2006, str. 92).

⁵ 10. MOTB je 25. februarja 2007 prevzel šestmesečno rotacijo v silah Kfor, in sicer v sestavi nekaj 600 pripadnikov. Od tega je bilo 500 pripadnikov 10. MOTB (poveljstvo, motorizirani četi in logistični vod) in 150 pripadnikov madžarske vojske. Preostalih 100 pripadnikov slovenskega kontingenta pa je prihajalo iz enot vojaške policije, veterinarske in medicinske skupine, logistične enote, helikopterske enote, skupine za povezavo in nadzor, inženirskega oddelka, skupine za civilno-vojaško sodelovanje, nacionalnopodpornega elementa ter častniki in podčastniki, ki so delovali v večnacionalnih poveljstvih (Gradivo za konferenco s področja NGŠ, 2007, str. 7–8).

⁶ MNTF W poveljuje Italija, njihov sedež pa je v Peči. SV sodeluje z obrambnimi silami Italije, Španije, Madžarske in Romunije (Tumpej, 2009, str. 41).

intervjuji z udeleženci MOM. Na podlagi tega je prispevek v resnici študija primera 15. SVNKON Kforja.

1 OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNA PODPORA SLOVENSKI VOJSKI V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN NA MISIJAH⁷

Zagotavljanje obveščevalno-varnostne podpore SV v MOM je ena izmed ključnih nalog OVS MO, k čemur jo zavezuje tudi Zakon o obrambi (32. člen). Teh nalog pa OVS ne opravlja samostojno, temveč tesno sodeluje z drugimi subjekti znotraj obrambnega sistema, s subjekti v okviru nacionalnovarnostnega sistema RS (SV, Policija), s partnerskimi obveščevalnimi službami, aktivno deluje v okviru zveze Nato in Evropske unije (EU) ter sodeluje v okviru drugih mednarodnih operacij (Črnčec in Urbanc, 2009, str. 99–100).

Vojaško obveščevalno dejavnost SV izpolnjuje na vseh treh ravneh poveljevanja, in sicer na:

- strateški ravni v Generalštabu SV (GŠSV) v sektorju J2, Oddelku za obveščevalne analize, Oddelku za posebne vojaške dejavnosti v Centru za doktrino in razvoj (CDR) ter OVS;
- operativni ravni v Poveljstvu sil SV (PSSV) v štabnem sektorju G2, v G2 Poveljstva za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje (PDRIU), v OIB, v MOM v NOC;
- taktični ravni v bataljonih in brigadah v štabnih sektorjih S2 in taktičnih izvidniških enotah (ibid.).

Obveščevalno-varnostna podpora v MOM je eden najpomembnejših elementov zaščite sil⁸, ki pomeni celovito zagotavljanje varnosti lastnim oboroženim silam. Celovita zaščita sil temelji na pravočasnem zaznavanju, spremljanju in analiziranju varnostnih groženj, tveganj in izzivov, ki so v zunanjem okolju vojaške enote. Ocene ogroženosti so temeljno izhodišče za načrtovanje zaščitnih ukrepov. Tako se zaščita sil začne že pri načrtovanju vojaške operacije oziroma napotitve vojaških sil na območje njenega delovanja, ter se nadaljuje ves čas njene prisotnosti na območju delovanja. Zato je zaščita sil eden od najpomembnejših elementov pri pripravah, usposabljanju in uresničevanju MOM (po Šaponja, 2007, str. 1).

V nadaljevanju je obveščevalno-varnostna podpora SV v MOM razdeljena na tri glavne faze.

⁷ Za več glej prispevek v Bilten Slovenske vojske: Rode, Čevriz, Henigman, junij 2009-11, št. 2, str. 55–68.

⁸ Po Furlanu (2006, str. 106) so zaščita sil vsi ukrepi in sredstva, ki zmanjšujejo ranljivost osebja, objektov, opreme in delovanja pred vsemi grožnjami in v vseh razmerah. Tako zagotavljajo svobodo delovanja in bojno učinkovitost sil.

1.1 Obveščevalno-varnostna podpora pred MOM

1.1.1 Faza pred odločitvijo o napotitvi SV v MOM

Šaponja (1999, str. 199) v sklopu zaščite sil v delu načrtovanja vojaške operacije navaja devet točk vojaške strateške obveščevalne dejavnosti, na katere mora biti obveščevalna dejavnost pozorna. To so: oborožene sile; biografija oziroma biografski podatki obrambno pomembnih oseb; gospodarstvo, ki je pomembno z vidika obrambe; geografija; notranja, zunanja in zlasti obrambna politika tujih držav; znanstvenotehno-loška področja, še posebej pomembna za obrambo; področja, ki so predmet raziskav socioloških znanosti; transport in telekomunikacije ter področje zdravstva.

Obveščevalne analize, ki vsebujejo vsebine teh devetih točk, predstavljajo osnovno sliko o okolju in nasprotniku, s katerim se lahko pripadniki SV srečajo v MOM. V naslednjem koraku se pripravi ocena ogroženosti, ki se nanaša na okolje, v katerem bodo delovali, in na nalogo, ki jo bodo morale vojaške enote izvajati. Osnovna varnostna ocena in osnovna slika o okolju sta podlaga za nadaljnje načrtovanje, predvsem obveščevalnih zmogljivosti, ki jih potrebujejo med MOM (po Šaponja, 2007, str. 4).

1.1.2 Faza priprav in napotitev v MOM

Pred napotitvijo SVNKON v MOM je treba izvesti ustrezne obveščevalno-varnostne priprave, ki jih skupaj izvedejo OVS in poveljstva SV. Kljub temu, da ima le OVS pristojnosti za izvedbo celovite obveščevalno-varnostne zagotovitve pripadnikom SV, pa je pomemben del zbiranje podatkov tudi SV s svojimi poveljstvi in enotami, od katerih OVS prejema različne podatke in informacije, ki jih potem vključi v svoje obveščevalne produkte. Tako te različne zmogljivosti znotraj obrambnega sistema usmerja in na koncu iz vseh razpoložljivih virov (angl. *all source*) pripravi produkt za končnega uporabnika (po Črnčec in Urbanc, 2009, str. 101–102).

Vsebina in izvedba priprav pred napotitvijo SV v MOM je odvisna od narave MOM ter od tega, ali gre za prvo napotitev SV ali le za rutinsko menjavo kontingenta. Temu primerno je vsebinsko prilagojena tudi vloga OVS. Logično je, da se najboljše obveščevalno-varnostne priprave izvedejo ob prvi napotitvi v MOM, saj se morajo natančno analizirati vse strateške obveščevalne komponente, poseben poudarek pa je na ogroženosti pripadnikov SV in njihovem tveganju ob vstopu na to območje. OVS v sodelovanju s partnerskimi obveščevalnimi službami zagotovi tudi druge potrebne podatke, ki imajo dodano vrednost pri zagotavljanju priprav, opremljenosti ali izvajanju nalog SV (po Črnčec in Urbanc, 2009, str. 102–103).

Če pride do rutinske menjave kontingentov, je vloga OVS prilagojena in večinoma osredotočena na seznanitev kontingenta z ažurirano oceno ogroženosti pripadnikov ter oceno dejavnikov tveganja. Obveščevalno-varnostnih priprav se morajo udeležiti vsi pripadniki SVNKON, po potrebi pa se s poveljniškim kadrom opravijo še dodatne priprave (ibid.).

1.2 OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNA PODPORA MED MOM

Še pomembnejša je vloga obveščevalno-varnostne podpore med operacijo, pri kateri mora obveščevalna dejavnost s svojimi zmogljivostmi zagotavljati sprotne obveščevalne podatke in predvsem ocene ogroženosti, ki so podlaga za uresničevanje zaščitnih ukrepov. Zato mora nenehno razvijati lastne obveščevalne zmogljivosti in skrbeti za ustrezne povezave z drugimi obveščevalno-varnostnimi organi v nacionalnovarnostnem sistemu in s partnerskimi vojaškimi obveščevalno-varnostnimi organi. V MOM ima obveščevalna dejavnost na voljo lastne obveščevalne zmogljivosti⁹, ki jih ima nacionalna obrambna obveščevalna služba, in zmogljivosti nadrejenega zavezniškega poveljstva. Slednje velja za MOM, v katerih sodeluje SV v okviru Organizacije združenih narodov (OZN), zveze Nato in EU (po Šaponja, 2007, str. 4).

Obveščevalno-varnostno podporo pripadnikom SV med izvajanjem MOM razdelimo na neposredno in posredno:

- neposredna podpora pomeni, da se na območju izvajanja operacije ustanovi NOC (angl. *National Intelligence Cell*, NIC) ali pa se podpora zagotavlja neposredno prek pripadnikov, ki delujejo v obveščevalno-varnostnih delih poveljstev teh operacij. Koncept posredovanja podpore prek NOC se je v zadnjih letih uveljavil kot učinkovit način za zagotavljanje neposredne obveščevalno-varnostne podpore v Bosni in Hercegovini ter tudi na Kosovu. NOC formira OVS in deluje skladno z nacionalno zakonodajo. Namenjena je obveščevalnemu delovanju za potrebe nacionalnih vojaških enot na obveščevalnem in protiobveščevalnem področju. Sodeluje s poveljstvom operacije in partnerskimi obveščevalnimi službami ter tako tudi na ta način pridobiva obveščevalne podatke, pomembne za SV;
- na območjih, na katerih se nacionalnih obveščevalnih celic ne ustanovi, države uporabljajo koncept »dvojnega klobuka« (angl. *dual hatted*), kar pomeni, da država na obveščevalno-varnostna mesta v poveljstva operacije napoti pripadnike, ki poleg rednih nalog v okviru tega poveljstva izvajajo tudi naloge, povezane z zaščito sil po nacionalni liniji. SV s sistematičnim pristopom popolnjuje ustrezna mesta v obveščevalno-varnostnih strukturah, in sicer v Afganistanu in Libanonu. Pri posrednem načinu podpore gre za posredovanje obveščevalno-varnostne podpore prek obveščevalnih produktov in s stalno izmenjavo s partnerji ter z obveščevalno-varnostnimi deli mednarodnih poveljstev. To pomeni, da OVS pred MOM ne pošlje nikogar od svojih sodelavcev na misijo, na kateri bo delovala SV, temveč podatke, ki so nujno potrebni, pridobi od partnerske obveščevalne službe v tujini, ki pa ima na tej misiji svoje sodelavce. Ker države članice zveze Nato ali države članice EU na misijah delujejo za skupni interes oziroma cilj, je tako sodelovanje uspešno brez kakršnih koli zlorab. Zato morajo biti na razpolago dobro zaščitene komunikacije, da končni produkt pride brez zlorabe do uporabnika, ne glede na to, kje je (po Črnčec in Urbanc, 2009, str. 103–105).

⁹ Obveščevalne zmogljivosti SV so: pridobivanje obveščevalnih podatkov iz človeških virov na vojaški način, torej vojaški HUMINT (angl. *Human Intelligence*); tehnične discipline pridobivanja podatkov (angl. *Signal Intelligence*, SIGINT) z enoto za elektronsko bojevanje; sredstva za pridobivanje slikovnih podatkov (angl. *Imagery Intelligence*, IMINT) z načrtovano uporabo brezpilotnih izvidniških letal, radarjev in drugih izvidniških senzorjev; klasična izvidniška dejavnost izvidniških enot in javni viri (angl. *Open Source Intelligence*, OSINT) (po Šaponja, 2007, str. 4).

Vloga NOC držav zveze Nato je toliko pomembnejša, ker Nato v svoji strukturi nima obveščevalno-varnostne službe. Dvostranska in večstranska izmenjava pridobljenih obveščevalno-varnostnih informacij z zavezništvom in med zaveznicami je edini način ustrezne in pravočasne obveščenosti ter posledično zavedanje o razmerah od strateške do taktične ravni. Vendar pa zato za države ostaja velik izziv, kako izmenjati najpomembnejše obveščevalne podatke ter pri tem ne razkriti svojih metod dela in virov. Največji izziv je vzpostavitev ustreznega zaupanja med članicami in širše glede pomena delitve obveščevalnih podatkov (po Urbanc, 2009, str. 11).

NOC vzpostavi, organizira in vodi OVS, podrejena pa je poveljniku SVNKON, po strokovni liniji pa generalnemu direktorju OVS. Zato se morajo medsebojna razmerja OVS in SVNKON urediti z ustreznimi akti. NOC je vedno pod nacionalno pristojnostjo poveljevanja in kontrole (PINK), kar pomeni, da se ne podredi poveljniku mednarodne operacije, razen če ta prihaja iz SV. Strokovno pripravo moštva za NOC opravlja OVS, vendar pa so poleg delavcev iz OVS v sestavi celice tudi pripadniki SV (po Rode, 2007, str. 57).

1.3 Obveščevalno-varnostna podpora po MOM

Po končani vojaški aktivnosti v MOM oziroma ob menjavi kontingenta vsi sodelujoči izvedejo analizo opravljene misije. PDRIU kot nosilec pridobljenih izkušenj predlaga načelniku GŠSV in poveljniku PSSV ukrepe, ki izhajajo iz izkušenj na misiji (po Grozde in Čaleta, 2007, str. 10). Vsi pripadniki, ki so sodelovali v MOM, izpolnijo vprašalnik, ki ga pripravi G2 PSSV. Ključno osebje oziroma poveljujoči pa so povabljeni na razgovor na PSSV (po Jaunig Ivanc, intervju, 2010).

2 OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNA PODPORA 15. SVNKON

Zaradi velikega števila pripadnikov in varnostnih razmer med delovanjem 15. SVNKON na Kosovu je obstajala povečana potreba tudi po zaščiti sil in zagotavljanju obveščevalnih ter varnostnih podatkov. Poseben poudarek je bil tako namenjen ocenjevanju političnovarnostnih in vojaških razmer na območju odgovornosti SVNKON. Leta 2007 je SV z vzpostavitevijo lahke BBsk prispevala v Kfor številčno najmočnejšo enoto. Posledično je to pomenilo povečanje obveščevalno-varnostne dejavnosti pred rotacijo kontingenta, med njo in po njej. V pripravah v MOM je bil največji poudarek na pripravi posameznika in delovanju enote kot kolektiva. Pripadniki so se podrobno seznanili tudi z okoljem, v katerem bodo delovali (Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2007, 2008, str. 22–25).

Pred odhodom 15. SVNKON je PSSV opravilo temeljito obveščevalno-varnostno pripravo celotnega kontingenta. OVS pa je že v obdobju predpriprav, približno en mesec pred kontingentom, na Kosovo poslala posebno skupino, ki je pripravila teren in pridobila obveščevalne podatke, pomembne za misijo. Del teh podatkov so bili tudi pomembni viri oziroma pomembne osebe, na katere bi se bilo treba obrniti. Poleg tega je 10. MOTB v obdobju priprav v Povelju za delovanje izdelal lastno

obveščevalno pripravo bojišča (OPB), ki je obsegala tudi podatke prejšnjih in trenutnih misij ter varnostne ocene (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

Vendar pa poveljujoči 15. SVNKON pred odhodom v MOM ni vedel, kako bo delo v bataljonu potekalo in predvsem, kako bo potekalo usklajevanje. Žal je to praksa, ki se je ni mogoče vnaprej naučiti oziroma se pripraviti na njo, poleg tega pa ni nikjer natančno zapisana in določena. Največji izziv je bil vzpostaviti usklajevanje, ki pa je po besedah intervjuvanih potekalo dobro, predvsem zaradi dobrih medsebojnih odnosov med sodelujočimi (ibid.).

SV in OVS sta oblikovali Standardni operativni postopek (SOP) obveščevalne podpore SVNKON Kforja, ki določa postopke BBsk ter drugih elementov, in nekatere postopke pripadnikov NOC pri zagotavljanju obveščevalne podpore. Namen Standardnega operativnega postopka je določiti nosilce, postopke in razmerja med udeleženci obveščevalnega procesa med izvajanjem njihovih nalog. Poleg tega opredeljuje tudi administrativne postopke posredovanja zahtevkov za informacijo – ZZI (angl. *Request For Information*, RFI) od BBsk ali drugih elementov SVNKON in postopke posredovanja odgovorov nanje (SOP Obveščevalna podpora SIKON Kfor, 2006, str. 2–3).

Ker je bil 15. SVNKON prvi velikosti bataljona v MOM, je za svoje učinkovito delovanje potreboval tudi ustrezno obveščevalno-varnostno podporo s praviimi informacijami v realnem času. Do tedaj takšne podpore ni bilo, saj so se informacije zagotavljale prek zveze Nato, OVS pa je delovala le na strateški ravni in ne na taktični. Pri 15. SVNKON je prišlo do preloma, kjer se je NOC integriral v sklop BBsk. Bojna skupina Sokol je začela intenzivno sodelovati z OVS in drugimi elementi na obveščevalno-varnostnem področju, saj je to zahtevala tudi povečana odgovornost na območju delovanja. Potekal je tekoč pretok informacij med vsemi elementi podpore s tedenskimi sestanki in koordinacijo dela na obveščevalno-varnostnem področju (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

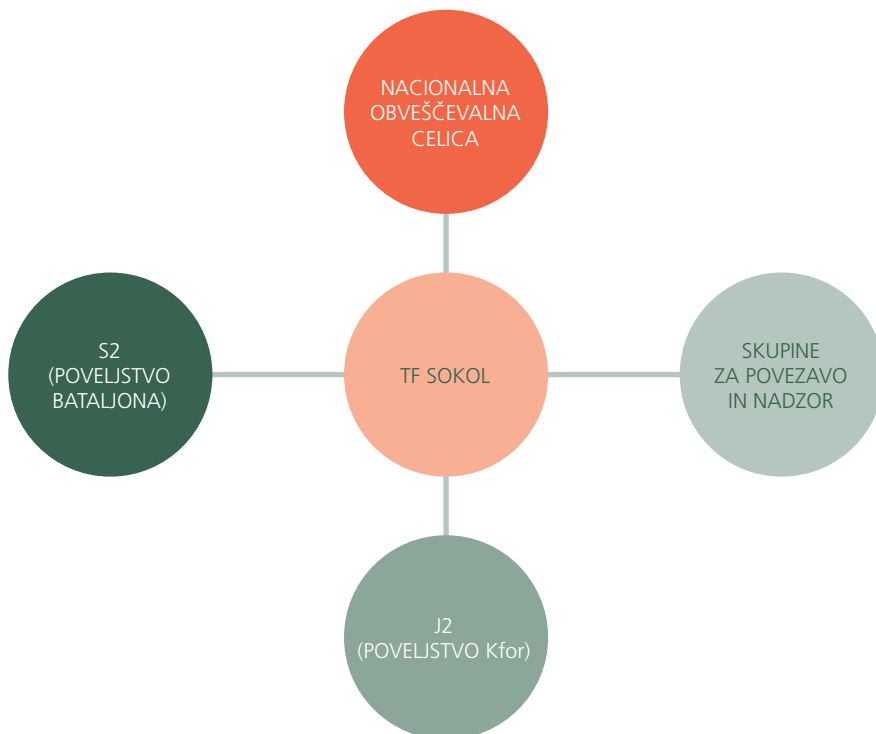
Glavna naloga obveščevalno-varnostnih elementov je bila zaščita sil, in ker gre v tem primeru za celovito zaščito medsebojno zelo povezanih in soodvisnih groženj, na katere mora biti poveljnik pripravljen, je bilo potrebno organizacijsko povezovanje in združevanje, predvsem pa sodelovanje obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne dejavnosti. Ti elementi se morajo včasih ukvarjati tudi z nekaterimi nevarnostmi, ki navadno niso v njihovi domeni. Zato so obveščevalno-varnostna struktura, organizacija in usposobljenost osebja drugačni od klasičnih organizacij s tega področja. Tako lahko vidimo pragmatično prepletanje in dopolnjevanje vseh treh vrst dejavnosti, ki pa se povezujejo tudi z drugimi neobveščevalno-varnostnimi strukturami (po Šaponja, 2007, str. 1). To je jasno razvidno tudi v primeru 15. SVNKON v nadaljevanju.

2.1 Struktura obveščevalno-varnostne podpore 15. SVNKON

Obveščevalno-varnostno podpora 15. SVNKON Kforja so z medsebojnim sodelovanjem zagotavljali naslednji obveščevalno-varnostni in neobveščevalno-varnostni elementi (glej shemo 1):

- obveščevalni sektor S2 (resursi BBsk),
- obveščevalni sektor G2 (MNTF W, angl. *humint team*) in J2 v Natovem poveljstvu Kforja (angl. *dissemination cell*¹⁰),
- slovenska NOC, v kateri so delovali uslužbenci OVS,
- Skupina za povezavo in nadzor, ki je bila povezana neposredno s poveljnikom kontingenta, kar pa je posebnost, saj so bili drugi deli integrirani v BBsk (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

Shema 1:
Struktura obveščevalno-varnostne podpore SVNKON 15 Kfor

Vsi ti deli so se med seboj prepletali in tako poveljniku kontingenta in BBsk zagotavljali informacije v realnem času. Pri obveščevalno-varnostni podpori je bil pomemben dejavnik tudi tedanji slovenski veleposlanik oziroma vodja slovenske pisarne OZN na Kosovu Vojko Volk (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

¹⁰ Po Furlanu (2006, str. 83) pojem *dissemination* pomeni širjenje obveščevalnih informacij. Spada v sklop aktivnosti pridobivanja obveščevalnih podatkov, v sklopu obveščevalnega cikla. Širjenje oziroma *dissemination* je zadnja, četrta faza, in pomeni: pravočasno posredovanje obveščevalnih podatkov v ustrezni obliki in na primeren način vsem tistim, ki takšne podatke potrebujejo (po Furlan, 2006, str. 130).

2.1.1 Nacionalna obveščevalna celica

Obveščevalne zmogljivosti, ki jih ima poveljstvo operacije, obsegajo vse zvrsti pridobivanja podatkov. Zmogljivosti se oblikujejo iz prispevkov posameznih držav, ki v operaciji sodelujejo. To pa je tudi razlog, da velikokrat teh zmogljivosti primanjkuje in si mora država sama priskrbeti dovolj obveščevalne zmogljivosti (prek NOC), saj je od njih odvisna predvsem zaščita lastnih sil in učinkovitost oziroma uspešnost delovanja. SVNKON v silah Kfor je dober primer, ker ima samostojne zadolžitve, naloge in odgovornosti, za kar potrebuje svoje obveščevalne zmogljivosti (predvsem za zaščito sil) (po Šaponja, 2007, str. 5).

NOC pri svojem delovanju intenzivno sodeluje s SV, predvsem prek uradnega dopisa oziroma zahtevka za informacijo. Če BBsk vseh informacij ne more pridobiti sama, jih tako z zahtevkom za informacije dobi od obveščevalne celice. Informacije z območja delovanja podpira BBsk, interesno območje, ki pa je širše od območja delovanja, se pa podpira z drugimi viri, torej dejavnostjo NOC (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

NOC je po nacionalni liniji 15. SVNKON Kforja zagotavljala najkakovostnejše informacije, boljše kot pa mednarodna PINK (od poveljstva brigade). Predvsem zato, ker so te informacije pridobili iz lastnih virov in od drugih zavezniških obveščevalnih celic ter zavezniških oboroženih sil. Vendar obveščevalno-varnostni podatki niso potekali le enosmerno, temveč je tudi BBsk zagotavljala podatke, ki jih je NOC potrebovala in obdelala. NOC je bila (in še vedno je) tako imenovani servis SV, saj zagotavlja podporo zaščiti sil (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

Kot že omenjeno, je OVS v Kforju prvič z NOC nacionalno podpirala SVNKON, kajti prejšnji kontingenti so bili odvisni od drugih obveščevalnih celic in od zveze Nato, pri kateri pa ni bilo dovolj informacij. Poleg tega je bil odzivni čas zveze Nata predolg, da bi operativne sile lahko učinkovito delovale na terenu. Slovenska NOC je delovala le na strateški ravni brez sodelovanja s slovenskim kontingentom. Šele pri 15. kontingentu SV v silah Kfor je bila NOC prvič integrirana v strukturo TF (pod omejenim poveljevanjem poveljnika BBsk). Od takrat NOC ne podpira SV le na strateški ravni, temveč tudi na taktični, saj imajo včasih dogodki na taktični ravni lahko tudi strateške posledice (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010) (glej tudi Črnčec, 2009).

2.1.2 Skupine za povezavo in nadzor

Od leta 2007, ko je bil na Kosovo napoten 15. kontingent, SV sodeluje tudi v Skupinah za povezavo in nadzor (angl. *Liaison Monitoring Team – LMT*). Koncept LMT je bil zasnovan in uveden po neredih leta 2004, ko so poveljujoči ugotovili, da Kfor nima dovolj neposrednih stikov z lokalnim prebivalstvom in tako nima pravočasnih informacij o spremembah razpoloženja in obnašanja med prebivalstvom. Poslanstvo LMT je, z dnevno prisotnostjo med prebivalstvom in komuniciranjem z lokalnimi oblastmi, lokalnimi institucijami, verskimi predstavniki, lokalnimi in

mednarodnimi organizacijami, vzpostaviti povezavo med Kforjem in prebivalstvom, prepoznati dejanske potrebe ljudi, zagotoviti pravočasne informacije o spremembah razpoložnja med prebivalstvom in odkrivati morebitna krizna žarišča (po SIKON 15, 2007, str. 209). Vse te naloge pa so tesno povezane z obveščevalno-varnostno podporo in posledično zaščito sil.

2.1.3 Poveljstvo bataljona sektor S2

Štabni sektor za obveščevalne zadeve (S2) v poveljstvu BBsk zbira in distribuira informacije za varno in kakovostno delo SVNKON. Vsak dan opravlja sestanke, na katerih enoto seznanja s stanjem na Kosovu. Poleg tega je S2 odgovoren za varno shranjevanje in arhiviranje dokumentov (po Slovenski kontingent 17, 2008, str. 17).

Obveščevalni sektor naloge opravlja s pomočjo zbiranja, analiziranja in posredovanja obveščevalnih informacij podrejenim (četam, vodom) ter nadrejenim (MNTF W G2). Potek zbiranja informacij:

- podrejene enote (motorizirane čete in izvidniške skupine, ki so pridodani BBsk) se pred odhodom na nalogo »*briefira*«, kar pomeni, da se jim predstavi obveščevalni in varnostni položaj na terenu ter se jim zastavi konkretna vprašanja, za katera S2 potrebuje odgovore;
- po prihodu s terena se enote »*debriefira*«, da bi pridobili odgovore na predhodno zastavljena vprašanja in zbirali podatke, ki bi lahko sestavljali obveščevalno sliko na območju delovanja enote;
- po »*debriefingu*« patrolj se zbrane podatke, ki bi lahko imeli obveščevalno vrednost, objavi v Dnevnem obveščevalnem produktu oziroma angl. *Daily Intelligence Summary* (INTSUM), ki se ga posreduje nadrejenemu poveljstvu (MNTF W G2);
- G2 MNTF W zbere INTSUM vseh bojnih skupin, v katerih so bile zbrane obveščevalne informacije celotnega območja, in objavi morebitne obveščevalne informacije na območju delovanja MNTF W;
- INTSUM MNTF W je potem poslan nazaj v podrejene bojne skupine, posledično tudi v S2 BBsk Sokol (po Jaunig Ivanc, intervju, 2010).

Na večernem poročanju pri poveljniku BBsk S2 predstavi vreme in učinke vremena na delovanje lastnih sil, oceno tveganja, dogodke zadnjih 24 ur na območju delovanja in dogodke na celotnem Kosovu ter pričakovane dogodke za naslednjih 24–72 ur. Hkrati S2 pripravi INTSUM za podrejene enote (čete), kjer sta glavni dve referenci INTSUM MNTF W in dnevno časopisje. INTSUM vsebuje morebitne obveščevalne informacije z območja delovanja BBsk in obveščevalne informacije z območja delovanja večnacionalnih sil Zahod in Kforja (celotno Kosovo), ki bi lahko vplivale na delovanje BBsk. Informacij ne potrebuje le S2, temveč tudi enota, ki deluje na terenu. V tem primeru četa v S2 posreduje zahtevek za informacijo, S2 pa odgovor posreduje iz svoje baze podatkov, če pa odgovora nima, sama posreduje zahtevek za informacijo naprej v nadrejeno poveljstvo (Jaunig Ivanc, intervju, 2010).

Obveščevalni sektor S2 v SVNKON je pripravljala obveščevalno pripravo bojišča, prilagojeno na stabilizacijsko delovanje, opravljal sprotno analizo podatkov in svetoval pri obveščevalnih zadevah ter ukrepal pri varnostnih. BBsk je obveščevalno-varnostne informacije zagotavljal tudi izvidniški vod in pridodani oddelek vojaške policije (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

2.1.4 Poveljstvo Kforja sektor J2

Področje dela sektorja J2 na poveljstvu Kforja v Prištini so obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne naloge, ki vključujejo:

- podporo pri pridobivanju poveljnikovih prednostnih informacij (angl. *priority intelligence requirements*);
- zagotavljanje obveščevalnih analiz, varnosti, protiobveščevalnih ukrepov in geografsko podporo;
- obveščevalno podporo, zaščito sil, podporo in vodenje procesa ciljenja (angl. *targeting*) ter informacijskih operacij;
- usklajevanje obveščevalnih aktivnosti s podrejenimi poveljstvi, drugimi poveljstvi in obveščevalnimi ustanovami (po Maroš in drugi, 2008, str. 87).

V poveljstvu Kforja je leta 2007 deloval podčastnik, ki je opravljal delo upravljavca baz podatkov (angl. *Database Manager*). Delovno mesto je bilo odgovorno in je zahtevalo precej izkušenj, predvsem na tehničnem, strokovnem ter jezikovnem področju. Naloge so obsegale zbiranje in obdelavo podatkov ter pripravo poročil, ki jih je poveljstvo za uspešno vodenje svojih operacij včasih potrebovalo v zelo kratkem času (po Indof, 2007, str. 21–22).

Oddelek J2X je namenjen zbiranju in obdelavi podatkov iz različnih virov. V obliki analitičnih poročil te podatke J2X vsak dan objavlja za potrebe Kforja in druga Natova poveljstva ter agencije. Leta 2007 je kot vodja analitikov v oddelku deloval častnik SV (po Indof, 2007, str. 22). Podatke, ki jih je analiziral pripadnik SV, so vključili v dnevna, tedenska in mesečna poročila sektorja J2. Poleg navedenega se je v sklopu 15. SVNKON še posebej namenjala pozornost informacijam, ki so se nanašale na območje odgovornosti TF Sokol, kar je prispevalo k lažjemu uresničevanju nalog enot na terenu (po SIKON 15, 2007, str. 169).

Poveljstvo Kforja v Prištini je multinacionalno, kar pomeni, da ga sestavljajo predstavniki zavezniških držav, ki so v Kforju, vendar niso podrejeni nacionalni strukturi (npr. BBsk), temveč neposredno poveljstvu Kforja. Zato je poročanje in posredovanje informacij drugačno kot v S2 BBsk. Naloga J2X je tudi zbiranje in analiza poročil HUMINT, ki so jih zbrale skupine HUMINT na terenu. Ta poročila se vsak dan objavi v HUMINT INTSUM in nato posreduje v MNTF. Pri svojem delu si pripadniki SV pomagajo z neposrednim sodelovanjem z NOC in slovensko enoto v MNTF W (po Jaunig Ivanc, intervju, 2010).

Sklep Februarja 2007 se je Kforju pridružil že 15. kontingent SV, in sicer prvič v velikosti BBsk, kar je bilo tudi največje število pripadnikov SV na misiji v eni rotaciji. Poleg tega je 15. slovenski kontingent prvič prevzel območje lastne odgovornosti, prvič poveljeval enotam tuje zavezniške vojske in bil prvič brez nacionalnih omejitev. Zaradi povečanega števila pripadnikov in povečanega območja odgovornosti je narasla tudi potreba po povečani zaščiti lastnih sil. Iz delovanja 15. SVNKON smo spoznali nekaj novih dejstev, ki so pomembna za vse nadaljnje kontingente SV, ki delujejo in bodo delovali v MOM.

Z nerešenimi vprašanji glede obveščevalno-varnostne zagotovitve se je 15. kontingent SV začel srečevati na misiji. Predvsem je bilo treba vzpostaviti medsebojno povezavo med elementi, ki so SVNKON zagotavljali obveščevalne in varnostne informacije ter njihovo zaščito sil, verjetno tudi zato, ker ni bilo normativnega akta, ki bi vlogo OVS in odnos med SV in NOC v MOM natančno določal. 15. kontingent sil Kfor je bil prvi kontingent, ki je med seboj združil delovanje BBsk in NOC ter drugih neobveščevalno-varnostnih elementov (nacionalni podporni element, LMT). Zato je bil to velik izziv za vse sodelujoče, njihovo učinkovito sodelovanje in koordinacija dela sta temeljila predvsem na medsebojnih poznanstvih in dobrih osebnih odnosih (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

V smislu obveščevalno-varnostne podpore v MOM se CIMIC še vedno premalo uporablja, saj ima poleg LMT veliko stika s civilnim prebivalstvom in tako dobre možnosti za pridobivanje obveščevalno-varnostnih informacij. Predvsem na Kosovu, kjer CIMIC zelo dobro deluje, saj ima pomembno prednost pred drugimi narodi, predvsem, ker smo Slovenci »bratski narod« in nas domačini bolje sprejmejo, a hkrati od nas tudi veliko pričakujejo (po Božič, Škerbinc, Turk in Kavčič, intervju, 2010).

Po končani MOM 15. kontingenta skupne analize ali sestanka z vsemi elementi, ki so zagotavljali zgolj obveščevalno-varnostno podporo, ni bilo, kar je velika pomanjkljivost, saj so ugotovljene napake in izkušnje vedno dobra »popotnica« za nov kontingent. Intervjuvani menijo, da si je treba vzeti čas za analizo, ki ga pa neposredno po koncu MOM navadno ni (ibid.). Analiza MOM je tudi delo PDRIU, in sicer Oddelka za učenje iz izkušenj (angl. *lessons learned*), ki bi moral natančneje preučiti tudi obveščevalno-varnostno dejavnost.

Elemente, ki so 15. kontingentu SV zagotavljali obveščevalno-varnostno podporo in s tem zaščito sil, bi lahko delili v štiri sklope, in sicer: dejavnost NOC, dejavnosti neobveščevalno-varnostnih struktur (LMT), dejavnosti obveščevalno-varnostnega sektorja v BBsk Sokol S2 in obveščevalno-varnostnega sektorja v poveljstvu Kforja sektor J2. V teh strukturah so delovali pripadniki SV in OVS. Zaradi povečane potrebe po zaščiti sil so morali ti elementi med seboj neprestano in aktivno sodelovati ter si vzajemno pomagati. Tako so si vsak teden in vsak mesec izmenjevali informacije, ki so zagotavljale zaščito enote. Posebnost 15. SVNKON je bilo okrepljeno in integrirano sodelovanje med bojno skupino Sokol in NOC, saj tega v

preteklih kontingentih ni bilo. Poleg tega se je povečal prispevek neobveščevalno-varnostnega elementa, torej LMT. Ta je z neprestanim stikom s civilnim prebivalstvom zagotavljala pravočasne in koristne informacije o spremembah razpoloženja.

Ena glavnih nalog obveščevalno-varnostne dejavnosti v MOM je tako zaščita lastnih sil z obveščevalnimi in varnostnimi ukrepi. Zaščita sil se začne že z obveščevalno-varnostno pripravo pred odhodom na MOM, se nadaljuje na misiji in konča po opravljeni misiji v obdobju konsolidiranja enote, ko se navadno izvedejo analize. Brez te podpore bi enote SV težko delovale v nepredvidljivem in nevarnem okolju, kamor so napotene z določenim mandatom.

Literatura

1. Božič, D.; Kavčič, D.; Škerbinc, M.; Turk B., 2010. Intervju z udeleženci 15. SVNKON KFOR. Ljubljana, 2. julij 2010 (glasovna datoteka).
2. Črnčec, D., 2009. Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi. Ljubljana: Defensor.
3. Črnčec, D. in Urbanc, J., 2009. Obveščevalno-varnostna podpora mednarodnim operacijam in misijam v Sodelovanje Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah. V R. Bric, ur. Posvet o sodelovanju Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah. Brdo pri Kranju: Ministrstvo za obrambo. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/publikacije/zbornik_f.pdf (Datum obiska 20. november 2009).
4. Furlan, B., 2006. Angleško-slovenski vojaški terminološki slovar. Ljubljana: PDRIU, Slovenska vojska, MO RS.
5. Gradivo za konferenco s področja NGŠ. 2007. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/sporocila/2007/novinarska_sicon15.pdf (datum obiska: 8. avgust 2010).
6. Grozde, J. in Čaleta, D., 2007. Geopodpora obveščevalni dejavnosti v Slovenski vojski. V dr. B. Lobnikar, ur. 8. slovenski dnevi varstvoslovja – Varnost v sodobni družbi groženj in tveganj. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
7. Indof, A., 2007. Pripadniki SV v poveljstvu Kforja. Revija Slovenska vojska XV (16), Slovenska vojska, Ljubljana, str. 21–22.
8. Internet 1: Kosovo. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/mednarodno-sodelovanje/mednarodne-operacije-in-misije/kosovo/> (datum obiska: 29. maj 2010).
9. Internet 2: Bojna skupina Sokol potuje na Kosovo. Revija Delo, 13. februar 2007. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o190894> (datum obiska: 27. julij 2010).
10. Jaunig Ivanc, M., 2010. Intervju z udeleženko 15. SVNKON KFOR. 26. junij 2010 (tekstovna datoteka).
11. Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2007, 2008. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/LP_MO_2007.pdf (datum obiska: 12. maj 2010).
12. Maraš, V.; Bosotina, V.; Požek, B., in Lasič, K., 2008. Mednarodne vojaške operacije. Skripta, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
13. Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025. 2010. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/predlogipred/ReSDPRO_060410.pdf (datum obiska: 29. maj 2010).
14. Rode, A., 2007. Vojaška obveščevalna dejavnost. Diplomsko delo magistrskega študija. Celje: Fakulteta za logistiko.
15. Rode, A.; Čevriz, D.; Henigman, Ž., 2009. Vojaška obveščevalno-varnostna dejavnost v podpori delovanja Slovenske vojske v operacijah kriznega odzivanja. Bilten Slovenske vojske (junij 2009–11, št. 2), Slovenska vojska, Ljubljana, str. 58–59.

16. SIKON 15, 2007, KFOR.
17. Slovenski kontingent 17, 2008. KFOR. Kosovo.
18. Standardni operativni postopek: Obveščevalna podpora SIKON KFOR, Generalštab Slovenske vojske, številka /, ažurirano 15. decembra 2006.
19. Summit Guide. Nato, 2009. Dostopno prek: <http://www.nato.int/summit2009/summit-guide-09.pdf> (datum obiska: 29. maj 2010).
20. Šaponja, V., 1999. Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
21. Šaponja, V., 2007. Zaščita vojaških sil – celovita zaščita temelji na obveščevalni, protiobveščevalni in varnostni dejavnosti, prilagojeni potrebam vojaškega poveljnika. V dr. B. Lobnikar, ur. 8. slovenski dnevi varstvoslovja – Varnost v sodobni družbi groženj in tveganj. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
22. Škerbinc Barbo, M., 2007. SIKON 15 / TF SOKOL. Predstavitev na Power Pointu, Ljubljana. Dostopno prek: <http://www.dsos.org/dokumenti.php> (datum obiska: 27. julij 2010).
23. Tumpej, A., 2009. Natove operacije kriznega odzivanja. Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Urbanc, J., 2009. Direktorji obrambnih obveščevalnih služb držav Nata v Sloveniji. Revija Slovenska vojska XVII (junij), Slovenska vojska, Ljubljana, str. 11.
25. Vojaška doktrina. 2006. Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Slovenska vojska, Ljubljana: Defensor.
26. Zakon o obrambi. Ur. list RS, št. 80/94, 45/97, 56/98, 2004.

**Seznam
kratic**

10. MOTB – 10. motorizirani bataljon
AOR – Area of Responsibility
BBsk – Bataljonska bojna skupina
CDR – Center za doktrino in razvoj
CIMIC – Civil Military Cooperation
HUMINT – Human Intelligence
IMINT – Imagery Intelligence
INTSUM – Intelligence Summary
KFOR – Kosovo Force
LMT – Liaison Monitoring Team
MASINT – Measurement and Signatures Intelligence
MNTF – Multinational Task Force
MOM – Mednarodne operacije in misije
NIC – National Intelligence Cell
NOC – Nacionalna obveščevalna celica
OIB – Obveščevalno izvidniški bataljon
OPB – Obveščevalna priprava bojišča
OSINT – Open Source Intelligence
OVS – Obveščevalno varnostna služba
PDRIU – Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje
PINK – Linija poveljevanja in kontrole
PSSV – Poveljstvo sil Slovenske vojske
RFI – Request For Information
SIGINT – Signal Intelligence
SVNKON – Slovenski kontingent
SOP – Standardni operativni postopek
SOVA – Slovenska obveščevalno-varnostna služba
TF – Task Force
ZObr – Zakon o obrambi
ZZI – Zahtevek za informacijo

DUHOVNA OSKRBA VOJAKOV V EVROPI IN NATU TER PODROČNI SPORAZUM S SVETIM SEDEŽEM

PASTORAL CARE FOR THE MILITARY IN EUROPE AND NATO AND SECTORAL AGREEMENT WITH THE HOLY SEE

Review paper

Povzetek Službe vojaške duhovne oskrbe evropskih držav in članic zveze Nato primerjamo z ustrežno službo v Sloveniji. Za primerjavo so posebej pomembne večinsko katoliške tranzicijske države zaradi podobne verske sestave prebivalstva, skupne izkušnje veri neprijaznega sistema, obdobja brez vojaške duhovne oskrbe, obdobja njenega ponovnega uvajanja, demokratizacije in uspešnega vključevanja v mednarodne povezave. Vse so članice Nata in vse, razen Slovenije, imajo za vojaško duhovno oskrbo katoličanov vojaški ordinariat ter s Svetim sedežem sklenjen sporazum, ki ta ordinariat opredeljuje; oboje imajo tudi vse štiri sosede Republike Slovenije. Večina nekdanjih socialističnih držav vojaško duhovno oskrbo že ima oziroma se oblikuje. Njene ukinitve ne načrtuje nobena država. Krepi se vloga laikov in pomen vojaške duhovne oskrbe kot zgleda zagotavljanja svobode vere, verskega dialoga in sožitja. Smiselno je nadaljevati priprave in prizadevanja za podpis sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o duhovni oskrbi v obrambnih silah in policiji ter zavodih za izvrševanje kazenskih sankcij.

Ključne besede *Duhovna oskrba vojakov, vera, Evropska unija, Nato, vojaški kaplani, vojaški ordinariat, sporazum s Svetim sedežem.*

Abstract We compare military pastoral care services in European and NATO countries to a relevant service in Slovenia. Catholic countries in transition are particularly important for the comparison due to their similar religious structure of the population, common experience with a system unfavourable to religion; a period without military pastoral care; a period of its re-introduction; democratisation and successful integration into international structures. They are all NATO countries and all of them, apart from Slovenia, provide catholic military religious care through a Military Ordinariate and have signed an agreement with the Holy See defining the Ordinariate. The latter two are also found in all four Slovenia's neighbouring countries. The majority of former socialist countries already provide military pastoral care or are in the process

of designing it. None of the countries plan to abolish it. The role of laypersons and the importance of military pastoral care as an example of assuring free will, religious dialogue and symbiosis are increasing. It is therefore sensible to proceed with the preparations and endeavours for the signing of an agreement between the Republic of Slovenia and the Holy See regarding pastoral care in the armed forces, the police force, and institutions which enforce criminal sanctions.

Key words *Pastoral care for the military, religion, European Union, NATO, military chaplains, Military Ordinariate, agreement with the Holy See.*

Uvod »V najtežjih trenutkih odkrijemo molitve v svojih srcih,« je na mednarodni konferenci glavnih vojaških kaplanov leta 1999 v Badnu dejal Arnold Resnicoff, glavni kaplan evropskega poveljstva ZDA (USEUCOM). »Ne glede na vernost vojakov, tudi če so te molitve na debelo prekrite s trpljenjem, zatiranjem, vojno ali strahom, je naša naloga, da jih poiščemo in se jih dotaknemo.« (Čepar, 2000, str. 85)

Vojaški poklic je nekaj posebnega tudi zato, ker vojak v okviru svoje službe izvaja nasilje, izpostavlja sebe in nasprotnike nevarnosti ter smrti in je (poleg rablja, ki z odpravo smrtne kazni izginja iz večine držav) edini človek, ki lahko koga legitimno usmrti. Vojak ni »samo na robu življenja in smrti, temveč tudi na robu hvalevrednega junaštva ali zločina.«¹ Ker država posameznika pripelje v opisane položaje, sprejema odgovornost za njegovo celovito oskrbo.

Ministrstvo za obrambo (v nadaljevanju: MO) na vseh področjih svoje pristojnosti zagotavlja čimvišjo raven in primerljivost Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS) z drugimi državami, posebej članicami Evropske unije (v nadaljevanju: EU), na področju obrambe pa še posebej s članicami Nata, s katerimi v skupnih operacijah zagotavljamo primerljivo varovanje človekovih pravic, opremo, prehrano, obleko, usposobljenost in celovito oskrbo udeležencev. Za zagotavljanje primerljivosti in za ugotavljanje možnosti izboljšav je nujno poznavanje teh področij – tudi področja vojaške duhovne oskrbe – v drugih državah. Zato je avtor tega članka kot sekretar – osebni svetovalec ministrice v Kabinetu ministrice za obrambo na MO izvedel raziskavo Duhovna oskrba vojakov v Evropi in Natu s poudarkom na ureditvi duhovne oskrbe katoličanov, Mednarodno primerjalna študija, 1. del, MO RS, Ljubljana, marec 2010, št. 812-4/2010-11, ki jo je ministrstvo objavilo na svoji spletni strani. Ta članek povzema navedeno študijo, predstavlja pa tudi rezultate avtorjevega dela, ki v študiji niso predstavljeni.

Za opredelitev teme, teoretskega izhodišča, opis ciljev in postavitev hipoteze je treba najprej povzeti slovenske ustavne določbe, zakone in sporazume s tega področja. V 2. poglavju opisujemo metodologijo, v 3. izvedbo, v 4. pa rezultate. Interpretacija in uporaba rezultatov sta v 5. poglavju, ki mu sledi sklep, temu pa seznam citiranih virov.

¹ Glej spremno besedo dr. A. Stresa v (Plut, 2002, str. 7).

1 OPREDELITEV TEME, TEORETSKO IZHODIŠČE, HIPOTEZA IN CILJI RAZISKAVE

Ustava RS (URS, UL RS, št. 33I/1991-I) zagotavlja celovito spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, med katerimi zavzemajo svoboda vesti in veroizpovedi (41. člen) ter njeno neposredno uresničevanje na podlagi ustave (15. člen) posebno višje mesto, saj pravice iz 41. člena ustave sodijo med tiste, ki jih ni mogoče niti začasno omejiti ali v nobenih okoliščinah razveljaviti (16. člen), kot na primer pravice do življenja in prepovedi mučenja.

Temeljni predpis, ki ureja uresničevanje verske svobode, je Zakon o verski svobodi (ZVS, UL RS, št. 14/2007), ki določa, da imajo pripadnice in pripadniki Slovenske vojske (v nadaljevanju: SV) »med vojaško službo pravico do verske duhovne oskrbe² v skladu s predpisi o vojaški službi in obrambi države« (22. člen), da »policistkam in policistom, ki to želijo, država zagotovi versko duhovno oskrbo v okoliščinah, ko jim je uresničevanje verske svobode oteženo« (23. člen), da imajo »osebe, ki jim je na podlagi odločbe sodišča odvzeta prostost ali jim je bilo omejeno gibanje in so v zavodu za prestajanje kazni zapora, vzgojnem zavodu, prevzgojnemu domu ali v zavodu za usposabljanje, ... pravico do redne individualne in kolektivne verske duhovne oskrbe« (24. člen). ZVS v 21. členu predvideva tudi sklepanje sporazumov z registriranimi cerkvami ali drugimi verskimi skupnostmi: » ...Sporazum se lahko sklene z vrhovnim organom cerkve ali druge verske skupnosti v RS ali z vrhovnim organom cerkve ali druge verske skupnosti z mednarodnopravno osebnostjo, ki je za to pristojen po njenih avtonomnih pravilih.« Ustrezne določbe so tudi v 52. členu Zakona o obrambi (ZObr-UPB1, UL RS, št. 103/04) ter v členih 76 in 83 Zakona o službi v SV (ZSSloV, UL RS, št. 68/2007).

Že pred uveljavitvijo ZVS sta bila v 12. členu Sporazuma med RS in Svetim sedežem³ o pravnih vprašanjih⁴ zagotovljena celovito spoštovanje verske svobode osebam v bolnišnicah, domovih za ostarele, v zaporih in drugih ustanovah, v katerih je oteženo svobodno gibanje oseb, in pravica Katoliške cerkve do pastoralnega delovanja v teh ustanovah.

Duhovno oskrbo vojakov podrobneje obravnavata Sporazum med Slovensko škofovsko konferenco in Vlado RS o duhovni oskrbi vojaških oseb v SV (Čepar, 2008, str. 93–96), podpisan 21. septembra 2000, ki v točki 1.1 v 1. členu predvideva ustanovitev vojaškega ordinariata⁵ in sprejetje ustreznega mednarodnega

² Vsebinsko tega pojma bo bralec spoznal v poglavju 4.4.

³ Sveti sedež je upravno središče delovanja papeža kot vrhovnega predstavnika Katoliške cerkve in je po mednarodnem pravu pravna oseba.

⁴ Sporazum je objavljen z Zakonom o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih, BHSPV, UL RS-MP, št. 4/2004.

⁵ Ordinariat ali škofija je najvišja (v tem primeru pa tudi edina mogoča) cerkvena organizacijska oblika. Ustanovi jo lahko le Sveti sedež. Vodi jo ordinarij ali škof. Škofije so navadno teritorialne, kar pomeni, da so pristojne za ljudi na nekem ozemlju. Pri vojaški škofiji gre za personalno škofijo, ki je pristojna za določene skupine ljudi glede na neko njihovo lastnost (na primer vojake, policiste, zapornike, bolnike, njihove družinske člane, ...) ne glede na ozemlje.

sporazuma med RS in Svetim sedežem ter Sporazum med Evangeličansko cerkvijo v RS in Vlado RS o duhovni oskrbi vojaških oseb v SV (Čepar, 2008, str. 97–99), podpisan 20. oktobra 2000. Pravice cerkva in drugih verskih skupnosti do pastoralnega delovanja oziroma duhovne oskrbe in celovito spoštovanje verske svobode oseb v bolnišnicah, zdravišcih, zaporih, vojašnicah in drugih ustanovah, v katerih je gibanje oseb omejeno ali onemogočeno, zagotavljajo še sporazumi o pravnem položaju petih verskih skupnosti.⁶

Katoliška Cerkev je ob različnih priložnostih izrazila pripravljenost za sklenitev posebnega mednarodnega sporazuma med RS in Svetim sedežem o duhovni oskrbi v vojski, policiji in zaporih. Leta 2007 je bil osnutek takega sporazuma pripravljen na MO (MO, 2007), vendar ga vlada ni obravnavala.

Osnovni namen raziskave (Čepar, 2010) je bil zbrati čim več informacij iz zakonodaj in prakse tujih držav – tistih, s katerimi smo v preteklih letih vstopili v mednarodne gospodarske, politične in obrambne povezave, ter tistih, katerim smo podobni po izkušnji obdobja, v katerem je bila vera (tudi v vojski) zapostavljena – in presoditi njihov pomen za odgovore na vprašanja, ki se pojavljajo ob oblikovanju mednarodnega sporazuma. Ta članek povzema v raziskavi zbrane informacije, jim dodaja nove, in povzema ter dopolnjuje razmislek o njihovem pomenu.

Z mednarodno primerjavo želimo torej dati tudi prispevek k »policy analizi«⁷ oblikovanja in podpisa mednarodnega sporazuma. Ključne, za policy analizo pomembne teme, ki so se že do zdaj pojavljale v javnosti, so: Ali je državno financiranje verskih skupnosti ustavno?⁸ Je sklenitev sporazuma v nasprotju z ustavnim načelom enakopravnosti verskih skupnosti ali z načelom njihove ločenosti od države? Je treba zdajšnjo duhovno oskrbo skrčiti ali ukiniti? Bi se bilo treba sklenitvi sporazuma s Svetim sedežem izogibati? Vsako od navedenih vprašanj predstavlja hipotezo, ki jo bomo poskušali potrditi ali ovreči.

Temeljna ničelna hipoteza je, da bi bilo smotrno prekiniti priprave in prizadevanja za podpis sporazuma med RS in Svetim sedežem o duhovni oskrbi v obrambnih silah in policiji ter zavodih za izvrševanje kazenskih sankcij.

⁶ Seznam glej v (Čepar, 2010, str. 55).

⁷ Ta izraz smo uporabili namesto sopomenke »analiza politik«, ker ima v slovenščini izraz politika pomen, ki se mu tu želimo izogniti.

⁸ Trditev se je v različnih oblikah pojavljala v Državnem zboru RS in javni razpravi med sprejemanjem ZVS, pa tudi v obrazložitvi Odločbe Ustavnega sodišča RS, številka U-I-92/07-23 (UL RS št. 46/2010), v poglavju Navedbe Državnega sveta.

2 METODOLOGIJA – SPREMENLJIVKE – ENOTA OPAZOVANJA – ZBIRANJE PODATKOV

Uporabljamo metode primerjalnega družboslovnega raziskovanja, ki ga Scheuch (1990) opredeljuje kot raziskavo, pri kateri gre za primerjavo istih konceptov ene ali več enot v dveh ali več družbah, kulturah in nacionalnih državah. Najpomembnejši razlog za primerjalne študije so rastoča globalizacija, internacionalizacija in izmenjava družbenih, kulturnih in gospodarskih vplivov. Širitev zveze Nato in EU z enotnim gospodarskim prostorom, ki ni izoliran od kulturnih, verskih in drugih družbenih vplivov, sta konkretna zgleđa, ki imata za Slovenijo kot članico obeh integracij velik pomen.

Za enoto raziskovanja smo vzeli državo, čeprav se verski in kulturni tokovi ne ustavljajo ob državnih mejah, Francija pa ima na primer znotraj svojih meja za različna geografska območja različno zakonodajo. Razlog je, tako kot pri večini primerjalnih raziskav, v dosegljivosti statističnih podatkov, ki jih zbirajo države za svoja ozemlja, in v zakonodaji, ki praviloma velja za celotno državno ozemlje.

Definicija spremenljivk je zahtevna naloga, v kateri se kažejo metodološke težave primerjalnega pristopa. Nekatere spremenljivke so numerične z zveznim naborom vrednosti, kot na primer delež pripadnikov posameznih verskih skupnosti v prebivalstvu države, ali s celoštevilčnim naborom, kot na primer število vojaških duhovnikov in število sklenjenih sporazumov. Večini spremenljivk pa ne moremo pripisati številčnih vrednosti. Take so na primer obstoj in vsebina sporazuma s Svetim sedežem, naloge, pristojnosti in sestava vojaške duhovne oskrbe, položaj in izobrazba vojaških duhovnikov.

Zavedamo se pomanjkljivosti in metodoloških težav mednarodne primerjalne študije tako različnih sistemov, kot jih glede položaja verskih skupnosti predstavljajo evropske države. Prva je vprašanje izrazov, ki morda v različnih državah in kulturah opredeljujejo različne pojme. Podobno je s statističnimi podatki (na primer o verski sestavi prebivalstva), ki imajo zaradi različnih opredelitev in različnih metodologij zbiranja lahko precej različen pomen. Ne moremo odmisлити neekvivalence pojmov v različnih državah, neobvladljive množice vplivajočih spremenljivk in drugih težav. Nemogoče je za 45 držav sestaviti popolno matriko, ki bi za vse države vsebovala vse elemente; ne le zaradi različne stopnje dostopnosti podatkov, ki so pogosto dostopni le v jeziku posamezne države, temveč tudi zato, ker marsikateri podatek v posameznem sistemu ne obstaja. Težko na primer najdemo ustavne določbe o veri za državo, ki nima ustave. Nimamo torej ambicije podati popolne in izčrpne informacije. Vendar se kljub temu ne želimo odpovedati novim spoznanjem, ki jih prinašajo podatki o teh sistemih, kot tudi medsebojne primerjave, predvsem z RS.

3 IZVEDBA RAZISKAVE

Celovita t. i. policy analiza lahko vsebuje mnenjske raziskave med vsem prebivalstvom ter posebej zainteresiranimi skupinami, mnenja političnih strank, vladnih organov, varuha človekovih pravic, nevladnih organizacij, objavljena stališča v medijih, raziskovalne dosežke in drugo.⁹ V okviru te mednarodne primerjalne raziskave, ki je le del take policy analize, smo dali poudarek analizi pravnih virov. Zaradi gospodarnosti smo ob primarnih virih, kot so ustave, zakoni, sporazumi in drugi akti, upoštevali tudi sekundarne vire, kot so že izdelane akademske raziskave in publikacije, pa tudi druge informacije, na primer s svetovnega spleta, iz neposrednih stikov in medijev. Ker se je v tranzicijskih državah zakonodaja o verski svobodi in verskih skupnostih v zadnjih dveh desetletjih hitro spreminjala, smo 21 evropskih tranzicijskih držav januarja 2010 zaprosili za najnovejše podatke o vojaški duhovni oskrbi. Odgovorilo je 15 držav, ker pa sta dve omejili razpolaganje s temi podatki, je v raziskavi upoštevanih 13 odgovorov.¹⁰ V slovenščino smo prevedli sporazume Svetega sedeža o vojaški duhovni oskrbi z Litvo in Slovaško (Čepar, 2010, str. 125–131), na strani 109 pa je navedenih 164 uporabljenih virov v angleškem, bosanskem, francoskem, hrvaškem, italijanskem, latinskem, nemškem in srbskem jeziku.

Zbrani so podatki za 28 članic Nata, 6 članic EU, ki niso članice Nata, EU kot posebno enoto, Švico, ki ni niti v EU niti v Natu, ter 9 drugih evropskih nekdanjih socialističnih držav, skupaj 45 enot (44 držav in EU). Andora, Liechtenstein, Monako, San Marino in Vatikan niso vključeni, ker nimajo svojih vojsk. Zanimali so nas delež katoliškega prebivalstva, zakonodaja o verski svobodi in verskih skupnostih, pravni temelji službe duhovne oskrbe, za katoličane posebej morebitni sporazumi s Svetim sedežem, organiziranost, sestava, pristojnosti in naloge, položaj in število vojaških duhovnikov, ali vojaški duhovniki nosijo vojaško uniformo in imajo vojaške čine, status vojaškega škofa, zahtevana temeljna izobrazba vojaških duhovnikov, njihovo usposabljanje in odgovornost, zagotavljanje razmer za delo ter financiranje v povezavi s splošno ureditvijo financiranja verskih skupnosti. Čeprav je raziskava osredotočena na institucionalizirano vojaško duhovno oskrbo, ki jo države financirajo iz proračuna, je za popolno sliko in namen raziskave pomembno tudi, kako se sicer financirajo verske skupnosti in kako je z duhovno oskrbo v drugih ustanovah, kot so policija, bolnišnice, zapori, sociala in šole.

⁹ *Metodologija policy analize je opisana v (Maychrzak, 1984).*

¹⁰ *Podrobneje v (Čepar, 2010, str. 99–101).*

4 REZULTATI

4.1 Splošne ugotovitve

4.1.1 Odnos med državo in verskimi skupnostmi

EU načeloma ne posega v odnos države do verskih skupnosti in ga ne poskuša poenotiti, temveč to področje prepušča državam članicam, zato v Evropi in EU najdemo na eni strani države z državnimi cerkvami, na drugi države s strogo ločenostjo države in cerkve, vmes pa večino držav s sistemom ločenosti cerkve ter države s priznanjem skupnih nalog in potrebe po sodelovanju.

Razlike med sistemi se zmanjšujejo¹¹, ti pa se približujejo sistemu sodelovanja avtonomnih subjektov ali tako imenovane prijazne ločenosti. To velja za »stare« članice Nata in EU ter za nekdanje socialistične države, nove članice ter nečlanice Nata in EU. Švedska je leta 2000 sprejela zakon, po katerem evangeličansko-luteranska cerkev ni več državna. Nekatero pravice in možnosti v državah z državnimi cerkvami dobivajo tudi druge verske skupnosti. Na drugi strani Francija ne izvaja ostro svoje »laïcité«, Nizozemska svoje ureditve ne razume kot stroge ločenosti, tranzicijske države, ki so prej živele v ureditvi neprijazne ločenosti, pa v zadnjih dveh desetletjih sprejemajo zakonodajo, v kateri je zagotovljena pravica do verske svobode in v kateri imajo vse bolj pomembno mesto tudi cerkve ter druge verske skupnosti.¹² V nobeni od njihovih po letu 1990 sprejetih ustav ne najdemo državne cerkve (kar bi bilo mogoče pričakovati ob pravoslavni in tudi protestantski tradiciji večine teh držav, ki lahko najdejo zglede državnih cerkva med »starimi« članicami Nata in EU), po drugi strani pa je glede laičnosti države samo ustava Ruske federacije primerljiva na primer z ustavo Francije ali Turčije¹³. V novih ustavah se res pojavlja določba o ločenosti države in verskih skupnosti, vendar ta ločenost pomeni priznanje avtonomije tako države kot cerkve in ne več prepovedi sodelovanja ter državnega financiranja koristnih dejavnosti verskih skupnosti.

Te imajo pomembno mesto v izobraževalnem sistemu, zdravstvu, socialni, ohranjanju kulturne dediščine in na drugih področjih. Pomembna družbeno koristna dejavnost cerkva je dobredelna dejavnost. Poleg materialne pomoči, ki jo zberejo in razdelijo cerkvene organizacije, je pomembna duhovna razsežnost te pomoči, vključitev in vzgoja velikega števila prostovoljcev in dejstvo, da cerkve vzdržujejo infrastrukturo pomoči potrebnim, ki jo lahko brez začetnih oziroma zagonskih stroškov uporabi tudi država ali mednarodne organizacije. Ideja prostovoljstva, ki jo razvijajo, in vzgoja zanj, ne samo pomeni posameznih akcij, temveč z gojenjem in spodbujanjem

¹¹ Za članice EU, med katerimi je takrat bilo že 8 »tranzicijskih«, je svetovno priznani ekspert za to področje leta 2005 zapisal: »Despite all the differences between the systems there does, however seem to be a measure of convergence.« (Robbers, 2005, str. 579).

¹² Podrobnosti bo bralec našel v opisu posameznih držav v (Čepar, 2010).

¹³ S. Ferrari (2003, str. 416) ugotavlja: »Finally it should be stressed that only the Constitution of the Russian Federation (art. 14) affirms the laïcité of the State, according to the French or Turkish model.«

solidarnosti pomeni nujno potrebno vzgojno, duhovno in kohezivno prvino družbe. Ni pa zanemarljiv tudi finančni vidik prostovoljstva.

Svobodo vere in vesti varujejo mednarodni dokumenti ter ustanove. Svoboda izpovedovanje vere v zasebnem življenju ni sporna, glede izpovedovanja vere v javnosti pa so v različnih državah različni pogledi. Znani so zapleti v Italiji in Nemčiji glede verskih znamenj v šolah, francoska prepoved nošenja muslimanskih rut v javnih šolah in v belgijskem parlamentu konec aprila 2010 sprejeti zakon o prepovedi nošenja burke v javnosti. Članice EU urejajo ta področja s svojimi zakonodajami, vendar pa so skupni standardi določeni na primer z 9. členom Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS(13. 6. 1994) MP, št.7-41/1994 (RS 33/1994)) ter z judikaturou Evropskega sodišča v Luksemburgu in Evropskega sodišča za človekove pravice v Strasbourg. Direktive in uredbe EU s področja dela, davkov, kmetijstva in varstva živali prav tako ožijo okvire nacionalnim zakonodajam ter prispevajo k poenotenju.

4.1.2 Duhovna oskrba vojakov

Duhovna oskrba vojakov je samoumevna prvina vojsk držav, s katerimi je Slovenija v obrambno-varnostnih in gospodarskih povezavah. Večina novih članic Nata jo je uvedla pred vstopom. Madžarska se je tega področja lotila zelo zgodaj, druge so ji sledile v zadnjih petnajstih letih, zaostajata pa članici Albanija in Bolgarija, v katerih formalno še ni uvedena. Vojaški ordinariat za katoličane imajo vse dovolj velike¹⁴ članice Nata z večinskim katoliškim prebivalstvom in tudi nekatere, v katerih je katoličanov manj, na primer Kanada, Nemčija, Nizozemska, ZDA in Velika Britanija. Do zdaj je Nato to službo prepuščal državam članicam, zdaj pa si prizadeva vzpostaviti nekatere strukture tudi na ravni zveze.

Nekatere države imajo vojaško kaplanstvo organizirano kot enotno službo za vse tri zvrsti (zračne sile, mornarico in kopensko vojsko), druge pa ločeno. Prav tako so kaplanstva različnih ver v nekaterih državah bolj, v drugih manj organizacijsko povezana. Ureditev je odvisna tudi od odnosa med cerkvijo oziroma cerkvami v posamezni državi.

Sveti sedež je leta 1986 izdal apostolsko konstitucijo¹⁵ z navodili, kako naj se ta služba uredi za katoličane. V konstituciji opredeljuje vojaške škofije oziroma ordinariate z vojaškimi kaplani, ki jih vodi vojaški škof.

Ukinitve duhovne oskrbe ne načrtuje nobena država. V nekaterih državah z najstrožjo ustavno ločenostjo verskih skupnosti od države, kot so Francija in ZDA, je bil v preteklih desetletjih njen obstoj v ustavno-sodni presoji, vendar je bilo na najvišji ravni ugotovljeno, da je ustaven. Opazna so prizadevanja, da bi ta služba prevzela nove naloge skladno s potrebami časa in novimi načini zagotavljanja obrambe ter

¹⁴ Edina večinsko katoliška članica Nata, ki nima vojaškega ordinariata za katoličane, je Luksemburg, ki ima le enega vojaškega kaplana, kar ni dovolj za ustanovitev škofije.

¹⁵ V slovenščino jo je prevedel in objavil J. Plut (2002, str. 323–327).

varnosti. Vojska ZDA intenzivno zaposluje nove duhovnike. Katoliških na primer v domovini ne dobi dovolj, zato jih vabi iz Evrope, Južne Amerike in Afrike. Veča se zavedanje potrebe po duhovnosti. Vedno pomembnejši postajajo duhovnikovo delo za družino vojaka, domovinska in moralna vzgoja ter spremljanje vojakov na nalogah zunaj države v tuja okolja in kulture. Ob večjih potrebah po duhovnikih za vojsko in hkratnem zmanjševanju duhovnih poklicev v večini evropskih držav je vedno bolj poudarjena vloga laičnih sodelavcev.

V večini obravnavanih držav že desetletja pri duhovni oskrbi vojakov dejavno sodelujejo duhovniki različnih veroizpovedi. Čeprav so morda med njihovimi cerkvami nasprotja, se to pri njihovem delu ne pozna. Tako vojaška duhovna oskrba postaja zgled verske strpnosti in sodelovanja.

4.2 Ureditev v večinsko katoliških tranzicijskih državah

Vse (Hrvaška, Litva, Madžarska, Poljska, Slovaška), razen Slovenije, imajo s Svetim sedežem sklenjen sporazum, ki za katoličane opredeljuje vojaški ordinariat. Zadnja od njih ga je leta 2002 podpisala Slovaška. Bosna in Hercegovina, tam je katoliško prebivalstvo v manjšini, država pa ni članica EU ali Nata, je sporazum podpisala in ratificirala leta 2010, v veljavo pa je stopil z izmenjavo ratifikacijskih listin 14. 9. 2010.¹⁶ Za večinske muslimane ima BiH že več let urejeno vojno muftijstvo, kar je podobna struktura vojaškemu ordinariatu. Na Hrvaškem in Slovaškem ordinariat oskrbuje vojsko, policijo ter zapore.¹⁷

S Svetim sedežem so več sporazumov za ureditev različnih področij sklenile: Hrvaška štiri, po tri pa Litva, Madžarska in Slovaška. Poljska ima obsežen konkordat¹⁸, ki ureja različna področja, med drugim tudi duhovno oskrbo vojakov. Dva sta sklenili tudi Albanija ter Bosna in Hercegovina, ki nista večinsko katoliški.

Sporazumov ne sklepajo le tranzicijske države. V desetletju pred letom 2010 je 18 držav sklenilo 23 sporazumov s Svetim sedežem. Med njimi so sedem nemških zveznih dežel, Kazahstan, Litva (3), Slovaška (3), Gabon, Albanija (2), Latvija, Portugalska, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Francija ter Andora. Sporazume so sklenili tudi drugi subjekti, ki niso države, kot sta na primer Palestinska osvobodilna organizacija (PLO) in Organizacija afriške enotnosti.¹⁹

¹⁶ Podatek je objavil Urad za odnose z javnostmi Ministrstva za obrambo BiH (Ured, 2010).

¹⁷ Glej opise posameznih držav v (Čepar, 2010).

¹⁸ Konkordat je obsežnejši sporazum, ki obravnava navadno vsa področja, ki jih je treba urediti. Alternativa sklenitvi konkordata je na primer sklenitev krovnega sporazuma, ki predvideva sklenitev nekaj področnih sporazumov (na primer za duhovno oskrbo vojakov, za področje vzgoje in izobraževanja, področje varstva kulturne dediščine, področje financiranja).

¹⁹ Glej (Čepar, 2010, str. 108).

4.3 Vsebina sporazuma

Zapisujemo področja, ki so navadno deli takega sporazuma (po Čepar, 2010, str. 134–135).

Naslov pove, katere državne ustanove vključuje sporazum, pri čemer naj bi v Sloveniji vključeval obrambne sile, policijo in zavode za izvrševanje kazenskih sankcij.

Preambula vsebuje temelje, na katerih oblikujemo sporazum, kot so prej sprejeti sporazumi, za to področje pomembni členi ustave, dokumenti 2. vatikanskega koncila in norme kanonskega prava, pomen človekovih pravic, mednarodno priznana načela in skupna želja trajno urediti pravico do duhovne oskrbe.

Posamezni členi določajo te vsebine:

- obveznost Svetega sedeža, da za duhovno oskrbo katoliških pripadnikov navedenih ustanov ustanovi ordinariat, ki je pravna oseba in cerkvenopravno izenačen s škofijo ter deluje skladno s pravnim redom države podpisnice in kanonskim pravom;
- ordinariat vodi škof, ki je član škofovske konference države podpisnice in ima enake pravice ter dolžnosti kot drugi škofje ter je lahko tudi škof druge škofije; dogovorita se način imenovanja škofa in način jurisdikcije;
- določitev oseb, ki jih ordinariat oskrbuje;
- določitev osebja ordinariata oziroma sestave (generalni vikar in drugi vikarji, kancler, duhovniki ter diakoni in laiki), način imenovanja (soglasje ter mnenje pristojnega ministra), odpoklic in pravica do molčečnosti;
- določitev ustanove, ki da vojaškemu škofu duhovnike, kar praviloma naredijo druge škofije in redovi; imenujejo se kaplani, ki imajo pravice in dolžnosti župnika v župniji;
- opredelitev zaposlitve, obveznost upoštevati predpise delodajalca pri delu, ravnanje pri kršitvah in skladno z ločenostjo cerkve in države, da pastoralo določajo cerkveni predpisi;
- da pogoje za delo in materialne ter prostorske razmere zagotavlja država;
- naloge vojaških duhovnikov, kot so zagotavljanje individualne in kolektivne verske duhovne oskrbe, izvajanje bogoslužja in drugih nalog;
- svoboda škofa pri sporazumevanju z osebjem ordinariata;
- sedež ordinariata, ki je praviloma prestolnica države;
- način priprave statuta in/ali pravilnika ordinariata;
- način urejanja morebitnih nesoglasij pri razlagi sporazuma in obravnavanje drugih odprtih vprašanj (sporazumno, po diplomatski poti);
- način ratifikacije in začetek veljavnosti sporazuma.

Zapiše se datum podpisa, določita se verodostojna izvirnika. Za Slovenijo sta izvirnika v slovenskem in italijanskem jeziku.

4.4 Slovenija

4.4.1 Sedanje stanje, naloge in obseg duhovne oskrbe vojakov

Duhovno oskrbo ne glede na versko pripadnost zagotavlja Vojaški vikariat. V njem so zaposleni vojaški vikar, namestnik vikarja za Katoliško cerkev, namestnica vikarja za Evangeličansko cerkev, vojaški kaplani, in sicer skupaj z vikarjem ter namestnikom dva evangeličanska ter pet katoliških, in pastoralni asistenti. Leta 2005 je bilo vseh zaposlenih 12, leta 2010 pa 13.

Osebe Vojaškega vikariata živi z enoto, vse pripadnice in pripadniki SV imajo nenehno možnost za pogovor ali nasvet, poveljujočim pa svetujejo s področja etičnih, moralnih in religijskih vprašanj. Za pripadnice in pripadnike SV ter njihove družinske člane vodijo bogoslužja, mednarodna romanja in verska srečanja, duhovne obnove, tečaje meditacije, srečanja parov in tabore za otroke ter priprave na prejem zakramentov, delijo zakramente krsta, prvega svetega obhajila, birme, poroke, spovedi in bolniškega maziljenja. Sodelujejo pri usposabljanjih, na terenu, mednarodnih vajah, v mednarodnih operacijah miru in na operacijah kriznega odzivanja ter uresničujejo kulturni verski program ob večjih praznikih. Na nekaterih misijah je ves čas tudi vojaški kaplan. Pripadnikom in pripadnicam SV in MO ter njihovim družinskim članom, ki ne pripadajo katoliški ali evangeličanski skupnosti, omogočajo splošno duhovno oskrbo in srečanja s predstavnikom njihove veroizpovedi. Njihovo vodilo je: »Zvest Bogu in domovini.« Sodelujejo na mednarodnih konferencah vodilnih vojaških kaplanov in škofov, in sicer so leta 2005 tako konferenco uspešno pripravili in izvedli v Sloveniji, ter Mednarodnega apostolata vojakov, in krepijo stike s službami duhovne oskrbe drugih držav, pripravljajo pripadnike pred odhodom v mednarodne operacije miru tako, da jim predstavljajo vero in običaje, značilne za območje, na katerega gredo, ter z vidika duhovnega reševanja odprtih družinskih ali medsebojnih vprašanj. So pomoč poveljniku pri vodenju enote. Po svojih nalogah in poudarku na spoštovanju vseh ljudi ter ver je slovenska vojaška duhovna oskrba primerljiva z ustreznimi službami drugih držav (po Čepar, 2010, str. 53–57).

4.4.2 Ugotovitve empiričnih raziskav

V letih od 2003 do 2008 je raziskovalna skupina na Fakulteti za družbene vede v okviru raziskave SV v mirovni operaciji preučevala tudi duhovno oskrbo vojakov. V svojem prvem poročilu (Jelušič, 2004) so zapisali, da se je v kontingentu vojakov, v katerem je bilo manj kot polovica vernih, po petih mesecih misije strinjane s trditvami, da zaupajo religiozni duhovni oskrbi, da mora biti vojaški duhovnik nenehno navzoč na misiji, da se v težavah radi pogovorijo z vojaškim duhovnikom in da so njegove aktivnosti zelo privlačne, statistično značilno povečalo. V kontingentu, v katerem je bilo 65 odstotkov vernih vojakov, so religiozni duhovni oskrbi zelo zaupali že pred odhodom na misijo, saj se 70 odstotkov anketirancev strinja ali zelo strinja s tako trditvijo. Skoraj dve tretjini vojakov meni, da bi moral biti vojaški duhovnik nenehno na misiji. Po petih mesecih njihovo strinjanje s trditvami o vojaških duhovnikih nekoliko upade. Ugotovili so tudi, da je bil vojaški duhovnik premalo časa med vojaki, da bi lahko bistveno vplival na njihovo duhovno stanje.

Po končani raziskavi so avtorji zapisali: »Vojaškega duhovnika in njegove aktivnosti so dobro sprejeli tako tisti, ki sebe označujejo za verne, kot tisti, ki sebe nimajo za verne. To je dokaz, da je vojaškim duhovnikom v SV z njihovim delovanjem uspelo preseči okvire verske službe in so dosegli, da pripadniki v njih vidijo bolj osebe, ki jim lahko zaupajo, jih razumejo in jim bodo pomagale, kot pa znanilce vere.« (Juvan, 2009, str. 24)

4.4.3 Položaj in financiranje

Tako kot v drugih državah tudi v Sloveniji nastopa država prek vlade oziroma ministrstva kot delodajalec in plačnik vojaških duhovnikov ter drugih delavcev vikariata. Ti se morajo ravnati po predpisih in pravilih vojaške službe, razen pri pastoralnem delu, pri katerem se skladno z načelom ločenosti države in verskih skupnosti ravnajo po cerkvenih predpisih. Podobno je tudi v drugih državnih ustanovah, v katerih duhovno oskrbo podpira država.

Republika Slovenija se pridružuje drugim evropskim državam, ki razumejo verske skupnosti kot dragocene sodelavce, ki so za določene nujne dejavnosti nenadomestljivi, nekatere druge, tudi nujne dejavnosti, ki bi jih sicer morala zagotoviti država, pa opravljajo boljše in ceneje od države, zato jim delovanje omogočajo tudi s finančno podporo. ZVS jih skladno s tem v prvem odstavku 5. člena imenuje »splošno koristne organizacije«.

Slovenija je leta 2008 namenila za vse verske skupnosti za socialne prispevke duhovnikov, druge pomoči in dohodninske donacije, preračunano na prebivalca, štiri do osemkrat manj kot v primerljivih tranzicijskih državah, kot so Češka, Madžarska in Slovaška (po Čepar, 2010, str. 96, 97).

4.4.4 Odločba Ustavnega sodišča RS

Ustavno sodišče je na seji 15. aprila 2010 v postopku za oceno ustavnosti, začetem z zahtevo Državnega sveta, izdalo odločbo številka U-I-92/07-23. Odločilo je, da državno financiranje verskih skupnosti ni v neskladju z ustavo. Členi 22–25 ZVS, ki določajo versko duhovno oskrbo v vojski, policiji, zavodih za prestajanje kazni, bolnišnicah in socialnovarstvenih zavodih, vključno s tretjim odstavkom 52. člena Zakona o obrambi, niso v neskladju z ustavo, razen izjeme – v neskladju z ustavo so določbe o zaposlovanju duhovnikov za versko duhovno oskrbo v zavodih za prestajanje kazni in bolnišnicah, zato jih je sodišče razveljavilo. Ni pa v neskladju z ustavo državno plačilo verskim skupnostim za delo, ki ga njihovi duhovniki opravijo s posredovanjem verske duhovne oskrbe vernikom v zaporih in javnih bolnišnicah (146. točka obrazložitve odločbe). Torej ni v neskladju z ustavo nobena določba, povezana z versko duhovno oskrbo v javnih ustanovah, ki smo jih navedli v drugem odstavku prvega poglavja.

5 INTERPRETACIJA IN UPORABA REZULTATOV

5.1 Odnos med državo in verskimi skupnostmi

V nekdanjih socialističnih državah je bilo sodelovanje med državo in verskimi skupnostmi v nekem zgodovinskem trenutku prekinjeno, takratna področna zakonodaja pa je bila razveljavljena. Morebitna nova se ni razvijala v sodelovanju z verskimi skupnostmi, temveč v smeri državnega nadzora ob pričakovanju skorajšnjega izumrtja vere in verskih skupnosti. Te države so se po padcu berlinskega zidu začele zavedati velikih pravnih praznin in jih različno hitro zapolnjujejo. V vseh je zagotovljena verska svoboda. Očitno je prizadevanje, da ne bi izhajali iz nezaupanja do verskih skupnosti, temveč iz odgovornosti države, da obstoječe infrastrukture, območja zaupanja in ustvarjalne energije po načelu sinergije ter optimalnega izkoriščanja danih virov vključi v prizadevanja in delo za skupno dobro. V vseh državah je na podlagi pozornosti, ki jo namenjajo temu področju, opazen velik pomen, ki ga pripisujejo veri in verskim skupnostim. To velja tudi za Slovenijo, večja finančna podpora verskim skupnostim v primerljivih državah pa pomeni, da so pri nas še neizkoriščene možnosti vključitve verskih skupnosti v delo za skupno dobro.

5.2 Duhovna oskrba vojakov v večinsko katoliških tranzicijskih državah

Te države so s Slovenijo posebej primerljive zaradi podobne verske sestave prebivalstva, skupne izkušnje veri neprijaznega sistema, obdobja brez vojaške duhovne oskrbe in obdobja njenega ponovnega uvajanja, demokratizacije ter uspešnega vključevanja v mednarodne povezave. Vse so članice Nata, duhovno oskrbo vojakov pa so uvedle še pred vstopom v zvezo. Sodelovanje države s cerkvami je bilo v več desetletjih neprijaznega sobivanja prekinjeno, država in cerkve so se ga odvadile, ljudje pa so nanj pozabili. O marsičem, kar je bilo nekdaj samoumevno, se je bilo treba v zadnjih dvajsetih letih na novo dogovoriti, to ubesediti in zapisati. Te države nimajo državne cerkve, temveč v različnih oblikah zapisano ločenost države in cerkve, ko nobeden izmed obeh subjektov nima oblasti nad drugim in sta vsak na svojem področju avtonomna. Zato področja skupnega sodelovanja za zagotovitev človekovih pravic, v tem primeru pravice do verske svobode, urejajo s sporazumi. V njih sodelovanje, torej pristojnosti, način in pogoje dela na posameznih področjih, transparentno in po demokratičnem postopku (ponovno) opredelijo. To je nujno predvsem na področjih precej tesnega sodelovanja cerkve in državnih ustanov, kot je duhovna oskrba vojske, policije in zaporov. Sporazum kot svoboden dogovor dveh avtonomnih subjektov lahko izraža posebnosti posameznih držav. To sporazumevanje je skladno s predpisi EU, saj Pogodba o delovanju Evropske unije (UL Evropske unije SL C 115/49, 9. 5. 2008,) v tretjem odstavku 17. člena določa, da EU cerkvam priznava njihovo identiteto in poseben prispevek »ter z njimi vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog«, kar obsega tudi sporazumevanje ter dogovarjanje o zadevah in dejavnostih, v katerih se delovanje države in cerkva prepleta.

Vse večinsko katoliške tranzicijske države, razen Slovenije, so izkoristile pripravljenost Svetega sedeža, da ustanovi najvišjo cerkveno obliko, to je ordinariat ali škofijo,

ki jo vodi škof, in tako pomaga državi pri uresničevanju njene obveznosti zagotavljati versko svobodo tudi v nekaterih državnih ustanovah. Tako sta se povečala zadovoljstvo in ponos vernih vojakov v domovini ter na mednarodnih misijah. Vojake nekdanjih socialističnih dežel Litve, Poljske in Slovaške, vseh naših sosed Avstrije, Hrvaške, Italije in Madžarske, eksemplarično sekularnih držav, kot so Francija, Nizozemska in ZDA, obiskujejo vojaški škofje. Če vojaka obiše najvišji predstavnik njegove vere, mu to izboljša samopodobo in samozavest. Če ve, da je k temu prispevala država, ki ji služi, mu to nekaj pove o odnosu države do njega, njegovega poklica in poslanstva. Sveti sedež z ordinariatom kot najvišjo cerkveno strukturo daje priznanje delu in poslanstvu vojske, policije in drugim službam, torej zahtevnim poklicem, katerih pripadnikom je to ena izmed poklicnih spodbud, kar je gotovo v interesu države.

5.3 Slovenija

Deset let obstoja in razvoja Vojaškega vikariata je uspešen projekt MO in SV, v tujini utrjuje njen ugled in v domovini zadovoljstvo njenih pripadnikov. Pogloblja spoštovanje človekovega dostojanstva ter človeško in duhovno razsežnost SV in njenih pripadnikov. Raziskave potrjujejo, da je duhovna oskrba dobro sprejeta in priljubljena. S sklenitvijo sporazuma bi država z enim aktom za več področij rešila odprto vprašanje najštevilčnejše verske skupnosti v Sloveniji in sledila zgledu primerljivih evropskih držav. Zvišala bi raven zagotavljanja ustavne pravice do verske svobode, kar je evropska in svetovna težnja, podprta z dejstvom, da je verska svoboda po slovenski ustavi ustavna pravica višje ravni.

Tako kot druge primerljive države bi izkoristila pripravljenost Svetega sedeža, da za Slovensko vojsko, policijo in zapore kot posebne državne ustanove, katerih pripadniki opravljajo posebno zahtevne naloge, ustanovi najvišjo cerkveno obliko, in sicer ordinariat ali škofijo, ter tako da priznanje Republik Sloveniji. Slovenski škofovski konferenci bi pomagala pregledneje in preprosteje urediti delovanje te službe in pristojnost nad vikarji sodelujočih ustanov. Tako bi dobila večji pomen v mednarodnem okolju. Obrambno-varnostni ordinariat bi sedanji duhovni oskrbi vojske, policije in zaporov dal pravnoformalen cerkveni status, predviden s cerkvenimi predpisi.

To bi bila naravna pot razvoja odnosov s Svetim sedežem in dograjevanja že sprejetega splošnejšega sporazuma s Svetim sedežem, področnega sporazuma s Slovensko škofovsko konferenco in drugih aktov.

Z imenovanjem vojaškega škofa bi se povečali ugled SV v domovini in posebno na mednarodnih misijah ter zadovoljstvo in ponos vojakov katoličanov, saj bi jih obiskoval ter zastopal njihov najvišji verski predstavnik. To bi jim dokazovalo pozitiven odnos države do njih, njihovega poklica in poslanstva.

Sporazum in ustanovitev ordinariata bi zahtevala minimalne spremembe sedanjega stanja in za državo ne bi predstavljala dodatnih stroškov.

Glede na predstavljene ureditve v drugih evropskih državah je pričakovati pozitiven učinek podpisa sporazuma na podobo Slovenije v mednarodnem kontekstu.

Kako pa ustavna odločba vpliva na prizadevanje za sklenitev sporazuma oziroma na preizkus temeljne ničelne hipoteze?

Ker so bili v javnosti in v predlogu Državnega sveta za ustavno presojo prisotni očitki o neustavnosti državnega financiranja verskih skupnosti in ureditve duhovne oskrbe v državnih ustanovah, ki so zdaj z ustavno odločbo zavrjeni, bo predlagatelj sporazuma imel bolj trdno argumentacijo, kot bi jo imel pred ustavno presojo. Prepoved zaposlitve duhovnikov v zaporih na možnost sklenitve sporazuma ne vpliva in se ga še vedno lahko sklene za vse tri ustanove, saj zaposlitev duhovnikov v državni ustanovi ni pogoj za ordinariat niti za sporazum. V osnutku sporazuma, ki ga je Ministrstvo za obrambo dne 27. 11. 2007 poslalo v vladni postopek, je na primer možnost zaposlitve opredeljena v naslednji določbi: »Osebe ordinariata, ki je potrebno za opravljanje nalog iz tega sporazuma, se lahko na ordinarijev predlog v skladu s pravnim redom Republike Slovenije zaposli na ustreznih delovnih mestih v državnih organih.« Če pravni red RS ne omogoča zaposlitve na primer zaporniških duhovnikov, je mogoče najti drugo rešitev. Pri Svetem sedežu je volja za sklenitev sporazuma in dogovarjanje o njegovi vsebini, o čemer priča tudi izjava državnega tajnika Tarcisia Bertoneja po pogovoru s predsednikom vlade RS Borutom Pahorjem 12. 6. 2010. Bertone je poudaril, da mnoge, tudi tipično laične, države sprejemajo ordinariat kot korak h kakovostnejši verski oskrbi in pomoči vsem zaposlenim v vojski in njihovim družinam, kot doprinos miru in v korist varnosti države. »Vatikan ima sklenjene dogovore z državami po vsem svetu. Če izpostavim na primer dogovor z Brazilijo, ta vključuje tudi poseben dogovor glede vojaškega ordinariata. To so lahko primeri, kako se lotiti takih vprašanj brez predsodkov ali neracionalnih čustev, temveč z realizmom,« je dejal Bertone. (STA, 2010)

Sklep V Evropi in EU najdemo zelo različne ureditve odnosa med državo in verskimi skupnostmi, vendar je opazen trend zmanjševanja razlik in približevanja modelu prijazne ločenosti. Razlike so manjše na področju izpovedovanja vere v zasebnem življenju, večje pa na področju izpovedovanja vere v javnosti. V večini držav imajo verske skupnosti pomembno mesto na različnih področjih družbenega življenja in skrbijo tudi za duhovno oskrbo vojakov. Vse večinsko katoliške tranzicijske države so se uspešno vključile v Nato, v nekaj letih pa bodo vse tudi v EU. Slovenija je bila med uspešnejšimi.

Tudi na področju duhovne oskrbe vojakov deset let obstoja Vojaškega vikariata utrjuje ugled SV v tujini in zadovoljstvo njenih pripadnikov doma in na misijah. Naslednji korak na tem področju je ustanovitev vojaškega ordinariata, ki ga druge večinsko katoliške tranzicijske države že imajo. Po presoji do zdaj zapsanega lahko z majhno verjetnostjo napake zavrnemo postavljene hipoteze, povezane s prizadevanji za ustanovitev ordinariata.

Da državno financiranje verskih skupnosti ni v neskladju s slovensko ustavo, je odločilo ustavno sodišče, primerjava z zakonodajo in prakso drugih držav pa pokaže, da svoje ustave, od katerih mnoge vsebujejo določbo o ločenosti, tako razumejo tudi drugod.

Sklenitev sporazuma ni v nasprotju z ustavnim načelom enakopravnosti verskih skupnosti. Enakopravnost pomeni enako obravnavanje enakih in različno obravnavanje različnih. Enako obravnavanje različnih lahko pomeni diskriminacijo. Glede na mednarodnopravno organiziranost Katoliške cerkve je treba upoštevati njeno posebnost, da na ta način ureja te zadeve. Tako so ravnale druge države in tudi Slovenija, ki je s Svetim sedežem en sporazum že sklenila. Tak način urejanja v 21. členu predvideva tudi ZVS.

Sklenitev sporazuma ni v nasprotju z načelom ločenosti. Tudi to sledi iz primerjave z drugimi državami in iz ustavne presoje prvega sporazuma RS s Svetim sedežem. Celo obratno velja: ločenost je pogoj za sklenitev sporazuma. Prav dejstvo, da se (z dogovarjanjem in pogajanjem) oblikuje in potem sklene sporazum, pomeni in dokazuje, da gre za dva avtonomna subjekta, kar je bistvo ločenosti države in cerkva.

Uspešnost duhovne oskrbe v SV, potrjena z empiričnimi raziskavami, in podatki o drugih državah, ki to oskrbo razvijajo, nas vodijo k zavrnitvi hipoteze o skrčenju ali ukinitvi duhovne oskrbe.

Bi se bilo treba sklenitvi sporazuma s Svetim sedežem izogibati? Ne. Tako izogibanje bi bilo za članico EU neprimerno, saj Pogodba o delovanju Evropske unije določa, da Evropska unija cerkvam priznava njihovo identiteto in poseben prispevek »ter z njimi vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog«. Sveti sedež ima v mednarodnem merilu velik ugled. Od leta 2009 vzdržuje diplomatske odnose s 178 državami, med drugim tudi z Rusko federacijo, EU, Suverenim malteškim viteškim redom in PLO, pri OZN pa ga zastopa stalni opazovalec. Ravnanje drugih držav in tudi Slovenije, ki je v preteklosti že sklenila en sporazum, zahteva zavrnitev te hipoteze.

Spoznanja, ki jih daje študija, vsebina 5. poglavja in posebej razdelka 5.3, dajejo zanesljivo podlago, da **zavrնemo** temeljno ničelno hipotezo, da bi bilo smotno prekiniti priprave in prizadevanja za podpis sporazuma med RS in Svetim sedežem o duhovni oskrbi v obrambnih silah in policiji ter zavodih za izvrševanje kazenskih sankcij. To pomeni, da je smiselno nadaljevati prizadevanja za podpis sporazuma.

Literatura

1. Čepar, D., 2000. *Duhovna oskrba vojakov v Evropi in Natu. Vojsstvo*, 7, str. 85–104. Ljubljana: MO RS.
2. Čepar, D., ur., 2008. *Država in vera v Sloveniji*. Ljubljana: Urad Vlade RS za verske skupnosti.
3. Čepar, D., 2010. *Duhovna oskrba vojakov v Evropi in Natu s poudarkom na ureditvi duhovne oskrbe katoličanov, 1. del, št. 812-4/2010-11*. Ljubljana: MO RS. http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/20100719_duhovnaoskrba_studija.pdf, 16. 8. 2010.
4. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS* (13. 6. 1994) MP, št. 7-41/1994 (RS 33/1994).
5. Ferrari S., 2003. *Conclusion: Church and State in Post-Communist Europe*. V Ferrari S., Durham W.C., Jr., ur. *Law and Religion in Post – Communist Europe*. Leuven: Peeters, str. 411–427.
6. Jelušič L., Garb M., Vegič V., Trifunović J., 2004. *Slovenska vojska v mirovnih operacijah: cilji in rezultati prve faze empiričnega raziskovanja. Slovenska vojska, letnik 12, št. 5, priloga, str. 1–15*.
7. Juvan J., 2009. *Vojak na misiji v službi domovine. V: Garb M., Jelušič L., Juvan J., Vuga J. SV v mednarodnih operacijah in na misijah, Rezultati empiričnih raziskovanj v letih od 2003 do 2008. Slovenska vojska, št. 13, str. 11–25*.
8. Maychrzak, A., Etzioni A., 1984. *Methods for policy research*, London: NewBury Park.
9. MO, 2007. *Obvestilo o uskladitvi št. 2, št. dopisa 093-6/2007-15*, 27. 11. 2007.
10. Plut, J., 2002. *Za pravice človeka*. Ljubljana: Družina.
11. *Pogodba o delovanju Evropske unije, UL Evropske unije SL C 115/49, 9. 5. 2008*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:SL:PDF>.
12. Robbers G., 2005. *State and Church in the European Union*. V Robbers, G., ur. *State and Church in the European Union*. Baden-Baden: Nomos.
13. Scheuch E. K., 1990. *The Development of Comparative Research: Towards Causal Explanations*. V Oyén E., ur. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*, London: Sage/ISA.
14. STA, 2010. *Pahor po pogovoru z Bertonejem: Rešeno vprašanje sedeža apostolske nunciature*, 12. 6. 2010, 16 : 58.
15. *Ured za odnose s javnošču, 2010. Vatikan: Razmjena ugovora o dušobrižništvu katoličких vjernika u OS BiH*. <http://www.mod.gov.ba/hr/vijest.asp?id=1658>, 16. 9. 2010.
16. *Ustava Republike Slovenije, URS, UL RS, št. 33I/1991-I*.
17. *Ustavno sodišče RS, Odločba št. U-I-92/07-23, UL RS št. 46/2010*.
18. *Zakon o obrambi, uradno prečiščeno besedilo, ZObr-UPB1, UL RS, št. 103/2004*.
19. *Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih, BHSPV, UL RS-MP, št. 4/2004*.
20. *Zakon o službi v Slovenski vojski, ZSSloV, UL RS, št. 68/2007*.
21. *Zakon o verski svobodi, ZVS, UL RS, št. 14/2007*.

Avtorji

Authors

Branimir Furlan

Uroš Lampret

Staša Novak

Anton Žabkar

Ivan Mikuž

Gregor Garb

Manica Jakič

Lea Smerkolj

Drago Šebal

Metka Rebolj

Drago Čepar

Navodila avtorjem
za oblikovanje prispevkov

Instructions for the authors
of papers

NAVODILA AVTORJEM ZA OBLIKOVANJE PRISPEVKOV ZA BILTEN SLOVENSKE VOJSKE IN VOJAŠKOŠOLSKI ZBORNIK

Vsebinska navodila

Splošno **Bilten Slovenske vojske** je interdisciplinarna znanstveno-strokovna publikacija, v kateri se objavljajo prispevki o aktualnih temah, raziskavah, znanstvenih in strokovnih razpravah, tehničnih ali družboslovnih analizah z varnostnega, obrambnega in vojaškega področja.

Vojaškošolski zbornik je vojaškostrokovna in informativna publikacija, namenjena izobraževanju in obveščanju o dosežkih ter izkušnjah na področju vojaškega izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja.

Kaj objavljamo?

Objavljamo prispevke v slovenskem jeziku s povzetki, prevedenimi v angleški jezik, in po odločitvi uredniškega odbora prispevke v angleškem jeziku s povzetki, prevedenimi v slovenski jezik.

Objavljamo prispevke, ki še niso bili objavljeni ali poslani v objavo drugi reviji. Pisec je odgovoren za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Če je bil prispevek že natisnjen drugje, poslan v objavo ali predstavljen na strokovni konferenci, mora to avtor sporočiti uredniku in pridobiti soglasje založnika (če je treba) ter navesti razloge za ponovno objavo.

Tehnična navodila

Omejitve dolžine prispevkov Prispevki naj obsegajo 16 strani oziroma 30.000 znakov s presledki (avtorska pola), izjemoma najmanj 8 strani oziroma 15.000 znakov ali največ 24 strani oziroma 45.000 znakov.

Recenzije Prispevki se recenzirajo. Recenzija je anonimna. Glede na oceno recenzentov uredniški odbor ali urednik prispevek sprejme, če je treba, zahteva popravke ali ga zavrne. Pripombe recenzentov avtor vnese v prispevek.

Zaradi anonimnega recenzentskega postopka je treba prvo stran in vsebino oblikovati tako, da identiteta avtorja ni prepoznavna.

Avtor ob naslovu prispevka napiše, v katero kategorijo po njegovem mnenju in glede na klasifikacijo v COBISS njegov prispevek spada. Klasifikacija je dostopna na spletni strani revije in pri odgovornem uredniku. Končno klasifikacijo določi uredniški odbor.

Lektoriranje Lektoriranje besedil zagotavlja OE, pristojna za založništvo. Lektorirana besedila se avtorizirajo.

- Prevajanje** Prevajanje besedil ali povzetkov zagotavlja OE, pristojna za prevajanje.
- Navajanje avtorjev prispevka** Navajanje avtorjev je skrajno zgoraj, levo poravnano.
Primer:
 Ime 1 Priimek 1,
 Ime 2 Priimek 2
 V opombi pod črto se za slovenske avtorje navede, iz katere ustanove prihajajo. Pri tujih avtorjih je treba navesti tudi ime države.
- Naslov prispevka** Navedbi avtorjev sledi naslov prispevka. Črke v naslovu so velike 16 pik, natisnjene krepko, besedilo naslova pa je sredinsko poravnano.
- Povzetek** Prispevku mora biti dodan povzetek, ki obsega največ 1200 znakov (20 vrstic). Povzetek naj na kratko opredeli temo prispevka, predvsem naj povzame rezultate in ugotovitve. Splošne ugotovitve in misli ne spadajo v povzetek, temveč v uvod.
- Povzetek v angleščini** Avtorji morajo oddati tudi prevod povzetka v angleščino. Tudi za prevod povzetka velja omejitev do 1200 znakov (20 vrstic).
- Ključne besede** Ključne besede (od 3 do 5, tudi v angleškem jeziku) naj bodo natisnjene krepko in z obojestransko poravnavo besedila.
- Besedilo** Avtorji naj oddajo svoje prispevke na papirju formata A4, s presledkom med vrsticami 1,5 in velikostjo črk 12 pik Arial. Na zgornjem in spodnjem robu naj bo do besedila približno 3 cm, levi rob naj bo širok 2 cm, desni pa 4 cm. Na vsaki strani je tako približno 30 vrstic s približno 62 znaki. Besedilo naj bo obojestransko poravnano, brez umikov na začetku odstavka.
- Kratka predstavitev avtorjev** Avtorji morajo pripraviti kratko predstavitev svojega strokovnega oziroma znanstvenega dela. Predstavitev naj ne presega 600 znakov (10 vrstic). Če je avtorjev več, se predstavi vsak posebej, čim bolj zgoščeno. Avtorji naj besedilo umestijo na konec prispevka po navedeni literaturi.
- Strukturiranje besedila** Posamezna poglavja v besedilu naj bodo ločena s samostojnimi podnaslovi in ustrezno oštevilčena (členitev največ na 4 ravni).
Primer:
 1 Uvod
 2 Naslov poglavja (1. raven)
 2.1 Podnaslov (2. raven)
 2.1.1 Podnaslov (3. raven)
 2.1.1.1 Podnaslov (4. raven)

Oblikovanje seznama literature

V seznamu literature je treba po abecednem redu navesti le avtorje, na katere se sklicujete v prispevku, celotna oznaka vira pa mora biti skladna s harvardskim načinom navajanja. Če je avtorjev več, navedite vse, kot so navedeni na izvirnem delu.

Primeri:

a) knjiga:

Priimek, ime (začetnica imena), letnica. *Naslov dela*. Kraj: Založba.

Na primer: Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

b) zbornik:

Samson, C., 1970. Problems of information studies in history. V S. Stone, ur. *Humanities information research*. Sheffield: CRUS, 1980, str. 44–68. Pri posameznih člankih v zbornikih na koncu posameznega vira navedemo strani, na katerih je članek, na primer:

c) članek v reviji

Kolega, N., 2006. Slovenian coast sea flood risk. *Acta geographica Slovenica*. 46-2, str. 143–167.

Navajanje virov z interneta

Vse reference se začenjajo enako kot pri natisnjenih virih, le da običajnemu delu sledi še podatek o tem, kje na internetu ste dokument našli in kdaj. Podatek o tem, kdaj ste dokument dobili, je pomemben zaradi pogostega spreminjanja spletnega okolja.

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press, str. 45–100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17. 10. 2008.

Pri navajanju zanimivih internetnih naslovov v besedilu (ne gre za navajanje posebnega dokumenta) zadošča navedba naslova (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). Posebna referenca na koncu besedila v tem primeru ni potrebna.

Sklicevanje na vire

Pri sklicevanju na vire med besedilom navedite le priimek prvega avtorja in letnico izdaje. *Primer:* ... (Smith, 1997) ...

Če dobesedno navajate del besedila, ga ustrezno označite z narekovaji, v oklepaju pa poleg avtorja in letnice navedite stran besedila, iz katerega ste navajali.

Primer: ... (Smith, 1997, str. 15) ...

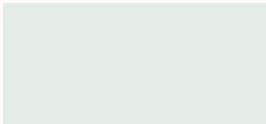
Pri povzemanju drugega avtorja napišite besedilo brez narekovajev, v oklepaju pa napišite, da gre za povzeto besedilo. *Primer:* (po Smith, 1997, str. 15). Če avtorja navajate v besedilu, v oklepaju navedite samo letnico izida in stran (1997, str. 15).

**Slike,
diagrami
in tabele**

Slike, diagrami in tabele naj bodo v posebej pripravljenih datotekah, ki omogočajo lektorske popravke. V besedilu mora biti jasno označeno mesto, kamor je treba vnesti sliko. Skupna dolžina prispevka ne sme preseči dane omejitve.

Če avtor iz tehničnih razlogov grafičnih dodatkov ne more oddati v elektronski obliki, je izjemoma sprejemljivo, da slike priloži besedilu. Avtor mora v tem primeru na zadnjo stran slike napisati zaporedno številko in naslov, v besedilu pa pustiti dovolj prostora zanjo. Prav tako mora biti besedilo opremljeno z naslovom in številčenjem slike. Diagrami se štejejo kot slike. Vse slike in tabele se številčijo. Številčenje poteka enotno in ni povezano s številčenjem poglavij. Naslov slike je naveden pod sliko, naslov tabele pa nad tabelo. Navadno je v besedilu navedeno vsaj eno sklicevanje na sliko ali tabelo. Sklic na sliko ali tabelo je: ... (slika 5) ... (tabela 2) ...

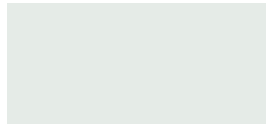
Primer slike:

Slika 5: Naslov slike

Primer tabele:

Tabela 2: Naslov tabele

**Opombe
pod črto**

Številčenje opomb pod črto je neodvisno od strukture besedila in se v vsakem prispevku začne s številko 1. Posebej opozarjamo avtorje, da so opombe pod črto namenjene pojasnjevanju misli, zapisanih v besedilu, in ne navajanju literature.

Kratice

Kratice naj bodo dodane v oklepaju, ko se okrajšana beseda prvič uporabi, zato posebnih seznamov kratic ne dodajamo. Za kratico ali izraz v angleškem jeziku napišemo najprej slovensko ustreznico, v oklepaju pa angleški izvirnik in morebitno angleško kratico.

**Format
zapisa
prispevka**

Uredniški odbor sprejema prispevke, napisane z urejevalnikom besedil MS Word, izjemoma tudi v besedilnem zapisu (samo besedilo).

**Naslov
avtorja**

Prispevkom naj bosta dodana avtorjeva naslov in internetni naslov ali telefonska številka, na katerih bo dosegljiv uredniškemu odboru.

**Kako poslati
prispevek**

Na naslov uredništva ali članov uredniškega odbora je treba poslati tiskano in elektronsko različico prispevka.

**Potrjevanje
sprejetja
prispevka**

Uredniški odbor avtorju pisno potrdi prejetje prispevka. Avtorjem, ki sporočijo tudi naslov svoje elektronske pošte, se potrditev pošlje po tej poti.

Korekture

Avtor opravi korekture svojega prispevka v treh dneh.

**Naslov
uredniškega
odbora**

Ministrstvo za obrambo
Generalštab Slovenske vojske
Bilten Slovenske vojske
Uredniški odbor
Vojkova cesta 55
1000 Ljubljana
Slovenija
Elektronski naslov
Odgovorna urednica: liliana.brozic@mors.si

Prispevkov, ki ne bodo urejeni skladno s tem navodilom, uredniški odbor ne bo sprejemal.

INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS OF PAPERS FOR THE BULLETIN OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES AND THE MILITARY EDUCATION JOURNAL

Content-related instructions

General **The Bulletin of the Slovenian Armed Forces** is an interdisciplinary scientific expert magazine, which publishes papers on current topics, researches, scientific and expert discussions, technical or social sciences analysis from security, defence and military field.

The Military Education Journal is a military professional and an informative publication intended for education and informing on achievements and experiences in the field of military education, training and improvement.

What do we publish?

We publish papers in Slovenian with abstracts translated into English and, based on the decision of the editorial board, we also publish papers in English with abstracts translated into Slovenian.

We publish papers, which have not been previously published or sent to another magazine for publication. The author is held responsible for all eventual copyright violations. If the paper has already been printed elsewhere, sent for publication or presented at an expert conference, the author must notify the editor, obtain the publisher's consent (if necessary) and indicate the reasons for republishing.

Technical instructions

Limitations regarding the length of the papers

The papers should consist of 16 typewritten double-spaced pages or 30,000 characters, at a minimum they should have 8 pages or 15,000 characters and at a maximum 24 pages or 45,000 characters.

Reviews

The papers are reviewed. The review is anonymous. With regard to the reviewers assessment, the editorial board or the editor either accepts the paper, demands modifications if necessary or rejects it. After the receipt of the reviewers' remarks the author uses them in his paper.

Due to an anonymous review process the first page must be designed in the way that the author's identity cannot be revealed.

Next to the title the author indicated the category the paper belongs to according to him and according the classification in the COBISS. The classification is available at the magazine's internet page and at the responsible editor. The editorial board determines the final classification.

- Proof-reading** The organizational unit responsible for publishing provides the proofreading of the papers. The proofread papers have to be approved.
- Translating** The translation of papers or abstracts is provided by the organizational unit competent for translation or the School of Foreign Languages, DDETC.
- Indicating the authors of the paper** The authors' name should be written in the upper left corner with left alignment.
Example:
Name 1 Surname 1,
Name 2 Surname 2,
Slovenian authors should indicate the institution they are coming from in the footnote. Foreign authors should also indicate the name of the state they are coming from.
- Title of the paper** The title of the paper is written below the listed authors. The letters in the title are bold with font size 16. The text of the title is centrally aligned.
- Abstract** The paper should have an abstract of a maximum 1,200 characters (20 lines). It should briefly present the topic of the paper, especially the results and the findings. General findings and reflections do not belong in the abstract, but rather in the introduction.
- Abstract in English** The authors must also submit the translation of the abstract into English. The translation of the abstract is likewise limited to a maximum of 1,200 characters (20 lines).
- Key words** Key words (3-5 also in the English language) should be bold with a justified text alignment.
- Text** The authors should submit their papers on a A4 paper format, with a 1,5 line spacing written in Arial and with font size 12. At the upper and the bottom edge, there should be approx. 3 cm of space, the left margin should be 2 cm wide and the right margin 4 cm wide. Each page should consists of approx. 30 lines with 62 characters. The text should have a justified alignment, without indents at the beginning of the paragraphs.
- A brief presentation of the authors** The authors must prepare a brief presentation of their expert or scientific work. The presentation should not exceed 600 characters (10 lines). If there are several authors, each should be presented individually as short and as concise as possible. These text should be placed at the end of the paper, after the cited bibliography.

Text structuring

Individual chapters should be separated with independent subtitles and adequately numbered.

Example:

- 1 Introduction
- 2 Title of the chapter (1st level)
- 2.1 Subtitle (2nd level)
- 2.1.1 Subtitle (3rd level)
- 2.1.1.1 Subtitle (4th level)

Referencing

In the bibliography only the authors of the references you refer to in the paper have to be listed alphabetically. The entire reference has to be in compliance with the Harvard citing style.

Example:

Surname, name (the initial of the name), year. *Title of the work*. Place. Publishing House.

Example:

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

At certain papers published in a collection of papers, at the end of each reference a page on which the paper can be found is indicated.

Example:

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. p. 45–100.

Referencing internet sources

All references start the same way as the references for the printed sources, only that the usual part is followed by the information about the internet page on which the document was found as well as the date on which it was found. The information on the time the document was taken off the internet is important because the WWW environment constantly changes.

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. p. 45–100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17 October 2008.

When referencing interesting WWW pages in the text (not citing an individual document) it is enough to state only the internet address (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). A separate reference at the end of the text is therefore not necessary.

More on the Harvard referencing style in the A Guide to the Harvard System of Referencing, 2007; <http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/harvard.thm#1.3>, 16 May 2007.

Citing

When citing references in the text, indicate only the surname of the author and the year of publication. *Example:* (Smith, 1997) ...

If you cite the text literary, that part should be adequately marked “text”...after which you state the exact page of the text in which the cited text is written.

Example: ... (Smith, 1997, pp 15) ...

Figures, diagrams, tables

Figures, diagrams and tables in the paper should be prepared in separate files that allow proofreading corrections. The place in the text where the picture should be inserted must be clearly indicated. The total length of the paper must not surpass the given limitation.

If the author cannot submit the graphical supplements in the electronic form due to technical reasons, it is exceptionally acceptable to enclose the figures to the text. In this case the author must write a sequence number and a title on the back of each picture and leave enough space in the text for it. The text must likewise contain the title and the sequence number of the figure. Diagrams are considered figures. All figures and tables are numbered. The numbering is not uniform and not linked with the numbering of the chapters. The title of the figure is listed beneath it and the title of the table is listed above it.

As a rule at least one reference to a figure or a table must be in the paper. Reference to a figure or a table is: (figure 5) (table 2)

Example of a figure:

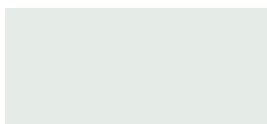
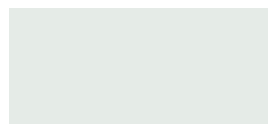

Figure 5: Title of the figure

Example of a table:

Table 2: Title of the table

Footnotes

Numbering footnotes is individual from the structure of the text and starts with the number 1 in each paper. We want to stress that the footnotes are intended for explaining thoughts written in the text and not for referencing literature.

Abbreviations

When used for the first time, the abbreviations in the text must be explained in parenthesis, for which reason non additional list of abbreviations is needed. If the abbreviations or terms are written in English we have to write the appropriate Slovenian term with the English original and possibly the English abbreviation in the parenthesis.

Format type of the paper

The editorial board accepts only the texts written with a MS Word text editor and only exceptionally texts in the text only format.

Title of the author

Each paper should include the author's address, e-mail or a telephone number, so the editorial board could reach him or her.

Sending the paper

A print or an electronic version of the paper should be sent to the address of the editorial board or to the members of the editorial board.

Confirmation of the reception of the paper

The editorial board sends the author a written confirmation regarding the reception of the paper. The authors that also list their e-mails receive the confirmation via e-mail.

Corrections The author makes corrections to the paper in three days.

**Editorial
board
address** Ministrstvo za obrambo
Generalštab Slovenske vojske
Bilten Slovenske vojske
Uredniški odbor
Vojkova cesta 55
1000 Ljubljana
Slovenia
Electronic address
Editor in Chief: liliana.brozic@mors.si

Editorial board will not accept papers, which will not be in accordance with the above instructions.

